

HİTİT
ÜNİVERSİTESİ

U L U S L A R A R A S I

İslami Sigortacılık & Finans SEMPOZYUMU

المؤتمر الدولي للتأمين والتمويل الإسلامي

INTERNATIONAL ISLAMIC INSURANCE AND FINANCE SYMPOSIUM

SEMPOZYUM KİTABI

SYMPOSIUM BOOK / كتاب المؤتمر

EDİTÖR

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK
Doç. Dr. Güngör KARAKAŞ

ÇORUM

www.isf2021.hitit.edu.tr

USM
UNIVERSITI SAINS MALAYSIA

VAKIF KATILIM

Ziraat Katılım

ULUSLARARASI
İSLAMÎ SİGORTACILIK VE FİNANS
SEMPOZYUMU

25-26 MART 2021

المؤتمر الدولي للتأمين والتمويل الإسلاميين / 26-25 آذار 2021

INTERNATIONAL ISLAMIC INSURANCE AND FINANCE SYMPOSIUM

25-26 MARCH 2021

SEMPOZYUM KİTABI

SYMPOSIUM BOOK / كتاب المؤتمر

EDİTÖR / المحرر / EDITOR

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK

Doç. Dr. Güngör KARAKAŞ

ÇORUM, 2021

Bu bildiri kitabının her hakkı saklıdır. Bu yayının tümü veya hiçbir bölümü önceden izin alınmaksızın çoğaltılamaz, basılıp yayımlanamaz, kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Bu yayında yer alan bidirilerde öne sürülen her türlü görüş ve sorumluluk yazarlarına aittir.

İsteme Adresi:

Mimarsinan Kampüsü
Mimarsinan Mahallesi
3. Cadde No: 1 Çorum / Türkiye
Tel. : 03642346358
Faks : 03642346357
E-Posta : isf2021@hitit.edu.tr

Grafik & Tasarım

Öğr. Gör. Selim ÖZDEM
<https://www.selimozdem.com>

ISBN
978-605-5244-17-0

Çorum, 2021

ONUR KURULU
HONORARY BOARD

Mustafa ÇİFTÇİ

Çorum Valisi / The Governor of Çorum

Dr. Halil İbrahim AŞGIN

Çorum Belediye Başkanı / The Mayor of Çorum

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Hitit Üniversitesi Rektörü / The Rector of Hitit University

Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN

Sakarya Üniversitesi Rektörü / The Rector of Sakarya University

Prof. Dr. Nihat DALGIN

Sinop Üniversitesi Rektörü / The Rector of Sinop University

Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI
CHAIRMAN OF THE ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

DÜZENLEME KURULU
SEMPOZYUM ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Süleyman GEZER
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. İsmail BULUT
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Güngör KARAKAŞ
Hitit Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇAKAR
Hitit Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp Ensari ŞAHİN
Hitit Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Öğr. Gör. Dr. Harun KISACIK
Hitit Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı
Uygulama ve Araştırma Merkezi

BİLİM KURULU
SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN
Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Abdul Rahman Zaid AL-KILANI
The University of Jordan

Prof. Dr. Abdul Azim ISLAHI
King Abdulaziz University

Prof. Dr. Ahmed Shehdeh Ali EBU SARHAN
The University of Jordan

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Ferhat KOCA
Hitit Üniversitesi

Prof. Dr. Hamo ORAMO
Universite Sidi Mohamed Ben Abdellah

Prof. Dr. Jamila Abdul Qadir Shaban AL-RIFAI
The University of Jordan

Prof. Dr. Mansor H. IBRAHIM
International Centre for Education in Islamic Finance

Prof. Dr. M. Kabir Hassan
New Orlean University

Prof. Dr. Mohamed KIRAT
Universite Sidi Mohamed Ben Abdellah

Prof. Dr. Muhammad OUSSOU
Universite Sidi Mohamed Ben Abdellah

Prof. Dr. Necdet ŞENSOY
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Necmettin KIZILKAYA
İstanbul Üniversitesi

BİLİM KURULU
SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Omneya ABDELSALAM
Durham University

Prof. Dr. Servet BAYINDIR
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman KAYA
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Abdul Moez Abdul Aziz Mekawi HURAİZ
The University of Jordan

Doç. Dr. Burhan ULUYOL
Sabahattin Zaim Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer KARAOĞLU
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Saim KAYADİBİ
Karabük Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf DİNÇ
Sabahattin Zaim Üniversitesi

Dr. Abdulkarim al-HAWAWI
Universite Sidi Mohamed Ben Abdellah

Dr. Recep ERTUĞAY
Atatürk Üniversitesi

SEMPOZYUM CANLI YAYIN KAYIT VE BAĞLANTILAR
SYMPOSIUM LIVE BROADCAST RECORDING AND EDITING LINKS

Öğr. Gör. Ali AŞIR
Hitit Üniversitesi

SEKRETARYA
SECRETARIAT

Öğr. Gör. Dr. Abdullah ÇAKIR
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öğr. Gör. Dr. Mahmut Muhammed ÖZDEMİR
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Arş. Gör. Abdullah Sıtkı İLHAN
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Arş. Gör. Muhammed Fatih KİRENCİ
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İrtibat ve Yazışma / Connect

Mimarsinan Kampüsü Mimarsinan Mahallesi
3. Cadde No: 1 Çorum / Türkiye
Tel. : 03642346358 Faks : 03642346357
E-Posta: isf2021@hitit.edu.tr

Kurum ve Kuruluşlarına "Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumu"na vermiş oldukları destekten dolayı teşekkür ederiz.

نتقدم بالشكر إلى المؤسسات والجامعات لدعمهم في المؤتمر الدولي للتأمين والتمويل
الإسلاميين

We would like to thank the institutions and organizations for their support to the "International Islamic Insurance and Finance Symposium".

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK
Düzenleme Kurulu Başkanı
Chairman of The Organizing Committee

SUNUŞ

Değerli okurlar,

5 ayrı ülke ve 24 farklı üniversiteden araştırmacılar ile sektör temsilcilerinin katılımlarıyla 25-26 Mart 2021 tarihlerinde düzenlenen "*Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans*" sempozyumunda sunulan bildiri özetleri ve bazı bildirilerin tamamı elinizdeki eserde bir araya getirilmiştir. Kovid-19 önlemleri kapsamında büyük bir hassasiyetle yürütülen sempozyum sürecinde 6'sı Arapça, 4'ü İngilizce 37'si Türkçe olmak üzere 47 bildiri yüz yüze ve interaktif bir şekilde sunulmuştur.

Sosyal bir varlık olan insan, hayatını güven içinde sürdürebilmek amacıyla tarih boyunca karşılaşabileceği birtakım risklere karşı tedbir almaya çalışmıştır. Bu tedbirler öncelikli olarak ferdi tasarruflar şeklinde gerçekleşmişse de zamanla tek başına karşı konulamayacak olan ve ağır malî sonuçlar doğuran büyük riskler karşısında yardımlaşma grupları oluşturulmuştur. Bu gruplar karşılıklı sigortacılığın ilk örnekleri olarak görülmektedir. Bu şekliyle sigorta fikrini milâttan önce 4500 yıllarına kadar götürmek mümkündür. Hz. Peygamber

(SAV) döneminde âkile müessesesi, Selçuklu Türkleri'nde mevcut olan derbend teşkilâtı, Osmanlılar'da bilinen ve meslekî dayanışma ve emniyet düşüncesine dayanan karşılıklı yardım kuruluşları, esnaf yardım sandıkları ve loncalar sigorta ihtiyacına o günün şartlarında cevap veren oluşumlar diye görülür.

Günümüz dünyasında da insanlar ve kuruluşlar mallarını bu tür felaketlerden ve beklenmedik olaylardan korumak için sigorta sistemine ihtiyaç duymuştur. Sigorta kavramı ve mevcut uygulamalar çoğunlukla konvansiyoneldir ve İslam Hukuku açısından bazı durumlarda faiz gibi sakıncalı bir muhtevaya sahiptir. Günümüzde konvansiyonel sigorta sistemi yaygın ve etkili bir finans sektörü haline gelmiştir, ancak gerçek ekonomik uygulamaları benimsemediği ve faiz uyguladığı için eleştirilmektedir. İslami duyarlılığı olan çevreler konvansiyonel sigortaya alternatif olarak "Takaful" (İslami sigorta) olarak bilinen faizsiz sigorta modeli oluşturma yoluna gitmişlerdir. Sigortacılıktaki bu yeni anlayış ve yöntem, reel ekonomiye ve ortaklık prensibine dayanmakta bu yönüyle risklerden korunma ihtiyacına İslami bir alternatif sunmaktadır. Bir Müslüman kazancını helal yoldan kazanmak zorunda olduğu gibi, hemen her tasarrufunda da inandığımız dinin ilkeleriyle çelişmemeye özen göstermek zorundadır. Gerçekleştirilen sempozyumda sigortanın tarihçesinden, meşruiyeti için aranan şartlara, alternatif modellere yer verilmiştir. İslami sigorta ve finans ile ilgili pek çok sorunun cevabını da kitabımızda derlenen tebliğlerde bulacağınızı ümit ediyorum.

Hitit Üniversitesi ev sahipliğinde organize edilen sempozyumun düzenlenmesindeki değerli destek ve katkılarından dolayı Belediye Başkanımız Sayın Dr. Halil İbrahim Aşgın'ın şahsında Çorum Belediyemiz ile sponsor olarak katkı sağlayan Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım yetkililerine teşekkür ederim. Etkinliğimizin açılışında bizlerle birlikte olan Sakarya Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Fatih Savaşan hocamıza, açılış paneline konuşmacı olarak katılan, ülkemizde ilk defa İslami Sigortacılık üzerine doktora yapan Sinop Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Nihat Dalgın hocamıza ve ülkemizde İslam Hukuku denilince ilk akla gelen, İslami finans gibi konularda fikirleri ile akademik camiaya ve bunu dert edinen kuruluşlara öncülük eden, hocaların hocası Prof. Dr. Hayreddin Karaman hocamıza şükranlarımı sunarım. Ayrıca sempozyumu koordine eden ve düzenlenmesinde büyük emekler harcayan değerli çalışma arkadaşlarımı başarılı bir organizasyona imza atmalarından dolayı içtenlikle tebrik ederim.

Elinizdeki bildiri kitabının alanında uzman katılımcılar tarafından paylaşılan bilgi ve belgelerle İslami Sigortacılık ve Finans literatürüne önemli bir katkı sağlayacağına ve yeni çalışmalara öncülük edeceğine olan inançla, katkıda bulunan herkese bir kez daha teşekkür eder, çalışmanın hayırlara vesile olması temennisiyle selam ve saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
Hitit Üniversitesi Rektörü

EDİTÖR YIZISI

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla...

Bizlere müslümanların yaşadığı bir coğrafyada dünyaya gelme lütfunu bahşeden, bu sayede dinini öğrenme imkanını sunan Yüce Rabbimize sonsuz hamd, Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamamıza sünneti ile rehberlik eden sevgili Rasûlüne, âl ve ashabına salât ve selam olsun.

Yüce Allah, insanı sadece yaratmakla kalmamış, ona diğer canlılardan farklı olarak, akıl, irade ve zengin bir ruh dünyası bahşedilmiştir. İlk insanı aynı zamanda ilk peygamber olarak görevlendiren Allah Teala tarihin her döneminde itikâdî, ahlâkî ve amelî konularda rehberlik edecek kitaplar ve peygamberler göndermiştir. Peygamberler vasıtasıyla insanlığa tebliğ edilen İslâm, hayatın tümünü kuşatan ilâhî bir din olup, tabilerine tüm hayatı ibadet bilinciyle yaşamayı öğretir.

İşte bu sebeple Müslümanlar her hususta olduğu gibi iktisadi faaliyetlerde de bu bilinçle hareket etmek durumundadır. İktisadî, inanç ve ahlaktan bağımsız değerlendiremeyiz.

Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak yaratılan insan başıboş bırakılmamıştır. Dolayısıyla tüm insanlık hilafet misyonunun hakkıyla icrası için çalışmak, iktisadi faaliyetlerin de içinde bulunduğu evrendeki her türlü tasarruflarını bu çerçeveye oturtmak zorundadır. İslâm'da, üretim, tüketim ve mübadele alanlarında insanlık için yararlı, İslâmî değerlerle sınırlı bir iktisadi özgürlük benimsenmiştir. O, bu yönüyle diğer kapitalist ve sosyalist ekonomik sistemlerden ayrılmaktadır. Diğer iktisadi sistemler dinden bağımsız olarak ortaya çıkıp şekillendiklerinden onlarda helal-haram gibi kavramlara yer olmadığı için, getirisi olan her şeyin üretim ve pazarlanmasına imkân tanınabilmektedir. Oysa ekonomiyi “uygulamalı ahlak” olarak gören İslâm'da sadece fayda ve getirisi değil aynı zamanda helal-haram kriterine uyan akit ve üretime müsaade edilmektedir. Çünkü İslâm hukukunda herhangi bir akdin helal olabilmesi için sadece tarafların karşılıklı rızası onu helal hale getirmede yeterli olmamaktadır. Rüşvet tarafların karşılıklı anlaşması ile gerçekleştirildiği halde haksız kazanç olup haramdır. Bu sebeple Müslüman yaptığı bütün iktisadi faaliyetlerde Cennet nimetlerini ve daha da önemlisi Allah'ın rızasını kaybetme ihtimalini hesaba katarak, haram-helal ölçüsüne azami dikkat ederek hareket etmek zorundadır. Hz. Peygamber *“İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, kişi kazancını*

helalden mi, haramdan mı kazandığına hiç aldırılmaz” buyurarak bu noktada müslümanları duyarlı olmaya çağırmaktadır.

Hız. Peygamber, Medineye hicretin hemen sonrasında hem kendisinin hem de müslümanların siyasi hâkimiyetlerini tesis için kimi bilim adamlarınca tarihin ilk yazılı anayasası olarak isimlendirilen “Medine Vesikası”nı düzenlemiş, mescit inşa etmiş ve hemen ardından ikinci müessese olarak, müslümanların hakimiyeti altında olan serbest bir piyasa oluşturmak için de “Medine Pazarı”nı kurmuştur. Böylece ekonomik hayatı Medine’deki Yahudilerin kontrol ve baskısından kurtarmıştır. Böylece yeni kurulan Medine Site Devleti’nde ticari faaliyetler bundan böyle İslâmî ilkelere göre yürütülecekti.

Tarihten günümüze her kesimden insanın hayatına giren sigorta ve finans konularının İslami esaslar doğrultusunda ortaya konulması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak hala her iki konunun da olumlu karşılanan yönleri yanında eleştirilen yönleri bulunmaktadır. Bilindiği üzere üniversitelerin bir amacı da bilimsel araştırmalar yaparak toplumun problemlerine çözümler üretmek, topluma rehberlik etmektir.

İste bu sebeple İlahiyat Fakültesi ve Hitit Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi (HİSEFAM)’ın iş birliği ile düzenlenen “İslami Sigortacılık ve Finans” sempozyumunda sigortanın tarihçesinden, günümüzdeki uygulamalara, karşılaştıkları sorunlara, dünya ekonomik sistemdeki yerine, önemi ve geleceğine dair perspektifler sunmayı amaçlamaktayız. Sempozyumumuzun birinci gününde daha çok risk satışını konu edinen ticari sigortacılığı temsil eden konvansiyonel sigortacılık ile risk paylaşımını esas alan alternatif İslâmî sigortacılık (tekâfül) konusu çeşitli yönleriyle ele alınıp tartışılmaktadır. İkinci günde ise İslâmî Finans konuları tebliğlerle ortaya konulmaktadır.

25-26 Mart 2021 tarihlerinde düzenlenen “*Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans*” temalı sempozyumunda beş ayrı ülke ve 24 farklı üniversiteden araştırmacılar ile sektör temsilcilerinin katılımlarıyla 6’sı Arapça, 4’ü İngilizce 37’si Türkçe olmak üzere 47 bildiri yüz yüze ve on-line olarak sunulmuştur. Ayrıca sempozyumumuzun açılış paneline konuşmacı olarak katılan, ülkemizde ilk defa İslami Sigortacılık üzerine doktora yapan Sinop Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Nihat Dalgın’ın sigortacılığın tarihçesinden günümüzde gelinen noktada sigorta çeşitleri ve bu sigorta anlayışlarından İslâm

Hukuku ilkeleriyle örtüşen modelleri ortaya koyan konuşma metni; yine ülkemizde İslam Hukuku alanında ilk akla gelen değerlerden olan, hocaların hocası Prof. Dr. Hayreddin Karaman hocamızın İslâmî finans ve İslâmî sigortacılık anlayışının Müslüman toplumunda bilince dönüşmesi için İslâmî bir bakış açısının kazanılmasına ve daha birçok önemli hususlara işaret ettiği açılış konuşması metninin de yer aldığı sempozyumda sunulan bildiri özetleri ve bazı bildirilerin tamamı bu çalışmada bir araya getirilmiştir. Bazı tebliğcilerimizin tebliğ metinleri hakem sürecinden sonra “Hitit İlahiyat Dergisi’nin “İslâmî Finans ve Sigortacılık” Özel sayısında yayınlanarak bilim dünyasının hizmetine sunulacaktır.

Bu sempozyumun hayırlara vesile olmasını, akademik olarak ortaya konan fikirlerin pratik hayatımıza yön vermesini temenni ediyorum. Bu vesileyle sempozyumumuzun her aşamasında destek ve yardımlarını cömertçe sunan çok değerli rektörümüz Prof. Dr. Ali Osman Öztürk hocamıza, saygıdeğer bilim kurulu ve düzenleme kurulu heyetine, gece gündüz demeden çalışan sekreteryadaki kıymetli arkadaşlarıma, yine bizlere teknik destek veren basın yayın ve bilgi işlem dairesindeki çok değerli arkadaşlarımıza teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Özellikle sempozyumumuza bildirileriyle ve oturum başkanlıklarıyla katkı sunan olan değerli hocalarımıza ve teşrif eden siz kıymetli misafirlerimize teşekkür ediyor, tekrar bütün katılımcıları saygıyla selamlıyorum.

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK
Düzenleme Kurulu Başkanı
Chairman Of The Organizing Committee

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	X
EDİTÖR YIZISI.....	XIII
İÇİNDEKİLER.....	XVI
AÇILIŞ KONUŞMASI I.....	XXII
AÇILIŞ KONUŞMASI II	XXVIII
TAM METİNLER.....	1
İslâm Hukuku Açısından “TARSİM”, Kaza Ve Hayat Sigortaları.....	2
“TARSİM”, Accident and Life Insurances In Islamic Law	4
İbrahim PAÇACI	
İslami Sigorta Akdinin Niteliği	42
The Essential Features of Islamic Insurance Contract.....	44
Mehmet Ali AYTEKİN	
Dijital Zekât Hesaplama Araçlarının Fıkhî Açidan İncelenmesi.....	68
A Legal Examination of Digital Zakat Calculation Tools.....	70
Yusuf Erdem GEZGİN	
Repoya Alternatif Finansman Yöntemleri	93
Alternative Financing Methods To Repo	95
Muhammed Fatih TURAN	
Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn Döneminde İlk Bankacılık Faaliyetleri	106
Muhammed Fatih TURAN	
Moderating Effect of Shari’ah Perception On Job Satisfaction: A Comparison of Conventional and Islamic Banks	135
Khalil ur RAHMAN-Hassan AKRAM-Ghulam ABBAS-Ahmed TAHİR	
ÖZETLER	165
Katılım Sigorta (Tekâfül) Ve Muhasebe Süreci	166
Participation Insurance (Takaful) and Accounting Process	167
Harun KISACIK	

Faizsiz Finans Standartları (FFS) ve Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS)	168
Interest-Free Financial Standards (IFFS) and Interest-Free Financial Accounting Standards (IFFAS).....	169
Harun KISACIK	
Türkiye’de Katılım Sigortacılığı (Tekâfül) Literatürü	170
-İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme-	
Insurance Participation In Turkey (Takaful) Literature.....	172
-An Evaluation from the Perspective of Islamic Law-	
Mahmut SAMAR	
İslam Hukukuna Uygun Kooperatif Sigortacılığı Modeli	174
Cooperative Insurance Model According To Islamic Law	176
Aytaç AYDIN-Yusuf ÜSTÜN	
Communicating Islamic Economics and Finance Concepts: Complexity and Inconsistencies.....	178
Rexhail MUSTAFI-Mücahit ÖZDEMİR	
Faizsiz Ev Sistemlerine Alternatif Bir Model Olarak “Faizsiz Yapı Sistemi” ...	180
Free-Interest Building System As An Alternating Model For Free-Interest Home Systems.....	182
Mehmet Hicabi SEÇKİNER	
Günümüzde Müsâkat Ortaklığı Uygulamaları: Fındık Üretimi Üzerine Keşifsel Bir Araştırma	184
Current Practices of Musaqat Partnership: An Exploratory Study On Hazelnut Production	185
Salih ÜLEV-Mervan SELÇUK	
Kefâlet/İpotek İle Malına El Konan Kişiye Nebevî Bir Bakış	186
-Kabîsa b. Mühârik el-hilâli el-becîlî r.a. Örneği-	
A Nebevî Look At The Person Who Were Consisted With Kefilet / Mortgage	189
-Kabîsa b. Mühârik el-hilâli el-Becîlî’s r.a. Example-	
Osman Nedim YEKTAR	

2008-2020 Yılları ve Web of Science Veri Tabanı Özelinde İslami Finans Literatürünün Bibliyometrik Analizi.....	191
Bibliometric Analysis of Islamic Finance Literature Specified To 2008-2020 Years and Web of Science Database.....	193
Suna AKTEN ÇÜRÜK-Zülfiye KAYNAR	
Türkiye’de Faaliyet Gösteren Geleneksel Bankaların, Katılım Bankacılığı Penceresi Açmasının Olası Yansımaları.....	195
Possible Repercussions of Opening Participation Banking Window of Conventional Banks Operating In Turkey	197
Atilla ÜNLÜ-Kamuran YILDIZ	
Tekâfül İle Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	199
The Relationship Between Takaful and Participation Banking And Economic Growth	201
Tolga ERGÜN	
İslami Finans Gerçekten Etik Mi? Nitel Bir Araştırma.....	203
Is Islamic Finance Really Ethical? A Qualitative Research.....	205
Suna Akten ÇÜRÜK-Gülşah Şen KÜÇÜK	
Katılma Hesaplarının Sigortalananların Fikhî Analizi.....	207
The Analysis of Insuring Participation Accounts From A Point of Fiqh View	209
Cemal KAKLKAN	
New Resources For Islamic Finance: Islamic Fintech.....	211
Yavuz DEMİRDÖĞEN	
İslam Ekonomisi Açısından Türev Enstrümanlarının Eleştirel Bir Analizi	212
A Critical Analysis of Derivative Instruments From An Islamic Economics Perspective.....	214
Medine SİCAKYÜZ-Harun ŞENCAL	
Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Analizi	216
Analysis of The Financial Performances of Participation Banks In The Covid -19 Pandemic Process	218
Fevzi DİKER-Ercan ONAY	

Katılım Sigortacılığı Türkiye Mevzuatı ve AAOIFI (İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetleme Kurumu) Tekafül Şer'î Standartları Açısından Fıkhî Tahlili.....	220
Abdullah DURMUŞ	
Türkiye’de Makroekonomik Değişkenlerin Murabaha Üzerine Etkisi: 2010-2020 Yılları Arası Ardl Sınır Testi Uygulaması	221
The Effect of Macroeconomic Variables On Murabaha Transaction In Turkey: Ardl Bounds Test Application Between 2010-2020.....	222
Sevim Nur ŞAHBALI-Demet Akkan ÇETİNDAS-Ayhan BOZKURT-Yalçın ELMAS	
الخصائص المميزة للتأمين التكافلي عن التأمين التقليدي	223
أحمد فايز الهرش	
صناديق الاستثمار الإسلامية ودورها في التمويل	224
-الصناديق الشعبیة أنموذجاً- مصطفى حنانشة	
Islamic Investment Funds and Their Role In Financing	226
- Popular Funds As A Model – Mostafa HANANCHA	
İslami Bankacılığın Merkez Bankalarının	228
“Zorunlu (Munzam) Karşılık Uygulaması” Ile Faize Bulaşması	228
Interest By The Central Banks Of Islamic Banking With The "Compulsory (Munzam) Provision Practice"	230
Mehmet Nuri GÜLER	
Katılım 30 Endeksinde Yer Alan Reel Sektör Şirketlerin Çalışma Sermayesi Etkinlik Endeksinin Analizi	232
Analysis of The Working Capital of The Real Sector Companies In The Participation 30 Index	234
İlker SAKINÇ	
Katılım Bankacılığ Alanındaki Gelişmelerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama	236
Participation Banking Developments Influence On Economic Growth Area: An Empirical Application On Turkey.....	238

Ömer Fazıl EMEK

Şeyhülislam Bostanzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1006/1598) Muâmele-i
Şer'iyeye İlgili Fetvası Bağlamında Osmanlı Dönemi Finansman
Yöntemlerinin Ahlâk-Hukuk İlişkisi Bakımından Değerlendirilmesi..... 240

Evaluation of Ottoman Period Financing Methods In The Context Of The Fatwa
of Sheyhulislam Bostanzâde Mehmed Efendi (D. 1006/1598) About Muamala-I
Shar'iyeye In Terms Of Moral-Law Relations 243

Ahmet İNANIR

Mevcut Katılım Sigortacılığı Uygulamaları İle Teorideki Tekafül Sigortacılığının
Mukayesesi 245

Servet BAYINDIR

تركيب العقود بين القواعد الفقهية وصيغ التمويل الإسلامي المعاصر 248

محمد اوالسو

دراسة مقارنة بين قانون التأمين التكافلي في ماليزيا والمغرب والإمارات 249

محمد قراط

أثر التواطؤ في العقود المالية 250

- المزايمة والمناقصة نموذجا -

عبد الكريم الهواوي

Konvensiyonel Sigortacılık İle İslami Sigortacılığın Karşılaştırılması..... 252

Comparison of Conventional Insurance An Islamic Insurance 254

Yelda KALE

Will Artificial Intelligence Rejuvenate Islamic Finance? A Version of World
Academia 255

Kausar ABBAS-Muhammad HAFEEZ

Katılım Bankacılığı Fintek Uygulamaları ve Sektöre Katkıları..... 257

Fintech Applications of Participation Banks And Effects On The Islamic Finance
Sector 260

M. Fatih CANBAZ-Salih ERBAŞ

Kredi Garanti Fonu'nun İslam İktisadı ve Fıkhı Açısından Değerlendirilmesi 263

Evaluation of The Credit Guarantee Fund In Terms Of Islamic Economics and
Fiqh 265

Seraceddin YILDIZ

Konvansiyonel ve Katılım Bankalarının Altın Hesapları Performansı	267
Gold Account Performance of Conventional And Participation Banks	269
Recep ÇAKAR	
Müşterilerin Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılığı Değerlendirmelerine Yönelik Bir Nitel Çalışma	271
A Qualitative Study On Bank Customers' Considerations Towards Participation and Conventional Banking.....	272
Tamer BARAN	
20. Yüzyılda Osmanlı Vilayetlerinde Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri Üzerine Bir Bakış.....	273
A Closer Look At The Establishment Purposes (Mevqufun Aleyh) of Money Foundations In Ottoman Provinces In The 20th Century	275
Yakup ÖZSARAÇ	
نظام التقاعد الفردي الإسلامي في تركيا.....	277
The Islamic Individual Retirement System In Turkey (Bes)	278
Zeynelabidin HAYAT	
1280/1863 Tarihli Deniz Ticareti Kanunnamesinde Sigorta	279
Insurance In The Maritime Trade Law Dated 1280/1863.....	282
Metin CEYLAN	

AÇILIŞ KONUŞMASI I

Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm,
Çorum İl Protokolünün Çok değerli Üyeleri,
Çok değerli meslektaşlarım ve Saygıdeğer Katılımcılar,
Konuşmama başlarken sizleri sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Uluslararası düzeyde gerçekleşen “ İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumunun” hayırlara vesile olmasını, verimli- bereketli geçmesini diliyorum; bu etkinliğin İslami sigortacılık ve İslami bankacılık hususunda halkımızda yeni bir farkındalık oluşturmasını niyaz ediyorum.

İcrasına başlanılan Uluslararası sempozyuma ev sahipliği yapan Hitit Üniversitesi Rektörlüğünü ve Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK Beyi; bu sempozyumun planlanmasından bugüne gelene kadar zahmetli bir süreci ekibiyle beraber yöneten, birçok zahmeti göğüsleyen İlahiyat Fakültesi Dekanı değerli dostum Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK Beyi ve ekibini, Hitit Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü ve ekibini ve diğer bütün paydaşları en samimi dileklerle tebrik ediyorum.

Ayrıca, Sempozyumun Onur Konukları arasında bulunan, biraz sonra değerli konuşmasını dinleyeceğimiz, akademik süreçte her zaman kendimize rol model olarak gördüğümüz, muhterem hocam Sayın Prof. Dr. Hayreddin KARAMAN Beyefendiye saygı ve hürmetlerimi sunuyorum, Rabbimden kendisine dünyada da ahrette de iyilikler lütfetmesini niyaz ediyorum, ellerinden öpüyorum.

Saygıdeğer Katılımcılar,

1991 yılından beri Sigortanın mahiyeti ve İslam’daki yeri konusuyla ilgilenen bir kardeşiniz olarak karşınızdayım. Bu konuda 1994 yılında “İslam Hukukuna Göre Sigorta” ismiyle Türkiye’de ilahiyat alanında ilk doktora çalışması yapmak bize nasip oldu. O günlerde İslami sigortacılık neredeyse Türkiye’nin gündeminde yok gibiydi. Diğer İslam toplumlarında 1960 lı 70 li yıllarda çok ciddi şekilde ticari sigortalar tartışılmış, ticari sigortalara alternatif olabilecek İslami öz ve özelliklere sahip karşılıklı sigortalar/yardımlaşma sigortaları gibi değişik isimler altında İslami sigortacılığın ilke ve kuralları ortaya konmaya çalışılmıştır. Diğer Müslüman toplumdaki İslam âlimleri sigorta konusunu hararetle tartışırken, halkının çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de bu konular hak ettiği şekilde bilinmiyor ve tartışılmıyordu. Türkiye’nin gündemi çok farklı şeylere kilitlenmişti. İslam toplumlarındaki bu tartışmaları Türkiye

gündemine; “İslam’a Göre Banka ve Sigorta” isimli çeviri bir kitabıyla getiren yine Sayın Hocamız Hayreddin Karaman Beyefendi olmuştur. O günün Türkiye’inde bu konuda bir başka Türkçe kaynak bulmak adeta imkânsızdı.

Gün geçtikçe ticari sigortalardan sigorta hizmeti almanın hükmüyle ilgili İslam âlimleri arasındaki tartışmalar Müslüman halkımız arasında da duyulmuş olmalı ki, birçok Müslüman zengin tarafından Din İşleri Yüksek Kurulu’na bu meyanda birçok soru sorulduğu ve konu hakkında kendilerinden fetva istendiği ancak bu sorulara cevap verebilecek bilgi birikimine ne Diyanet ne de İlahiyat camiasının sahip olmadığı ifade edilmişti.

İslam âlimlerinin konuyla ilgili tartışma ve değerlendirmelerine vakıf olarak, Müslüman halkımızın sigortayla ilgili sorularına kendi çapımızda bir nebze cevap verebilmek ve ticari sigortalara alternatif sigortacılık yapmak mümkünse bunun nasıl yapılabileceğini öğrenmek gibi gayelerle sigorta konusunu doktora çalışması olarak kabul ederek üzerinde dört yıl çalıştıktan sonra 1994 yılında tezimizi savunarak doktoramızı bitirmiş olduk. O günden bu güne, arzu edilen ortamlarda sigorta hususunda objektif bilgiler vermenin yanında, ticari sigortalarda sigorta hizmeti almamızın bir kader olmadığı, sadece ticari sigortalara mahkûm olmamız gerekmediği, İslami esaslara göre de sigortacılık yapmanın mevzuatımız gereği mümkün olduğu ancak bunun için halkımızın biraz daha bilgilenebilmesi ve bilinçlenmesi gerektiği düşüncesiyle, sigorta konusunda farkındalık oluşturmak için gerçekleştirilen etkinliklere katılmaya ve makale ve kitap türünden yayınlar yapmaya gayret ettik.

Değerli Dostlar,

1990’ lı yıllarda Türkiye’de mevcut ticari sigortalardan sayısı 50’nin üzerindeydi ve sadece bir tane kooperatif sigortacılık yapan bir kooperatif bulunuyordu. Ancak söz konusu kooperatif üyelerinde faizle ilgili bir hassasiyet bulunmadığı için kooperatif tüzüğünde şeran mahzurlu bir kısım şartlar yer alıyordu.

Sonraki dönemlerde Türkiye’de sigorta konusunda biraz daha bilinçlenme oldu ve bunun sonucu olarak bazı sektörler tarafından İslami esaslara uygun şekilde sigortacılık yapmak maksadıyla alternatif yeni sigorta kurulması girişimlerinde bulunulmuşsa da, bu tür girişimlerin “rejim sorunu oluşturacak majör girişimler” olarak görülmesi nedeniyle engellenmiştir. Dolayısıyla menkul ya da gayrimenkul malvarlığı için birçok riskle karşı karşıya kalan Müslüman zenginler ticari sigortalardan kucaklarına bırakılmış; başkaca bir

yöntemle sigorta hizmeti alabilme girişimleri irticai faaliyet, bu düşünce sahipleri de mürteci olarak damgalanmışlardır.

Türkiye’de ticari sigortacılık dışında alternatif bir sigortacılığın yapılmasına müsamaha ile bakılmasının tarihi ise çok daha yakındır. Malumlarıdır ki, son on-onbeş yıldan beri özel sektör İslami esaslara uygun sigorta sözleşmesiyle halkımıza sigorta hizmeti verebilmektedir. Birkaç kamu bankasının da katılım sigortası şeklinde alternatif sigortacılık hizmeti verebilmesine imkân sağlanması daha yakın bir tarihte gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler şükranla ve takdirle yadedilmesi gereken gelişmelerdir şüphesiz. Zira 1990 lı yıllarda birçok Üniversitede İslam iktisadını, ekonomisini ilgilendiren bir konuda doktora tez çalışması talebine bile müsaade edilmezken, günümüz Türkiye’sinde birçok Üniversite’de “İslam İktisadı, İslam Ekonomisi, İslami Finans vb. adlarla Enstitüler ya da Uygulama ve Araştırma Merkezleri kurulmuş; alanla ilgili yapılan araştırmaları halkla buluşturmak ve yayın haline getirebilmek için toplantılar, kongreler ve sempozyumlar düzenleyebilmektedir. Hatta birkaç kamu bankası hem katılım bankacılığı hem de katılım sigortacılığı hizmeti sunmaktadır. Ulaştığımız bu nokta hakikaten Yüce Allah’a şükürü ve bu hizmetlerin halkımıza sunulmasına vesile olanlara teşekkürü gerektirecek bir nokta olsa gerek. İşte tam burada ilmiye sınıfına düşen görevlerin başında; saha ile ilgili objektif ve derinlemesine araştırmalar yapmak, yapılan araştırma sonuçlarını halkımızla buluşturarak onların daha fazla bilinçlenmelerini sağlamak olmalıdır. Bu sempozyumun diğer sonuçlarının yanında böyle bir hedefe de hizmet edeceği kanaatinde olduğumu huzurunuzda paylaşmak isterim.

Saygıdeğer Davetliler,

Sigortanın temelinde; oluşmasından korkulan tehlikenin vukuu halinde meydana gelecek zararın müştereken karşılanması fikri yatmaktadır. Sigorta sayesinde aynı tehlike ile karşı karşıya bulunan bireyler birbirleriyle doğrudan ya da bir şirket aracılığıyla yardımlaşarak tek başına üstesinden gelemeyecekleri büyük rizikolara karşı kendilerini koruma gücüne erişmektedir. İyilik ve güzellik hususunda yardımlaşma ve dayanışma bütün dinlerin ortak öğretisidir. Nitekim Kur’an da da; “İyilik ve takva konusunda yardımlaşın, işbirliği yapın; düşmanlık, günah ve çirkinliklerde birlikte hareket etmeyin” buyrulmaktadır. Farklı adlarla da olsa tarihi süreçte insanlar gerek bireysel olarak gerekse belli meslek grupları olarak, karşı karşıya kalma ihtimali oldukları riski önleme hususunda yardımlaşmışları gibi, karşı koyamadıkları sel, deprem, yangın, deniz

seferinde gemilerin batması, kervanların eşkıyalar tarafından soyulması gibi büyük riskler oluştuğunda zarara uğrayan vatandaşlarına veya meslektaşlarına yardımcı olarak onların maruz kaldığı zararı giderme konusunda yardımlaşma grupları oluşturmuşlardır. Bu gruplar karşılıklı sigortacılığın ilk örnekleri olarak görülmektedir. Bu şekilde sigorta fikrini milattan önce 4500 yıllarına kadar götürmek mümkündür.

Modern sigortacılık döneminin başlangıcı olarak deniz sigortalarında 13. Yüzyıl; kara sigortalarında ise 17. Yüzyıl gösterilmektedir. Modern sigorta öncesinde bu maksatla organize edilen yardımlaşmalardan bir grup ya da zümre ticari bir kazanç sağlamayı düşünmezken, modern sigortacılık döneminde sigortacılık tamamen ticari bir kazanç yolu olarak görülmüş; pirim karşılığında güven satışı yapmak üzere sigorta poliçeleri oluşturulmuştur. Böylece de sigorta ticari bir alana kaymıştır. Ticari sigortacılık esas olarak 19. Yüzyılda gelişmeye başlamıştır. İslam toplumlarında ticari sigortacılık tanındığı günden beri tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkinin temel sebebi, sigorta fikri değil, sigortanın ticaret haline getirilmiş olması ve bunun da İslam'ın ticaretle ilgili koyduğu kurallara uyulmadan yapılıyor olmasıdır. İslam âlimlerinin çoğunluğu bu sebeple sigortacılığa karşı çıkmışlardır.

Bu nedenle bazı İslam araştırmacıları ticari sigortaları insanların korkularını sömürme üzerinde ticaret yapan bir kurum olarak da değerlendirmişlerdir.

Kanaatimize göre günümüz dünyasında sigortalara ihtiyaç bulunup bulunmadığını tartışmak abesle iştigal olur. Günümüzdeki risklerin çeşitliliği ve büyüklüğü sigorta sistemine olan ihtiyacı zorunlu kılsa da bu zorunluluk günümüzde mevcut ticari sigortalarda sigortalanmanın zorunluluk olduğu sonucuna götürmez. Zira yine erbabınca ortaya konduğu gibi, karşılıklı sigortalar/katılım sigortaları / yardımlaşma sigortaları şeklinde isimlendirilen ve İslami kurallara hassasiyet gösteren sigorta oluşumları, ticari sigortaların verdiği hizmetlerin neredeyse tamamını mahza yardımlaşma sözleşmeleri aracılığıyla sunabilmektedir. Bugün belki yapılması gereken; bir taraftan adına İslami sigorta dendiği halde bunların gerçekten İslam fıkında benimsenen kurallara gerçek manasıyla uyup uymadıklarının bilimsel olarak denetlenmesi; diğer taraftan günümüz insanların değişen sosyo ekonomik şartlar neticesinde ihtiyaç duydukları yeni sigorta ürünleri hususunda meşruiyet zemininden ayrılmadan yeni hizmetler sunabilmek için gayret sarf etmek, gerektiğinde yeni içtihatlarla yaşanan sorunlara çözüm üretmek olmalı.

Ticari sigortalarla Katılım sigortaları arasında bir karşılaştırma yaparak konuşmamı bitirmek istiyorum:

1. Katılım sigortacılığının sigortalıya maliyeti ticari sigortalara nazaran daha ucuzdur. Zira İslami esaslara göre sigorta hizmeti verildiğinde; bu kurumu idare edenler patron değil birer memur olduklarından, şahsi olarak daha fazla kazanmak gibi bir düşünceleri olmayacağı için, daha ucuz maliyetle sigorta hizmeti alınabilecektir. Buna karşılık ticari sigortacılıkta kâr etmek esas olduğundan, sigorta primlerinin verilen hizmetten daha fazla olması gerekmekte bunun için de ticari sigortacılığın sigortacılar açısından daha maliyetli olması kaçınılmazdır.

2. Ticari sigortaların toplumda mutlu azınlık oluşturmayı hedeflediği, buna karşılık katılım sigortalarının mutlu çoğunluk oluşturmayı hedeflediği ifade edilmektedir.

3. Ticari sigortalar toplumdaki karşılıksız yardımlaşma ve dayanışma ruhunu öldürdüğü; buna karşılık katılım sigortalarının yardımlaşma ruhunu daima canlı tuttuğu iddia edilmektedir.

4. Katılım sigortalarının sosyal güvenliğe katkısı ticari sigortalara oranla daha fazla olduğu söylenmektedir.

5. Katılım sigortalarında sigortalının ödeyeceği prim sabit olmayıp değişken olacağından, sigortalılar burada sigortaladıkları eşyayı, alet edevatı korumada ticari sigortalılara nazaran daha hassastırlar.

6. İslam'a göre ticarete ğararın bulunması yani alışverişte satılan şeyin ya da alınacak karşılığının ihtimale dayanması yasaklanmıştır. Bu açıdan ticari sigortalara bakıldığında birçok noktada ğarar/belirsizlik vardır. Hatta sigorta hukukçuları bile sigorta sözleşmesini ğararlı sözleşmeler arasında saymaktadırlar. Buna karşılık katılım sigortaları ticaret olmadığı için bu tür mahzurlar onlarda söz konusu olmayacaktır. Bu bağlamda olmak üzere şunlar söylenir: Ticari sigortalarda sigorta primi karşılığında sigortalının sigortacıya neyi sattığı açık değildir; güven karşılığında sigorta primi alındıysa risk gerçekleştiğinde şirketin zararı tazmin etme yükümlülüğü niçin bulunmaktadır; sigortalanan riskin gerçekleşmesinin ihtimali olması gerektiğinden hareketle, risk gerçekleşmediğinde verilen primlerin boşa gideceği, aksine sadece bir prim yatırılması neticesinde risk gerçekleştiğinde ise zararın tazmin edilmesi gerektiğinden primle kıyaslanmayacak meblağın şirketten çıkacak olması, ticari sigortalarda alınanlar verilenler arasında zaman zaman aşırı farklılık oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi ticari sigortalar şeran mahzurlu birçok unsuru bünyesinde bulundurmasına rağmen, niçin aynı hizmeti söz konusu mahzurları bulundurmayan katılım sigortaları ile almak mümkünken, bu sigortalar tercih edilmez de ticari sigortalarla yola gitmekte ısrar edilir? Güncelliğini kaybetmeyen bir soru olsa gerek!

Konuşmamı burada bitirirken; Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından ortaklaşa düzenlenen Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumunun ilgili konularda yeni ufuklar açması, birçok konunun daha anlaşılır hale gelmesine, bazı sorunların çözüme kavuşmasına katkı sağlaması ve halkımızda farkındalık oluşturması ümidi ve dileğiyle,

Üç gün sürecek olan sempozyumun sağlık ve afiyet içerisinde geçmesini temenni ediyor, beni dinleme nezaketinde bulunduğunuz için sizlere şükranlarımı arz ediyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Nihat DALGIN
Sinop Üniversitesi Rektörü

AÇILIŞ KONUŞMASI II

Sevgili şehrimin müsafirleri ve oradan oradan katılan değerli ilim ve fikir adamlarını sevgi ve saygılarımla selamlıyorum.

Bu ilmî toplantının islâmî finans konusunda; teoride ve uygulamada asıl amaca doğru yeni adımlar teşkil etmesini, dünyada hâkim olan gayr-i islâmî finansman ve sigortacılık baskısını hafifleterek yolunda daha rahat yürümesine vesile olmasını Cenâb-ı Mevlâ'dan diliyorum.

İslâmî finansman kavramı içinde para, bankacılık, şirketler borsası; kooperatif veya vakıf yahut da şirket çerçevesinde islâmî sigorta, yeni teknolojilerle finansman, bireysel ihtiyaçların faizsiz karşılanması gibi birçok konu vardır.

Bütün bu konularda islâmî finansmanın gerçekleşmesinin ilk akla gelen şartlarını şöyle sıralayabilirim:

1. Aynı inancı, dünya görüşünü ve hedefi benimsemiş olan devletler ve sivil kuruluşlar arasında birlik ve dayanışma. Bu birlik ve dayanışmanın en önemli meyvesi olarak önce aralarında kullanacakları sonar dünyanın rezerv parası olmaya aday sağlam bir para icad etmek.

2. İslam'ı namaz, oruç, hac ve zekâtta ibaret bilen bunları dahi tam olarak uygulamayan müslümanları, kâmil manada müslümanlar haline getirecek eğitim.

3. Devletin, olmazsa sivil kuruluşların desteği ile hem islâmî eğitim hem de islâmî finans uzmanları yetiştirmek.

4. İslâmî finansın islâmî olmayandan farkı, dindarlık ve dînî sorumluluk bakımından önemi konusunda halkı bilinç ve bilgi sahibi kılmak için gerekeni eksiksiz yapmak.

5. İslâmî olmayan ayartıcı finansman ve kazanç yollarının baskısını yok etmek veya hafifletmek için devlet ve sivil toplum kuruluşları olarak tedbirler almak.

6. Birey, kurum ve topluluklar olarak islâmî finans konularında bilgiyi arttıran ve problemlere uygulanabilir çözümler üreten çalışmalar yapmak.

İşte bu son şartın bir örneği olan sempozyuma katılanları, tertip edenleri ve her türlü emek verenleri tebrik ediyor, şükranlarımı sunuyorum.

Hem İslam insanı hem de İslam ekonomi ve finansmanının diğerlerinden farkı üzerine bazı düşünceler arz ederek huzurunuzdan ayrılacağım:

Avrupa düşüncesi, kendisini fikir dünyasına sokan değerlerini kazandığı günden beri, Darwin, Marks, Freud, liberal düşünce ve diğer filozoflarının sunduğu verilerin hükmü altındadır. Orada, bütün peygamberlerin özü ve özeti olan Son Peygamber Muhammed Mustafa'nın sesi ve sözü yoktur.

Onlar insanı yeryüzünün halîfesi olarak değil, bir hayvan olarak ele alırlar. Darwin bu insana, hayvanlar içinden bir nesil, bir kök bulabilmek için kendini ne kadar yormuştu. Lamark da onun insanlığını bir seçilme ve içinde yaşadığı muhitin şartlarına göre şekillenme esası üzerine açıklamak için didinmiş durmuştu. Freud insanların, yücelerden gelmiş değerlere sahip olduğunu bir türlü kabûl edemedi de onun ahlâkını, örnek davranışlarını içgüdülerin hâkim olduğu veya olsa olsa benlik (ego) istekleri ve üst-benlik (süper-ego) istekleri dediği kuvvetler ile bu içgüdü'nün uzlaştığı bir zemine oturtmaya çalıştı.

Marks'a gelince; o önünde, her şeyi ölçüsüne vurduğu ve içinde gördüğü bir diyalektik çatışma ve çelişmeden başka bir şey bulamadı.

Diğerleri de insanı et ve kemik mertebesinden yukarıya çıkaramadılar.

Hasılı felsefesi, düşünce sistemi ve terkibi ile Avrupa insanı, İslâm insanından farklıdır:

Birincisi, ibâdet hayatına varıncaya kadar maddeci iken, ikincisi bunun aksinedir.

Birincisi, dünyayı ve kâinatı devamlı bir çarpışma ve çatışma içinde görürken, ikincisi öyle değildir.

Birincisi, sorumsuz veya düzensiz bir hürriyeti benimserken ikincisi başkadır.

Birincisi, başkalarının mahvına sebep olsa dahi yalnızca kendi çıkarına bakar, maddi büyümeye doymaz, hayatını, kendisi için yaşarken, ikincisi böyle değildir.

Birincisi, değerlerini, örneklerini kendi içinden (nefsinden) veya Freud'un üst benlik dediği seviyeden alırken ikincisi buna uymamaktadır. Onun değer ve örneklerinin beşer üstü kaynakları vardır.

Bu, genel görüş farklarını ekonomide de göreceğimiz tabiidir. İslâm'ın ekonomik yapısının üç direği vardır:

1. Çeşitli şekillerde tezahür eden **mülkiyet** ki; dağılım bunun ışığı altında belirlenmektedir.
2. Üretim, tüketim ve dağılım sâhalarında İslâmî değerlerle sınırlanmış **hürriyet**.
3. Dengeye ve karşılıklı kefâlete dayanan ve böylece değerlerin tanımlanmasına temel teşkil eden içtimaî **adâlet**.

Doğusu ve Batısıyla Avrupa dünyasının iktisadında bunların mukâbili olan husûslara baktığımızda İslâm'ın, mülkiyet prensibi ve onun şekillerinde, kapitalist ve sosyalist sistemlerden farklı olduğunu görürüz.

O, kapitalizmle beraber özel mülkiyetin esas olduğunu kabûl etmediği gibi, sosyalizmle beraber olup kamu mülkiyetinin esas olduğunu da kabûl etmez. İslâm çeşitli şekillerdeki mülkiyeti kabûl etmiştir: Birkaç kaynaklı özel mülkiyet, kamu mülkiyeti ve devlet mülkiyeti. Bunların her birinin işlediği, her birine has sâhalar ayırmış; hiç birini istisnâ veya şartlar icabı geçici bir çâre olarak görmemiştir.

Öte yandan kapitalizmde hürriyetler başını alıp giderken, sosyalizm (marksizm) de her nevi hürriyete el koyarken, İslâm-hürriyeti eğiterek cemiyete faydalı bir araç kılacak ölçütler ve değerler çerçevesi içinde- kişilerin hürriyetlerini kullanmalarına izin vermiştir.

Üçüncü direğe gelince bugüne kadar, ferdin değerini düşürmeden, sosyal adâlet prensibine vücût veren, mefhumunu belirleyen, plânını ışıktandıran bir sistem ortaya çıkmadı. Ama İslâm düzeni devlete, çalışma gücü olanlara iş imkânları açmak, gücü olmayanların geçimlerini üzerine almak vazifesini yükleyerek ondan, İslâm toplumu fertlerinin hayat ve maîşetlerini sigorta etmesini istemiş ve böylece mutlak manada teorik, bazı zaman ve zeminlerde de pratik olarak bunu gerçekteştirmiştir.

Bütün kurum ve kuruluşların, karar ve aksiyonların islâmî olmasının ilk şartı insanın "İslam insanı" olmasıdır. Konumuz olan sigorta ve finans da insana bağlı olarak islâmî olur veya olmaz.

İslâm'da insan kadını ve erkeğiyle vâsıta değil gâyedir, bir maksadın âleti değil, bizzat maksattır. Ona verilmiş, idaresi eline bırakılmış bir vazife için,

gerçekleştirmesi istenmiş bir gâye için, taşınması istenmiş bir emânet için yaratılmıştır.

O yeryüzünün halifesi, orada ilâhî hükümrânlığın temsilcisidir;

O'nu Allah ilimle donatmıştır, sonra onun omuzlarına, yerin, göklerin yüklenmekten korktuğu emâneti yüklemiştir:

Ona peygamberler göndermiş, halde ve gelecekte ona tebliğ vâsıtalarını bahşetmiştir.

Ve Allah, mükâfat ve cezâyı dinin tebliğine bağlamıştır. Din usulüne göre tebliğ edilmeden yükümlülük de olmaz.

O (İslâm insanı) devamlı olarak Allah'ın insanı olma duygusu içindedir; hayatı O'nun rızâsı etrafında dönüp dolaşır, O'nun emrine uyararak durur, o, Allah'ın temsilcisi kıldığı varlık âleminde, O'nun kanunlarını yaşamaktadır, ilim ve takvâ onun derecesini arttırır, cehâlet ve günahkâlık ise derece kaybettirir.

Onun hürriyeti ölçülüdür; ne Batı insanı gibi kayıtsız, şartsız hürdür; ne de Doğu Avrupa insanı gibi civataya takılmış somundur; o hem bağımlı, hem de hürdür.

O ne Batı insanı gibi fertçi, egoist ve bencildir; ne de doğu insanı gibi şahsiyeti erimiş ve dağılmıştır.

Onun ferdçilik ve sorumluluğu şudur. **“Siz insanlar için yaratılmış en iyi toplumsunuz...”**; onun toplumculuğu ve özgeciliği de işte budur.

O ne batı insanı gibi dar kalıplar içinde milliyetçi, ne de doğu insanı gibi dünya vatandaşı; silik veya sınıfçıdır. O'nun milliyetçiliği dindaşlarına, hak davasında dost ve taraftar olmaktır

O humanisttir; yâni insanlıktan ve onun doğru yolu bulmasına yardımcı olmaktan sorumludur.

O, haftada altı gün bankalar, bir tek gün de ruhsuz ve sapkın kiliselerde sözde dua eden ve Allah için veren Batı insanının rûh çöküntüsünden uzaktır. Doğu insanı gibi madde çamuruna saplanmış, materyalist de değildir; çünkü onun ana maddesi bir parça çamur ile Allah'ın rûhundan bir nefestir,

O, ilan edilince savaş adamı, işaretini aldığı zaman barışın gerçek öncüsüdür:

Dünya onun için âhirete geçiş köprüsü, ona hazırlık yeri ve onun için tohum ekilen tarladır.

O, bütün bu vasıflarıyla Doğu ve Batı Avrupa insanından ayrılmaktadır.

O, dünyayı müstesnâ bir fırsat ve son hazırlık sığınağı olarak kabûl etmiştir.

Servet onun elinde gâye değil, vâsıta; kalbinde değil elindedir; servet peşinde ihtiras, aşırı düşkünlük, aldatma, hîle ve dövüş yoktur.

Dünya onun hizmetçisidir, o dünyanın hizmetçisi değildir.

Hayırlı mal onun istediğidir, kirlenmemiş zenginlik için ona fırsat kapıları açıktır; bu da onun istediğidir.

İşte bizim insanımız budur, bu olmalıdır. Bir göz yerde, diğer göz semâdadır. Bir el yücelere uzanmıştır; Allah iledir; diğer el, insanların elleri ile tokalaşmaktadır. Ne pat diye yere düşmek ve çamurda kalmak ne de gökte perende atmak. Değerli ve ilâhî bir çerçeve içinde; gelişmenin âmilleri, ilerlemenin yolları ve varlığın kanunlarıyla çarpışmaksızın, bütün gerçekleri gören ve muâmelesini isâbet içinde onlarla ayarlayan tam gerçekçilik.

İşte iman, güç ve ilmin insanı; İslâm'ın insanının iç ve dış dünyasının şekli (resmi) budur; bu resim âdeta zengin, bereketli, uzun, geniş mevzûların başlıklarından meydana gelmiş bir cetvel, bir fihristtir.

Mezkûr vasıflarıyla "bu insan, bugünlerde aramızda yaşayan insanlardır" demek mümkün değildir. Birinci vazifemiz onu bolmak, o olmaktır.

Allah muvaffak eylesin.

Sözümü bitirirken ilk İslam bankacılığı tecrübesini Mısır'da yapan bu sahanın duayeni, tecrübesinin kitabını Türkçeye çevirdiğim Prof. Dr. Ahmed Neccar'ı, Pakistan ekonomisini faizden arındırmak için büyük çaba sarf eden başkan Ziyâulhakk'ı, Türkiye'de faizsiz sistemin ilk müjdecileri olarak Hamidullah ve Sabahaddin Zaim Hocaları, kısmen uygulamayı başlatan Turgut ve Korkut Özal kardeşleri rahmetle anıyorum.

Ve tekrar hazıruna saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Hayreddin KARAMAN

Onur Konuğu

TAM METİNLER

البحوث

PAPERS

İslâm Hukuku Açısından “TARSİM”, Kaza Ve Hayat Sigortaları¹

İbrahim PAÇACI*

Öz

Sigorta, sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan rizikonun meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşme olarak tanımlanabilir. Fıkıhın oluşum ve tedvin döneminde sigorta bilinmediği için, sigorta konusunda fıkıh kitaplarımızda bir açıklama bulunmamaktadır. Sigortanın kurumsallaşıp İslâm ülkelerinde de yaygınlaşması üzerine İslâm bilginleri de bu konuya eğilmiştir. Genel olarak bu konuda fikir beyan eden İslâm bilginleri sosyal sigortaların ve zorunlu sigortaların caiz olduğunu söylemiştir. Fakat zorunlu olmayan ticari sigortalar konusunda üç farklı görüş ortaya çıkmıştır: a) Bütün çeşitleriyle ticarî sigorta caiz değildir. b) İşleyiş ve konusuna göre sigortanın bir kısmı caiz, diğer kısmı caiz değildir. c) Bazı şartlarla sigortanın bütün çeşitleri caizdir.

Bütün çeşitleriyle ticarî sigortanın caiz olmadığını söyleyen bilginler, sigortada cehalet, garâr, kumar, faiz gibi İslâm'ın yasakladığı veya onun genel ilkelerine aykırı unsurlar barındırdığını ileri sürmektedirler. Ancak sigortanın caiz olmadığını ortaya koymak üzere ileri süren bu gerekçeler değerlendirildiğinde bunların -hayat sigortasının bir şekli dışında- sigortanın caiz olmadığını ortaya koyacak nitelikte olmadığı görülür. Ayrıca sigortanın caiz olmadığını ispat sadedinde ileri sürülen gerekçeler, aslında sigorta akdini bey' gibi bir mübadele akdi olarak görmekten kaynaklanmaktadır. Hâlbuki genelde sigorta, özelde kaza/hasar sigortası, prim ödeyip tazminat alma şeklinde bir mübadele akdi değildir; unsurları ve şartları kendine has, yakın çağda ortaya çıkmış bir akittir.

Akitlerde asıl olan caiz olmasıdır; İslâm'ın öngördüğü temel prensiplere aykırı bir unsur ihtiva etmeyen ve akitlerde bulunması gereken bütün unsur ve

---

¹ 15-18 Ekim 2015 tarihlerinde Konya'da düzenlenen II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler” adlı sempozyuma sunulan “Bitkisel Ürün, Hayvan, Kaza/Hasar Ve Hayat Sigortaları; Bireysel Emeklilik Sistemi” başlıklı tebliğden güncellenerek uyarlanmıştır.

* Doç. Dr., ASÜ İslami İlimler Fakültesi, İslâm Hukuku AB, ipacaci@hotmail.com, 0000-0003-3376-0228.

şartları taşıyan her akit sahihtir. Bu itibarla, fıkın oluşum ve tedvin dönemlerinde bilinmeyen ve yakın zamanlarda İslâm dünyasına girerek yaygınlaşan sigorta akdinin de, söz konusu unsur ve şartları taşıması halinde caiz olacağı söylenebilir. Diğer taraftan sigorta, klasik fık kaynaklarımızda yer alan akitlelerden birine benzetilmesi istenecekse, en çok kefalet ve muvâlât akdine benzediği söylenebilir. Nitekim belli olmayan bir borca kefil olmak Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre sahihtir ve gerektiğinde kefilin bu borcu ödemesi gerekir. Muvâlât akdi de, birinin ödemesi gereken tazminatın yüklenilmesi bakımından sigortaya benzemektedir. Bu akitle, muvâlât akdi yapan kişi, diyet ödemesi gereken bir eylem yaptığında, anlaşma yaptığı mevlâsı onun diyetini öder; öldüğünde de geride mirasçı bırakmaz ise, himayeyi kabul eden kişi, onun mirasını alır.

Buna göre;

a) “TARSİM” Devlet destekli tarım sigortalarının toplum yararına, Devlet organizesinde sosyal bir güvence sistemi olduğu ve akdi iptal veya ifsat edecek bir unsur taşımadığı için caiz olduğu,

b) Klasik fık kaynaklarımızda yer alan kefalet ve muvâlât akdine benzeyen kaza sigortası ile birikimsiz hayat sigortasının, bir mübadele akdi olmadığı için faiz içermediği, sigortada bulunan belirsizliğin akdi ifsat edecek mahiyette olmadığı için caiz olduğu,

c) Bu sigortalarda sigortacının, primleri faizde değerlendirmesinin, akdin sıhhatine etki etmeyeceği; bununla birlikte, iyilik ve takvada yardımlaşp günah ve düşmanlıkta yardımlaşmama ilkesi gereğince primlerin helal alanlarda değerlendirildiği bilinen sigortaların tercih edilmesinin uygun olduğu,

d) Birikimli hayat sigortasında ise, primlerin helal alanlarda nemalandırılması kaydıyla; süre sonunda bu prim ve nemaların defaten veya belirli bir plan çerçevesinde geri ödenmesi ve prim ve nemalarının tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp, maaş olarak gelir payı alınmasının caiz olduğu;

Buna karşılık, primlerin dinen meşru olmayan alanlarda nemalandırılması ile prim ve nemaların tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp maktu bir maaş bağlanmasının ise caiz olmadığı söylenebilir.

“TARSİM”, Accident and Life Insurances In Islamic Law

İbrahim PAÇACI*

Abstract

Insurance can be defined as a contract in which the insurer is obliged to compensate for a risk that damages a person's interest that can be measured with money, or to pay a money or perform other actions due to the life span of one or more people or some events in their lives. Since insurance was not known during the formation and administration period of fiqh, there is no explanation about insurance in our fiqh books. After the institutionalization of insurance and its spread in Islamic countries, Islamic scholars also focused on this issue. Islamic scholars, who generally expressed their opinions on this issue, said that social insurances and compulsory insurances are permissible. However, three different views have appeared about non-compulsory commercial insurance: a) All types of commercial insurance are not permissible. b) Some part of the insurance is permissible, the other part is not permissible depending on its operation and subject. c) All types of insurance are permissible under certain conditions.

The scholars who say that commercial insurance in all its varieties is not permissible, claim that it contains elements such as ignorance, *garâr*, gambling and interest that are prohibited by Islam or contrary to its general principles. However, when these grounds, which claim to show that insurance is not permissible, are evaluated, it is seen that they are not of a nature to reveal that the insurance is not permissible except in a form of life insurance. In addition, the reasons put forward to prove that the insurance is not permissible actually arises from seeing the insurance contract as an exchange contract like "bey". However, it is not an exchange contract in the form of insurance in general, accident / damage insurance in particular, paying premiums and receiving compensation; its elements and conditions are unique, it is a recent act.

The main thing in the contracts is that it is permissible; Every contract that does not contain an element contrary to the basic principles prescribed by Islam and that has all the elements and conditions that should be included in the contracts is valid. In this respect, it can be said that the insurance contract, which was not known during the formation and treatment of fiqh and became

---

* Doç. Dr., ASÜ İslami İlimler Fakültesi, İslâm Hukuku AB, ipacaci@hotmail.com, 0000-0003-3376-0228.

widespread in the Islamic world recently, would be permissible if it carries the aforementioned elements and conditions. On the other hand, if insurance is to be compared to one of the contracts in our classical fiqh sources, it can be said that it is most similar to bail and mutual agreement. As a matter of fact, it is valid for Hanafi, Malikis and Hanbalis to be a guarantor for an uncertain debt and the guarantor must pay this debt when necessary. Muvâlât agreement is similar to insurance in terms of undertaking the compensation one has to pay. With this agreement, when the person making the contract of muvâlâ does an act that has to pay a diet, his mawla with whom he is contracted pays his diet; If he does not leave an heir when he dies, the person who accepts the patronage will inherit it.

According to this;

a) "TARSİM" State-supported agricultural insurances are permissible for the benefit of the society, since there is a social security system in the State organization and does not have an element to annul or renounce the contract,

b) Accident insurance and life insurance without accumulation, which are similar to surety and debit contract in our classical fiqh resources, do not contain interest since they do not have an exchange contract, and that the uncertainty in the insurance is permissible because it is not in the nature of revealing the contract,

c) In these insurances, the insurer's evaluation of the premiums in interest will not affect the validity of the contract; However, in accordance with the principle of helping in goodness and piety and not helping in sin and enmity, it is appropriate to prefer insurance which is known that premiums are evaluated in halal areas,

d) In the cumulative life insurance, provided that the premiums are paid in halal areas; At the end of the term, it is permissible to pay back these premiums and benefits once or within the framework of a specific plan, and to leave all or part of the premiums and benefits in the company and receive a salary income share;

On the other hand, it can be said that it is not permissible to leave all or part of the premiums and benefits in the company and set a fixed salary in areas that are not religiously legitimate.

Giriş

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde *sigorta* terimi, “bir şeyin veya bir kimsenin herhangi bir yönden ileride karşılaşılabileceği zararı gidermek için önceden ödenen prim karşılığında bu işle uğraşan kuruluşla yapılan iki taraflı bağlantı sözleşmesi”, “bu tür sözleşmeleri yapan şirket” ve “özellikle elektrik devresinde, akım çok güçlü olduğunda eriyerek güvenliği sağlayan, kazayı önleyen nesne veya düzen” şeklinde anlamlandırılmıştır¹.

Türk Ticaret Kanununda ise, sigorta *sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşme* olarak tanımlanmıştır².

İnsan, hayatını güven içinde sürdürebilmek için başına gelebilecek risklere karşı her dönemde tedbir almaya çalışmıştır. Bu risklere karşı öncelikle bireysel olarak tedbir alınmaya çalışılmışsa da, tek başına karşı konulamayacak olan ve ağır malî sonuçlar doğuran büyük risklere karşı yardımlaşma grupları oluşturulmuştur.

Dünyada sigortacılığa benzer ilk uygulamaların tarihçesi, MÖ 4500 yılına kadar götürülebilir. Prim esaslı sigortacılığa ise, milattan sonra 1250 yılları civarında rastlanmaktadır. Fakat bugünkü anlamda sigorta, ancak 14. yüzyılda görülmektedir. Bu dönemdeki ticarî gelişmelerle birlikte, deniz ticaretinde ileri olan İtalya’da deniz sigortası ortaya çıkmıştır. Bundan sonra sigortacılık tüm Avrupa’da gelişmeye başlamıştır. 17. Yüzyılda yangın ve hayat sigortacılığı, 19. yüzyılda kaza ve kasko sigortası uygulaması başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında sigorta şirketleri, her türlü sigorta ihtiyacına cevap verebilecek şekilde örgütlenmelerini tamamlamıştır.³

---

¹ H. Erden, N. Gözaydın, İ. Parlatur, T. Tekin, H. Zülfikar, “Sigorta” TDK Sözlük, Ankara 1988, 2/1306

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde 1401.

³ Nihat Dalgın, “Sigorta” *DİA*, İstanbul 2009, 37/161; Ali Hepşen, Serhat Yanık, Kadir Tuna, *Sigortacılık, Bankacılık ve Sermaye Piyasaları (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Bağımsız Denetçilik Eğitim Programı)*, 27-28; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Polişe Çeşitleri*, Ankara 2011, 5-7; Gül Kırımlı, *Özel Hastanelerde Özel Sağlık Sigortası İşleyişi ve Sorunları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, 2-3; Fuat Erdal, *Leman*

İşleyiş sistemi bakımından sigortalar; genel olarak, sosyal sigortalar ve özel sigortalar kısımlarına ayrılır. Özel sigortalar ise, karşılıklı ve ticarî sigortalar olmak üzere iki çeşittir.¹ Bunlardan ticari sigortalar, Türk Ticaret Kanununda, zarar sigortası ve can sigortası kısımlarına; zarar sigortası da, mal sigortası ve sorumluluk sigortası; can sigortası ise hayat sigortası, kaza sigortası ile hastalık ve sağlık sigortası kısımlarına ayrılmaktadır.²

Branşları itibariyle sigortacılığın çeşitleri konusunda en meşhur taksim “Mal Sigortaları” ile “Can Sigortaları” şeklinde olanıdır. *Mal sigortalarında* sigortanın konusu mal olup, sigortalıyı mali bakımdan hasardan önceki durumuna getirmeyi amaçlamaktadır. Sorumluluk sigortaları da mal sigortaları içinde gösterilmektedir. *Can sigortalarında*, sigortanın konusu insan hayatıdır.³

Devlet Bakanlığının 2007/1 sayılı “Sigorta Branşlarına İlişkin Tebliğ”inde ticari sigortalar, “hayat dışı grubu” ve “hayat grubu” branşlarına ayrılmaktadır.

Hayat dışı sigortalar, sigortalanan kimsenin mal varlığında çeşitli risklerin meydana getireceği hasarlar ile oluşacak diğer kayıpları teminat altına almaktadır. Hayat dışı sigorta sözleşmesi, sigortalının evi, arabası ve işyerlerinde meydana gelebilecek maddi olarak ölçülmesi mümkün olan riskleri kapsamaktadır. Hayat dışı sigortanın kaza, yangın, araç (kasko, trafik sigortası), nakliye (taşımacılık), mühendislik, hukuki koruma, tarımsal, makine sigortaları gibi çeşitleri bulunmaktadır.⁴ *Hayat sigortalarının* konusu ise, insan hayatıdır. Genel olarak hayat sigortaları; kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm, sakatlık rizikolarını teminat altına almaktadır.⁵

Sigorta, fıkıhın oluşum ve tedvin dönemlerinden sonra ortaya çıkan ve yakın zamanlarda İslâm coğrafyasına giren bir akit olduğu için, bu konuda fıkıh

---

Erdal, “Dünyada ve Türkiye’de Sigortanın Gelişimi” *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, Eskişehir 2012, 177-182.

¹ Çoban Çelikdemir, Neşe, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012, 47-48; Dalgın, Nihat, “Sigorta” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2009, XXXVII, 160.

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde 1453-1520.

³ Baştürk, Feride H., “Yangın ve Doğal Afet Sigortaları”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2013, 3.

⁴ Afşar, Aslı, “Önsöz”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2013, iv.

⁵ Akpınar, Özgür, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Anadolu Üniversite Yay., Eskişehir 2012, 29-30.

kaynaklarımızda bir açıklama bulunmamaktadır. Sigortanın kurumsallaşıp dünyada yaygınlaşması ve sigortaya duyulan ihtiyacın artması sebebiyle, çağdaş araştırmacılar sigorta konusunu incelemeye başlamış ve dinî hükmünü açıklamaya çalışmışlardır. Bu arayış ve ihtiyacın sonucu olarak, sigorta konusu uluslar arası bilimsel toplantılarda tartışılmış ve bu konuda pek çok eser kaleme alınmıştır¹. Fakat sigorta konusunda tartışmalar devam etmekte ve devam edeceği de görülmektedir. Her çalışmanın, her toplantının problemin çözümüne katkı sağlayacağına inanıyorum. Ben de bu çalışmalara, bir tebliğ çerçevesinde küçük bir katkıda bulunmak amacıyla görüşlerimi arz edeceğim. Bu tebliğde, ticari sigorta çeşitlerinden “tarım sigortaları”, “kaza” ve “hayat” sigortaları ele alınacaktır. Tebliğde önce İslâm bilginlerinin genel olarak sigorta konusundaki görüşleri sunulacak, sonra tebliğ konusunu oluşturan sigorta branşlarının işleyiş sistemi mevzuat çerçevesinde ele alınacak ve bir değerlendirme yapılarak çözüm getirilmeye çalışılacaktır. Bu mütevazî çalışmamla bir katkı sağlayabilirsem ne mutlu!..

İslâm Bilginlerinin Sigorta Konusundaki Görüşleri

Sigorta, fıkıhın oluşum ve tedvin dönemlerinde İslâm bilginleri tarafından bilinmeyen, daha yakın zamanlarda kurumsallaşıp yaygınlaşan bir akitir. Bu nedenle sigorta konusunda fıkıh kaynaklarımızda bir açıklama bulunmamaktadır. Bu konuda ilk defa görüş beyan eden, İbn Âbidîn (ö. 1252/1836)'dir. O sigorta konusunu, “Kitabu'l-Cihâd” bölümünün “Müste'men” başlığı altında *sûkure* adıyla ele almış ve sigorta sözleşmesinin fasit bir akit olduğunu, caiz olmadığını belirtmiş, fakat gayrimüslim ülkede gayrimüslimlere ait şirketlerden sigorta tazminatı alınabileceğini söylemiştir². İbn Âbidîn'den sonra bir iki İslâm bilginini dışarıda bırakırsak, yakın zamanlara kadar sigorta konu edilmemiştir. Fakat sigortanın kurumsallaşıp dünyada yaygınlaşması ve sigortaya duyulan ihtiyacın artması sebebiyle, çağdaş araştırmacılar sigorta konusunu ele almaya başlamış ve dinî hükmünü açıklamaya çalışmışlardır. Sigortayı konu edinen İslâm bilginleri, sosyal sigortalar ve karşılıklı sigortanın caiz olduğunda görüş birliği

---

¹ Mesela, İslâm Konferansı Örgütü bünyesinde bulunan Mecma'u'l-Fıkhî'l-İslâmi 22-28 Aralık 1985 tarihlerinde Cidde de düzenlenen 2. Toplantısında; Konya'da düzenlenen birinci ve ikinci Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi'nde konu ele alınmış; Mustafa Ahmet Zerkâ, *Nizâmu't-te'mîn hakikatuhu ve'r-re'yu's-şer'iyyu fih*, Abdülkerim Zeydân, *Hükmü Akdi't-Te'mîni fi's-Şer'iatil-İslâmiyye*, Faruk Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslâm* isimli eserler yazmıştır.

² Muhammed Emîn İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr*, İstanbul 1984, 4/170; Mustafa Ahmet ez-Zerkâ, *Nizâmu't-Te'mîn Hakikatuhu ve'r-Re'yu's-Şer'iyyu fih*, Beyrut 1984, 21.

etmekle birlikte, ticarî sigortanın hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ticarî sigortanın hükmü konusundaki bu görüşler üç grupta toplanabilir:

Hiçbir Çeşidi Caiz Değildir

Bu görüş sahiplerine göre, ticarî sigortanın hiçbir çeşidi caiz değildir. Çünkü onlara göre, ticarî sigortada garâr ve cehalet bulunmakta, bu işlem kumar veya müşterek bahse benzemekte, faiz içermektedir. Ayrıca sigorta haksız tazmindir. Sigorta akdi, güvence gibi objektif olmayan bir şeyin satışındır. Sigorta ve özellikle hayat sigortasında kadere meydan okuma vardır. İslâm'ın yasakladığı bu unsurları taşıyan sigortanın da haram olması gerekir. Dolayısıyla sigortacının prim, sigortalının da tazminat alması caiz değildir.

Çağdaş İslâm bilginlerinden Eski Mısır Müftüsü Muhammed Necîb el-Mutî, Muhammed Behî el-Mutî, Arif Cüveycatî, Abdülkerim Zeydân, Yusuf el-Karadavî, Muhammed Emin ed-Darîr, Vehbe ez-Zuhaylî bu görüştedir. Suudi Arabistan İlmî Araştırmalar ve Fetvâ Dâimî Heyeti de bu görüşü kabul etmiştir. Ayrıca İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi, 28 Aralık 1985 tarihinde Cidde'de yapılan 2. dönem toplantısında; İslâm Dünyası Birliği bünyesinde bulunan İslâm Fıkıh Akademisi, 14 Şaban 1398 tarihinde Mekke'de yapılan 1. dönem toplantısında ticari sigortaların caiz olmadığını kabul etmiştir.¹

Bir Kısmı Caizdir

Bu görüşe sahip İslâm bilginleri, işleyiş ve konusuna göre sigortanın bir kısmını caiz kabul ederken, diğer kısmının helal olmadığını söylemişlerdir. Bunlara göre hayat sigortaları caiz değil; bunun dışında kalan mal ve eşya sigortaları ise esas itibarıyla aslen caizdir. Çünkü eşya sigortalarında amaç zararın telafisidir. Eşya sigortasıyla ilgili hüküm böyle olmakla birlikte hoş bir işlem de değildir. Buna karşılık hayat sigortasında amaç para kazanmaktır. Bu faizdir; faiz ise caiz değildir. Muhammed Ebû Zehra, Ezher Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlarından Muhammed Medenî, İsâ Abduh ve Ahmet Şerbâsî bu

---

¹ *Karârâtü ve Tavsiyyâtü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, Dimeşk 1998, 20-21; *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, Mekke 2005, 369-377; Ferfûr, "Ukûdu't-Te'mîn", 578-583; Mustafa Sabri Efendi, *Meseleler Hakkında Cevaplar*, İstanbul 1995, 117; Zerkâ, *Nizâmu't-te'mîn*, 25; Cüveycatî, Arif, "İslâm'da Sigorta ve Faiz Hakkında Bir Risale", (Çev. Ekrem Buğra Ekinci), *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 4, sy.1-2 (2000), 597-615; Yusuf Karadavî, "et-Te'mîn", <https://www.al-qaradawi.net/node/3610> (et. 03.02.2021); Dalgın, "Sigorta", *DİA*, 37/163; Sağlam, Hadi, "İslâm Hukukuna Göre Sigorta-Riba ve Faiz İlişkisi Görüşlerinin Değerlendirilmesi" *e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat 2009, sy. 84, http://www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-1.htm#_ftnref45, (et. 03.02.2021).

görüştedir. Hayrettin Karaman ve Nihat Dalgın da, hayat sigortasının caiz olmadığı, kaza/hasar sigortalarının ise caiz olduğu görüşündedir.¹

Bu kapsamda değerlendirilecek bir görüş de, zorunlu sigortaların caiz, dışındakilerin caiz olmamasıdır. Bu görüşe sahip İslâm bilginlerinden Hamdi Döndüren, zorunlu sigortanın caiz olduğu, bunun dışındakilerin caiz olmadığı; ayrıca İslâm hükümleri uygulanmayan bir ülkede gayrimüslimlerin veya irtidad ehlinin kurduğu şirketten sigorta tazminatının alınmasında sakınca olmadığını söylemektedir.² 25-29 Eylül 1996 tarihinde Konya’da gerçekleştirilen I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi’nde de, “Prensip olarak sigortanın caiz ve gerekli olduğu”; fakat “mevcut haliyle, hayat sigortası uygulamasının garâr, kumar, faiz gibi akdi batıl kılan unsurlar taşıdığı ve bu sebeple caiz görülemeyeceği” kabul edilmiştir.³ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, sigorta konusunda iki karar almıştır. Bunlardan 17.09.1997 tarih ve 174 sayılı kararında, zorunlu sigortaların zaruret sebebiyle caiz olduğu, zorunlu olmayanların ise helal olmadığı kabul edilmiştir.

Bazı Şartlarla Bütün Çeşitleri Caizdir

Bu görüş sahiplerine göre, faiz karışmaması ve genel ahlaka aykırı olmaması şartıyla sigortanın bütün çeşitleri caizdir. Çünkü akitlerde asıl olan, yasaklayıcı bir nass bulunmadığında helal olmasıdır ve sigortayı yasaklayan kesin bir nass bulunmamaktadır. Diğer taraftan sigorta, toplum yararına olan ve temeli yardımlaşmaya dayanan bir akittir.

Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Muhammed Yûsuf Mûsâ, Abdurrahman Îsâ, Ahmed Tâhâ es-Senûsî, Ali el-Hafîf, Abdülvehhâb Hallâf, Subhi Sâlih, Muhammed el-Belhî, Ali Hasan Abdülkadir bu görüştedir. Ülkemiz İslâm bilginlerinden Faruk Beşer, Ali Bardakoğlu, Orhan Çeker ve Fahri Demir de bu görüşü desteklemektedir.⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu da,

---

¹ Zerkâ, *Nizâmu't-te'mîn*, 26; Ferfûr, “Ukûdu't-Te'mîn”, 578-583; Karaman, Hayrettin, *Helaller ve Haramlar*, İstanbul 2012, 210; Dalgın, Nihat, “Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım”, *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya 1997, 920-927; “Sigorta” 37/163-164.

² Döndüren, Hamdi, “Sigorta”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, 5/419.

³ “Sigorta, Sonuç Bildirisi” *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi Şirket ve Yönetimi, Finans ve Borsa, Zekât, Faiz, Sigorta Tebliğler, Müzakereler, Sonuç Bildirileri*, Konya 1997, 1062.

⁴ Zerkâ, *Nizâmu't-Te'mîn*, 27-30; Ferfûr, “Ukûdu't-Te'mîn”, 2/2, 583-584; Ali Hasan Abdülkadir, *Dirâsâtün fi'l-İktisâdi'l-İslâmî ve'l-Mu'âmelâti'l-Mu'âsıra*, yy. ty. İkinci Baskı, 67-71; Faruk Beşer,

07/04/2005 tarih ve 64 sayılı kararında, “a) Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticarî sigortaların caiz olduğunu, b) Kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminin ise, yatırılan primlerin, dinen helâl olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caiz olduğunu, c) Konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın caiz olmadığını” kabul etmiştir.

Bugünkü anlamda sigorta, asr-ı saadet ve hulefâ-i râşidîn döneminde bulunmayan, yakın zamanlarda ortaya çıkan akitlerdendir. Bu sebeple hakkında direkt olarak bir nass veya rivayet bulunmamaktadır. Fakat İslâm dini, yeni gelişmeler karşısında ortaya çıkan durum ve şartlara cevap verebilecek özelliğe sahiptir. Hz. Peygamber (s.a.s.)’in vefatından sonra ortaya çıkan akitler, İslâm hukukunun esaslarına muhalif bir unsur barındırmıyor; akdin tarafları, konusu ve irade beyanı gibi aranan bütün unsur ve şartları taşıyorsa sahihtir.

Sigorta konusunda da durum böyledir; dinin maksatları doğrultusunda ve nassların genel ilkeleri ışığında değerlendirilerek sigortanın hükmü ortaya konabilir. Bu itibarla öncelikle, tebliğimizin konusunu teşkil eden, “tarım”, “kaza” ve “hayat” sigortalarının işleyiş sistemi mevzuat çerçevesinde ele alınacak; daha sonra akitlerde aranan unsur ve şartlar, dinin maksat ve genel ilkeleri doğrultusunda değerlendirme yapılarak çözüm getirmeye çalışılacaktır.

TARIM SİGORTALARI

Tarım Sigortalarının Mahiyeti ve Uygulanışı

Ülkemizde bitkisel ürünler ve hayvanlar, 14.06.2005 tarih ve 5363 sayılı “Tarım Sigortaları Kanunu” çerçevesinde, “Devlet Destekli Tarım Sigortaları Sistemi”yle teminat altına alınmaktadır. Devlet destekli tarım sigortalarının amacı; doğal afet ve hastalıkların, tarım ve hayvancılıkta neden olduğu zararları, *ticarî ve kâr amacı olmadan*, sigorta prensipleri çerçevesinde ve teknik esaslara dayalı olarak; çağdaş, güvenilir, şeffaf ve sürdürülebilir bir sistemle, kısmen de olsa karşılayıp, üreticileri, uzun vadede gelir istikrarına kavuşturarak, üretimde devamlılığı (gıda güvenliği) sağlamak; bunun yanı sıra, doğal afet ve hastalık

---

“İslâm Şeriati Açısından Sigorta”, I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya 1997, 851-874; Ali Bardakoğlu, “Hukukî ve Ticarî Hayat”, İlmihal II İslâm ve Toplum, Ankara 2006, 465; Orhan Çeker, “Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi”, I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya 1997, 964, 966, 968; Nihat Dalgın, “Sigorta” DİA, 163; Fahri Demir, “Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi Işığında Bir Tedkik)”, AÜİFD, c.43, sy.2 (2002), 175-200.

risklerinden dolayı, oluşabilecek belirsiz kamu bütçe yükünü kamu bütçe disiplini açısından planlı ve öngörülebilir hale getirmektedir¹.

Son yıllarda meydana gelen küresel iklim değişikliği ve çarpık yapılaşma sebebiyle doğal afetlerin sayı ve şiddetinde önemli artışlar olmuştur. Bunun sonucu olarak da, tarım sektöründe büyük kayıplar meydana gelmektedir. Nitekim 2004 yılının ilk altı ayında ülkemizde, don, sel, kuraklık ve doludan etkilenen tarım ürünleri zararının 1,9 katrilyon TL. civarında olduğu tahmin edilmektedir. Meteoroloji uzmanları tarafından yapılan araştırmalarda, iklim değişikliğinin daha da artacağı, kuraklık ve sel gibi doğal afetlerin şiddetleneyeceği öngörülmektedir. Tarımsal teknolojide meydana gelen gelişmeler, doğal risklerin etkilerini azaltamadığı gibi, yasalarla yapılan yardımlar da yetersizdir. Bu da, tarım sektörünü ve üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan, yapılan yardımlar ve ertelenen çiftçi borçları her yıl devlete büyük yük getirmektedir. Bu sebeple doğal afet ve hastalıkların tarım ve hayvancılıkta meydana gelen zararları telafi etmek ve bütçe yükünü hafifletmek amacıyla devlet destekli tarım sigortaları sistemi kurulmuştur.²

Üreticilerin riskler karşısında mağduriyetlerinin giderilmesi ve risklere karşı çözüm üretilebilmesi için, havuz modeli benimsenmiştir. Kanun kapsamındaki risklerin teminat altına alınması, hasarların tespit edilmesi, tazminat ödemelerinin yapılması ve hizmetlerin yürütülebilmesi amacıyla **Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM)** kurulmuştur. Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 8. Maddesinde Havuz Yönetim Kurulunun; Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığından ikişer,

---

¹ "Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi (TARSİM) 2019 Yılı Sunusu", ([https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi \(TARSİM\) 2019 Yılı Sunusu.pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Turkiye_Tarim_Sigortaları_Sistemi_(TARSİM)_2019_Yılı_Sunusu.pdf)) (et. 04.02.2021)

² Tanfer Dinler, Apti Yaltrık, Bahattin Çetin, Burhan Özkan, Bülent Gülçubuk, Ebru Sürmeli, Erhan Ekmen, Gamze Saner, Handan Akçaöz, Özlem Karahan Uysal, Saadettin Karaaslan, Taylan Kıymaz, "Tarımda Risk Yönetimi ve Tarım Sigortaları", Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi (11-15 Ocak 2005, Ankara), (http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/3a115cbd6f47889_ek.pdf), 3-5; Ali Karaca, Adnan Gültek, Ahmet Savaş İntişah, Bekir Engürülü, Ahmet Karlıoğlu, "Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları", Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi (11-15 Ocak 2010, Ankara), (http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/28ac9c427302b7a_ek.pdf), 1; Kenan Keskinlikç, Tarım Sigortacılığı: Dünya ve Türkiye'deki Uygulamaların Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2013, 19-28; Gonca Gül Yavuz, "Tarım Sigortası", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Bakış, Aralık 2010, sy.11, n.7, 1.

Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği ve havuzun işletici şirketinden birer üye olmak üzere toplam yedi üyeden oluştuğu hükme bağlanmıştır. Fakat Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle bakanlıklarda meydana gelen değişiklik sebebiyle, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı temsilcilerinin yerini Tarım ve Orman Bakanlığı temsilcileri, Hazine Müsteşarlığı temsilcilerinin yerini de Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu temsilcileri almıştır¹. Havuzun kaynakları; a) Sigorta şirketlerinin devrettiği primler, b) Devlet tarafından sağlanan prim desteği, c) Toplanan kaynakların yatırım gelirleri, ç) Alınan krediler, d) Genel bütçeden alınacak katkılar ve e) Diğer gelirlerden oluşmaktadır. Havuzun giderlerini ise, a) Tarım sigortalarına ilişkin tazminat ödemeleri, b) Havuzun yönetimi ve işleyişi için gerekli olan masraflar, c) Reasürans, sermaye ve benzeri piyasalardan sağlanacak korumaya ilişkin ödemeler, ç) Sigorta şirketlerine ödenecek komisyonlar, d) Bilgilendirme ve tanıtım kampanyalarına ilişkin ödemeler, e) Risk inceleme ve hasar tespit işlemlerine ilişkin ödemeler, f) Alınan kredilerin anapara ve faiz geri ödemeleri, g) Havuz işleticisi şirkete ödenecek işletme bedeli, ğ) Kanun ve bu yönetmeliğin amacı doğrultusunda yapılacak diğer ödemeler oluşturmaktadır. Havuzun gelirlerinin yatırıma dönüştürülmesi hükme bağlanmakla birlikte, nasıl ve hangi alanlarda yatırım yapılacağı konusunda amir bir hüküm bulunmamaktadır. Tarım Sigortaları Havuzu sisteminde, üreticiler tarafından ödenmesi gereken sigorta priminin bir kısmı devlet tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca olağanüstü hallerde ve beklenenden fazla hasar olması durumunda; **gerektiğinde** ihtiyaç duyulan ilave ödenek miktarı, Devlet tarafından Havuz'a aktarılarak hasarlar tazmin edilebilmektedir.²

Sigorta kapsamına alınacak bitkiler, bitkisel ürünler ve seralar, tarımsal yapılar, tarım alet ve makineleri ile çiftlik hayvanları için kuraklık, dolu, don, sel, taban suyu baskını, fırtına, hortum, deprem, heyelan, yangın, kaza ve zararlılar ile hayvan hastalıklarının neden olacağı zararlar ve/veya tarım sektörü bakımından önemli görülecek diğer risklere ilişkin teminatlar Havuz Yönetim

---

¹ "Devlet Destekli Tarım Sigortaları Sistemi (TARSİM) 2021 Temel Sunumu", (https://web.tarsim.gov.tr/havuz/dokumanGoster.doc?_key_=588A0CCE2D31D152E41507A43EF483DC696956KE47QCWSW88P5UO4RB6214012021) (et. 04.02.2021)

² 14.06.2005 tarih ve 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu, Madde 4-5, 7-8, 13, 16; Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 5-7, 20, 27-28; Gültek, İntişah, Engürülü, Karlıoğlu, "Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları", 4-6.

Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir.¹ Bu bağlamda, a) bitkisel ürün sigortaları, b) ilçe bazlı kuraklık verim sigortası, c) sera sigortası, d) büyükbaş hayvan hayat sigortası, e) küçükbaş hayvan hayat sigortası, f) kümes hayvanları hayat sigortası, g) su ürünleri hayat sigortası ve h) arıcılık (arı kovan) sigortası yaptırılabilir.²

Devlet destekli tarım sigortaları, gönüllülük ve kayıtlılık esasına göre çalışmaktadır. Tarım Sigortası yaptırmak isteyen üretici, tarım sigortası branşında ruhsatı bulunan işletici şirket ortağı sigorta şirketleri veya acenteleri aracılığıyla uygulamadan faydalanabilir. Çiftçi veya üreticilerin, tarım sigortasındaki prim desteğinden yararlanabilmesi ve hasar meydana geldiğinde de, hasar tazminatı alabilmesi için; Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), Örtü Altı Kayıt Sistemi (ÖKS), Tarım ve Orman Bakanlığı kayıt sistemi, Su Ürünleri Kayıt Sistemi (SKS), Arıcılık Kayıt Sistemi (AKS) ve benzeri sistemlere kayıt yaptırmaları ve bu kaydını, her yıl ve doğru bir şekilde güncellemesi gerekmektedir.³

Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 30. maddesi uyarınca, Tarım Sigortaları Havuzu ve İşletici Şirket, sigortacılık uygulamaları yönüyle her yıl Hazine Müsteşarlığı'na; diğer tüm işlemleri bakımından ise, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından denetlenmesi gerekmektedir⁴. Ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle bakanlıklarda meydana gelen değişiklik sebebiyle Hazine Müsteşarlığının yerini Hazine ve Maliye Bakanlığı; Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yerini de Tarım ve Orman Bakanlığı almıştır⁵.

---

¹ 14.06.2005 tarih ve 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu, Madde 12; Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 24.

² "Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi (TARSİM) 2019 Yılı Sunusu", ([https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi \(TARSİM\) 2019 Yılı Sunusu.pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Turkiye_Tarim_Sigortaları_Sistemi_(TARSİM)_2019_Yılı_Sunusu.pdf)) (et. 04.02.2021); Gültek, İntişah, Engürülü, Karloğlu, "Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları", 8.

³ Gültek, İntişah, Engürülü, Karloğlu, "Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları", 6, 8; "Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi (TARSİM) 2019 Yılı Sunusu", ([https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi \(TARSİM\) 2019 Yılı Sunusu.pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Turkiye_Tarim_Sigortaları_Sistemi_(TARSİM)_2019_Yılı_Sunusu.pdf)) (et. 04.02.2021)

⁴ 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu, Madde 11; Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 30.

⁵ "Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi (TARSİM) 2019 Yılı Sunusu", ([https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Türkiye Tarım Sigortaları Sistemi \(TARSİM\) 2019 Yılı Sunusu.pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Turkiye_Tarim_Sigortaları_Sistemi_(TARSİM)_2019_Yılı_Sunusu.pdf)) (et. 04.02.2021)

Dinî Hükümü

Güven duygusunun insanın mutlu ve huzurlu bir hayat sürdürmesinde büyük payı vardır. Canı, malı ve kutsal değerlerinin güvencede olmadığını düşünen kişi, mutlu ve huzurlu olamaz. Bu sebeple, insanın dünya ve ahiret saadetini gözeten İslâm dini, bütün hükümlerinde dini, canı, nesli, malı ve akli korumayı amaçlamıştır¹. Bunun tabii sonucu olarak da halkın canı ve malının korunması, devletin görevlerindedir.²

Devlet destekli tarım sigortaları bu bağlamda değerlendirildiğinde, halkın can ve malını korumaya yönelik bir tedbir olarak kabul edilebilir. Tarım sigortaları, devlet organizasyonunda ve devlet destekli bir sigorta sistemidir. Devlet bu sigorta aracılığıyla, çiftçi ve üreticilerin doğal afet, hastalık gibi sebeplerle uğradıkları zararları karşılayarak onların mallarını korumayı hedeflemiştir. Diğer taraftan bu uygulama, gıda güvenliğini sağlayarak, halkın canını korumaya da vesile olmaktadır. Çünkü son yıllarda artan doğal afetler göz önünde bulundurulduğunda, birkaç defa doğal afet veya hastalık sebebiyle zarara uğrayan çiftçi, üretimden vazgeçebilir. Sigorta çiftçi/üreticinin uğradığı zararı karşılayıp uzun vadede gelir istikrarına kavuşturarak, üretimde devamlılığı sağlamaktadır.

Devletin, üreticinin uğradığı zararı, sosyal bir devlet olma vasfıyla karşılaması gerektiği düşünülebilir. Fakat bu, bütçeye büyük bir yük getirir. İşte Tarım Sigortaları Havuzu, bu yükü hafifletmenin yanında, doğal afet ve hastalık risklerinden dolayı oluşabilecek, belirsiz kamu bütçe yükünü, planlı ve öngörülebilir hale getirmektedir. Devlet, doğal afet ve hastalık riskiyle karşı karşıya bulunan üreticilerden topladığı primleri Tarım Sigortaları Havuzu sisteminde toplamakta ve kendisi de destek vererek toplanan varlıkları yatırıma dönüştürmektedir. Risk gerçekleştiğinde de üreticilerin uğradığı zararı, belirli ölçülerde tazmin etmektedir. Zaten, daha önce de geçtiği üzere TARSİM, ticaret ve kâr amacı gütmeyen, sigorta prensipleri çerçevesinde üreticinin zararını tazmin etmeyi hedeflemektedir. Aslında üreticilerin ödedikleri primler, meydana gelen zararı karşılamaya yetmemektedir. Nitekim 2017 yılında sigortalılardan 764.135.937 TL. prim toplanmış, 833.085.483 TL. tazminat

¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şâtîbî, *el-Muvafakât*, Huber 1997, 2/17-20.

² Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, Kuveyt 1989, 22.

ödenmiştir; 2018 yılında 978.598.961 TL. prim toplanmış, 1.065.106.035 TL. tazminat ödenmiştir; 2019 yılında ise 1.171.750.952 TL. prim toplanmış ve 1.226.860.024 TL. tazminat ödenmiştir. Bu dönemde Devletin prim desteği, 2017 yılı için 864.417.852 TL., 2018 yılı için 1.072.036.127 TL. ve 2019 yılı için 1.275.313.836 TL.dir.1 Bütün bu yönleriyle değerlendirildiğinde Devlet destekli tarım sigortaları, riskin paylaşımı ve devletin tarımı destek ve teşviki olarak kabul edilebilir. Bu yönüyle de tarım sigortası, mütüel/karşılıklı sigortalara benzemektedir. Türk Ticaret Kanununda karşılıklı sigorta, “Birden çok kişinin birleşerek, içlerinden herhangi birinin, belli bir rizikonun gerçekleşmesi durumunda doğacak zararlarını tazmin etmeyi borçlanmaları karşılıklı sigortadır. Karşılıklı sigorta faaliyeti ancak kooperatif şirket şeklinde yürütülebilir.” şeklinde tanımlanmaktadır². Üstelik burada primler devletin organizesi ve ilgili kurumların denetiminde işletilmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler sonucunda, Devlet destekli tarım sigortalarının, toplum yararına, Devlet organizesinde sosyal bir güvence sistemi olduğu ve akdi iptal veya ifsat edecek bir unsur taşımadığı için dinen caiz olduğu söylenebilir.

KAZA SİGORTALARI

Kaza Sigortalarının Tanımı ve Uygulaması

Kaza, istem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin, bir nesnenin veya bir aracın zarara uğraması ve önceden bilinmeyen, planlanmayan ve gerçekleştiğinde maddi, manevi zarar meydana getiren olaylardır³. Kaza sigortaları ise, sigortalının bir kazaya bağlı olarak uğrayacağı bedeni ve maddi zararları veya bir kaza nedeniyle ödenilmesi gereken tazminatları karşılamak amacıyla yapılan sigortalardır⁴.

Türk Ticaret Kanununda kaza sigortası, “belli bir prim karşılığında, sigortalının uğrayacağı kaza sonucu ölüm, geçici veya sürekli engellilik ya da iş göremezlik hâlleri için sigorta teminatı sağla”yan sigorta çeşidi olarak

¹“TARSİM 2019 Faaliyet Raporu”, <https://web.tarsim.gov.tr/havuz/faaliyetRaporu/2019/index.html>, (et. 04.02.2021), 74.

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1402.

³ H. Erden, N. Gözaydın, İ. Parlatur, T. Tekin, H. Zülfikar, “Kaza” TDK Sözlük, 2/824; Nuray İslatince, “Kara Araçları ve Kaza Sigortaları”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Eskişehir 2013, 50.

⁴ Nuray İslatince, “Kara Araçları ve Kaza Sigortaları”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Eskişehir 2013, 50; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Kaza Sigortası*, Ankara 2011, 3.

tanımlanmaktadır¹. Fakat bu, ferdî kaza sigortasının tanımı olup, kaza sigortalarının tüm çeşitlerini kapsamamaktadır. Ferdî kaza sigortası dışındaki kaza sigortaları, kanunumuzda, mal sigortaları içerisinde değerlendirildiği için ayrıca konu edilmemiştir.

Kaza sigortaları; uygulamada, motorlu araç (oto kaza) sigortaları ve oto dışı kaza sigortaları olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Ayrıca konusu bakımından kaza sigortaları, ferdî kaza sigortaları ve malî sorumluluk sigortaları kısımlarına ayrılabilir. Bunlardan malî sorumluluk sigortaları, ticari sigortaların hayat dışı sigorta branşına; ferdi kaza sigortaları ise, hayat branşına dâhildir.² Tebliğimizin bu bölümünde, ticaret kanununda mal sigortaları içerisinde değerlendirilen ve hayat dışı sigorta branşına giren kaza sigortaları değerlendirilecektir.

Motorlu araç (oto kaza) sigortaları, özel veya ticari amaçlarla kullanılan motorlu araçların kullanılmasına bağlı olarak meydana gelebilecek tehlikelere karşı yapılan sigortalardır. İki ana başlıkta değerlendirilebilir: a) Motorlu araçların kendisinde meydana gelecek fiziki hasarlar (kasko sigortaları), b) Motorlu aracın, üçüncü şahıslara vermiş olduğu zarardan doğan hukuki sorumluluklar. *Oto dışı kaza sigortaları* ise, a) sorumluluk sigortaları, b) hırsızlık sigortaları ve c) cam kırılması sigortaları şeklinde üç ana başlık altında değerlendirilebilir.³

Kaza sigortalarından bir kısmı *zorunlu*, bir kısmı ise *ihtiyari*dir. Karayolları motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigortası (trafik sigortası), zorunlu karayolu taşımacılık mali sorumluluk sigortası, tehlikeli maddeler zorunlu sorumluluk sigortası, tüp gaz zorunlu sorumluluk sigortası zorunlu sigortalara; kara taşıtları kasko sigortası, motorlu kara taşıt araçları ihtiyari mali sorumluluk sigortası, asansör mali sorumluluk sigortası, oto galerisi, tamirhane,

---

¹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1507.

² 2007/1 sayılı "Sigorta Branşlarına İlişkin Tebliğ", Madde, 3; Fuat Erdal, Leman Erdal, "Dünyada ve Türkiye'de Sigortanın Gelişimi", *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, 152;

³ Fuat Erdal, Leman Erdal, "Dünyada ve Türkiye'de Sigortanın Gelişimi", *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, 152; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Kaza Sigortası*, 14-17; Nuray İslatince, "Kara Araçları ve Kaza Sigortaları", *Hayat Dışı Sigortalar*, 50.

otopark, garaj mali sorumluluk sigortası, hırsızlık sigortaları, cam kırılması sigortaları ise ihtiyarî kaza sigortalarına örnektir.¹

Kaza Sigortasının Unsurları

Kaza sigortasının unsurları, taraflar, sigortalanan menfaat, risk, prim ve tazminat (sigorta bedeli)tan oluşmaktadır.

Sigorta **sözleşmesinin tarafları** sigortacı, sigorta ettiren ve sigortalıdan oluşmaktadır²:

Sigortacı, sigorta sözleşmesinde sigorta himayesi sağlama borcunu üzerine alan taraftır.

Sigorta ettiren, sigortacı ile sigorta sözleşmesi yaparak, prim ödemek suretiyle sigortalının menfaatini teminat altına alan kişidir. Sigorta ettiren, sözleşmeden doğan prim ödeme borcu altına girer. Sigorta sözleşmesi ile teminat altına alınan menfaat eğer sigorta ettirene ait ise, “*kendi hesabına sigorta*”, sigorta sözleşmesi ile teminat altına alınan menfaat sigorta ettirene ait değil ise “*başkası hesabına sigorta*” söz konusudur.

Sigortalı, sigortadan yararlanan şahıstır. Sigorta ettiren tarafından akdedilen sigorta sözleşmesinden doğan haklar, sigortalıya aittir. Genellikle sigorta ettiren ile sigortalı aynı kişidir, fakat bazı durumlarda ayrı kişiler de olabilir.

Sigortanın konusu, sigortalanan menfaattir. Sigorta sözleşmesinin konusu, parayla ölçülebilir bir menfaat olmalıdır. Ayrıca bu menfaat sigorta akdinin kurulması esnasında mevcut olmalı; kanun ve ahlaka aykırı olmamalıdır. Mesela nakledilen uyuşturucu kazaya karşı sigortalanamaz.³

Risk (tehlike), zarar ya da başka uygun olmayan bir durumun ortaya çıkmasına neden olan ve ileride ortaya çıkması beklenen, fakat meydana gelip gelmeyeceği kesin olarak bilinmeyen olaydır. Gerçekleşmesi halinde tazminatın ödeneceği, yangın, kaza, hastalık, ölüm, kuraklık gibi olaylar sigortacılık dilinde

---

¹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1259; 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu, Madde 13; Nuray İslatince, “Kara Araçları ve Kaza Sigortaları”, *Hayat Dışı Sigortalar*, 32-61; Tufan Çakır, “Genel Sorumluluk Sigortaları” *Hayat Dışı Sigortalar*, Eskişehir 2013, 128-157; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Zorunlu Sigorta*, Ankara 2007, 3.

² Fuat Erdal, Leman Erdal, “Dünyada ve Türkiye’de Sigortanın Gelişimi”, *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, 150; Taylan Acar, *Hukuk 2 Ders Notu*, Ankara 2007, 47.

³ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1408; Taylan Acar, *Hukuk 2 Ders Notu*, 47.

tehlike veya riziko diye adlandırılır. Burada hem zarara uğranılıp uğranılmayacağı ya da ne zaman uğranılacağı hususunda, hem de zararın büyüklüğü konusunda belirsizlik söz konusudur. Riskin sigortalanabilmesi için, imkân dâhilinde ve gelecekte olması; buna karşılık meydana gelme ihtimali çok yüksek ve taraflardan birinin isteğine bağlı olmaması gerekir.¹

Prim, sigortacının sigortalıya verdiği güvence karşılığında aldığı ücrettir. Sigorta primi aynı tür tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerin aralarından, söz konusu tehlikeye maruz kalanların zararını karşılamak amacıyla oluşturulan ortak fon için ödenen katkı payı şeklinde de tanımlanabilir.²

Tazminat (sigorta bedeli), teminat kapsamındaki bir tehlikenin gerçekleşmesi veya sigortalının üçüncü şahıslara karşı sorumlu duruma düşmesi halinde, sigortacının ödemekle yükümlü olduğu, poliçede belirtilen ve tazminata esas olan azami bedeldir. Sigorta bedelinin her zaman para olması zorunlu değildir. Meselâ, hasara uğrayan malın yenisiyle değiştirilmesi veya onarılması da, sigorta bedeli olabilir.³

Kaza Sigortalarında Hâkim İlkeler

Sigortacılığın genel ilkeleri, sigorta sözleşmelerinde iki taraf arasındaki hukukî ilişkiyi düzenleyen, sigorta işlemlerinin iş hayatı açısından ciddi, güvenilir, her türlü keyfilikten uzak ve istikrar getiren işlemler olmasını sağlayan temel ilkelerdir. Bu ilkeler, her türlü sigorta teminatı için uyulması ve uygulanması zorunlu prensiplerdir. Bu genel ilkeler şöyle sıralanabilir⁴:

---

¹ Rıdvan Çabukel, Leman Erdal, "Bankacılıkta ve Sigortacılıkta Risk" *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, Eskişehir 2012, 130-131; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Kaza Sigortası*, 30-33; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Sigorta Hukuku*, Ankara 2008, 3-4; Taylan Acar, *Hukuk 2 Ders Notu*, 48.

² Ayşe Mermer, *Sigortacılığa Giriş Bankacılık ve Sigortacılık*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, yy. ty., 80-84; Fuat Erdal, Leman Erdal, "Sigortacılığın Genel İlkesi ve Yapısı", *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, 147-149; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Kaza Sigortası*, 14-17; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Zorunlu Sigorta*, 12; Taylan Acar, *Hukuk 2 Ders Notu*, 48.

³ Fuat Erdal, Leman Erdal, "Dünyada ve Türkiye'de Sigortanın Gelişimi", *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, 146-147; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Kaza Sigortası*, 33; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Zorunlu Sigorta*, 12; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Sigorta Hukuku*, 5; Taylan Acar, *Hukuk 2 Ders Notu*, 48.

⁴ Fuat Erdal, Leman Erdal, "Dünyada ve Türkiye'de Sigortanın Gelişimi", *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, 143-148; Milli Eğitim Bakanlığı, *Pazarlama ve Perakende, Sigorta Hukuku*, 8-9; Taylan Acar, *Hukuk 2 Ders Notu*, 49-50.

Mutlak iyi niyet ilkesi: sigorta sözleşmesinde sigorta ettirenin beyanı esastır. Sigortalı teminat altına aldığı nesneye ilişkin tüm bilgileri doğru olarak vermek; aynı şekilde sözleşmeye aracılık eden kişi de neyi, ne şartlar altında aldığı konusunda doğru ve gerçek bilgileri sigortalıya beyan etmek zorundadır.

Sigortalanabilir menfaat ilkesi: Bu ilke, sigorta yaptırabilme hakkı şeklinde de ifade edilmektedir; başka bir deyişle, sigortalının sahip olduğu mal, değer ya da faydayı, kanunen sigorta yaptırabilme hakkını ifade eder. Sigorta konusu değer korunmasında sigortalının, para ile ölçülebilir yasal bir menfaatinin olması gerekir. Söz konusu ilke Türk Ticaret Kanununun 1401. maddesinde “Sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun meydana gelmesi hâlinde...” şeklinde temellendirilmektedir.¹

Tazminat ilkesi: Sigorta sözleşmesi ile sigorta ettirenin gerçek zararını aşan bir miktarın ödenmesi kararlaştırılmaz. Buna aşkın sigorta yasağı denir; aşkın sigorta hükümsüzdür. Eksik sigortada ise sigortacı poliçedeki sigorta bedelinin bütününe öder. Kısmi hasar halinde ise sigorta bedelinin sigorta değerine oranı ne ise o oranda ödeme yapılır.²

Hasara katılım ilkesi: Bu ilke, müşterek ve kısmi sigortalarda sigortalının gerçek zararından fazlasını elde etmesini önlemek için uygulanmaktadır. Hasara katılım, birden fazla sigorta şirketinin, bir menfaati, aynı zamanda, aynı süreler için ve aynı rizikolara karşı sigorta ettiği durumlarda söz konudur. Bu gibi durumlarda, sigortacıların katılım oranı esas alınarak azamî teminat ve gerçekleşen hasar miktarı paylaşılarak tazminat ödenir.³

Çifte sigortanın yasak olması ilkesi: Çifte sigorta, değerinin tamamı sigorta olunan bir menfaatin, daha sonra, aynı veya farklı kişiler tarafından, aynı rizikolara karşı, aynı süreler için tekrar sigorta ettirilmesidir. Böyle bir uygulama, risk gerçekleştiğinde sigortalının hasar oranının üzerinde bir kazanç sağlayarak zenginleşmesi; başka bir ifadeyle haksız kazanç sağlaması nedeniyle, hem yasalara hem de ahlâka aykırı kabul edilmiştir.⁴

---

¹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1401.

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1459-1463.

³ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1465-1466.

⁴ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1467.

Dini Hükümü

Yukarıda açıklandığı üzere kaza sigortalarının bir kısmı zorunlu, bir kısmı ise ihtiyarîdir. Bunlardan karayolları motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigortası (trafik sigortası), tehlikeli maddeler zorunlu sorumluluk sigortası gibi kanunen yaptırılması zorunlu olanların dini hükümü konusunda çağdaş İslâm bilginlerinin hemen hepsi, zaruret prensibine bağlı olarak caiz olduğunu söylemiştir. Fakat zorunlu olmayan kaza/hasar sigortalarında, farklı görüşler ortaya koymuşlardır; bir kısım İslâm bilgini bu tür sigortaların caiz olduğunu söylerken, bir kısmı cehalet, garâr, kumar, faiz gibi akdi batıl kılan unsurlar taşıdığı için helal olmadığını belirtmiştir. Bu görüşler pek çok makale, kitap, tebliğ gibi bilimsel çalışmalarda tartışılmıştır.¹

Günümüzde uygulanan prim esaslı sigortacılık, yakın zamanlarda ortaya çıkan akitlerdendir. Böyle sonradan ortaya çıkan akitlerin hükümü değerlendirilirken, daha önce bilinen akitlere benzeyip benzemediği bakımından değil, İslâm'ın kesin olarak yasakladığı bir unsur barındırıp barındırmadığı açısından değerlendirilmesi gerekir. Sigorta, fıkın tedvin çağında bulunmayan, yeniçağda ortaya çıkmış bir akit olduğu için, fıkıh kitaplarındaki akitlerden herhangi birine benzemesi ve ona göre değerlendirilmesi söz konusu değildir. Bu sebeple sigortayı, İslâm hukukunun esaslarına aykırı bir unsur barındırıp barındırmadığı bakımından değerlendirilmesi ve İslâm'ın haram kıldığı bir şey taşıyor ise meşru kabul edilmesi gerekir. Çünkü eşyada asıl olan, mubah olmasıdır. İslâm bilginlerinin büyük bir çoğunluğuna göre, bir şeyin haram

---

¹ bk. Mustafa Sabri Efendi, *Meseleler Hakkında Cevaplar*, 117; Zerkâ, *Nizâmu't-Te'mîn*, 25 vd.; Arif Cüveycâtî, (Çev. Ekrem Buğra Ekinci), "İslâm'da Sigorta ve Faiz Hakkında Bir Risale", 601-615; Nihat Dalgın, "Sigortanın Meşruiyeti", *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 1997, c.3, sy.3, 5-80; "Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, 920-927; "Sigorta" *DİA*, 37/159-163; Abdülkerim Zeydân, *Hükümü Akdi't-Te'mîni fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Hadi Sağlam, "İslâm Hukukuna Göre Sigorta-Riba ve Faiz İlişkisi Görüşlerinin Değerlendirilmesi" *e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat 2009, sy. 84 (http://www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-1.htm#_ftnref45); "Sigortanın Sosyal ve Özel Sigortalar Şeklindeki Taksiminden Hareketle Ticari ve Yardımlaşma Sigortalarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, Temmuz Ağustos 2012, sy. 31, 6-17; Faruk Beşer, "İslâm Şeriatı Açısından Sigorta", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, 851-874; Ali Bardakoğlu, "Hukukî ve Ticarî Hayat", *İlmihal II İslâm ve Toplum*, Ankara 2006, 451-465; Orhan Çeker, "Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, 964-968; Fahri Demir, "Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi İşığında Bir Tedkik)", *AÜİFD*, c.43, sy.2 (2002), 175-200.

kılındığına dair bir delil bulunmadıkça, helal olduğu kabul edilir.¹ Nitekim Kur'ân'da, "O Allâh, yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yaratmış,"² ve "size, göklerde ve yerde bulunan her şeyden yararlanma imkânı vermiştir."³ buyrulmaktadır. Dolayısıyla yeni ortaya çıkan akitlerde bu çerçevede değerlendirilerek, haram kılındığına dair hakkında bir nass bulunmayan akitler meşru kabul edilmelidir.

Fakat sigortanın caiz olmadığını söyleyen bilginler, sigortada cehalet, garâr, kumar, faiz gibi İslâm'ın yasakladığı veya onun genel ilkelerine aykırı unsurlar barındırdığını ileri sürmektedirler. Bu görüşler kısaca değerlendirilecek ve genel bir değerlendirme yapılarak kaza sigortasının hükmü açıklanmaya çalışılacaktır. Söz konusu görüşler ve delilleri ile karşı görüşler 46 numaralı dipnotta geçen ve benzeri çalışmalarda geniş olarak ele alınmıştır. Daha geniş bilgi için oraya müracaat edilebilir.

Sigorta ve Garâr/Cehalet İlişkisi

Sözlükte tehlike, risk, kişinin bilmeden canını veya malını tehlikeye sokması gibi anlamlara gelen *garar*, bir fıkıh terimi olarak akdin haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşınması demektir⁴. Akdin konusu ile ilgili belirsizlik *garar*, vasıflarının bilinmezliği ise *cehalet* terimleriyle ifade edilmektedir. Fakat bu iki terimin, birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir.

Fıkıhta özellikle iki tarafa borç doğuran sözleşmelerde, akdin konusunun belli/belirli olması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s) alışverişlerde gararı yasaklamıştır⁵. Bu sebeple İslâm bilginleri gararın yasak olduğunda ittifak etmiştir. Fakat gararın, akitlerden hangisinde etkili olacağı ve etkisinin derecesi konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Genel olarak kaçınılması

---

¹ Celalüddin Abdurrahman es-Süyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavâidi ve Furû'î Fıkhi's-Şâfi'iyye, Mekke 1997, 1/102; Bahâuddîn Abdurrahman b. İbrâhîm el-Makdisî, el-Udde Şerhu'l-Umdeti fî Fıkhi İmâmî's-Sünneti Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, Beyrut 1997, 441; Ebû'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, Gamzu Uyûni'l-Besâir Şerhu Kitâbi'l-Eşbâhi ve'n-Nezâir, Beyrut 1985, 1/223, 336; Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdurrahman el-Haskefî, ed-Dürü'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr ve Câmî'i'l-Bihâr, Beyrut 2002, 20; Emîr Pâdişâh Muhammed Emîn, Teysîrû't-Tahrîr alâ Kitâbi't-Tahrîr fî Usûli'l-Fıkhi'l-Câmî'i beyne Istilâhayi'-Hanefiyyeti ve's-Şâfiyye, Mekke ty., 2/172, 3/315.

² Bakara 2/29.

³ Câsiye 45/13.

⁴ İbrahim Kafi Dönmez, "Garar", DİA, İstanbul 1996, 13/366; İbrahim Paçacı, "Garar", Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara 2015, 196.

⁵ Buhârî, "Buyû", 61; Müslim, "Buyû", 4; Tirmizî, "Buyû", 17; Ebû Dâvûd, "Buyû", 25; İbn Mâce, "Ticârât", 23.

mümkün olmayan gararın akde bir etkisinin olmadığı kabul edilmiştir. Buna karşılık, özellikle Hanefî fıkhında akde etki eden garar ikiye ayrılmış ve önemli ölçüde kapalılık ve risk içeren, ana karnındaki yavru, kaçmış hayvanın satımı gibi akitler batıl; vasfı, miktarı, vadesi gibi hususlarda kapalılık ve risk bulunan akitler ise fasit sayılmıştır. İkinci tür akitlerde, belirsizlik ortadan kalktığında akit sahih bir akde dönüşür.¹

Hadislerde garar kapsamında yasaklanan işlemlere bakıldığında, bunların karşılıklı anlaşmazlığı götürecekt derecede aşırı belirsizlikler içerdiği görülür. Nitekim fıkıh kitaplarımızda, yasaklanan, başka bir deyişle akdi fasit veya batıl kılan gararın, tartışmaya götüren belirsizlik olduğuna işaret edilmektedir². Bu sebeple, ne kadar kalınacağı, ne kadar su kullanılacağı konusunda çok açık bir belirsizlik olmasına rağmen, örf haline geldiği, dolayısıyla tartışmaya götürmediği için caiz kabul edilmiştir³. Buna göre sigortanın uygulaması mevzuatla düzenlendiği, çerçevesi sözleşmeyle açıkça ortaya konulduğu için tartışmaya götüren bir belirsizlik barındırmamaktadır.

Sigorta ve Kumar İlişkisi

Türkçede *kumar*, ortaya para koyarak oynanan talih oyununu ifade etmektedir⁴. Sigorta ise bir talih oyunu değildir. Pek çok açıdan, sigorta kumardan farklıdır. Kumarda taraflar, bir ihtiyacı karşılamak amacıyla değil, emeksiz bir zenginleşmek amacıyla kumar oynamaktadır. Hâlbuki sigorta sözleşmesinde, sadece zarar tazmin edildiği için sigortalının zenginleşmesi

¹ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Asl el-Mu'rûf bi'l-Mebsût*, Beyrut 1990, 5/65-66, 89, 94; Kemalüddîn Muhammed b. Abdülvâhid İbnu'l-Hümâm es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidâye Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, Beyrut ty., 6/396-397, 411; Fahrüddîn Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Bulak 1314, 4/43-46.

² Mesela bk. Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 4/46; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/411; Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî, eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni', Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, yy. ty., 4/29; Muvaffakuddîn Abdullah İbn Kudame el-Makdisî, *el-Kâfi fi Fıkhî'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 1994, 2/10.

³ Şemsü'l-Eimme Şemsüddîn es-Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût*, İstanbul 1982, 12/139; Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sânâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, Beyrut 1986, 5/3; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 4/123; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî, *et-Tâc ve'l-İklîl li-Muhtasari Halîl*, Beyrut 1398, 4/365; Muhammed b. Abdillâh el-Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halîl*, Beyrut ty., 5/69; Muhammed Necîb el-Mutî'î, *Kitâbu'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb li's-Şîrâzî (Tekmiletü Haze'l-Kitâb, 3)*, Cidde ty., 15/357-358; Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut 1997, 2/437; Ebû'l-Ferec İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-Kebîr, 6/250.

⁴ TDK, "Kumar", *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr>, (et. 11.02.2021)

mümkün değildir. Kumarda hiçbir şekilde dayanışma, yardımlaşma söz konusu değildir. Tam aksine, karşı tarafı yenip malını elinden almak amaçlanmaktadır. Bu da, kin ve nefreti doğurur. Nitekim Kur'ân'da, "Şeytan, alkollü içki, uyuşturucu madde ve kumarla aranızda kin ve düşmanlık sokmak, sizi Allâh'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister." buyrulmaktadır¹. Buna karşılık sigortada bir çeşit dayanışma anlamı bulunmaktadır. Kumar ve bahiste üzerine oynanan şeyin meydana gelmesi istenirken, sigorta sözleşmelerinde, riskin gerçekleşmesi, taraflarca istenilmez. Sonuç olarak, kişinin uğradığı zararı gidermek veya azaltmak amacıyla bir tür yardımlaşma olan sigortanın, en büyük sosyal ve ahlâkî problemlerden biri olan kumara benzetilmesi isabetli değildir.

Sigorta ve Faiz/Haksız Kazanç İlişkisi

Sigortanın caiz olmadığını ileri süren bilginler, sigortada üstlenilen risk meydana geldiğinde ödenen tazminatın fazla olması durumunda alınan ile ödenen arasında fark bulunduğu fazlalık faizi, denk olması halinde de vadeli olarak nakdin satılması nedeniyle vade faizi olduğunu söylemektedirler. Sigortada üstlenilen riskin meydana gelmemesi veya tazminatın ödenen primden az olması durumunda ise, sigortacının karşılığı olmayan, haksız bir kazanç elde ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca sigorta şirketlerinin, primleri faizde değerlendirdikleri için sigorta sözleşmesinin caiz olmadığını belirtmektedirler.

Faiz, malın mal ile değişiminde akitte şart koşulan ve karşılığı olmayan fazlalıktır². Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetinde, aynı türden olan ribevî malların birbirleriyle vadeli satışı da faiz olarak tanımlanmıştır³. Fıkıhta birincisi *ribe'l-fadl* (fazlalık faizi), ikincisi ise *ribe'n-nesîe* (vade faizi) olarak isimlendirilmektedir. Genel olarak sigortada, mutlak anlamda faizin tanımında yer alan "şart koşulmuş karşılıksız fazlalık" bulunmamaktadır. Ayrıca sigorta, prim karşılığında tazminatın satışı değildir. Alınan primler, güven ve teminat verme karşılığında alınmaktadır. Dolayısıyla sigorta işlemi faizin her ikisini de içermemektedir.

Riskin meydana gelmemesi durumunda sigortacının aldığı primin karşılıksız, dolayısıyla haksız kazanç olduğu söylenemez. Çünkü sigortacının

---

¹ Mâide, 5/91.

² Serahsî, *Mebûsât*, 12/109; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 4/131; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr*, İstanbul 1984, 5/21.

³ Buhârî, "Büyû" 54, 74, 76; Müslim, "Müsâkât", 81-84, 86-88; Ebu Dâvud, Büyû 12.

sigorta sözleşmesinden doğan borcu sigorta süresi içinde muhtemel rizikoyu üzerinde taşımak ve rizikonun gerçekleşmesi durumunda tazminatı ödemektir. Dolayısıyla sigortalının prim borcu da, sigortacının rizikoyu üzerinde taşıma borcuna karşılıktır. Ayrıca kaza sigortalarında sigortacı, riski meydana gelmesi durumunda sigortalının uğradığı zararı telafi etmekte ve tazminat hiçbir şekilde bu zararı ve sözleşmede belirlenen sigorta bedelini aşmamaktadır. Dolayısıyla, sigortalının sebepsiz zenginleşmesi de söz konusu değildir.

Burada tartışılan hususlardan biri de, sigortacının aldığı primleri faizde değerlendirmesidir. Sigortanın caiz olmadığını ileri süren bilgilere bu sigorta akdinin caiz olmaması için yeterlidir. Fakat kaza sigortalarında, sözleşme yapınca prim sigortacının mülkiyetine geçmektedir. Dolayısıyla sigortacının kendi mülkiyetinde bulunan primlerdeki tasarrufu, akdin sıhhatine veya alınan tazminatın helal olup olmamasına etki etmez. Bununla birlikte, primlerin helal alanlarda değerlendirildiği sigorta şirketlerinin tercih edilmesi tavsiye edilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, "*Günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın; iyilik ve takvâda yardımlaşın!*" buyrulmaktadır¹.

Sigortanın Konusu

Sigortanın caiz olmadığını söyleyen bilginler, bunun gerekçelerinden olarak, sigortada güven verme gibi mücerret/soyut bir şey satılmasını gösterirler. Ayrıca güven vermenin hayır işi olduğunu, buna karşılık para alınamayacağı iddia etmektedirler.

Aslında bu itiraz, sigortayı yeni ortaya çıkan bir akit olarak kabul edip kendi şartlarında değerlendirmemekten; fıkıh kitaplarında geçen özellikle bey' akdine benzetmekten kaynaklanmaktadır. Sigortada gerçek karşılık, sigortalının ödediği primle elde ettiği teminatıdır. Bu teminat ise, risk meydana gelmeden, akdin yapılmasıyla hasıl olmaktadır. Sigortalıya güvenlik veren bu teminat sayesinde, riskin meydana gelmesi ile gelmemesi, sigortalı açısından farksız hale gelmektedir. Çünkü risk meydana gelmezse, bir zarar söz konusu değildir; risk meydana gelirse, alacağı tazminat sayesinde kaybı telâfi edilecektir.²

---

¹ Mâide 5/2.

² Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu da, 07/04/2005 tarih ve 64 sayılı kararı; Faruk Beşer, "*İslâm Şeriatı Açısından Sigorta*", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, 866-867.

Güvenin bir hayır işi olduğunu söyleyerek satışının caiz olmadığını söylemenin de hiçbir delili yoktur. Kaldı ki bilginler, ihtiyaç halinde Kur'ân öğretimi, imamlık, müezzinlik gibi sırf ibadet ve hayır işinde dahi ücret alınmasının caiz olduğunu söylemişlerdir.¹

Sigorta ve Haksız Tazmin İlişkisi

Bir kısım İslâm bilginine göre, sigorta akdiyle sigortacı, yükümlü olmadığı halde sigortalının zararını ödemeyi üstlenmektedir. Dolayısıyla bu haksız tazmindir. Fakat sigortada haksız tazmin söz edilemez. Zira sigortacı tazminatı, bilerek, hesaplayarak ve isteyerek yaptığı sözleşmeye dayalı olarak ödemektedir. Kaldı ki bunun benzeri yükümlülükler, İslâm hukukunda kabul edilen kefalet, muvâlât gibi akitlerde de bulunmaktadır. Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre meçhul bir borca kefil olmak sahihtir ve gerektiğinde kefilin bu borcu ödemesi gerekir². Aynı şekilde İslâm'da benimsenen âkile sisteminde³ de, birinin ödemesi gereken tazminat, âkilesi tarafından ödenmektedir.

Aslında sigortanın caiz olmadığını ispat sadedinde ileri sürülen gerekçeler, sigorta akdini bey' gibi bir mübadele akdi olarak görmekten kaynaklanmaktadır. Hâlbuki genelde sigorta, özelde kaza/hasar sigortası, prim ödeyip tazminat alma şeklinde bir mübadele akdi değildir; unsurları ve şartları kendine has, yakın çağda ortaya çıkmış bir akitir. Sigorta, klasik fıkıh kaynaklarımızda yer alan akitlerden belki kefalet ve muvalâta benzemektedir.

Sözlükte bir şeyi başka bir şeye eklemek; birine bakmak, beslemek, taahhüt etmek, garanti etmek anlamlarına gelen *kefâlet*, bir fıkıh kavramı olarak, hak sahibinin bir şeyi talep etmesi konusunda, yükümlünün zimmetine üçüncü kişinin zimmetinin eklemesini ifade eder. Kefâlet akdinde yükümlüye *asîl*, ifâ

---

¹ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty., 2/59-60; Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, 581; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 1/562, 2/199; Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Gırnâtî, *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye fi Telhîsi Mezhebi'l-Mâlikiyye ve't-Tenbîhi alâ Mezhebi's-Şâfiyye ve'l-Hanefiyye ve'l-Hanbeliyye*, Beyrut 2013, 460-461.

² Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym el-Mısırî, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut 1997, 366-367; Şihabuddîn Ahmed eş-Şelebî, *Hâşiyetü's-Şelebî alâ Tebyîni'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Bulak 1314, 4/60; Ebû Bekir b. Ali b. Muhammed el-Haddâd el-Yemenî, *el-Cevheretü'n-Neyyiratü alâ Muhtasari'l-Kudûrî*, Mektebe-i Hakkaniyye, Pakistan ty., 1/376; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî el-Mâzirî, *Şerhu't-Telkîn*, Tunus 2008, 3/145-149.

³ bk. Buhârî, *Diyât*, 24; Müslim, *Kasâme*, 11; Tirmizî, *Diyât*, 18.

edilmesi gereken borç veya haktan, asıl ile birlikte sorumlu tutulacak kişiye ise *kefîl* denir¹.

Kefâlet akdi, kefilin irâde beyanı, alacaklının kabulü ile kurulur. Bunun yanında borçlunun kefâleti reddetme hakkı vardır. Kefâletin konusu, şahıs ve mal olabileceği gibi, teslim ve gerektiğinde istirdat da olabilir. Bir kişinin şahsına kefil olmaya *nefse kefâlet* denir. Bir borcun ödenmesine kefil olmaya *mala kefâlet* denir. Mala kefâlette, kefâlet konusunun teslim edilmesi mümkün olmalı, borç ise sahih bir borç olmalıdır. Ayrıca bir malın teslim edilmesine kefil olmaya *teslime kefâlet*, satılan malın tamamının veya bir kısmının başka sahibinin çıkması halinde, zararı tazmin etmeye kefil olmaya da *derek kefâleti* denir. Kefâlet akdinin sahih olarak kurulmasıyla, alacaklı hem borçludan, hem de kefilden alacağını isteme hakkını elde eder.²

Kaza sigortalarında sigorta şirketi, kaza sonunda meydana gelen zararı veya zararın bir kısmını, belirli bir ücret karşılığında üstlenmektedir. Meydana gelen zararın üstlenilmesi bakımından sigorta, kefaletle benzerdir. Burada şunu tekrar belirtmekte yarar var: Sigorta bir kefalet akdi değildir. Fakat klasik fıkıh kitaplarımızdaki akitlerden birine kıyaslanıp hüküm çıkarılacaksa, buna en yakın olan kefalettir. Çünkü sigorta, asla malın mal ile değişimi anlamında bir mübadele akdi değildir ve sigortada da, kefalette olduğu gibi bir kimsenin uğrayabileceği zarar üstlenilmektedir.

Burada, sigorta akdinde sigorta edilen riskin belirsiz olduğu; hâlbuki kefaletin konusunun belli olması gerektiği ileri sürülebilir. Ancak sigortanın konusu bellidir; hatta kanunda, sigortalanan menfaat, yani sigortanın konusu akit esnasında mevcut değilse akdin geçersiz olduğu hükme bağlanmıştır³. Burada belirsiz olan, riskin meydana gelip gelmeyeceği ve meydana gelmesi durumunda açacağı zararın ne kadar olacağıdır. Bu ise, kefalette de mevcuttur. Nitekim derek kefaleti böyledir; kefil, satın alınan malın tamamının veya bir

¹ H. Yunus Apaydın, "Kefâlet", *DİA*, İstanbul 2002, 25/168; İbrahim Paçacı, "Kefâlet", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara 2015, 367-368.

² Kâsânî, *Bedâi'u's-Sânâi'*, 6/2-11; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid Nihâyetü'l-Muktesid*, yy. 1982, 2/295-298; Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, Beyrut 1393, 3/229-230; Şemsüddin Muhammed b. El-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, 2/198 vd.; Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni*, 5/70 vd.

³ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, madde 1408.

kısının başka bir sahibi olduğunun ortaya çıkması riskine karşı semene kefil olmaktadır¹. Dolayısıyla burada, sigortadakine benzer bir şekilde, satılan malın başka bir sahibinin çıkıp çıkmayacağı ve çıkarsa satılan malın ne kadarının ona ait olacağı bilinmemektedir. İmâm Serahsî, bu kadar belirsizlik tartışmaya götürmeyeceği için, derek kefaletinin caiz olduğunu söylemiştir². Zaten Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre belli olmayan bir borca kefil olmak sahihtir ve gerektiğinde kefilin bu borcu ödemesi gerekir³.

Ayrıca, “Bazı sigorta çeşitlerinde tazminatı doğuran zarara neyin/kimin sebep olacağı bilinmemektedir. Hâlbuki mekfûlün anıh’ın belli olması gerekir.” şeklinde bir itiraz yapılabilir. Fakat bunun benzeri de klasik fıkıh kitaplarımızda bulunmaktadır. Nitekim Hanefî fıkıh kitaplarında şöyle bir durum zikredilmektedir: Bir kişi, diğerine “Şu yoldan git; çünkü emin bir yoldur, eğer başına bir şey gelir, malın alınrsa ben ödeyeceğim” dese, o da bu yoldan giderken soyulsa, güvence veren kişi, zararı tazmin eder.⁴ Burada da, malın gasp edilip edilmeyeceği, gasp edilirse kimin gasp edeceği bilinmemektedir. Merginânî de, “Kefâlet akdinde genişlik vardır; bunun için cehaleti kaldırabilir. Derek kefaletinin caiz olduğu konusunda İslâm bilginleri icmâ etmiştir. Bu cehaletin kefalet akdinin sıhhatine engel olmayacağına delil olarak yeter. Buna göre bir kimse, birini yaralamaktan doğacak diyete kefil olsa, bu sahih olur.” demiştir⁵. Bu ise, bir farkla sigortanın tam kendisidir; o da, kefalette ücretin bulunmamasıdır.

Zaten kefalet akdinde, akdın sıhhatine engel olan cehalet, tarafları tartışmaya götüren belirsizliktir. Akitlerde cehaletin yasaklanmasının amacı da budur. Nitekim Serahsî, Meksû’ta bunu açıkça belirtmektedir.⁶ Kâsânî de, cehaletin kendisinin akdın sıhhatine engel olmadığını, tartışmaya götürdüğü için akdın sıhhatine engel kabul edildiğini söylemiştir⁷. Hâlbuki sigortada tartışmaya

¹ Şemsü’l-Eimme Şemsüddîn es-Serahsî, *el-Meksû’t*, 17/199, 20/3; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, 6/9-10; İbnu’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, 7/181, 217.

² Serahsî, *el-Meksû’t*, 20/3.

³ İbn Nüceym, *el-Bahru’r-Râik*, 366-367; Şelebî, *Hâşiyetü’ş-Şelebî*, 4/60; Haddâd, *el-Ceheretü’n-Neyyira*, 1/375-376; Ali Haydar, *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*, Beyrut ty., 1/639; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî el-Mâzirî, *Şerhu’t-Telkîn*, Tunus 2008, 3/145-149.

⁴ Heyet, *el-Fetâvâ’l-Hindiyye (el-Alemgiriyye)*, 3/277; Zeylaî, *Tebyînü’l-Hakâik*, 4/101; İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, 5/332; Ebû Muhammed Bağdâdî, *Mecma’u’d-Damânât*, 2/588.

⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/90.

⁶ Serahsî, *el-Meksû’t*, 20/3.

⁷ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, 6/3.

götürecek bir belirsizlik söz konusu değildir; mevzuatla sigorta akdinin çerçevesi belirlenmiştir ve taraflarca imzalanan sözleşmede de hangi risklerin, neye karşı, ne süreyle ve ne kadar sigorta bedeliyle sigortalandığı açıkça belirtilmektedir.

Burada başka bir problem karşımıza çıkmaktadır. Klasik fıkıh kitaplarımızın hemen hepsinde kefâlet, teberru akitleri grubunda değerlendirildiği için, kefalet karşılık ücret alınmasının caiz olmadığı kabul edilmiştir. Hatta İbn Münzir, bu konuda icmâ olduğunu belirtmektedir.¹

Öncelikle bu konuda icmâ olduğu doğru değildir. Nitekim yine İbn Münzir'in kendisi, İşrâf adlı kitabında şöyle der: "Kendilerinden ilim aldığımız İslâm bilginlerinin hepsi, hediye karşılığında havalenin helal ve caiz olmadığı konusunda icmâ etmiştir. Fakat bu şartla kefaletin olup olmayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Sevrî, 'Bir kişi diğerine, bana kefil olursan sana bin dirhem veririm derse, kefâlet caizdir ve bin dirhem kendisine iade edilir.' demiştir."² İshak b. Mansûr da, Süfyân es-Sevrî'nin bu görüşünü aktardıktan sonra bununla ilgili Ahmed b. Hanbel'in, "Aldığı bu şeyi hak etmediğini düşünüyorum" dediğini; İshâk b. Râhaveyh'in ise, "Verdiği şey güzeldir/helaldir" dediğini nakletmiştir³. Ayrıca Mâlikîlere göre, kefâlette borçlunun veya üçüncü kişilerin kefile ödül/ücret vermesi caizdir⁴. Yakın dönem İslâm bilginlerinden Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî de, kefalet karşılık ücret alınabileceğini, fakat alınmamasının daha güzel olduğunu belirtmiştir⁵. Vehbe Zuhaylî ise, kefâlet karşılık ücret alınmasının caiz olmadığını, fakat ihtiyaç halinde alınabileceğini ifade etmiştir⁶.

Çağdaş İslâm bilginleri ücretle kefâleti, *teminat mektubu* bağlamında değerlendirmişlerdir. Günümüz bankacılık sisteminde verilen teminat

¹ Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm b. Munzir en-Nîsâbü'rî, *el-İcmâ'*, Birleşik Arap Emirlikleri 1999, 141; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sânâi'*, 4/144-145, 6/56; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/166.

² Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm b. Munzir en-Nîsâbü'rî, *el-İcmâ'*, Birleşik Arap Emirlikleri 2004, 6/230.

³ İshâk b. Mansûr el-Mervezî, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhaveyh*, Medine 2004, 6/3055

⁴ Ebû'l-Berekât Sîdî Ahmed ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, (Desûkî ile birlikte) yy., ty., 3/341; Şeyh Muhammed Uleyş, *Şerhu Minehi'l-Celîl alâ Muhtasari'l-Allâmeti Halîl*, Tarablus ty., 3/266; Şemsüddin Muhammed ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ala'ş-Şerhi'l-Kebîr*, yy., ty., 3/341; .

⁵ Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî, *el-Fetâvâ es-Sa'diyye*, Riyad ty., 374.

⁶ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuh*, Dimesşk 1985, 5/161.

mektupları, bir tür kefalet akdidir; banka bu mektupla, mektup sahibine kefil olmakta ve buna karşılık bir ücret almaktadır. Bu bağlamda konuyu değerlendiren Abdullah b. Süleyman, İslâm Dünyası Birliği bünyesinde bulunan İslâm Fıkıh Akademisi'nin Mekke'de düzenlediği 12. dönem toplantısında sunduğu tebliğde, kefâlete karşılık ücret alınabileceğini belirtmiştir¹. Suudi Arabistan Merkez Bankası Şer'î Kurulunun 18/11/2012 tarih ve 135 sayılı kararıyla yayınlanan bankacılık kurallarınının 364. maddesinde, teminat mektubu için ücret alınmasının caiz olduğu kabul edilmiştir².

Kefalet ile sigortanın bu benzerliğinin yanında, birinin ödemesi gereken tazminatı yüklenmek bakımından sigortaya benzeyen işlemlerden biri de, muvâlât akdidir. Fıkıhta *muvâlât* akdi, buluntu çocuk veya İslâm'a yeni giren kimse gibi, İslâm ülkesinde hiçbir akrabası bulunmayan bir kişinin, Müslüman bir vatandaşla yapmış olduğu yardımlaşma akdidir; ihtiyaç olursa kendisinin diyet borcunu ödemesi, buna karşılık kendisine mirasçı olması üzerine yaptığı anlaşmadır. Bu akitle İslâm ülkesinde akraba çevresi bulunmayan kişi, Müslüman toplumda kendine yardım edecek çevre edinmiş olmaktadır. Akit kurulunca, muvâlât akdi yapan kişi, diyet ödemesi gereken bir eylem yaptığında, anlaşma yaptığı mevlâsı onun diyetini öder; öldüğünde de geride mirasçı bırakmaz ise, himayeyi kabul eden kişi, onun mirasını alır.³

Görüldüğü gibi muvâlât akdi, sigorta ile birbirine çok benzemektedir. İslâm ülkesinde hiç kimsesi bulunmayan kişi, kaza ile birinin ölümüne veya organlarını kaybetmesine sebebiyet verme riskine karşı, ödemesi gereken diyet konusunda kendini güvence altına almak amacıyla muvâlât akdi yapmaktadır. Karşılık olarak da, mirasçı bırakmadan ölmesi durumunda geride kalan malını vaat etmektedir. Dolayısıyla muvâlât akdinde, iki yönlü bir bilinmezlik söz konusudur; akdin kurulması esnasında, kimsesiz olan kişinin kaza ile ölüme sebebiyet verip vermeyeceği bilinmediği gibi, ne kadar miras bırakacağı ve mirasçı bırakıp bırakmayacağı da bilinmemektedir. Hâlbuki sigortada, sadece rizikonun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda bir bilinmezlik

¹ Abdullah b. Süleyman b. Menî', *el-İltizâmâtü's-Şer'iyye ve'l-Muâvadâtu aleyhâ*, 5-19.

² Suudi Arabistan Merkez Bankası Şer'î Kurul Sekreterliği, *ed-Davâbitu'l-Müstehlasa men Karârâtî'l-Hey'eti's-Şer'iyyeti li-Banki'l-Bilâd*, Riyad 2013, 106.

³ Serahsî, *el-Mebsût*, 8/91 vd.; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 4/170 vd.; Ebû'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir b. Abdülcelîl el-Merginânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, İstanbul 1986, 3/274-275; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 5/178 vd.

bulunmaktadır. İki yönlü belirsizlik bulunmasına rağmen muvâlat akdi, Hanefîlerce meşru kabul edilmiştir. Ashaptan Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, İbn Ömer; tabîinden İbrâhîm en-Nehâî, Saîd b. El-Müseyyeb de bu görüştedir.¹

HAYAT SİGORTASI

Genel Olarak Hayat Sigortasının Tanımı, Unsurları ve Çeşitleri

Hayat sigortası, sigortalının ölmesi, hastalanması veya yaralanması durumunda, bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimlerinin temin edilmesi veya kendisinin sakatlanarak çalışma gücünü geçici veya sürekli kaybetmesi sebebiyle, ekonomik gücünün sarsılmasını önlemek amacıyla yapılan sigortadır. Hayat sigortasının amacı, sigortalıya yaşlandığında sıkıntıya düşmeksizin hayatına devam etme imkânı sağlamak, ölmesi durumunda ise, geride kalan aile bireylerine aynı imkânı vermektir. Genel olarak hayat sigortaları; a) kaza, b) hastalık, c) işsizlik, d) yaşlılık, e) ölüm ve f) sakatlık rizikolarını güvence altına almaktadır.²

Ticaret kanununda hayat sigortası şöyle tanımlanmıştır: “Hayat sigortası ile sigortacı, belli bir prim karşılığında, sigorta ettirene veya onun belirlediği kişiye, sigortalının ölümü veya hayatta kalması hâlinde, sigorta bedelini ödemeyi üstlenir.”³

Hayat sigortalarının özellikleri ve diğer sigorta çeşitlerinden farklılıkları şöyle özetlenebilir⁴:

Hayat sigortalarını diğer sigortalardan ayıran farklardan biri; diğer sigorta türlerinde sigortanın amacı poliçe sahibinin parasal zararını telafi etmek iken, hayat sigortasında, kendisi veya aile fertleri için güvence ve tasarruftur. Hayat sigortası, yaşlanması durumunda kendisinin, ölmesi durumunda ise geride kalan aile fertlerinin sıkıntıya düşmeden hayatına devam etmesini sağlamak amacıyla, gelecek için bir tasarruf sağlamak üzere kurulan bir akittir. Bunun için hayat sigortaları; sosyal açıdan bir güvence, ekonomik açıdan ise bir tasarruf kaynağı oluşturmaktadır.

¹ Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, 4/170.

² Erdilek Karabay, Melisa, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi” *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, 29-30; Akmut, Özdemir, *Hayat Sigortası Teori ve Türkiye'deki Uygulama*, Ankara 1980, 10-13.

³ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, madde, 1487.

⁴ Melisa Erdilek Karabay, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi” 33-34.

Bireyler, hayat sigortası sayesinde gelirlerinden düzenli olarak birikim yapabilmektedir. Diğer taraftan bu birikimlerin oluşturduğu fonlar, gelişmiş ekonomiler için büyük bir finansman kaynağı oluşturmaktadır. Hayat sigortalarının diğer bir özelliği ise devletin büyük harcamalar gerektiren sosyal güvenlik programlarını tamamlayıcı bir rol üstlenmesidir.

Hayat sigortaları, diğer birçok sigorta türünün aksine, uzun süreli sözleşmelerdir; sigortalının ölümüne kadar ya da uzunca bir süre yürürlükte kalması öngörülür. Yıllar ilerleyip poliçe sahibi yaşlandığında risk artacağından, sadece poliçe sahibi fesih yetkisine sahip olur.

Hayat Sigortasının Unsurları

Hayat sigortasının unsurları, taraflar, sigortalanan menfaat, risk, prim ve tazminat (sigorta bedeli)tan oluşmaktadır.

Sigorta sözleşmesinin tarafları sigortacı, sigorta ettiren, riziko şahsı ve lehtardan oluşmaktadır:

Sigortacı, belli bir prim karşılığında, riziko şahsının hayatında meydana gelen bazı olaylar nedeniyle bir meblağ ödemeyi veya çeşitli edimlerde bulunmayı üstlenen ticari işletmedir¹.

Sigorta ettiren, sigortalının menfaatini sigortacı nezdinde sigortalayan kişidir. Sigorta ettiren, sözleşmeden doğan prim ödeme borcu altına girer. Sigorta ettiren, kendi hayatını veya başka birinin hayatını, ölüme veya hayatta kalma ihtimaline karşı sigorta ettirebilir.²

Sigortalı (riziko şahsı), hayat sigortası sözleşmesine konu olan kişidir. Başka bir ifadeyle sigortalı, yaşama veya ölme ihtimali üzerinde gerçekleşecek kişidir. Sigortalı, sigorta ettiren olabileceği gibi üçüncü bir şahıs da olabilir.³

Lehtar, sigorta sözleşmesinde taraflardan olmamasına rağmen lehine sigorta sözleşmesi düzenlenen ve rizikonun meydana gelmesi durumunda

---

¹ Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, 59; Tezergil, Seher, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, 79.

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1490/1; Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/r; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", 60; Seher Tezergil, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", 78.

³ Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/s; Neşe Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", 60; Tezergil, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", 78.

sigorta bedelini talep etme hakkına sahip olan kişidir. Lehtar bir kişi olabileceği gibi, birden fazla kişi de lehtar olarak gösterilebilir. ¹

Hayat sigortasının konusu, belirli bir kişinin ölümü veya hayatta kalmasıdır. Bunun için, hayatı sigorta edilen kişinin sözleşme yapılırken hayatta olması gerekir.²

Hayat sigortasında risk, yaşama ve ölme ihtimalidir. Hayat sigortasında riziko, sözleşmeyi yapan tarafların iradesinin dışında kalan bir olaydır. Hayat sigortasında, riziko sadece ölüm olayı olmayıp, hayatta kalma hali de riziko kapsamına alınmıştır. Hayat sigortasının konusu ve rizikonun niteliği, teminatın çeşidine göre sözleşmeyle belirlenir. Hayat sigortasının rizikosunu oluşturan ölüm veya belirli bir tarihe kadar hayatta kalma, sigortalının üzerinde gerçekleşmektedir. Bunun yanında riziko gerçekleşmemiş olsa da sigortalı veya lehtara ödeme yapılan *birikimli hayat sigortaları* da mevcuttur.³

Prim, rizikonun meydana gelmesi durumunda sigortacının ödemesi gereken sigorta bedelinin esasını oluşturan ve sigorta ettiren tarafından defaten veya taksitle ödenen paradır. Hayat grubu sigortalarda üç tür primden söz edilebilir. *Risk primi*: Ölüm ve/veya hayatta kalma ihtimaline bağlı teminatlarla, ilave olarak ferdi kaza, hastalıktan kaynaklanan maluliyet, işsizlik, tehlikeli hastalıklar ve benzeri rizikolara karşı teminatların da verildiği sigortalarda, sigortalının yaşına ve rizikoyu etkileyen diğer özelliklerine göre hesaplanan primdir. *Birikim primi*: Hayat grubu sigortalarda, yatırım yapmak gayesiyle alınan miktar olup, risk priminin hesabına bağlı değildir. *Tarife primi*: Risk primi veya birikim primi ile gider payı ve aracı komisyonundan oluşan miktardır.⁴

Sigorta bedeli, sözleşmede belirtilen riskin gerçekleşmesi durumunda, sigortacının ödemekle yükümlü olduğu, poliçede belirtilen bedeldir. Sigorta edilen riziko gerçekleşince sigorta bedelini talep hakkı, lehine sözleşme yapılan

---

¹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1493; Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/j; Neşe Çoban Çelikdemir, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, 61; Tezergil, “Türkiye’de Hayat Sigortaları Uygulamaları”, 78.

² Çoban Çelikdemir, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, 56.

³ Çoban Çelikdemir, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, 53; Tezergil, “Türkiye’de Hayat Sigortaları Uygulamaları”, 79.

⁴ Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/c, ö, t; Çoban Çelikdemir, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, 64; Tezergil, “Türkiye’de Hayat Sigortaları Uygulamaları”, 78.

kişiyeye aittir. Birden fazla kimse, hisseleri belirlenmeksizin lehtar olarak atanmışsa, hepsi sigorta bedelinde eşit oranda hak sahibi olur. Fakat sigorta ettiren, sigorta bedelinin ödenmesini sağlamak için sigortalıyı öldürür veya öldürülmesi için suç ortaklığı yaparsa, sigortacının bedel ödeme yükümlülüğü kalkar. Ancak lehtar, sigortalıyı öldürür veya öldürülmesi için suç ortaklığı yaparsa, sadece lehtar sigorta bedelini alamaz; sigorta bedeli ölenin mirasçılarına ödenir. Hayat sigortasında kişiler hayatlarını istedikleri değerden istedikleri kadar sigorta ettirebilirler. Yani eksik sigorta, aşkın sigorta ve çifte sigorta uygulamasına tabi değildir. Kişi birden fazla sigorta şirketi ile hayat sigortası sözleşmesi yapabilir.¹

Hayat Sigortası Çeşitleri

Hayat sigortası, kişinin ölmesi, iş gücünü yitirmesi veya belli bir süreye kadar hayatta kalma (yaşlanma) gibi risklere karşı yapılan can sigortası çeşididir. Ölüm şartlı sigortada, hayatı sigortalanan kişinin süresi içerisinde ölmemesi; hayatta kalma olasılığına karşı sigortada ise, sözleşmede kararlaştırılan tarih gelmeden ölmesi durumunda sigortacı herhangi bir ödeme yapmaz. Bu iki farklı hayat sigortası türünden sadece birinin yapılması mümkün olduğu gibi, her ikisi birden de yapılabilir. Bunu göre konusu bakımından hayat sigortaları; a) *ölüme karşı sigorta*, b) *hayatta kalma ihtimaline karşı sigorta* ve c) *karma sigorta* kısımlarına ayrılır.²

Hayat sigortaları içinde, tontin ve grup sigortaları yapılması mümkündür. Ortaklar tarafından verilen belirli taksitler neticesinde oluşacak tutarın belli bir tarihte bu ortaklardan hayatta kalanlar arasında paylaşılması şartıyla yapılan sigortalara *tontin* denmektedir.³ *Grup sigortası* ise, sigorta ettirenin belirlediği kıstasları taşıyan en az on kişiden oluşan bir grubun tek bir sözleşme ile sigorta ettirilmesidir. Sigorta akdinin kurulmasından sonra grubun on kişiden aşağıya düşmesi sözleşmeyi etkilemez. Sözleşmenin sonuna kadar gruba dâhil herkes sigortadan yararlanır.⁴

¹ Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", 61-62, 68.

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1487; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", 56-57.

³ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1488; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", 57.

⁴ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1496; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", 57.

Uygulama açısından hayat sigortaları çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Ancak genel olarak bunlar, risk ağırlıklı hayat sigortaları ve birikimli hayat sigortaları başlıkları altında toplanabilir.

Risk ağırlıklı hayat sigortası: Çok küçük katılım payları ile kişiyi ani risklere karşı koruyan sigortalardır. Bu sigortalarda süre, genellikle bir yıldır. Herhangi bir birikim amacı taşımadığından bunlar, *birikimsiz hayat sigortası* olarak da adlandırılmaktadır. Birikimsiz hayat sigortalarına; ferdi kaza sigortası, süreli hayat sigortası, eğitim sigortası, süreli vefat sigortası, işsizlik sigortası örnek verilebilir.¹

Birikimli hayat sigortası: Hastalık veya kaza neticesinde meydana gelebilecek rizikolara karşı teminat veren ve bu rizikoların gerçekleşmemesi halinde, poliçede belirlenen sürenin sonunda sigortalıya birikim sağlayan sistemdir. Bu sigortalar, en az on yıl süreli uzun dönemli sigortalardır. Türk lirasına veya dövize endeksli olabilir.

Sigortalı, temel vefat ve ek teminatlarını, risk gerçekleştiğinde ortaya çıkacak ekonomik kaybın ne kadar olacağını tahmin ederek kendisi belirler. Çünkü insan hayatının parasal karşılığını tespit etmek mümkün değildir. Sigortacı da bu miktarı kabul ettiğinde belirlenen bu değer sigorta bedeli olur. Primleri ödeyen sigortalı, sigorta süresi dolmadan ölürse, sigorta poliçesinde belirlenen tazminat tutarı ve kar payı ile birlikte birikim mirasçılara veya poliçede belirlenen lehtara ödenir. Şayet sigorta kapsamına dahil edilmişse poliçe süresi içindeki hastalık veya kaza neticesinde oluşan maluliyetler sebebiyle ortaya çıkan kayıplar, poliçede tayin edilen sınırlar içinde sigortalıya ödenir. Primler, teknik kesintiler yapıldıktan sonra nemalandırılır ve risklerden herhangi birinin gerçekleşmemesi durumunda sürenin bitiminde sigortalıya geri ödenir. Sigortalı, sigorta akdini imzalarken belirlediği tarihte veya on yıl dolunca istediği zaman gelir alma hakkını kullanabilir.²

Süre sonunda sigortalı toplu para alarak sigortayı sonlandırabileceği gibi gelir sigortası sözleşmesi yaparak maaş bağlanmasını da isteyebilir. Buna göre uygulamada beş seçenek bulunmaktadır. Sigortalı veya lehtar;

---

¹ Özcan, Hakan, "Hayat Sigortası Ürünleri ve Fiyatlandırma" *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, 102.

² Özcan, "Hayat Sigortası Ürünleri" 108-110; "Hayat Sigortaları", <https://www.tsb.org.tr/hayat-sigortalari.aspx?pageID=767>, (et. 06.02.2020)

- a) Toplu para alıp sigortayı sonlandırabilir.
- b) Paranın yarısını alarak, geriye kalanla hayat boyu maaş alabilir.
- c) Toplu parayı almadan hayat boyu maaş alabilir.
- d) Toplu parayı almayıp, kendinin belirleyeceği süre garantili maaş alabilir. Belirlenen süre zarfında sigortalı vefat ederse, kalan süreye ait toplu para lehtarlaraya ödendir.
- e) Toplu parayı almayıp, kendinin belirleyeceği süre boyunca yüksek maaş alabilir. Bu durumda sigortalı vefat ettiğinde başka birine ödeme yapılmaz.¹

Hayat sigortasında yatırımlar, bir varlığa ya da varlık grubuna endekslenip fonlama esasına göre değerlendirilir. Şirket tarafından belirlenen gider payı, aracının komisyonu veya üretim masrafları ve işletme masrafı olarak belirlenen oran, biriken primlerden kesildikten sonra kalan para nemalandırılır. Yatırım fonlu sigortaların dışında kalan birikimli hayat sigortalarında, teknik faiz oranı kadar getiri verilmesi zorunlu olduğu gibi kar payı verilmesi de zorunludur. Kâr payları, her sözleşme için, birikim priminin şirketin hesabına geçmesini takip eden ilk iş gününden itibaren sözleşmenin sona erdiği tarihe kadar hesaplanır. Sigorta şirketi, yılda en az bir defa, birikim tutarını, yatırım gelirlerini, varsa risk primi tutarlarını ve kesintileri içeren bilgileri sigorta ettirene bildirir.²

Dini Hükümü

Daha önce de açıklandığı gibi İslâm bilginleri, ticarî sigortaların hükmü konusunda, “her çeşidiyle haram olduğu”, “bir kısmının caiz, diğer kısmının haram olduğu” ve “bazı şartlarla helal olduğu” şeklinde üç görüş ortaya koymuşlardır. Bunlardan bir kısmının caiz, diğer kısmının haram olduğunu kabul edenler, hayat sigortasının caiz olmadığını; bunun dışında kalan mal ve eşya sigortasının ise esas itibariyle caiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü eşya sigortalarında amaç zararın telafisidir; hâlbuki hayat sigortasında amaç para kazanmaktır.

---

¹ Özcan, “Hayat Sigortası Ürünleri” 108-110

² Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 7, 10, 15.

Muhammed Ebû Zehra, Ezher Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlarından Muhammed Medenî, Tâhâ es-Senûsî, Îsâ Abduh, ve Ahmet Şerbâsî bu görüştedir. Hayrettin Karaman ve Nihat Dalgın da, hayat sigortasının caiz olmadığı, kaza/hasar sigortalarının ise caiz olduğu görüşündedir.¹ 25-29 Eylül 1996 tarihinde Konya’da gerçekleştirilen I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi’nde de, “Prensip olarak sigortanın caiz ve gerekli olduğu”; fakat “*mevcut haliyle, hayat sigortası uygulamasının garâr, kumar, faiz gibi akdi batıl kılan unsurlar taşıdığı ve bu sebeple caiz görülemeyeceği*” kabul edilmiştir.²

Hayat sigortalarının çeşitleri, işleyiş bakımından tamamen farklı olduğu için hükmü değerlendirilirken bu farklılığın dikkate alınması gerekir. Hayat sigortalarında, sigortalanan risk, ya sigortalananın ölümü veya yaşaması ya da her ikisidir. İşleyiş bakımından da, ya risk ağırlıklı hayat sigortası, ya da birikimli hayat sigortasıdır. Öncelikle bunlardan risk ağırlıklı hayat sigortasının dini hükmü değerlendirilecek, sonra birikimli hayat sigortası ele alınacaktır.

Risk Ağırlıklı Hayat Sigortasının Hükmü

Risk ağırlıklı hayat sigortası tasarruf amacı taşımayan, ani risklere karşı kişiyi güvence altına alan sigortalardır. Dolayısıyla bu tür sigortaların işleyiş sistemi, kaza sigortalarıyla aynıdır. Bu sebeple birikimsiz hayat sigortasının hükmü, kaza sigortalarının hükmüyle aynıdır.

Buna göre kaza sigortalarında da açıklandığı üzere, misli malların birbiriyle mübadelesi olmadığı için, risk ağırlıklı hayat sigortasında faiz bulunmamaktadır. Aynı şekilde, sigortadaki belirsizlik akdi ifsat edecek ölçüde değildir. Çünkü garar ve cehaletin yasaklanmasının sebebi, tartışmalara götürmesidir³. Sigortada ise tartışmaya götürecek bir belirsizlik bulunmamaktadır. Sigortanın kumara benzetilmesi de doğru değildir.

Kaza/hasar sigortalarıyla, birikimsiz hayat sigortalarının arasında problem teşkil edebilecek tek fark, kaza sigortalarında meydana gelen zararın tazmini söz konusuysen, birikimsiz hayat sigortasında, sigortalanan insan hayatı olduğu için belli bir bedeli yoktur ve kişi tarafından belirlenmektedir. Burada

¹ Zerkâ, *Nizâmu't-Te'mîn*, 25; Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 210; Dalgın, “Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım”, 920-907; “Sigorta”, XXXVII, 163-164.

² “Sigorta, Sonuç Bildirisi”, 1062.

³ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/3; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 6/3.

borcun ödenememesi, belli bir işin yapılamaması, iş göremezlik gibi kayıp ve zararlara göre bir bedel belirlenmektedir. Bunda da tamamen bir serbestlik bulunmamakta, bir takım üst sınırlar bulunmaktadır.

Birikimli Hayat Sigortasının Hükümü

Birikimli hayat sigortasının, ileriki hayatın refah ve hayat standardını garantiye almaya yönelik bir nevi tasarruf olduğu söylenebilir. Bunun için birikimli hayat sigortasının hükümü, yatırılan primlerin nerede nemalandırıldığı ve sigortanın sonunda yapılan ödeme şekliyle ilişkilidir. Daha önce de açıklandığı üzere, en az 10 yıl süreyle yatırılan sigorta primlerinden teknik masraflar çıkarıldıktan sonra kalan meblağ nemalandırılmaktadır. Sürenin sonunda sigortalı veya lehtar;

- a) Toplu para alarak sigortayı sona erdirebilmekte,
- b) Toplu paranın yarısını alıp, kalan yarısı ile ömür boyu maaş,
- c) Toplu para almayıp ömür boyu maaş,
- d) Toplu para almayıp, kendi belirleyeceği bir süre boyunca garantili maaş veya
- e) Toplu para almayıp, kendi belirleyeceği süre boyunca yüksek maaş alabilmektedir.

Birikimli hayat sigortasının helal olabilmesi için, öncelikle yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda nemalandırılması gerekir. Mevzuat açısından buna bir engel bulunmamaktadır ve bu konuda sigortacının bilgi verme yükümlüğü bulunmaktadır. Buna göre yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda nemalandırılmış olması kaydıyla, sigorta süresinin sonunda toplu para alınarak sigortaya son verilmesi durumunda, birikimli hayat sigortası yaptırmakta; birikimleri ve kar paylarını almakta sakınca yoktur.

Fakat yatırılan prim ve nemalarının tamamı veya yarısı sigorta şirketinde bırakılıp, belirli bir süre veya ölüncüye kadar maktu maaş ödenmesi durumunda, paranın parayla vadeli satışı olduğu için faizli alışveriş kapsamına girer.

Çünkü faiz, malın mal ile değişiminde akitte şart koşulan ve karşılığı olmayan fazlalıktır¹. Ayet ve hadislerde kesin olarak yasaklanan faiz², budur. Bunun yanında Hz. Peygamber, bazı alışverişleri faiz kapsamına dâhil etmiştir. Bu anlamdaki bazı hadisler şöyledir: “*Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla eşit ve peşin olarak alınıp satılır. Artıran veya artırılmasını isteyen faiz işlemi yapmış olur. Bu hususta alan da veren de birdir.*”³; “*Altın altınla peşin olarak satılmazsa fâizdir. Buğday buğdayla peşin olarak satılmazsa fâizdir. Arpa arpayla peşin olarak satılmazsa fâizdir. Hurma hurmayla peşin olarak satılmazsa fâizdir.*”⁴

İslâm bilginleri, bu anlamdaki hadislerden hareketle fâizin illetini belirlemeye çalışmışlardır. Hanefî ve Hanbelîlere göre fâiz yasağının illeti, mübadele edilecek mallar arasında cins ve ölçü/tartı birliğinin bulunmasıdır.⁵ Şâfiîlere göre fâizin illeti, gıda maddesi veya para olmasıdır. Burada paradan kastedilen altın ve gümüşdür.⁶ Mâlikîlere göre ise saklanıp depolanabilen gıda maddesi veya para olmasıdır. Para konusunda, altın-gümüş olması ve her ne şekilde olursa olsun sadece para olması şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır.⁷ Zahirîler ise, fâizin yalnız hadiste geçen altı şeyde geçerli olduğunu söylemişlerdir⁸.

Bu bilgiler ışığında İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre, paranın parayla değişiminin peşin ve eşit olması gerekir; fazlalık bulunması veya vadeli olması durumunda faiz gerçekleşir. Dolayısıyla yatırılan prim ve nemalarının tamamı veya yarısı sigorta şirketinde bırakılıp, belirli bir süre veya ölüncüye kadar maktu maaş ödenmesi caiz değildir.

Buna karşılık, her ne kadar uygulamada bulunmasa da, prim ve nemaların belirli bir plan çerçevesinde aylıklarla geri ödenmesi ve bu esnada

¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 8/5; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 7/8.

² Bk. Bakara, 2/275-278; Âl-i İmrân, 3/130; Ebû Dâvud, “Büyû” 4; Tirmizî, “Büyû” 2; İbn Mâce, “Ticârât”, 58; Nesâî, “Ziyet” 25.

³ Müslim, *Müsâkât*, 82 (15).

⁴ Buhârî, *Büyû* 54, 74, 76; Ebu Dâvud, *Büyû* 12 (3348)

⁵ Serahsî, *Mebsût*, 12/113; Merginânî, *Hidâye*, 3-61-62; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 7/4-5; Zeyla'î, *Tebyînü'l-Hakâik*, 4/85; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/133-135; Merdâvî, *İnsâf*, 5/13-14.

⁶ Şâfiî, *Ümm*, 3/24; Nevevî, *Mecmû'*, 9/392; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 2/25.

⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2/106-108.

⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, 8/467-468.

nemalandırılmaya devam edilmesi veya prim ve nemalarının sigorta şirketinde bırakılıp belli periyotlarla kâr payı ödenmesi durumunda, faiz söz konusu değildir, dolayısıyla caizdir.

Sonuç

Sigorta, meydana gelen zararın yalnızca felaketzedenin omzunda kalması yerine, sigortalıların ödedikleri primlerden ödenen tazminat yoluyla bütün sigortalılara dağıtılmasını ve böylece felaket ve kazaların zararının hafifletilmesini gaye edinen karşılıklı taahhüt ve yardımlaşmaya dayanan, yakın zamanlarda kurumsallaşıp yaygınlaşan bir akittir. Fıkıhın oluşum ve tedvin döneminde sigorta bilinmediği için, sigorta konusunda fıkıh kitaplarımızda bir açıklama bulunmamaktadır. Sigortanın kurumsallaşıp İslâm ülkelerinde de yaygınlaşması üzerine İslâm bilginleri de bu konuya eğilmiştir. Genel olarak bu konuda fikir beyan eden İslâm bilginleri sosyal sigortaların ve zorunlu sigortaların caiz olduğunu söylemiştir. Fakat zorunlu olmayan ticari sigortalar konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Akitlerde asıl olan caiz olmasıdır; İslâm'ın öngördüğü temel prensiplere aykırı bir unsur ihtiva etmeyen ve akitlerde bulunması gereken bütün unsur ve şartları taşıyan her akit sahihtir. Bu itibarla, asr-ı saadette ve müçtehit imamlar döneminde bilinmeyen ve yakın zamanlarda İslâm dünyasına girerek yaygınlaşan sigortanın da, söz konusu unsur ve şartları taşıması halinde caiz olacağı söylenebilir.

Sigortanın, ülke ekonomisine önemli katkıları bulunmaktadır. Bu çerçeveden olarak az bir prim karşılığında, teşebbüs sahiplerinin yatırımlarına teminat vermek suretiyle onları yatırım yapmaya sevk eder. Ayrıca sigorta primlerinden oluşan prim ihtiyatları ve fonlar, sermaye piyasasının oluşumuna büyük ölçüde yardımcı olur. Sigortalar, yurtdışından sağlanan prim ve komisyonlarla döviz kazandırıcı roller üstlenir. Sigortanın ülke ekonomisine sağladığı bu faydaların göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, gelişmiş olan ülkelerde sigorta ve sigortacılık hukuki ve mali tedbirlerle teşvik edilmiş ve verilen eğitimlerle sigortacılık bilincinin topluma yaygınlaştırılması sağlanmıştır.

Başta ticaret olmak üzere pek çok ilişkinin küreselleştiği günümüz dünyasında, ticarî sigortanın bulunmaması başlı başına bir risk teşkil eder ve Müslümanların ekonomik açıdan mağlubiyeti sonucunu doğurur. Ekonomik

açından mağlup olan milletlerin ise, hiçbir sahada üstünlüğünden söz edilemez. Bu itibarla sigorta İslâm toplumu için de vazgeçilmez bir olgudur.

Buraya kadar yapılan açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, sonuç olarak;

a) Devlet destekli tarım sigortalarının, toplum yararına, Devlet organizesinde sosyal bir güvence sistemi olduğu ve akdi iptal veya ifsat edecek bir unsur taşımadığı için caiz olduğu,

b) Klasik fıkıh kaynaklarımızda yer alan kefâlet ve muvâlât akdine benzeyen kaza sigortası ile birikimsiz hayat sigortasının, bir mübadele akdi olmadığı için faiz içermediği, sigortada bulunan belirsizliğin akdi ifsat edecek mahiyette olmadığı, dolayısıyla caiz olduğu,

c) Sigortacının, primleri faizde değerlendirmesinin, primler kendi mülkiyetine geçtiği için, sigorta akdin sıhhatine veya alınan tazminatın helal olup olmamasına etki etmeyeceği; bununla birlikte, iyilik ve takvada yardımlaşp günah ve düşmanlıkta yardımlaşmama ilkesi gereğince primleri helal alanlarda değerlendirilen sigortaların tercih edilmesinin uygun olduğu,

d) Birikimli hayat sigortasında ise, primlerin helal alanlarda nemalandırılması kaydıyla;

i) Süre sonunda bu prim ve nemaların defaten veya belirli bir plan çerçevesinde geri ödenmesi,

ii) Prim ve nemalarının tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp, maaş olarak gelir payı alınmasının caiz olduğu;

Buna karşılık;

iii) Primlerin dinen meşru olmayan alanlarda nemalandırılması,

iii) Prim ve nemaların tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp maktu bir maaş bağlanmasının ise caiz olmadığı,

Söylenbilir.

İslami Sigorta Akdinin Niteliği

Mehmet Ali AYTEKİN*

Öz

İnsan günlük hayatta her an ön görülemeyen birtakım tehlike ve risklerle karşı karşıyadır. Tehlikeye maruz kaldığında zarar görmeden veya en az hasarla bundan kurtulmayı ve hayatına kaldığı yerden devam etmeyi ister. Bununla birlikte maruz kaldığı büyük tehlikeler karşısında çoğu zaman çaresiz kalır ve yardıma muhtaç olur. Bu durum, insanlık tarihi kadar eski olan yardımlaşma ve dayanışma fikrini ortaya çıkarmıştır. İlk kez Batı'da ortaya çıkan, zamanla karmaşık bir yapıya dönüşerek bütün dünyada yaygınlık kazanan ve günümüzde risk, yardımlaşma, dayanışma gibi kavramlar söz konusu olduğunda akla gelen modern sigortacılık sisteminin de temelinde bu fikir yer alır. Batıda ilk olarak on dördüncü yüzyılda görülen modern anlamdaki sigorta ile İslam dünyası on dokuzuncu yüzyılda tanışmıştır. Gelişen şartlara paralel olarak yirminci yüzyıldan itibaren Müslüman ülkelerde yayılmaya başlamıştır. Başlangıçta âlimlerin ekseriyeti; faiz, zarar, garar, cehalet, kumar gibi birtakım yasak unsurları içerdiği gerekçesiyle mevcut sigorta sisteminin İslam'a aykırı olduğunu söylemişlerdir. Bu da zamanla konvansiyonel sigortaya alternatif olarak İslami sigorta kavramını ve sistemini ortaya çıkarmıştır. İslami sigorta kavramı bazı çalışmalarda klasik sigortanın dışındaki diğer sigortalar için kullanılsa da günümüz finans sektöründe bu kavram ile tekâfül sigortacılığı kastedilir. Ülkemizde ilgili yönetmelikte tekâfül sigortacılığı yerine katılım sigortacılığı kavramı tercih edilmiş; sigorta sektöründe de bu kullanım yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla İslami sigortacılık denildiğinde tekâfül ve katılım sigortacılığı kastedilir. Bu sigorta sistemi, başlangıçta basit ve yalın bir yapıda kooperatif esasına göre başlamış ama zamanla karma bir yapıya dönüşmüştür. Bu karma yapısıyla, karşılıklı yardımlaşma esasına göre kurulan mutuel sigortacılıktan farklıdır. İslami sigorta şirketleri günümüzde konvansiyonel sigorta şirketlerinin faaliyet gösterdikleri alanların tamamında hizmet vermekte ve konusu meşru olması şartıyla tüm sigorta ürünlerinde prim üretmektedirler. Bağış ve yardımlaşma esasına dayalı olduğu ve kâr amacının bulunmadığı

---

* Dr., Çankırı Karatekin İslami İlimler Fakültesi, maliaytekin@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-0318-7515.

söylenen İslami sigortacılık ile geleneksel sigortacılık arasında özde önemli bir fark bulunmamakla birlikte aralarındaki en önemli fark, İslami sigortacılıkta konusu meşru olmayan değerlerin sigortalanmaması ve fonda toplanan katılım paylarının faizli alanlarda değerlendirilmemesidir. Dolayısıyla mevcut haliyle İslami sigorta, klasik sigortanın İslam'a aykırı unsurlarından arındırılmış bir sigorta sistemi görünümünü arz etmektedir. İhtiyaca binaen ve faiz hassasiyetinin bir sonucu olarak başlayan İslami sigorta sistemi, bünyesinde birbiriyle irtibatlı olan şartlı bağış, ivazlı akit, ortaklık ve icâre akitlerini bulunduran bir yapıya sahiptir. Bu yapıyla fıkhıdaki tipik akitler kategorisinde herhangi bir karşılığının bulunmadığı görülmektedir. Değişen şartlar bağlamında yeni bir tür olarak ortaya çıkan bu akit daha ziyade, modern iktisatta mürekkep akitler olarak bilinen akitlere benzemektedir. İşte bu çalışmada, fıkıh literatüründe yer alan tipik akitler dikkate alınarak ülkemizde İslami/katılım sigortacılığı alanında hizmet veren genel katılım (hayat dışı) sigorta akitlerinin nitelikleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İslam Hukuku, Sigorta, Konvansiyonel Sigorta, İslami Sigorta, Tekâfül, Katılım.

The Essential Features of Islamic Insurance Contract

Mehmet Ali AYTEKİN*

Abstract

It is a fact that human beings face so many dangers and risks that they can not preassume thus they always wish not only to save themselves without getting any damage but also to get rid of those dangers with the minimized loss so that they can go on their routines. However they take necessary precautions, sometimes they feel desperate and have nothing to do against those unexpected bad events. In fact, this explains why the idea of social cooperation and solidarity emerged, and as it is assumed that the concept like cooperation, solidarity, insurance shaped the fundamentals of the modern insurance system that was formed in the West and then turned to a complex structure. Islamic tradition became familiar with modern insurance systems in the fourteenth century that had been already used by Western civilizations. As a result of the certain developments of the 20th century, this type of insurance system has spread through the Muslim countries. First reactions concerning this insurance system argued by Islamic scholars were like that majority of the Islamic scholars regarded it as a contradiction to the Islamic tradition because it included some prohibited or undesirable outcomes such as deficiency, interest, gharar, ignorance, gambling. Therefore, as an alternative to the conventional insurance system, a new type of insurance concept at first and then system that is called "Islamic insurance" was formed. Even the term "Islamic insurance" has been used to refer the all insurances except for classical insurance, in some period of time, it gained its present form, known as takaful insurance. In Turkey, instead of using the term "takaful" insurance concept was adopted and this variant of the insurance system became very common in usage. Therefore, when Islamic insurance is mentioned, it must be understood as it refers to the takaful i.e participation insurance system. Due to the fact that this system has a complex structure, it differs from mutual insurance system. Also, Islamic insurance companies have been playing an active role in all kinds of legalized insurance matters and products as much as classical insurance systems have been serving

---

* Dr., Çankırı Karatekin İslami İlimler Fakültesi, maliaytekin@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-0318-7515.

too. Even there is no deep and vital difference between Islamic insurance and classical insurance regulations, the Islamic insurance system said to be based on donation ve cooperation affairs and also claimed not to have any concern for gaining interest, orders that any product which is regarded as illegal and illegitimate, must not be insured. Islamic insurance tradition also requires that participation shares that are saved in funds cannot be used for getting more interest. Thus, it can be said that Islamic insurance may be thought as a variation of the classical insurance system but excluded from some contradictions which are conflicting with Islamic rules. Having been emerged as a result of a necessity and Islam's sensitivity on interest, the Islamic insurance system includes some concepts within itself such as "conditional donation", "iwağ ağd", "mudârabe i.e partnership" and "rent agreements". When all these concepts are studied, it seems that there is no absolute reference for the term "ağd" i.e contract in the terminology of traditional fıqh ağds. However, it may be similar to the " united ağds" as the modern finance system uses. In short, this study examines the character of the general participation insurance system ağds in the light of the rules of the traditional ağds of fıqh literature.

Keywords: Fıqh, Islamic Legislation, Insurance, Conventional Insurance, Islamic insurance, Takaful, participation.

Giriş

İnsan sosyal bir varlık olması itibarıyla günlük hayatta her an ön görülemeyen tehlikelere ve risklere maruz kalabilir. Böyle bir durumda, hiçbir zarar görmeden veya en az zararlarla tehlikeleri atlatabilmeyi, hayatına kaldığı yerden devam edebilmeyi arzu eder. Bununla birlikte maruz kaldığı büyük tehlikeler karşısında çoğu zaman çaresiz kalır ve başkalarının yardımına muhtaç olur. İşte bu hal toplumlarda, insanlık tarihi kadar eski olan yardımlaşma ve dayanışma fikrini ön plana çıkarmıştır.

Yardımlaşma ve dayanışma tarihi süreçte zaman, mekân, sosyal yapı, ihtiyaç ve din gibi faktörlere bağlı olarak değişik formatlarda tezahür etmiştir. İslam'daki âkile, muvâlât/velâ, vakıf, ortaklık, vekâlet, kefalet gibi muameleler ve akitler bunların önemli örnekleridir. Bu tür ihtiyaçların zorunlu bir sonucu olarak on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Batı'da ortaya çıkan ve zamanla komplike bir yapıya bürünerek bütün dünyada yaygınlık kazanan modern sigortacılık sistemi de günümüzde risk, yardımlaşma, dayanışma gibi kavramlar söz konusu olduğunda akla gelen sistemlerin başında yer almaktadır. Artık dünya genelinde hemen her toplumda sigorta hayatın vaz geçilmez bir unsuru haline gelmiştir.¹

Genel kabule göre İslam dünyası modern anlamdaki sigorta ile on dokuzuncu yüzyılda tanışmıştır. Bu sistem gelişen şartlar doğrultusunda yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Müslüman ülkelerde yayılmaya başlamış; yayılması ile birlikte fıkhi hükmü âlimler arasında tartışılmıştır. Başlangıçta âlimlerin ekseriyeti zarar, garar, cehalet, kumar, riba gibi birtakım yasak unsurları içerdiği gerekçesiyle mevcut sigorta sisteminin İslam'a aykırı olduğunu söylemişlerdir.² Bu da zamanla dini hassasiyeti olan kişileri, İslam'a göre tamamen meşru olan ve konvansiyonel sigortaya alternatif bir sigorta

---

¹ Sigorta fikrinin tarihçesi ve doğuşu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nihat Dalgın, *İslam Hukukuna Göre Sigorta* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994), 18-28.

² İslam Hukukuna göre sigortanın hükmü, gerekçeler ve tahlili hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed ez-Zerka, vd., *İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*, çev. Hayreddin Karaman (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 187-237; Faruk Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslam* (İstanbul: Nûn Yayıncılık, 2016), 135-181; Dalgın, *İslam Hukukuna Göre Sigorta*, 114-214; Hasan Hacak, "İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 21-50.

sistemi üzerinde yoğunlaşmaya sevk etmiş; neticede “İslam’a uygun olan” anlamında “İslami sigorta” kavramı ortaya çıkmıştır.¹

1. İslami sigorta

İslami sigorta kavramının bazı çalışmalarda konvansiyonel sigortalar dışında kalan tüm sigortalar için, bazı çalışmalarda da tekâfül sigortaları için kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle öncelikli olarak İslami sigortanın kavramsal çerçevesinin belirlenmesi yerinde olacaktır.

1.1. Kavramsal çerçeve

Kavramsal çerçevesinin belirlenmesinde sigortanın türü belirleyici bir role sahiptir ve bu açıdan sigorta birçok taksime tabi tutulmuştur.² Burada konuyla doğrudan ilgili olduğu için Hasan Hacak’ın yapmış olduğu taksim dikkate alınacaktır.

Hacak, sigortayı hukuki yapılarının özelliklerine göre önce anonim şirketlerin yaptığı ticari sigorta ile kooperatif teşekküllü şirketlerin yaptığı ve kooperatif/yardımlaşma/karşılıklı sigorta olarak da bilinen mutuel sigortası şeklinde ikiye ayırmış; bunların yapıları dikkate alındığında İslami sigortayı bu türlerden birine oturtmanın zor olacağını ifade etmiştir. Bu zorluğu aşmak için İslami sigortacılığı; 1. Yalın-klasik İslami sigorta (et-te’minü’l-İslâmiyyü’l-basît), 2. Karma İslami sigorta (et-te’minü’l-İslâmiyyü’l-mürekkeb) olarak ikili bir ayırma tabi tutan Hacak, yalın İslami sigortanın kooperatif sigortasına denk geldiğini ve İslami sigorta ile ilgili ilk fetvalarda cevaz verilen sigorta türünün bu olduğunu vurgulamıştır. Hacak, karma İslami sigortanın ise günümüzde yaygın bir şekilde yapılan ve aynı zamanda tekâfül olarak isimlendirilen İslami sigorta olduğunu belirterek, yukarıdaki iki sigorta türüne üçüncü bir tür olarak karma

---

¹ İslami sigortanın tarihçesi hakkında genel bir değerlendirme için bk. Alpaslan Alkış, “İslam Hukukunda Katılım Sigortacılığı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9/1 (2019), 2-4; Hasan Hacak - Yunus Emre Gürbüz, “İslami Finansta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)”, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*, ed. Şakir Görmüş, vd. (TKBB Yayınları, 2019), 305-306.

² Örneğin bk. Dalgın, *İslam Hukukuna Göre Sigorta*, 29-32; Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslam*, 141-145; Hacak, “İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi”, 24-25; Hacak - Gürbüz, “İslami Finansta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)”, 300-301.

İslami sigortanın ilave edilebileceğini söylemiş ve İslami sigorta kavramının anlaşılmasını büyük oranda bu karma yapının bilinmesine bağlamıştır.¹

Buna göre İslami sigorta denildiğinde günümüz finans sektöründe bu karma yapı anlaşılmaktadır. Yine finans sektöründe söz konusu karma yapı için İslami sigorta ile birlikte tekâfül, takafül, faizsiz sigortacılık gibi isimler kullanılmaktadır. Ülkemizde özel finans kurumlarının 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile katılım bankaları adını almalarından sonra finans literatüründe katılım sigortacılığı kavramı kullanılmaya başlamış; bu kavram 20 Eylül 2017 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile de resmîyet kazanmıştır.² Dolayısıyla finans literatüründe tekâfül sigortası, faizsiz sigorta ve katılım sigortası gibi kavramlarla kastedilen, İslami sigortadır.³ Bu tür sigorta ile kooperatif teşekküllü kuruluşlar tarafından yapılan karşılıklı sigorta birbirinden farklıdır. İlk başta kooperatif sigortacılık fikriyle ortaya çıkan ve uygulanan İslami sigorta sisteminin günümüzde karma bir yapıya evirildiği görülmektedir.⁴

İslami sigorta operatörleri sigorta ürünü olarak, konvansiyonel sigorta şirketlerinin sunduğu ve konusu dinen meşru olan elementer (ticari) branşların tamamında hizmet sunabildikleri gibi hayat ve sağlık tekâfülü, aile tekâfülü gibi

---

¹ Hasan Hacak, "İslami Sigorta (Tekâfül) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*, ed. Süleyman Kaya, vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 94-98.

² Sinan Okumuş, *İslami Sigorta (Takafül) Türkiye Uygulaması* (İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2014), 7; Yunus Emre Gürbüz, "Tekâfül (Katılım) Sigorta Sistemi ve Teorisi", *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*, ed. Süleyman Kaya, vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 9, 23; Burçin Başoğlu, "Türkiye'de Sigorta Sektörüne Katkıları Açısından Katılım Sigortacılığı Prim Üretimi Analizi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (18 Aralık 2020), 1045-1046.

³ Kenan Dede, *Katılım Bankalarında Sermaye Ürünleri ve Sermaye Piyasası* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2017), 244; Mehmet Ali Aksoy, "Türkiye'de Katılım Sigortacılığı", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (16 Şubat 2019), 5. Esasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı ifade eden tekâfül kelimesi ile mahiyeti itibariyle tam örtüşmediğinden; "İslami sigorta" kavramı da bazı yanlış anlaşılmalara ve istismarlara sebep olabileceğinden "katılım sigortacılığı" ismi bu sistem için isabetli bir tercih olmuştur.

⁴ Tekâfül (İslami) sigorta ile kooperatif sigortacı arasındaki farkların analizi için bk. Hacak, "İslami Sigorta (Tekâfül) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", 100-103. Müveddet Elmacı, İlk İslami (tekâfül) sigortacılığın örneği olarak 1979 yılında Sudan'da faaliyete geçen sigorta şirketinin kooperatifçilik ilkelerini benimsediğini, tekâfülün temelini 1985 yılında Cidde'de İslami Fıkıh Akademisi tarafından netleştirildiğini söylemektedir. Bk. Müveddet Elmacı, "Sigorta Kooperatifçiliği, Tekâfül ve Türkiye İçin Tekâfül Kooperatifçiliği", *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*, ed. Süleyman Kaya, vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 143-145. Ayrıca bk. Okumuş, *İslami Sigorta (Takafül) Türkiye Uygulaması*, 14.

isimlerle hayat branşlarında da hizmet sunabilmektedirler.¹ Yani konvansiyonel sigortada hayat ve hayat dışı olarak yer alan branşlar İslami sigortada “aile tekâfülü” ve “genel tekâfül” olarak yer alır. Buna göre konvansiyonel sigortadaki hayat sigortası İslami sigortada aile tekâfülüne, hayat dışı sigorta da genel tekâfüle karşılık gelir. Aile tekâfülü de kendi arasında kısımlara ayrılır.²

İslami sigortacılık sisteminin temel mantığı aynı olsa da Müslüman ülkelere göre uygulamada bazı farklılıklar olabileceğinden bir bütün halinde İslami sigorta akdinin niteliğini incelemek çalışmanın sınırlarını zorlayacaktır. Bu nedenle çalışmada, daha güvenilir bilgilere ve verilere ulaşma imkânı bulunduğu için ülkemizdeki İslami/katılım sigortacılığı uygulamaları dikkate alınmış; konusu da genel tekâfül branşı ile sınırlandırılmıştır. Yani bu tebliğde, ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının yaptığı genel katılım (hayat dışı) sigorta akitlerinin niteliği fıkıh literatüründe yer alan tipik/isimli akitler bağlamında ele alınacaktır.

1.2. İslami sigorta akdinin tanımı, unsurları ve işleyişi

İslami sigorta akdinin niteliğini doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikle bu akdin tanımı, unsurları ve işleyişi ile ilgili birtakım hususların bilinmesi önem arz etmektedir.

1.2.1. Tanımı

İslami sigortadan bahseden çalışmalarda bu sigorta türünün farklı tanımları yer almaktadır. Örneğin İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI)³ 26'ncı standardında İslami sigortayı şöyle tanımlamaktadır: “İslami sigorta, sigortalıların kendi yararlarına kullanılmak üzere bağışta bulunma yükümlülüğünü üstlendikleri ve sigortalılar arasında seçilen bir kurul ya da sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir şirket tarafından ücretli vekalet yoluyla yönetilen ve katkı payı ödemeleriyle bir fon

---

¹ İbrahim Ünal, *İslami Sigortacılık Sisteminin Türkiye’de Uygulanması Hakkında Ampirik Bir Analiz* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 51. Ünal, tekâfül sigortacılığındaki ürünler ile geleneksel sigorta ürünlerinin birebir aynı olduğunu ama her iki sigortanın temel amacı insanları maruz kaldıkları zararlarından korumak olduğu için bunda şaşılacak bir durumun olmadığını ifade etmektedir.

² Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Aydemir, “Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)”, *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*, ed. Süleyman Kaya, vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 52-53; Dede, *Katılım Bankalarında Sermaye Ürünleri ve Sermaye Piyasası*, 246.

³ Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions.

oluşturan sigortalıların bütününe koruma altına alan bir işlemdir.”¹ İslami Finansal Hizmetler 2013 (IFSA)² ise İslami sigortayı, “Karşılıklı yardımlaşma temelinde olan, katılımcıların ortak bir fona katkı payı ödeyerek önceden belirlenen olaylar karşısında bu fondan kendilerine veya lehtarlarına yönelik karşılıklı finansal ödemeler sağlanmasını amaçlayan ve karşılıklı mutabakatla belirlenen sözleşmedir.” şeklinde tanımlarken İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)³ da “Katılımcıların, birbirleri arasında, önceden belirlenmiş olan hasar ve kayıplarında yardımlaşma amacıyla kullanılmak üzere bağış yaptıkları işlemdir.”⁴ şeklinde tanımlamıştır. Ülkemizde İslami sigortacılığı ilk defa başlatan Neova Katılım Şirketinin tanımı da şu şekildedir: “Değişik fertlerin birleşerek, içlerinden zarara maruz kalan katılımcıların zararının tazmin edilmesi üzerine yaptıkları bir yardımlaşmadır. Bu sistemde toplanan paralar yardımlaşma sandığı ya da risk fonu olarak adlandırılan prim havuzunda birikir ve katılımcılardan (poliçe sahiplerinden) hasara uğrayanların zararları bu havuzdan tazmin edilir.”⁵ Ayrıca, “İslami sigorta grup üyeleri arasında gönüllü olarak yapılan bağışlarla müşterek yardımlaşma suretiyle riskin paylaşımı demektir.”⁶; “Tekâfül en kısa haliyle, İslami sigorta ya da faizsiz sigorta olarak tanımlanabilir. Tekâfül sigorta sistemi olarak da bilinen bu sigortacılık türü yardımlaşma veya karşılıklı sigorta şeklinde ifade edilmektedir. Yardımlaşma sigortası değişik fertlerin birleşerek içlerinden birinin maruz kalacağı felaketin hasarını tazmin etmek üzere yaptıkları bir yardımlaşmadır.”⁷ şeklinde tarifler de bulunmaktadır.

Diğer taraftan İslami sigortacılığa ülkemizde “katılım sigortacılığı” adıyla resmiyet kazandıran 20 Eylül 2017 tarihli Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte, “*Katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda buldukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun*

¹ Gürbüz, “Tekâfül (Katılım) Sigorta Sistemi ve Teorisi”, 17.

² Islamic Financial Services Act 2013, Malezya’da faaliyette olan bir kurumdur.

³ Islamic Financial Services Board, Malezya’da faaliyet gösteren bir kurumdur.

⁴ Aydemir, “Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)”, 47-48.

⁵ <https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi-tanimi>. Erişim tarihi: 20.02.2021, 11:20.

⁶ Okumuş, *İslami Sigorta (Takafül) Türkiye Uygulaması*, 8.

⁷ Dede, *Katılım Bankalarında Sermaye Ürünleri ve Sermaye Piyasası*, 244.

olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türü” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu yönetmeliği tamamen yürürlükten kaldıran 19 Aralık 2020 tarihli, 31339 sayılı Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmeliğin 4’üncü maddesinin (d) bendinde katılım sigortacılığı genel bir ifadeyle, “Katılım esaslarına göre icra edilen sigortacılık faaliyeti” şeklinde tanımlanmış; katılım esasları da (ç) bendinde, “Sigortacılık veya bireysel emeklilik faaliyetlerinin bu Yönetmelik çerçevesinde icra edilmesini sağlamak amacıyla danışma komitesince ilgili hükümler esas alınarak tespit edilen usul ve esaslar” olarak açıklanmıştır.

İslami sigortaya dair yapılan tanımları çoğaltmak mümkündür. Ancak İslami sigortayı farklı bakış açılarıyla izah eden bu tanımlar sistem hakkında yeterli bir fikir ortaya koymaktadır. Mezkûr tanımlarda İslami sigorta ile ilgili olarak yardımlaşma, bağış, katkı payı, ortak fon, risk paylaşımı gibi hususlara vurgu yapıldığı görülmektedir. IFSA’nın bunu yardımlaşma temelli bir sözleşme olarak nitelenmesi önemli bir ayrıntıdır. AAOIFI ve IFSB’nin tanımlarında yer alan “... bir işlemdir” ifadesinin, tanımın bütünü dikkate alındığında sözleşme anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tanımlardan yardımlaşma amacına mebni olarak kurulan bu sözleşmenin mücerret bir bağış sözleşmesi olmadığı dikkat çekmektedir.

1.2.2. Unsurları

İslami sigorta akdinin unsurları ile geleneksel sigorta akdinin unsurları arasında önemli bir benzerlik olduğu görülmektedir.

Geleneksel sigorta akdinin unsurları sigortacı, sigorta ettiren, sigortalı, sigorta menfaati, sigorta bedeli (tazminat), prim (sigorta ücreti), riziko (risk, tehlike) ve süredir. Sigortacı sigorta akdi ile sağlanan menfaatin tazminini üstlenen taraftır ve yasa gereği bir anonim şirket veya kooperatif teşekküllü bir kurum olabilir. Sigorta ettiren sigorta primini üstlenen taraftır. Menfaati güvence altına alınan kişiye sigortalı denir. Sigorta ettiren ile sigortalı genellikle aynı kişiler olmakla birlikte bazen farklı da olabilir. Ekonomik değer ile ölçülebilen her menfaat sigorta ettirilebilir. Menfaate zarar verebilecek olayların gerçekleşme ihtimaline riziko denir. Prim akit ile sağlanan güvence karşılığında sigorta ettirenin ödeyeceği bedeldir. Prim havuzunda toplanan bedeller anonim şirketin malıdır. Riskin gerçekleşmesi durumunda sigortacının ödeyeceği miktara tazminat denir. Taraflar arasında yapılan akit sürelidir. Süre içerisinde sigorta ettiren primi, riskin gerçekleşmesi halinde de sigortacı tazminatı ödemekle

yükümlüdür. Akitle birlikte sigorta ettiren kişiye; üzerinde prim bedeli, tazminat oranları ve süre gibi hususların yazılı olduğu sigorta poliçesi verilir.¹

İslami sigorta akdinde de genel olarak bu unsurlar yer almaktadır. Ancak aralarında, köklü olmasa da birtakım farklılıklar vardır. İslami sigorta akdinde sigortacı ve sigorta ettiren aynı taraftır. Yani primi ödeyen, aynı zamanda sigortacı konumundadır. Bundan dolayı poliçe sahibine üye veya katılımcı adı verilir.² Bu sistemde, sigorta şirketi belirlenen ücret karşılığında fonu yöneten bir operatör olarak kabul edildiği için fon yönetim modeli de akdin unsurları arasındadır. Riziko operatör şirketin sorumluluğunda değildir; riskin tahakkuku halinde tazminat risk fonundan karşılanır. Akit yardımlaşma ve risk paylaşımı esasına göre yapıldığından prim, katılım payı veya bağış olarak ifade edilir.³

1.2.3. İşleyişi

Gerek bu işin içinde olanların gerekse konuyu akademik düzeyde araştıranların yaptıkları çalışmalara göre İslami sigorta akdinin işleyişi genel ve basit bir anlatımla şu şekildedir:⁴

Muhtemel riskleri paylaşmak ve yardımlaşmak amacıyla birtakım kişiler birleşerek bir yardım fonu oluştururlar. Oluşturdukları bu fonu kendilerine vekaleten yönetmek üzere, sigorta alanında uzman olan bir şirkete yetki verirler. Şirketin de kendine (sermayedarlara) ait sermayesi/anaparası vardır ve bunun

---

¹ Hacak - Gürbüz, "İslami Finasta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)", 301; Aksoy, "Türkiye'de Katılım Sigortacılığı", 9-10.

² Ülkemizde ilgili yönetmelikten dolayı "katılımcı" denilmektedir.

³ Hacak - Gürbüz, "İslami Finasta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)", 301; Aksoy, "Türkiye'de Katılım Sigortacılığı", 10-12.

⁴ Bk. İsmail Yıldırım, "Tekâfül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 6/2 (01 Aralık 2014), 50-53; Abdurrahman Çalık, "Katılım Bankalarında Sigorta Uygulamaları ve Tekâfül Sigorta Sistemi", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 51/ (Ocak 2014), 98-104; Dede, *Katılım Bankalarında Sermaye Ürünleri ve Sermaye Piyasası*, 244-247; Gürbüz, "Tekâfül (Katılım) Sigorta Sistemi ve Teorisi", 21-23; Aydemir, "Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)", 48-60; Abdullah Durmuş, "AAOFII Standartlarında Tekâfül Sigortacılığı", *Tekâfül (İslami Sigorta) Teori ve Uygulama*, ed. Süleyman Kaya, vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 120-122; Servet Yazıcı, "İslam'da Sigorta ve Tekâfül Sigortası", *İslam İktisadı ve Finansı*, ed. Hakan Sarıbaş (Zonguldak, 2017), 178; Muhammed Hadin Öner, "Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği Perspektifinde İslami Sigortacılığın Gelişimi", *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy* 3/1 (30 Haziran 2018), 76; Begüm Terzioğlu, *Sigorta Acentelerinin Konvansiyonel ve Tekâfül Sigorta Pazarlamasına Yaklaşımları Üzerine Uygulama* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 13-20.

için ayrı bir fon oluşturur. Katılımcılar fonun işletilmesi için operatör şirketle, anlaşmaya göre vekalet, mudârebe veya hem vekalet hem de mudârebe sözleşmesi yaparlar. Operatör şirket bu sözleşmeye göre birikim fonunu yönetir ve yaptığı iş karşılığında belirli bir ücret alır. Şirket, teknik işlemler ve mali işlemler adı altında fonu idare eder. Teknik işlemler bağlamında poliçe üretimi, hasar ödemeleri, vekalet ücreti, personel maaşı, acenta kuruluşu ve feshi, reasürans/rettekâfûl anlaşmaları, yetkili servis anlaşmaları gibi sigortacılıkla doğrudan ilgili olan işlemleri gerçekleştirir. Bununla alakalı tüm masraflar katılımcıların katkı payı olarak ödedikleri ve risk veya birikim fonu denilen fondan karşılanır. Fondaki para miktarı yetersiz kalırsa katılımcılardan ilave para alınabileceği gibi sigorta şirketi, daha sonra biriken paralardan tahsil etmek üzere fona karz-ı hasende de bulunabilir. Esasında teknik işlemlerin giderleri için birikim fonunda bir meblağ bırakılır, arta kalan paralar yatırım amacıyla diğer fona aktarılır. Şirket operatörü, bu paralar ile sermayedarlara ait anaparanın oluşturduğu fonu mali işlemler bağlamında danışma kurulunun uygun gördüğü alanlarda değerlendirir. Yatırım sonrası, danışma kurulunun onayı alınarak sözleşme hükümlerine göre fonda gerekli tasarruflar yapılır.

İslami sigortacılık sisteminde fondaki tasarruflar vekalet, mudârebe veya karma/hibrit modellerinden birine göre yapılır. Daha doğrusu İslami sigorta, danışma kurulunun uygun gördüğü başka bir model de olmakla birlikte günümüzde yaygın olarak kullanılan bu üç modelden birine göre işletilir.

1. Vekalet modeli: Bu modelde katılım payları ile oluşan havuzun yönetimi vekil sıfatı ile sigorta operatörü tarafından yapılır. Operatör şirket hem teknik işlemleri hem de mali işlemleri vekil sıfatıyla yerine getirir ve yaptığı hizmet karşılığında daha önce belirlenmiş bir ücret alır. Vekalet ücreti maktu olabileceği gibi nispi de olabilir. Operatör şirketin, yatırımdan elde edilen kârda herhangi bir hissesi yoktur.

2. Mudârebe modeli: Mudârebe modeli kâr-zarar ortaklığına dayanan bir modeldir. Teknik masraflardan sonra kalan miktar operatör şirket tarafından yatırımda değerlendirilir. Elde edilen gelir girişimci konumundaki şirket ile katılımcılar arasında, daha önce belirlenen orana göre dağıtılır. Mudârebe modelinde sigorta şirketi, girişimci statüsünde kâr-zarar ortağı olduğundan vekâlet ücreti alamaz.

3. Karma model: Hibrit ve kombine model olarak da bilinen karma model hem vekalet hem de mudârebe esasına dayanır. Buna göre operatör şirket teknik ve mali işlemlerden dolayı katılım fonundan vekalet ücreti alır. Ayrıca yatırım için ayrılan fonda mudârebe ortaklığı vardır; yatırım sonrası elde edilen gelirden sözleşmede belirtilen oranda hisse sahibidir. Görüldüğü üzere bu modelde operatör şirketin, biri teknik işlemlerden diğeri mali işlemlerden dolayı iki vekalet ücreti, bir de yatırım hissesi olmak üzere üç ayrı geliri vardır. Gelir kalemi daha fazla olduğu için günümüzde İslami sigortacılık alanında en yaygın uygulanan model, karma modeldir.¹

AAOIFI'nin 26'ncı standardının 5'inci maddesinde belirtildiği ve İslami sigorta sisteminde genel olarak uygulandığı üzere fonda kalan para danışma kurulunun görüşü doğrultusunda katılımcılar arasında dağıtılabileceği gibi muhtemel risklere karşı rezerv olarak ayrılabilir, sonraki sene katılım payına indirim olarak yansıtılabilir veya katılımcılar adına bir hayır için kullanılabilir.²

Söz konusu işleyiş mekanizmasının yanı sıra; kâr değil yardımlaşma amacının olması,³ fonda toplanan paraların faizsiz sermaye piyasasının gelişmesine katkı sağlayacak şekilde ve faizsiz enstrümanlarda değerlendirilmesi, dinen meşru olmayan ve gayr-i ahlaki olan iktisadi kıymetler için sigorta teminatı verilmemesi, garar, riba ve kumar gibi unsurları ihtiva

---

¹ Hakan Aslan, zaman içerisinde operatör şirketlerin gelir kanallarının arttığını ve şirketlerin katılımcılardan ziyade kendi çıkarlarını maksimize etmeye yönelik model belirlediğini ifade ettikten sonra bunu değiştirilmiş hibrit (modified hybrid) modeli üzerinden açıklamaktadır. Bk. Hakan Aslan, "Tekâfül Uygulamalarının Güncel Sorunları: Türkiye Piyasası İçin Bir Değerlendirme", *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*, ed. Süleyman Kaya, vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 160-161.

² Aslan, "Tekâfül Uygulamalarının Güncel Sorunları: Türkiye Piyasası İçin Bir Değerlendirme", 160; Öner, "Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği Perspektifinde İslami Sigortacılığın Gelişimi", 69.

³ İslami sigorta sisteminde amacın kâr elde etmek olmayıp yardımlaşma ve risk paylaşımı ile müşterek garantinin sağlanması olduğu sıkça vurgulanan hususlardan biridir. Örneğin bk. Okumuş, *İslami Sigorta (Takaful) Türkiye Uygulaması*, 8; Aydemir, "Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)", 47; Durmuş, "AAOFII Standartlarında Tekâfül Sigortacılığı", 120. Esasında sigorta hizmeti veren bir şirketin kâr amacıyla bu işi yapması yadırganacak bir durum değildir. Ancak bu amacın gizlenmesi veya aksinin beyan edilmesi çelişkiyi beraberinde getirir. Nitekim Ustaoglu, İslami sigortanın karşılıklı yardıma dayanan bir sigorta olarak tanımlanmasının kâr motivasyonu ile kurulmuş firmaların uygulamalarını tam olarak açıklayamayacağını belirtir. Bk. Murat Ustaoglu, "Alternatif Faizsiz Sigortacılık Uygulamaları ve Gelir Seviyesine Göre Kamu Bilincinin Değerlendirilmesi: Ampirik Analiz", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2/2 (01 Nisan 2014), 116.

etmemesi, şirket faaliyetlerinin dine uygunluğunu denetleyen danışma kurulunun oluşturulması, sunulacak ürünlerde ve yatırım işlemlerinde danışma kurulunun onayının alınması İslami sigortacılık sisteminin ayırt edici özelliklerinden ve temel ilkelerindedir. Bu nedenle İslami sigortacılık alanında faaliyet gösterecek şirketlerin bu hususlara dikkat etmeleri gerekmektedir.¹

Ayrıntılarda farklılıklar olmakla birlikte teoride İslami sigorta sistemi genel olarak bu şekildedir. Ancak teorinin pratiğe olduğu gibi yansıdığını yani teorik olarak yazılan ve anlatılan bu bilgilerin pratikte aynen uygulandığını söylemek oldukça güçtür. Zira ne birtakım kişiler yardımlaşma ve risk paylaşımı amacıyla bir araya gelip fon oluşturmaktadır ne de sigorta şirketi kâr hedefi olmaksızın bu hizmeti yerine getirmektedir. Muhtemel risklere karşı sigorta hizmeti almak isteyen kişi acenteye müracaat ederek uygun gördüğü sigorta ürününü satın almakta, primi ödeyerek sigorta poliçesinin sahibi olmaktadır. Ürün satın aldığı şirket katılım sigortası alanında hizmet veren bir şirket olsa da ekseriyetle müşteri bunun farkına dahi varmamaktadır. Sigorta ürününü satın alırken amacı kendisi gibi birtakım risklere maruz kalan kişilerle bir araya gelerek içlerinden birinin karşılaştığı riski paylaşmak değil; riske maruz kaldığında zararını tazmin ettirmektir. Bu açıdan katılımcıların yardımlaşma saikiyle bir araya gelerek yardım fonu oluşturduklarını söylemek güç olduğu gibi İslami sigortacılık alanında çalışan şirketin amacının kâr elde etmek olmadığını söylemek de oldukça güçtür. Çünkü bu sistemde yaygın olarak kullanılan vekalet ve mudârebe modeli ticarete kâr amacıyla kullanılan ticari yöntemlerden biridir. Katılım sigortacılık faaliyeti yapan şirketlerin her geçen yıl pazar payını, prim üretimlerini ve sigorta sektöründeki katkı oranlarını artırmaları,² yabancı şirketlerin de İslami sigortacılık alanında faaliyet göstermeleri³ bunun en bariz göstergesidir.

---

¹ Dede, *Katılım Bankalarında Sermaye Ürünleri ve Sermaye Piyasası*, 244; Öner, “Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği Perspektifinde İslami Sigortacılığın Gelişimi”, 68. Ayrıca bk. Servet Yazıcı, *Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 84; <https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi-genel-ilkeleri>. Erişim tarihi: 26.02.2021, 08:12.

² Veriler için bk. Başoğlu, “Türkiye’de Sigorta Sektörüne Katkıları Açısından Katılım Sigortacılığı Prim Üretimi Analizi”, 1054-1059.

³ Okumuş, *İslami Sigorta (Takafül) Türkiye Uygulaması*, 7; Hacak - Gürbüz, “İslami Finasta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)”, 310.

Nitekim Hacak, konvansiyonel sigortada varlığı iddia edilen riba, garar, cehalet, kumar gibi unsurların İslami sigorta akdinde olmadığını ispatlamak için bu sigorta sisteminin bağış, teberru ve yardımlaşma esası üzerine kurulduğuna dair tasvirlerin yapıldığını; fakat bu tasvirlerin İslami sigorta akdinin gerçek yapısı ile ne kadar örtüştüğünün sorgulanması gerektiğini vurgular.¹ Hacak'a göre İslami sigorta ticari sigortanın hemen hemen tamamını kendi sistemine adapte ederek uygulamaya başlamıştır. Bu alanda faaliyet gösterenler ticari bir sigorta şirketi gibi görünmemek için amaçlarının kâr olmadığını açıklamaktadırlar ama ticari bir şirket gibi yapılanmışlardır ve asıl hedefleri kazanç ve kârdır. Ticari sigortalara nazaran daha az risk yüklenip daha fazla kâr elde etmektedirler. Bu tür sigortaya katılanların asıl amacı teberru değil, tehlikelerin zararından korunmak ve daha uygun bir bedele sigorta himayesini temin etmektir.²

Hacak'ın da ifade ettiği gibi İslami (tekâfül/katılım) sigorta sistemi - bilhassa pratikte- konvansiyonel sigortacılığın İslami prensiplere uymayan kısımlarından arındırılmış bir hali olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim başka çalışmalarda da İslami sigortacılığın bu haliyle alternatif değil, zenginlik olduğu ve özünde benzerlerinden farklı olmadığı, faiz endişesine binaen İslami kurallara uygun olarak dizayn edilmiş bir sigorta türü olduğu vurgulanmış,³ uygulamadaki bazı sorunlara temas edilerek çözüm yolları ve alternatif

---

¹ Hacak, "İslami Sigorta (Tekâfül) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", 100-102. Hacak bu tür çabaları finansal algı mühendisliği olarak nitelendirir (bk. a.y. s. 100). Diğer taraftan Yazıcı, İslami sigortacılıkta uygulamadaki tüm ürünlerin garar ve cehaletle iç içe olduğunu söyler. Bk. Yazıcı, *Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme*, 84.

² Hacak, "İslami Sigorta (Tekâfül) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", 94, 98, 99, 100; Ayrıca bk. Hacak - Gürbüz, "İslami Finansta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)", 307-310.

³ Bk. Serdar Demirci, "Sigortacılıkta Yeni Bir Yaklaşım: Katılım Sigortacılığı", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İNÜHFD* 10/1 (2019), 26; Terzioğlu, *Sigorta Acentelerinin Konvansiyonel ve Tekâfül Sigorta Pazarlamasına Yaklaşımları Üzerine Uygulama*, 34-35. Terzioğlu İslami sigortacılık sisteminde özellikle mudârebe modeline yönelik bir takım eleştirilerin olduğunu söylemektedir. Ona göre şirket işletme sermayesi görevini icra ettiği için bağış fonksiyonu kaybolmakta, poliçe sahipleriyle operatörler arasındaki ilişki şeffaflığını kaybetmekte, bu sebeple sistem İslami prensiplere uymamaktadır (a.y., s. 19).

uygulamalar önerilmiş,¹ bu sistemin kooperatif esasına dayanması gerektiği ifade edilmiştir.²

2. İslami sigorta akdinin niteliği

Buraya kadar verilen bilgilerden İslami sigortacılık alanında teori ile uygulamanın birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu nedenle sadece teoriden veya sadece uygulamadan hareketle İslami sigorta akdinin niteliğini incelemek sağlıklı bir sonuca ulaştırmayacaktır. Sağlıklı bir sonuç için teori ile uygulama arasındaki farkı dikkate alarak meseleyi, “teorideki İslami sigorta akdinin niteliği” ve “uygulamadaki İslami sigorta akdinin niteliği” şeklinde iki ayrı başlıkta ele almak daha uygun olacaktır.

2.1. Teorideki İslami sigorta akdinin niteliği

Teorik olarak İslami sigortacılık sistemi bağış ve yardımlaşma esasına dayanan bir akittir. Bunun İslam hukuku klasik akit teorisinde karşılığı hibe akdidir. Ancak sistem bağış (hibe)³ ve yardımlaşma esasına göre kurulsada akit bu şekilde tamamlanmamaktadır. Fıkhi açıdan muameleye ayrıntılı olarak bakıldığında sistemin basit bir yapıya değil, karma bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle akit niteliğine geçmeden önce, sistemin yapısında önemli bir yer işgal eden hibe, vekalet ve mudârebe akitlerini İslam hukuku akit teorisine göre ana hatları ile tanıtaçız.

1. Hibe akdi: Karşılıksız vermek ve bağışlamak anlamına gelen hibe terim olarak, kendisinden istifade edilebilen bir şeyi (mal veya menfaati) başkasına vermektir. Hibe edilen mal, hibe edenin mülkiyetinden çıkar. Hibe tek taraflı olabileceği gibi karşılıklı da olabilir. Tek taraflı olduğunda hibe akdi gayr-i

¹ Bk. Yazıcı, *Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme*, 81-86; Aslan, “Tekâfül Uygulamalarının Güncel Sorunları: Türkiye Piyasası İçin Bir Değerlendirme”, 156-171.

² Bk. Elmacı, “Sigorta Kooperatifçiliği, Tekâfül ve Türkiye İçin Tekâfül Kooperatifçiliği”, 49; Aslan, “Tekâfül Uygulamalarının Güncel Sorunları: Türkiye Piyasası İçin Bir Değerlendirme”, 156. Ayrıca İSEFAM tarafından “Tekâfül (İslami) Sigortacılık: Teori ve Uygulama” adıyla yapılan çalıştayın sonuç bildirgesinin 12’inci maddesinde İslami esaslara göre faaliyette bulunan kooperatif sigortacılığı alternatifinin ülkemizde de geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (bk. *Tekâfül (İslami) Sigortacılık: Teori ve Uygulama*, 176).

³ Bazen teberru olarak da ifade edilen bağışın İslami sigorta akdinde hibe anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira hibe dahil vasiyet, vakıf, ibra, ibâha, sadaka, âriyet, hediye gibi muamelelerin tamamı teberruât akitlerindedir ama bunlar birbirinden farklıdır. Bunların içerisinde İslami sigorta akdindeki bağış mantığına en yakın olan, hibe akdidir. Aralarındaki farklar için bk. Abdulkadir Şener, “İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri”, *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Reislîği Yıllığı] XX/2 (1984)*, 7-11.

lâzımdır yani bağlayıcı değildir. Karşılık şartıyla olursa muâvazalı bir akit mahiyetini alır ve lâzım/bağlayıcı olur.¹ Hibeden rücu etmek caiz olmakla birlikte bağışın karşılıklı yapılması, taraflardan birinin ölmesi gibi bazı durumlarda rücu etmek caiz değildir.²

2. Vekalet akdi: İşi başkasına havale etmek, teslim etmek gibi anlamlara gelen vekalet terim olarak kişinin hukuken yapabildiği bir işi, yapması için başkasına havale etmesidir. Vekalet karşılıklı rıza ile olur ve gayr-i lazım bir akittir. Akit kurulduktan sonra vekil, vekalet verilen konuda tasarruf hakkı elde eder. Vekilin tasarrufuna bırakılan mal emanet hükmündedir, dolayısıyla vekil kusuru olmadan meydana gelen zararı tazmin etmez. Vekil vekaleti ücret karşılığında yapabilir. Bu durumda vekalet, icâre (hizmet) akdine dönüşür ve akitte icâre akdinin hükümleri geçerli olur. Buna göre akit gayr-i lâzım iken lâzım hale gelir; vekil de “ecîr” yani “ücretle çalışan kişi/işçi” vasfını kazanır. Vekil ve ecîr yaptıkları iş itibariyle İslam hukukunda farklı hükümlere tabidir.³

3. Mudârebe akdi: Kâr ortaklığı olarak bilinen mudârebe akdi, taraflardan birinin sermaye verip diğer tarafın işletmesi ve elde edilen kârı aralarında paylaşmaları şeklinde yapılan bir ortaklık akdidir. Malı işleten tarafa mudârib denir. Bu akitte sermaye sahibi malı ile, mudârib ise emeği ile kârı hak eder.

---

¹ Karşılık şartı olmadığı takdirde hibe teberru olur, şart bulunursa ivaz mahiyetini alır. Şart koşulmadan verilen karşılık hibeyi teberru olmaktan çıkarmaz (Ayhan Hıra, “Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar, *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]* 58 (2017), 238-239).

² Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995), 2/233-236; Ebü'l-Hasen Burhânüddîn el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Muhammed Tâmir (Kahire: Dâru's-Selâm, 1433/2012), 3/1255, 1261-1263; Ebü'l-Velîd Muhammed el-Kurtubî, İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, thk. Alî Muhammed Muavvaz (Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2005), 709-714; Bahâüddîn Abdurrahmân b. İbrâhîm el-Makdisî, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*, ed. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1429/2008), 375-376; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akidler* (İstanbul: A.H.İ. Yayıncılık, 2006), 272-273. Hanefî mezhebinde mahremlerden birine ve eşe yapılan hibeden rücu etmek caiz değil, diğerlerine yapılan hibeden rücu etmek caizdir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde çocuk ve toruna yapılan hibeden rücu edilebilir, başkalarına yapılan hibeden rücu edilemez (Bk. *el-Mühezzeb*, 2/335; *el-Hidâye*, 3/1262; *Bidâyetü'l-müctehid*, 713; *el-Udde*, 376). Hıra, bu konuda ilkenin Hanefî mezhebinde hibeden rücu etmek, diğer üç mezhepte ise rücu etmemek olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Hıra, “Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, 239-248.

³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/164-166, 167; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3/1129, 1153; İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 685-686; el-Makdisî, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*, 345-347; Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri* (Konya: Ensar Yayıncılık, 2005), 156-160, 178-184.

Sermaye mudâribin elinde emanet hükmündedir; mudâribin sermayeyi işletmesi ile vekalet söz konusu olur. Mudârebe akdi diğer ortaklık akitleri gibi gayr-i lâzım akitlerdendir. Ancak ortaklıktan ayrılacak tarafın bunu daha önce karşı tarafa bildirmesi gerekir. Eğer taraflardan her biri ortaklığa kendine ait sermaye ile katılırsa mudârebe ortaklığı değil, mal ortaklığı (şeriket-i emvâl) söz konusu olur. Sermaye ve tasarruflarda tam bir eşitliğin olduğu mal ortaklığına mufâvada (şeriket-i mufâvada); eşitliğin olmadığı mal ortaklığına ise inân (şeriket-i inân) denir. Mal ortaklığına taraflardan biri sadece sermayesi ile diğer taraf da hem sermayesi hem de emeği (işletmecilik) ile katılabilir ve ortaklar kâr sözleşmeye göre hak eder. Şirket malı emanet hükmündedir. Ortaklar kâr elde etmek amacıyla sermaye üzerinde alım, satım, kiralama, mudârebe gibi meşru olan her türlü tasarrufu yapabilir.¹

İslam hukukundaki bu akitlerden hareketle teorideki İslami sigorta akdine baktığımızda şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır: Katılımcılar yardımlaşma amacıyla bir fon oluşturmaktadır. Süreç içerisinde riske maruz kalan katılımcının zararı bu fondan tazmin edilmektedir. Bu nedenle katılımcılar hem sigortalı hem de sigortacı konumundadır. Bu aşamada sistemin kooperatif mantığı üzere kurgulandığı görülmektedir. Katılımcılar fonun profesyonel bir şekilde işletilmesi için alanında uzman bir şirkete vekalet vermektedir. Bu şirket vekil sıfatıyla fon ile ilgili işlemleri muayyen bir ücret karşılığında yürütmektedir. Yani sisteme göre burada katılımcılar ile şirket arasında bir vekalet sözleşmesi yapılmaktadır. Ancak fıkhâ göre bu muamele vekalet akdi değil, icâre akdidir; şirket de vekil değil, ecîr statüsündedir.

Diğer taraftan katılımcılar, sigorta ile ilgili teknik işlemlere yapılan/yapılacak olan masraflardan sonra kalan ve diğer fona aktarılan paraların yatırımda değerlendirilmesi için de şirkete vekalet vermekte, şirket bu vekalet binaen fonu işletmektedir. Bu fonda şirkete ait sermayenin olup olmamasına göre muamele fıkhi açıdan farklı hükümlere tabi olmaktadır. Şayet şirkete ait sermaye olmaz ve sözleşme sermayenin işletilip kârın paylaşılması üzerine olursa muamele klasik bir mudârebe akdidir. Akit sonunda sermayenin

---

¹ Şîrâzî, *el-Mühhezzeb*, 2/226-228; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/907-912, 3/1223-1225; İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 631-634; el-Makdisî, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*, 348-349; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.), 7/79-81; Çeker, *İslâm Hukukunda Akidler*, 208-210, 215-218.

sahibi tamamen katılımcılardır; kâr şirket ile katılımcılar arasında taksim edilir.¹ Bu durumda operatör şirket kâr ortağı olduğu için vekalet ücreti alamaz. İlk başta vekalet adı altında ücret belirlenmiş ise muamele icâre akdidir. Buna göre şirket ecîr olarak işletmecilik (amel) mukabilinde ücreti hak eder; kârdan hissesi yoktur. Şayet fonda hem katılımcıların hem de şirketin sermayesi olur, akit de şirketin sermayeyi işletmesi ve kârın paylaşılması şeklinde kurulursa bu takdirde inân ortaklığı söz konusudur; sermaye ve kâr üzerindeki tasarrufun inân ortaklık akdine göre olması gerekir. Bu nedenle şirket ameli ve sermayesi, katılımcılar da sadece sermayesi karşılığında kârdan hisse sahibi olur; anapara ise sahiplerine aittir.² Ancak sistemin yapısı gereği fonda biriken para rezerv olarak bırakılabilir, takip eden sene sigorta ücretine indirim olarak yansıtılabilir, hayır işlerinde kullanılabilir ya da katılımcılar arasında dağıtılabilir. Fondaki tasarruf türünde sigorta şirketi belirleyicidir; katılımcıların herhangi bir tercih hakkı yoktur. Ortaklık akdi gereği fonda biriken paranın taraflar arasında dağıtılması en uygun seçenektir. Diğer üç seçenek ise, sistemin bütünlüğü içerisinde bir anlam ifade etse de fıkhi açıdan ortaklık akdinin ruhu ve yapısı ile örtüşmemektedir.³

Burada fıkhi açıdan şöyle bir sorun daha bulunmaktadır: Yatırım için ayrılan ve ortaklığın söz konusu olduğu bu fonda şirkete ve katılımcılara ait toplam sermayenin miktarı bilinse de fona hangi katılımcının kaç lira ile katıldığı, her bir katılımcının sermayedeki hissesinin ne kadar olduğu bilinmemektedir. Bu nedenle sistem katılımcılara bakan yönü itibariyle ileri derecede cehalet (cehâlet-i fâhişe) içermektedir.⁴ Halbuki fıkhı göre, nizaa sebep olmaması için ortaklık akdinde sermaye miktarının bilinmesi şarttır.⁵

¹ Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'îli'l-Muhtâr*, thk. Muhammed Adnân Dervîş (Beirut: Dâru'l-Erkam, ts.), 3/25.

² Fıkıhtaki yerleşik kurala göre kişi mal (sermaye), amel (işletmecilik) veya damân (risk) karşılığında kârdan hisse sahibi olabilir (Alâüddin Ebû Bekr İbn Mesûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fi tertîbi's-şerâi'* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1426/2005), 7/522); Muvaffakuddîn Ebû Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî* (Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1429/2008), 4/95; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 7/84, 86.

³ Buradaki problem, sigorta poliçesi hazırlanırken katılımcılara bu seçeneklerden birini tercih etme hakkı verip akit sonunda tercihe göre tasarruf yapılarak aşılabilir.

⁴ Cehâlet-i fâhişenin akdi geçersiz kılacağı ittifakla kabul edilen bir husustur. Bk. Mahmut Samar, *İslâmî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 158.

⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/517; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/103; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 7/82-103.

2.2. Uygulamadaki İslami sigorta akdinin niteliği

Sigorta konusunda toplumdaki bireyler açısından öncelikli ve önemli olan husus bireyin sigorta poliçesi için ödeyeceği prim tutarı (sigorta ücreti) ve poliçe karşılığında alacağı hizmettir. Bu nedenle sigorta ihtiyacı olan herhangi bir birey acenteye müracaat ederek gerekli bilgileri aldıktan sonra primi ödemekte ve poliçeye sahip olmaktadır. Onun, kendisi gibi riske maruz kalabilecek kişilerle bir yardım fonu oluşturmak ve fonda kalan parayı değerlendirmek gibi bir düşüncesi yoktur. Tek düşüncesi riske maruz kaldığında zararını tazmin ettirmektir. Hangi sigorta sistemi olursa olsun, en azından yaşadığımız toplum dikkate alındığında, durumun nerede ise tamamıyla böyle olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹

İslami sigorta akdine bu açıdan bakıldığında; fonda toplanan paraların bağış olmadığı, riskini garanti altına almak için katılımcıların fona para yatırdıkları ve bunun da sigorta primi olduğu aşıkardır. Primler sigortacılık faaliyeti yürüten şirket tarafından daha önce açılan ve kriterleri belirlenen bir fonda birikmektedir.² Sigorta alanında uzmanlaşmış olması ve faaliyet göstermesi şirketin vekaleten değil, asaleten ve kâr amacıyla bu işi yaptığını gösterir.³ Dolayısıyla sistem bağış ve yardımlaşma esasına değil; katılımcı açısından riskin garanti altına alınması, şirket açısından da kâr elde edilmesi esasına dayanmaktadır. Bu nedenle İslami sigorta akdi, Hacak'ın da isabetle belirttiği gibi, ivazlı bir akit olup satım akdi hükümlerine tabidir.⁴ Bu takdirde akdin konusu güvenlik olur⁵ ve teorideki İslami sigorta akdine nazaran daha

¹ Esasında sigortanın temel mantığı, sistemi, sigortaya bakış ve ona olan ihtiyaç yaklaşık olarak bütün dünyada aynı olduğundan bu durumun tüm toplumlar için geçerli olduğu söylenebilir.

² Hacak, primlerin hakikatte şirket tarafından toplandığını ve şirket içerisinde tüzel bir kişiliğe sahip gibi gösterilen fonun da şirketin bütçesinde yer aldığını ifade etmektedir (Hacak, "İslami Sigorta (Tekâful) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", 104).

³ Hacak, "İslami Sigorta (Tekâful) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", 100, 104, 109.

⁴ Hacak, "İslami Sigorta (Tekâful) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?", 105. Hacak, kural olarak bu akdin satım akdi hükümlerine tabi olduğunu yani ivazlı bir akit olduğunu; bunu ivazlı bir akit olmaktan kurtarmanın mümkün olmadığını, en iyimser yaklaşımlara göre dahi akdin "ivaz karşılığı teberru" olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir.

⁵ Zerka, vd., *İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*, 224, 269; Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslam*, 170-171. Sigorta akdinin konusunun güvenlik olması, mal kabul edilmediği için sigorta akdine cevaz vermeyen alimler tarafından eleştirilse de Zerkâ ve Beşer, güvenliğin önemli bir menfaat olduğunu, menfaatin de fakihlerin ekseriyeti tarafından mütekavvim bir mal gibi değerlendirildiğini ifade etmektedirler (a.y.). Özellikle yaşadığımız sırada güvenliğin menfaat, menfaatin de mal kabul edilmesi fikhın temel prensipleriyle uygunluk; aksi ise çelişki arz eder.

basit bir yapı arz eder. Ama işlem birçok kişi arasında cereyan ettiği için akit klasik anlamda tekli ve basit bir yapıda değil, yine karma bir yapıdadır. Çünkü akit müşterinin prim ödeyip poliçeyi teslim alması ile sona ermemektedir. Riske maruz kalındığında hasarın tespiti, tazmini gibi güvence ile ilgili hususlar teminat süresince devam etmektedir. Ayrıca tazminat birçok kişinin yatırdığı primlerden oluşan bir fondan karşılanmaktadır. Akit süresi bittikten sonra şirket, kalan meblağı katılımcılar arasında taksim eder veya takip eden senenin primine indirim olarak yansıtırsa bu, şirketin müşterilerine bağış/ikramı kabilinden olur.

Şayet katılımcıların ödediği primlerin bağış olduğuna dair söylemlerden hareket edilse dahi bu akit, süreç içerisinde tazminat ödenmesi ile ivazlı bir akde, sonrasında da ortaklık akdine dönüşmesi kaçınılmaz olan şartlı bir bağış olmaktan öteye gidemeyecektir. Bu takdirde de akit tekli ve basit bir yapıda değil; içerisinde şartlı bağış, satım, icâre ve ortaklık akitleri gibi muameleleri içeren karma bir yapıdadır. Bu karma yapıya göre akit şartlı bir bağış¹ ile başlar; katılımcı riske maruz kalıp zararını tazmin ettirdiğinde muâvazalı bir akde dönüşür. Şirket masraflardan sonra kalan parayı ayrı bir fonda yatırım amacıyla değerlendirdiğinde katılımcılarla şirket arasında ortaklık akdi kurulmuş olur. Yukarıda da üzerinde durulduğu üzere bu aşamadan sonra ortaklık esaslarına göre yürümesi gereken akit, sistemin yapısı gereği şirket tarafından belirlenen kriterlere göre işlemektedir.

3. Değerlendirme

Bütün bu bilgiler dikkate alındığında karşımızda şartlı bağışla başlayan, süreç içerisinde ivazlı akde ve ortaklık akdine dönüşen, her aşamasında icâre akdi bulunan, birbiri ile irtibatlı muamelelerin yer aldığı oldukça kompleks ve karma bir akdin bulunduğu görülmektedir. Bundan dolayı İslami sigorta akdini fıkıhtaki klasik akit teorisinde bulunan isimli/tipik akitler arasında bir yere oturtmak son derece güç; niteliğini buna göre değerlendirmek de hatalı olacaktır.

---

¹ Esasında bu sistemdeki bağış ile fıkıhtaki bağış mantığı birbiri ile örtüşmemektedir. Çünkü fıkha göre bağışlanan mal, icab ve kabul (kabz) tamamlandıktan sonra bağış yapanın mülkiyetinden tamamen çıkmış olur ama bu sistemde mülkiyet devam etmektedir. Ayrıca fıkha göre mal bağış karşılıksız olurken burada mal bağış, karşılık beklentisi ile yapılmaktadır.

Zira başlangıçta tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da prensip olarak akitlerde teklik ilkesi benimsenmiştir.¹ Ancak küreselleşme ve dijitalleşmenin her alanda hâkim ve belirleyici olduğu günümüzde toplumsal ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak iktisadi hayat ve ticari ilişkiler çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Modern iktisadi hayatta akitler tekli ve basit bir yapıda varlığını devam ettirse de özellikle finans sektöründe yapılan akitler karmaşık ve kompleks bir yapıdadır. Bu karma yapı finans sektöründe mürekkep mali akitler olarak bilinmektedir. Mürekkep akitler birden fazla tipik mali akdin, niteliklerine hâlel gelmeden, birinin varlığını ve muteberliğini diğerine bağlı olacak şekilde birleştirilmesi şeklinde tanımlanır.² Bu akitler, niteliklerini değiştirmeden ve birinin muteberliği diğerine bağlı kılarak en az iki ve daha fazla tipik akdin birleşmesiyle ortaya çıkar. Birbirini takip eden vaatleri ve mali hedefi gerçekleştirmeyi amaçlayan tipik akitleri uyumlu ve aşamalı bir şekilde tek bir akit gibi birbirine bağlayan bir bağı içerir.³

Hem teorideki hem de uygulamadaki haliyle İslami sigorta akdi unsurları ve nitelikleriyle mürekkep mali akitlere uymaktadır. Bu nedenle İslami sigorta akdinin; şartlı bağış, satım akdi, vekalet, icâre, ortaklık akdi, mudârebe, garar, cehalet gibi yönlerden ele alırken mürekkep mali akitler kapsamında değerlendirilmesi daha sağlıklı sonuçlara ulaştıracaktır. Cevaz boyutunun ve İslam'a uygunluğunun da bu açıdan ele alınması önem arz etmektedir. Zira faizsiz finans sektöründe diğer ürünler gibi bu ürün de bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu ürünlerin beraberinde getirdiği yeni, modern, karmaşık ve mürekkep akitlere Beşer'in ifadesiyle makasid açısından ve makro ölçülerde bakılmalıdır. Bu tür akitler faiz, garar, zarar, aldatma, cehâlet-i fâhişe gibi akdi ifsat eden unsurlar ihtiva etmediği sürece fıkha uygun olarak görülmelidir.⁴

¹ Ahmet İnanır, "İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mâlî Sözleşmeler", *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 3/1 (01 Mart 2017), 10; Samar, *İslamî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi*.

² İnanır, "İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mâlî Sözleşmeler", 12; Samar, *İslamî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi*, 137.

³ İnanır, "İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mâlî Sözleşmeler", 12.

⁴ Zerka, vd., *İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*, 209-210; Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslam*, 151-152; İnanır, "İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mâlî Sözleşmeler", 9; Samar, *İslamî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi*, 327-328.

Sonuç

Konvansiyonel sigortaya alternatif olarak çıkan İslami sigortacılık ile günümüz finans sektöründe tekâfül/takafül sigortacılığı kastedilmektedir. Ülkemizde ilgili yönetmelikte tekâfül sigortacılığı yerine katılım sigortacılığı kavramının kullanımıyla birlikte, sigorta sektöründe bu kavram yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla İslami sigortacılık denildiğinde bundan kastedilen tekâfül/takafül/katılım sigortacılığıdır.

İslami sigortacılık, başlangıçta basit ve yalın bir yapıda kooperatif esasına göre başlamış ama zamanla karmaşık bir yapıya kavuşmuştur. Bu karmaşık yapısıyla karşılıklı yardımlaşma esasına göre kurulan mutuel/kooperatif türü sigortacılıktan farklıdır.

Bağış ve yardımlaşma esasına dayalı olduğu ve kâr amacının bulunmadığı söylenen İslami sigortacılık sistemi ile geleneksel sigortacılık sistemi arasında özde köklü bir farklılık bulunmamaktadır. Mevcut haliyle İslami sigorta, klasik sigortanın İslam'a aykırı unsurlarından arındırılmış bir sigorta sistemi mahiyetindedir.

İhtiyaca binaen ve faiz hassasiyetinin bir sonucu olarak basit bir yapıda başlayan İslami sigorta akdi günümüzde teori ve uygulama bakımından birbirinden farklı bir özellik arz etmektedir. Ancak her hâlükârda bu akit bünyesinde şartlı bağış, satım, ortaklık ve icâre akitleri gibi birbiriyle irtibatlı birçok muameleyi bulunduran karma bir yapıya sahiptir. İçerisindeki akitler müstakil olarak ele alındığında her biri tipik bir akit olarak karşımıza çıksa da karma yapısıyla İslami sigorta akdinin fıkıhtaki tipik/isimli akitler kategorisinde karşılığı bulunmamaktadır. Yapı itibarıyla daha ziyade, modern iktisatta mürekkep akitler olarak bilinen akitlere benzemektedir. Bu nedenle İslami sigorta akdi tipik ve tekil bir akit değil; atipik ve mürekkep bir akit olup dini hükmü, yapısı, unsurları gibi yönlerden ele alınırken bu niteliği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bununla birlikte bu alanda faaliyet gösterenlerin, İslami sigorta akdine yönelik gelen eleştirileri dikkate alarak her yönü ile "İslami" ismini hak eden bir akit yapısı ortaya koymaları gerektiği izahtan varestedir.

Kaynakça

- Aksoy, Mehmet Ali. "Türkiye'de Katılım Sigortacılığı". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (16 Şubat 2019), 3-36.
- Alkış, Alpaslan. "İslam Hukukunda Katılım Sigortacılığı". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9/1 (2019), 1-21.
- Aslan, Hakan. "Tekâfül Uygulamalarının Güncel Sorunları: Türkiye Piyasası İçin Bir Değerlendirme". *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*. ed. Süleyman Kaya, vd. 153-172. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Aydemir, İsmail. "Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)". *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*. ed. Süleyman Kaya, vd. 36-92. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Başoğlu, Burçin. "Türkiye'de Sigorta Sektörüne Katkıları Açısından Katılım Sigortacılığı Prim Üretimi Analizi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (18 Aralık 2020), 1043-1062.
- Beşer, Faruk. *Sosyal Riskler Sigorta ve İslam*. İstanbul: Nûn Yayıncılık, 3. Basım, 2016.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.
- Çalık, Abdurrahman. "Katılım Bankalarında Sigorta Uygulamaları ve Tekâfül Sigorta Sistemi". *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 51/ (Ocak 2014), 95-106.
- Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri*. Konya: Ensar Yayıncılık, 4. Basım, 2005.
- Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Akidler*. İstanbul: A.H.İ. Yayıncılık, 2006.
- Dalgın, Nihat. *İslam Hukukuna Göre Sigorta*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.
- Dede, Kenan. *Katılım Bankalarında Sermaye Ürünleri ve Sermaye Piyasası*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2017.
- Demirci, Serdar. "Sigortacılıkta Yeni Bir Yaklaşım: Katılım Sigortacılığı". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İNÜHFD* 10/1 (2019), 25-39.
- Durmuş, Abdullah. "AAOFII Standartlarında Tekâfül Sigortacılığı". *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*. ed. Süleyman Kaya, vd. 116-131. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Elmacı, Müveddet. "Sigorta Kooperatifçiliği, Tekâfül ve Türkiye İçin Tekâfül Kooperatifçiliği". *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*. ed. Süleyman Kaya, vd. 133-152. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Gürbüz, Yunus Emre. "Tekâfül (Katılım) Sigorta Sistemi ve Teorisi". *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*. ed. Süleyman Kaya, vd. 9-34. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

- Hacak, Hasan. "İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 21-50.
- Hacak, Hasan. "İslami Sigorta (Tekâfül) Ticari Sigortadan Farklı Mıdır?" *Tekâfül (İslamî Sigorta) Teori ve Uygulama*. ed. Süleyman Kaya, vd. 93-116. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Hacak, Hasan - Gürbüz, Yunus Emre. "İslami Finasta Sigorta ve Katılım Sigortası (Tekâfül)". *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. ed. Şakir Görmüş, vd. 296-321. TKBB Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Hıra, Ayhan. "Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar". *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]* 58 (2017), 237-250.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed el-Makdisî (ö. 620/1223). *el-Muğnî*. 8 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1429/2008.
- İbn Rüşd el-Hafîd, Ebü'l-Velîd Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. thk. Alî Muhammed Muavvaz. Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2005.
- İnanır, Ahmet. "İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mâlî Sözleşmeler". *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 3/1 (01 Mart 2017), 7-39.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr İbn Mesûd (ö. 587/1191). *Bedâiu's-sanâi fi tertîbi's-şerâi'*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1426/2005.
- Makdisî, Bahâüddîn Abdurrahmân b. İbrâhîm el-. *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*. ed. Abdürrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1429/2008.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Muhammed Tâmir. 4 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1433/2012.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd (ö. 683/1284). *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. thk. Muhammed Adnân Dervîş. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.
- Okumuş, Sinan. *İslami Sigorta (Takaful) Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2014.
- Öner, Muhammed Hadin. "Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği Perspektifinde İslami Sigortacılığın Gelişimi". *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy* 3/1 (30 Haziran 2018), 59-71.
- Samar, Mahmut. *İslamî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Şener, Abdulkadir. "İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri". *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı]* XX/2 (1984), 3-11.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî. *el-Mühezzeb*. 3 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995.

- Terzioğlu, Begüm. *Sigorta Acentelerinin Konvansiyonel ve Tekâfül Sigorta Pazarlamasına Yaklaşımları Üzerine Uygulama*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ustaoglu, Murat. "Alternatif Faizsiz Sigortacılık Uygulamaları ve Gelir Seviyesine Göre Kamu Bilincinin Değerlendirilmesi: Ampirik Analiz". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2/2 (01 Nisan 2014), 109-130.
- Ünal, İbrahim. *İslami Sigortacılık Sisteminin Türkiye’de Uygulanması Hakkında Ampirik Bir Analiz*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yazıcı, Servet. "İslam’da Sigorta ve Tekâfül Sigortası". *İslam İktisadı ve Finansı*. ed. Hakan Sarıbaş. 173-194. Zonguldak, 2017.
- Yazıcı, Servet. *Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yıldırım, İsmail. "Tekâfül (İslamî) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği". *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 6/2 (01 Aralık 2014), 49-58.
- Zerka, vd., Ahmed. *İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*. çev. Hayreddin Karaman. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Basım, 2017.

Dijital Zekât Hesaplama Araçlarının Fıkhî Açısından İncelenmesi

Yusuf Erdem GEZGİN*

Öz

Zekât, dinen zengin sayılan mükelleflerin malından Kur'an'da belirlenen sınıflara sarf edilmek üzere ayrılan paya denilmektedir. Zekât ibadetinin ifa edilmesi neticesinde bireysel ve toplumsal manada birçok fayda söz konusudur. Bireysel manada mükelleflerin dini ve ahlaki duygularını pekiştirirken, cimrilik ve aşırı mal hırsını törpüler, toplumsal olarak muhtaçlara ulaşmayı ve kardeşlik duygularını geliştirir. Bu ve benzeri yararları hedefleyen zekât ibadetinin Şâri'in emrettiği doğrultuda ifa edilmesi ise son derece önemlidir. Tabiatıyla mali bir ibadet olan zekâtın hakkıyla eda edilmesi için zekâta tâbi olan mallardan ödenmesi gereken miktarın doğru bir şekilde hesaplanması gerekir.

Modern dönemde dijital teknolojiler hayatın birçok alanında olduğu gibi ibadet hayatında da kolaylıklar sağlamaktadır. Namaz vakitleri, kible bulma ve zekât hesaplama programları dijital teknolojilerin bireylerin ibadet hayatında sağladığı kolaylıklar kapsamında ifade edilebilir. Zekât, hükümleri fıkıh kaynaklarında/literatüründe açık bir şekilde ifade edilen bir mali ibadettir. Buna rağmen modern dünyada zekâtın uygulanmasıyla ilgili birtakım belirsizlikler söz konusu olmaktadır. Günümüz iktisadi hayat ve gelir-gider kalemlerindeki çeşitlilik dikkate alındığında zekâtın hesaplanması geçmişteki kadar kolay yapılamamaktadır. Dijital zekât hesaplama sitelerinin ve programlarının bu manada bireylere yardımcı olduğu söylenebilir. Zekât hesaplama araçları işlev ve içerik bakımından farklı uzmanlık alanlarından istifade edilerek geliştirilmektedir. Bu bakımdan ilgili teknolojilerin/araçların geliştirilmesinde fıkıh, hukuk, iktisat ve muhasebe alanlarından istifade edildiği bilinmektedir. Dijital zekât hesaplama sitelerinin/araçlarının bağış toplayan kurumlar ve finansal varlıkları yöneten iktisadi kuruluşlar tarafından hizmete sunulduğu görülmektedir. Zekâta tabi olan mallardan ödenmesi gereken miktarın kolay ve doğru bir şekilde hesaplanması ile kişilerin zekât vermeye teşvik edilmesi dijital zekât hesaplama araçlarının geliştirilmesindeki ana gayelerdir.

Araştırmamız kapsamında İngilizce, Arapça ve Türkçe dillerinde hizmet veren altı farklı zekât hesaplama aracı incelenecektir. Bu kapsamda

---

* Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, yegezgin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0221-8965.

değerlendirilecek olan çevrimiçi siteler şunlardır: Türkçe hizmet veren Türkiye Diyanet Vakfı'na ait Zekât Hesaplama Sistemi ve Hasene Yardım Derneği'nin Zekât Hesaplama Asistanı (Hasene Zekât Hesaplama), Arapça hizmet veren Zekât Fonu (Sandûku'z-Zekât) ve Zekât Bürosu (Beytu'z-zekât), İngilizce hizmet veren Amerika Zekât Vakfı (Zakat Foundatin of America) ve Ulusal Zekât Vakfı (National Zakat Foundation).

İlgili çevrimiçi zekât hesaplama araçlarının isabetli sonuç verip vermediği konusu araştırmamızın ulaşmak istediği temel hedeftir. Çalışmanın elde etmek istediği bir diğer amaç bu teknolojilerin tartışmaya açılmasıdır. Zira sadece yazılım bilgisi olan bireylerin yapmasının yeterli olmayacağı malumdur. Çalışma kapsamında ilgili hesaplama araçlarının karşılaştırması yapılacak, isabetli ve isabetsiz yönleri ortaya konulacaktır. Bu kapsamda varsa bu araçların eksik yönleri belirtilecek, bu eksikliklerin telafisine dönük bazı öneriler de araştırmamızda yer alacaktır. Böylece çalışma neticesinde ilgili zekât hesaplama robotlarının işlevselliği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmamızda zekât hesaplama araçları fikhî açıdan incelenirken karşılaştırmalı bir yöntem izlenecektir. Farklı zekât kalemleri üzerinden yapılan hesaplamaların sonuçları örnek olarak ifade edilecektir. Araştırmanın yöntemi olarak ifade edilen bu hususların uygulanması neticesinde ilgili zekât hesaplama programları test edilmiş olacaktır. Ayrıca bu araçların zekât konusunda hangi mezhebi esas aldıkları, farklı mezheplere göre hesaplamaya imkan verip vermedikleri ve zekât konusundaki mezheplerin görüş farklılıklarının bu araçların doğru bir hesaplama yapmasına ne tür bir etkisi olduğu bu sayede görülecektir.

Çalışma konumuz web sitesi temelli zekât hesaplama araçları olduğu için doğal olarak bu araçların yer aldığı web sayfaları başlıca kaynağımız olacaktır. Fikhî değerlendirmelerde klasik ve modern dönem fıkıh eserlerinden ve günümüz fıkıh kurullarının görüşlerinden istifade edilecektir. Nitekim zekâtın dini bir emir olması konusunda ihtilaf olmadığı halde zekâta tabi olan malların çeşitleri ve miktarları konusunda farklı kanaatler söz konusudur. Dolayısıyla bu görüş ayrılıklarının zekât hesaplama sitelerine yansımaları, ilgili kaynaklardan istifadeyle araştırmamızda sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Zekât, İnternet, Dijital, Hesaplama

A Legal Examination of Digital Zakat Calculation Tools

Yusuf Erdem GEZGİN*

Abstract

Zakat is called the share of the property of the taxpayers who are considered rich in religion to be spent on the classes determined in the Quran. There are many personal and social benefits as a result of zakat worship. While it reinforces the religious and moral feelings of the taxpayers in an individual sense, it removes stinginess and excessive greed, improves socially reaching the needy and the feelings of brotherhood. It is extremely important that the zakat worship aiming at this and similar benefits should be performed in line with the order of the Shari (Şâri). In order for zakat to be performed properly, which is naturally a financial worship, the amount that should be paid from the properties subject to zakat must be calculated accurately.

In the modern period, digital technologies provide convenience in worship life as well as in many areas of life. Prayer times, qibla finding and zakat calculation programs can be expressed within the scope of the convenience provided by digital technology tools in the life of worship. Zakat is a financial worship whose provisions are clearly expressed in fiqh sources / literature. However, there are some uncertainties regarding the implementation of zakat in the modern world. Considering the diversity in today's economic life and income-expense items, the calculation of zakat is not as easy as in the past. It can be said that digital zakat calculation sites and programs help individuals in this sense. Zakat calculation tools are developed by using different areas of expertise in terms of function and content. In this respect, it is known that the fields of fiqh (islamic jurisprudence), law, economics and accounting are used in the development of relevant technologies/tools. It is seen that digital zakat calculation sites/tools are put into service by donation collecting institutions and economic organizations that manage financial assets. The main purpose of the development of digital zakat calculation tools is to encourage people to give zakat by easily and accurately calculating the amount to be paid from properties subject to zakat.

---

* Dr., Karamanoğlu Mehmetbey University, yegezgin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0221-8965.

Within the scope of our research, six different zakat calculation tools available on the internet in Turkish, Arabic and English languages will be examined. The sites to be evaluated in this context are: Zakat Foundation of America, serving in English and the National Zakat Foundation; Zakat Fund (Sandûku'z-Zakat) and Zekât House, serving in Arabic; and Zakat Calculator Zakat System belonging to Turkey Religious Foundation, serving Turkish, Hasene Relief Association.

Whether these online calculation tools give accurate results is the main goal of our research. In addition, the comparison of the relevant calculation tools will be made, and their accurate and inaccurate aspects will be revealed. In this context, the deficiencies of these tools will be specified, if any, and some suggestions for compensating these deficiencies will be included in our research. Thus, as a result of the study, the functionality of the zakat calculation robots will be determined.

In our study, a comparative method will be followed while examining zakat calculation tools in terms of fiqh. The results of the calculations made on different zakat items will be expressed as examples. As a result of the implementation of these issues, which are expressed as the method of the research, the relevant zakat calculation programs will be tested. In addition, it will be seen on which sect these tools are based on in terms of zakat, whether they allow calculations according to different sects, and what kind of effect the differences of opinion of the sects on zakat have on the correct calculation of these tools.

Keywords: Islamic law, Zakat, Digital, Internet, Calculation

Giriş

Zekât, dinen zengin sayılan mükelleflerin malından Kur'an'da belirlenen sınıflara sarf edilmek üzere ayrılan paya denilmektedir.¹ Zekât ibadetinin ifa edilmesi neticesinde bireysel ve toplumsal manada birçok fayda söz konusu olmaktadır. Bireysel manada zekât, mükelleflerin dini ve ahlaki duygularını pekiştirirken, cimrilik ve aşırı mal hırsını törpüler, toplumsal olarak muhtaçlara ulaşmayı ve kardeşlik duygularını geliştirir. Bu ve benzeri yararları hedefleyen zekât ibadetinin Şâri'in emrettiği doğrultuda ifa edilmesi ise son derece önemlidir.² Tabiatıyla mali bir ibadet olan zekâtın hakkıyla eda edilmesi için zekâta tâbi olan mallardan ödenmesi gereken miktarın doğru bir şekilde hesaplanması gerekir.

Modern dönemde dijital teknolojiler hayatın birçok alanında olduğu gibi dini hayatta da kullanılmakta ve birçok kolaylıklar sağlamaktadır. Namaz vakitleri, kıble bulma, kameri ayların hesaplanması, miras paylarının tayini ve zekât hesaplama programları dijital teknoloji araçlarının bireylerin dini hayatında sağladığı kolaylıklardan bazılarıdır. Zekât, hükümleri fıkıh kaynaklarında/literatüründe açık bir şekilde ifade edilen mali bir ibadet olmasına rağmen modern dünyada zekâtın uygulanması konusunda birtakım belirsizlikler söz konusudur. Günümüz iktisadi hayatında gelir-gider kalemlerindeki çeşitlilik dikkate alındığında zekâtın hesaplanması geçmişteki kadar kolay yapılamamaktadır. Dijital zekât hesaplama sitelerinin ve programlarının bu manada bireylere yardımcı olduğu söylenebilir.

Araştırmamız kapsamında Türkçe, Arapça ve İngilizce dillerinde hizmet veren altı farklı zekât hesaplama aracı incelenecektir. Bu kapsamda değerlendirilecek olan çevrimiçi siteler şunlardır: Türkçe hizmet veren Türkiye Diyanet Vakfı'na ait Zekât Hesaplama Sistemi ve Hasene Yardım Derneği'nin Zekât Hesaplama Asistanı (Hasene Zekât Hesaplama), Arapça hizmet veren Zekât Fonu (Sandûku'z-Zekât) ve Zekât Bürosu (Beytu'z-zekât), İngilizce hizmet veren Amerika Zekât Vakfı (Zakat Foundatin of America) ve Ulusal Zekât Vakfı

---

¹ Mehmet Erkal, "Zekât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 19 Nisan 2020).

² Yaşar Yiğit vd., *Zekât İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 68-70; Melih Turan, *Zekat Politikası: Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım* (İstanbul: Mevsimler Kitap, 2018), 73-79.

(National Zakat Foundation).¹ Takdir edilmelidir ki zekât hesaplama aracı olarak hizmet veren farklı kurum ve kuruluşlara ait birçok program bulunmaktadır. Ancak bu programların bir kısmı tüm kullanıcıların erişimine açık değildir (ör. Albaraka Zekât Asistanı). Diğer bazı programlar ise henüz tasarım aşamasında kalmış ve doğru sonuçlar vermemektir (hesapmatik.com). Bu manada hem erişimin tüm kullanıcıları açık olması hem isabeti yahut isabete yakın sonuçlar vermesi nedeniyle yukarıda ismi zikredilen zekât hesaplama programları incelenmek üzere tercih edilmiştir.

İlgili çevrimiçi zekât hesaplama araçlarının isabetli sonuç verip vermediği konusu araştırmamızın ulaşmak istediği temel hedeftir. Çalışmanın elde etmek istediği bir diğer amaç bu teknolojilerin tartışmaya açılmasıdır. Zira önemli bir ibadet olan zekâtın ifasında bireylere yardımcı olması amaçlanan programların sadece yazılım bilgisi olan bireyler tarafından geliştirilmesinin yeterli olmayacağı malumdur. Çalışma kapsamında ilgili hesaplama araçlarının karşılaştırması yapılacak, isabetli ve isabetsiz yönleri ortaya konulacaktır. Bu amaçla varsa bu araçların eksik yönleri belirtilecek, tespit edilen eksikliklerin telafisine dönük bazı öneriler de araştırmada yer alacaktır. Böylece zekât hesaplama teknolojilerinin işlevselliği tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca bu araçların zekât konusunda hangi mezhebi esas aldıkları, farklı mezheplere göre hesaplamaya imkân verip vermedikleri ve zekât konusundaki mezheplerin görüş farklılıklarının bu araçların doğru bir hesaplama yapmasına ne tür bir etkisi olduğu bu sayede görülecektir.

Çalışma konumuz web sitesi temelli zekât hesaplama araçları olduğu için doğal olarak bu araçların yer aldığı web sayfaları başlıca kaynağımız olacaktır. Fıkhî değerlendirmelerde klasik ve modern dönem fıkıh eserlerinden ve günümüz fıkıh kurullarının görüşlerinden istifade edilecektir. Nitekim zekâtın dini bir emir olması konusunda ihtilaf olmadığı halde zekâta tabi olan malların çeşitleri ve miktarları konusunda farklı kanaatler söz konusudur. Dolayısıyla bu görüş ayrılıklarının zekât hesaplama sitelerine yansımaları konunun değerlendirildiği kaynaklardan istifadeyle araştırmamızda sunulacaktır.

---

¹ Albaraka Türk Katılım Bankasının sadece kendi müşterilerinin kullanımına sunduğu “Zekât Asistanı” adlı programın önemli bir boşluğu doldurduğu ifade edilmelidir. Kamuya açık olmaması nedeniyle çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır. Detaylar için bk. Anadolu Ajansı, “Albaraka Türk’ten ‘Zekat Asistanı’ uygulaması” (Erişim 21 Aralık 2020).

1. Literatür Taraması

Zekât konusundaki yapılan çalışmaların tamamının bu başlık altında değerlendirilmesi araştırmanın hacmi ve kapsamı açısından mümkün değildir. Bu kapsamda doğrudan zekât muhasebesi ve dijital araçlarla konusunda hazırlanan kaynakların bir kısmı zikredilecek ve araştırmanın diğer çalışmalar içerisindeki konumuna işaret edilecektir.

Klasik dönem fıkıh literatüründe zekâta tabi olan mallar sınırlı ve ödenmesi gereken miktarlar detaylı bir şekilde beyan edilmektedir. Günümüzde ise hem zekâta tabi olan mallar çeşitlilik arz ederken, ödenmesi gereken miktarlarda da ayrıntılı tartışmalar vardır. Dolayısıyla konun değerlendirildiği müstakil eserlerin hazırlanması son derece önemlidir. Bu manada modern dönemde ortaya çıkan finansal varlıkların zekâtı ve hesaplanmasıyla ilgili muhasebe alanının verilerinden yararlanarak kaleme alınan önemli çalışmalar arasında Riyâd Mansûr el-Huleyfî tarafından telif edilen “et-Tecdîd fî fikhî’z-zekât ve muhâsebetihâ li’ş-şerikât ve’l-efrâd” adlı eser önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Aynı yıl eser, Muhammed Tarık Ablak tarafından titiz bir çalışmanın ürünü olarak “Zekât Muhasebesi” adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserde ilk olarak genel manada zekât ahkamı detaylı olarak okuyucuya sunulurken akabinde modern şirketlerin zekât hesaplama standartları, bu şirketlere ait zekâta tabi olan mali unsurlar ve temel muhasebe bilgileri ve birçok önemli konu değerlendirilmiştir.¹

Çalışma konusunu doğrudan ilgilendiren ve Arapça kaleme alınmış olan *İstihdâmu’l-hâsûb fi’z-zekât* adlı çalışmada Sâmi Serhân konuyu muhasebe programları ve bu dijital araçların hazırlanma aşamaları ve teknolojileri bağlamında değerlendirmiştir. Örnek bir hesaplama yahut zekât hesaplama araçlarının fikhî yönüne işaret etmemektedir. Çalışmanın son kısmında genel manada zekât ahkâmını ele alan araştırmacı kendi yorumlarına yer vermemektedir.²

Mükelleflerin zekât matrahlarına kolay bir şekilde ulaşmalarını temin amacıyla “Zekâtın Pratik Olarak Hesaplanma Yöntemleri” adıyla kaleme alınan

---

¹ Riyâd Mansûr el-Huleyfî, *et-Tecdîd fî fikhî’z-zekât ve muhâsebetihâ li’ş-şerikât ve’l-efrâd* (Kuveyt: Mektebetü’l-imâmi’z-Zehabî li’n-neşr ve’t-tevzî’, 2020); Riyad Mansur el-Huleyfî, *Zekât Muhasebesi*, çev. Muhammed Tarık Ablak (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020).

² Detaylı bilgi için bk. Sâmi Serhân, “İstihdâmu’l-hâsûb fi’z-zekât”, *Nedve tekniyeti’l-ma’lûmât ve’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, (2007), 360-392.

makalede Bilal Esen, farklı zekât mallarına mahsus ödenmesi gereken oranlar üzerinden örnek hesaplamalar ile teori ile pratiği buluşturmuştur. Bu kapsamda farklı icthadları dikkate alarak somut verilere ulaşmayı hedefleyen araştırma, zekât hesaplama programlarına değinmemektedir. Ancak zekât hesaplamak üzere hazırlanacak yeni yazılımlara algoritma sağlama potansiyeli nedeniyle kıymetli olan çalışma ayrıca değerlendirilmelidir.¹

Necdet Şensoy tarafında zekât hesaplamalarının iktisadi boyutu bağlamında kaleme alınan “Zekât Muhasebesi” başlıklı makalede konu, işletme açısından ele alınmakta ve dönen varlıklar içinde bulunan ticarî mallar üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda nakit ve nakit benzerleri, alacaklar, ticarî mal, hammadde, yarı mamul ve mamul stoklarının zekât hesaplanmalarının nasıl yapılması gerektiği beyan edilmektedir. bir önceki çalışma için ifade edildiği üzere, bu araştırmanın da zekât hesaplamak üzere yeni geliştirilen dijital hesaplama araçlarına algoritma sağlanması beklenmektedir.²

Zekât konusunda kaleme alınan çalışmaların genel itibariyle zekât ahkâmı ile ilgili olup bu çalışmalarda ağırlıklı olarak; zekât kapsamına giren mallar, bunların zenginlik ölçütü olarak kabul edilmesindeki sınır (nisâb) ve zekât almaya ehil olan gruplar ve farklı hususlara yoğunlaşmaktadır. Bunlardan başka zekât ahkâmını konu alan; ticari malların kapsamı, madenlerin hangi oran ve şartlarda zekâta tabi olacağı konusunda hazırlanan çalışmaların yanı sıra naslarda ve klasik fıkıh eserlerinde beyan edilen nisâb miktarlarının modern dönemdeki zenginlik algısı çerçevesinde güncellenmesi yönündeki kanaatlerin detaylandırıldığı çalışmalar ve günümüz zirai üretiminde olmazsa olmaz masrafların zekât matrahına ne derece etki edeceği konularının değerlendirildiği çalışmalar da literatürde yerini almaktadır. Ancak bu çalışmaların dijital zekât hesaplama araçlarının geliştirilme sürecine katkı sağlayıp sağlamadıkları kesin değildir.³ Neticede görülmektedir ki sayıları azımsanmayacak kadar çok olan

¹ Bilal Esen, “Zekâtın Pratik Olarak Hesaplanma Yöntemleri”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, (2017), 729-764.

² Necdet Şensoy, “Zekât Muhasebesi”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, (2017), 711-728.

³ Yusuf el-Karadavî, “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekatı”, ed. Mehmet Bayyigit, *İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, (1997), 471-525; Mehmet Erkal, “Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 10 (2007), 9-35; H. İbrahim Acar, “Zekâtın Önemi, Temel İhtiyaçlar ve Nisab Miktarıyla İlgili Değerlendirmeler”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 129-141; Osman Güman, “Zekât Nisab

zekât hesaplama araçlarının iktisadi ve fikhî yönlerinin değerlendirildiği müstakil bir çalışmayla karşılaşılmanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın giriş kısmında örnekleri zikredilen zekât hesaplama araçları özelinde müstakil bir çalışma yapılmasının gerekli olduğu görülmüştür.

2. Zekât ve Muhasebesi

Zekât ibadetinin hükümleriyle ilgili ayrıntıları, tafsilatlı fıkıh eserlerine havale ederek bu başlıkta modern dönemde oldukça çeşitli olarak ortaya çıkan zekât kalemleri üzerinde durulacaktır. Zira bu dönemde zenginlik ölçütü olarak kabul edilen enstrümanların/araçların klasik dönemden daha çeşitli olduğu bilinmektedir. Örneğin fıkıh geleneğinde zekâta tabi olan malların sınırlarının/nisâblarının kendileriyle belirlendiği altın ve gümüşün hükümleri açıklandığı halde modern dönemde hisse senetleri, kıymetli evraklar, kripto paralar ve daha nice tasarruf araçları gündeme gelmektedir. Bu kapsamda zikri geçen modern tasarruf araçlarının zekâta tabi olan mallar kategorisinde olduğu ön kabulü neticesinde bunlardan ödenmesi gereken miktarların isabetli bir şekilde hesaplanması gündeme gelmektedir. Tabiatıyla sadece modern tasarruf araçlarının değil farklı parite değerlerine sahip olan zekât mallarından ödenmesi gereken miktarların, ödeneceği para birimine dönüştürülmesi gibi farklı hesaplama işlemleri söz konusu olmaktadır.

Değerlerinin Güncellenmesi”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, (2017), 687-710; Mustafa Bülent Dadaş, “Zekâtın Tenmiyesinin Fikhî İmkânları”, Diyanet İlmî Dergi LIII/1 (2017), 63-102; Abdullah Durmuş, “Finansal Ürünlerin Zekâtı”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, (2017), 611-634; Yusuf Bilgin, “Türkiye’de Zekât Çalışmaları: İHH Örneği”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, (2017), 489-506; Fatih Mehmet Aydın, “Toprak Ürünlerine Kıyas Edilmeye Çalışılan Bazı Malların Zekâtı Hususuna Eleştirel Bir Bakış”, Güncel Dinî Meseleler (Sempozyum), (2018), 29-52; Osman Güman, “Zekât Nisabına Dair Çağdaş Yaklaşımlar”, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi IV/3 (2018), 62-73; Ahmet Başaran Manav - Abdurrahman Haçkalı, “Günümüz Gayrimenkul Mallarının Zekâtına Dair Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, Trabzon İlahiyat Dergisi VII/2 (2020), 263-296; Günay Terzi - Mahmut Bilen, “Türkiye’de Zekâtın Kurumsallaşması ve Diyanet Personelinin Bakış Açısı Hakkında Bir Araştırma (Kocaeli Örneği)”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXII/41 (2020), 81-114; Temel Kacı, “Temel İhtiyaç Maddelerini Temin Etmek İçin Biriktirilen Paranın Zekâtın Muafiyeti Meselesi”, International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics Proceedings Book, (2020), 22-31; Modern dönem zekât konusunda hazırlanmış kapsamlı çalışmalar arasında yer alan çalışma için bk. Muhsin Demirel, İktisadi Gelişmeler Bağlamında Zekâta Tabi Mallar ve Zekât Oranları (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020).

Tabiatıyla zekâta tabi olan malların sadece paralar yahut kıymetli evraklar olmadığı göz önünde bulundurulduğu takdirde zekât muhasebesinin ne kadar komplike olduğu görülecektir. Örneğin hayvanların zekatıyla ilgili detaylı hükümler açısından konu değerlendirildiği takdirde küçük ve büyükbaş hayvanlardaki çeşitlilik, yaş unsurlarındaki farklılık bu grup zekât mallarından ödenmesi gereken miktarın hesaplanmasındaki zorluğu ortaya koyacaktır. Bu kapsamda zekâta tabi olan diğer mallarda da aynı durumun geçerli olduğu bilinmektedir. Zekâtın farz bir ibadet olması kadar onun muhasebesi de bu ibadetin hakkıyla ifa edilmesine hizmet etmesi yönüyle oldukça önemlidir. Dolayısıyla zekâta tabi olan mallardan ödenmesi gereken miktarın doğru ve pratik/işlevsel bir şekilde hesaplanmasına yardımcı olan teknolojilere ihtiyaç duyulmuş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Bu teknolojilerin ayrıntıları bir sonraki başlıkta değerlendirilecektir.

3. Zekât Hesaplama Teknolojisi ve Örnekleri

Zekât hesaplama araçları işlev ve içerik bakımından farklı uzmanlık alanlarından istifade edilerek geliştirilmektedir. Başta fıkıh olmak üzere; iktisat/muhasebe ve bilişim/yazılım mühendisliği alanları buna örnek gösterilebilir. Farklı alanların uzmanlarının ortak bir çalışmanın ürünü olarak hazırladığı bu teknolojilerinin önemli bir boşluğu doldurduğu peşinen ifade edilmelidir.

Zekât ibadetinin hakkıyla yerine getirilmesinde önemli unsurlardan ilki zekâta tabi olan malların tespit edilmesi, ikincisi ise ilgili mallardan ödenmesi gereken miktarın isabetli bir şekilde hesaplanmasıdır. İlk maddede ifade edilen husus hem naslarda beyan edilen umumi hükümlerden hem de hususi örneklerin ictehad yoluyla bu kapsama alınması yoluyla mümkündür.¹ İkinci husus konusunda detaylar mükellefin bireysel hassasiyetiyle ilgili olup hem kul hakkı hem de Allah (c.c.) hakkını ihlal ihtimali nedeniyle ayrıca özen gösterilmesi gereken bir konudur. İşlevselliği ve güvenilirliği araştırmamıza konu olan hesaplama araçlarının bu ikinci hususa katkı sunmak üzere ortaya çıktığı söylenebilir.

---

¹ İbadetlerde ictehad/kıyâsın mümkün olmadığı yönünde bir görüşle bu kanaate itiraz edilmesi mümkün olsa da esasında burada ictehad zekât ibadetinin aslı ile ilgili olmayıp detaylarındadır. Zira burada zekât ibadetinin aslı konusunda bir kıyâs olmayıp zekâta tabi olması muhtemel malların tespitiyle ilgilidir. Ayrıntılı görüşler için bk. Muhammed Manzûr İlâhî, *el-Kıyâs fil'l-ibâdât hükmühû ve eseruhû* (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 2004), 423-452.

Zekât muhasebe teknolojilerinin geliştirilmesinde; farklı değerlere sahip olan zekât mallarının yerel para birimine dönüştürülmesi, güncel kurların bu dönüştürmeye yansıtılması ve zekât matrahını etkileyen oran farklılıklarını ayrı ayrı hesap ederek sonuca götürmesi gibi önemli kolaylıklar sağladığı görülmektedir. Dijital zekât hesaplama sitelerinin/araçlarının bağış toplayan kurumlar ve finansal varlıkları yöneten iktisadi kuruluşlar tarafından hizmete sunulduğu görülmektedir. Ancak bu araştırmada kamunun erişime kapalı olup sadece ilgili kurumlardan hizmet alan müşterilere hizmet vermesi yönüyle iktisadi kuruluşların zekât hesaplama araçları değerlendirilmemiştir. Dijital zekât hesaplama araçlarının geliştirilmesindeki temel gaye, zekâta tabi olan mallardan ödenmesi gereken miktarın kolay ve doğru bir şekilde hesaplanması ile kişilerin zekât vermeye teşvik edilmesi olduğu söylenebilir.

Mevcut durumda oldukça fazla örneği olan zekât hesaplama araçlarından bu çalışmada değerlendirilmek üzere altı farklı örnek tercih edilmiştir. Bu örneklerden ikisi Türkçe ikisi Arapça ve son ikisi İngilizce dillerinde hizmet veren programlardır. Farklı dillerde kullanıma sunulan bu programların tercih edilmesinin temel gerekçesi farklı coğrafyalarda uygulanan zekât hesaplamalarındaki temel mantığı anlamaya çalışmaktır. (i.) Ülkemizde Türkiye Diyanet Vakfı'na ait Zekât Hesaplama Sistemi'nde menkul ve gayr-ı menkul malların zekatlarıyla birlikte tarım ürünlerinin zekatlarının hesaplanma imkânı vardır. Menkul mallardan tüm nakit ve nakit yerine geçen malların hesaplamasında güncel kurları kendi içinde takip etme kabiliyeti olan programın iyi bir alt yapıya sahip olduğu ifade edilebilir. Altın, gümüş ve dövizler program sadece Türk lirası kuru üzerinden hesaplama yapılabildiği bilgisini de burada zikretmeliyiz.¹ (ii.) Hasene Yardım Derneği'nin kullanıma sunduğu dijital zekât hesaplama aracı Türkçe olup oldukça kapsamlı hesaplamalar yapılabilmektedir. Bu çerçevede Hasene uygulamasında nakitler ve nakitler bağlamında değerlendirilmesi mümkün olan tüm menkul mallar ile ziraat mahsulleri ve hayvanların zekâtı hesaplanmaktadır. Nakitler kapsamında ele alınan zekât malları içerisinde alacaklar (kuvvetli-orta-zayıf derecede) ve borçları da dikkate alan bir yapıda geliştirilen uygulama mükelleflere aynı zamanda hisse senetlerinin, hayat sigortası tasarruflarının, konut tasarruf hesaplarının, sermaye ve kâr ortaklıklarının zekâtını hesaplama imkânı vermektedir. Ayrıca tarım

---

¹ Türkiye Diyanet Vakfı, "Zekât Hesaplama Sistemi" (Erişim 08 Aralık 2020).

mahsullerinin zekâtını ilgili ürünlerin birim fiyatları ve üretim masraflarını dikkate alarak hesaplama imkânı veren uygulama, ürünlerin sulama biçimlerini dikkate almaktadır.¹

(iii.) Kuveyt hükümetinin kullanıma sunduğu “Beytu’z-zekât” isimli programda nakitler ve şirket hisselerinin zekâtları hesaplanabilirken, yalnızca Kuveyt dinarı bazında zekât rakamı tespit edilebilmektedir.² (iv.) “Sandûku’z-zekât” adlı Birleşik Arap Emirlikleri tarafından geliştirilen uygulama, benzerlerine kıyasla daha kapsamlı hesaplama seçeneklerine sahiptir. Zira bu uygulamada nakitlerle beraber hayvanlar, tarım ürünleri ve gelir getiren tüm malların zekâtı hesaplanabilmekte, oldukça fonksiyonel bir alt yapıya sahip olan uygulamada örneğin tüm ülke para birimlerine göre nisâb tespiti ve zekât matrahına ulaşılabilir. ³

(v.) Amerika Zekât Vakfı (Zakat Foundatin of America) tarafında geliştirilen zekât hesaplama aracında sadece nakit para ve benzeri (hisse senetleri, emeklilik fonları kripto varlıklar vd.) zekât mallarının hesaplamaları yapılmaktadır. (vi.) Ulusal Zekât Vakfı (National Zakat Foundation, England) tarafından geliştirilen programda da aynı durum söz konusudur. Herhangi bir devlet kurumuna bağlı bir olmayan bu iki programın yayınlandığı site, bağımsız hayır kuruluşları tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca her iki kurumun hesaplama araçlarında dolar ve sterlin üzerinden hesap yapılabilir. Bu kapsamda altın yahut gümüş gibi değerli varlıkların dolar olarak hesaplanması, uygulamaya kullanan bireyin önceden yapması gereken işlemler arasındadır.⁴

Dijital hesaplama araçlarından yukarıda örneklerini sunduğumuz uygulamaların işlevselliği, elde edilen sonuçların fikhî açıdan isabetli olup olmadığı yönündeki çalışmanın kanaati bir sonraki başlıkta örnek hesaplamalar üzerinden değerlendirilecektir.

---

¹ Hasene Yardım Derneği her ne kadar resmi sitesinde ifade etmese de bu derneğin Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın bir kuruluşu olduğu bilinmektedir. Hasene Yardım Derneği, “Zekat Hesaplama” (Erişim 18 Aralık 2020).

² Beytu’z-zekât, “İhseb Zekâtek” (Erişim 08 Aralık 2020).

³ Sandûku’z-Zekât, “İhseb Zekâti” (Erişim 08 Aralık 2020).

⁴ Detaylı bilgi için bk. National Zakat Foundation, “I’m ready to work out my Zakat” (Erişim 08 Aralık 2020); Zakat Foundatin of America, “Zakat Calculator” (Erişim 08 Aralık 2020).

4. Dijital Zekât Hesaplama Araçlarının Fıkhî Açıldan İncelenmesi

Çalışmanın bu aşamasında örnekleri tanıtılan dijital zekât hesaplama araçlarının fıkhî açıdan incelenmesi bazı örnekler üzerinden yapılacaktır. Bu örnekler programlarda sunulan arayüz diline göre olacaktır. Zira seçilen programların bir kısmı farklı cinslerdeki zekât mallarının tamamını hesaplama imkânı vermemektedir. Bu kapsamda hizmete sunulduğu dil bazında altı farklı örneği olan dijital zekât hesaplama programları üç alt başlıkta değerlendirilecektir.

4. 1. Türkçe Hizmet Veren Dijital Zekât Hesaplama Araçları

Türkiye Diyanet Vakfı'na ait dijital hesaplama aracı benzerlerine göre kapsamlı bir yazılıma sahiptir. Türk lirası, dolar, avro vb. birçok para birimini Türk lirasına dönüştürme ve zekâtını hesaplama imkânı vermektedir. Buna göre 100,000 Türk lirası 100 gram altını ve 1000 gram gümüşü olan bireyin zekât matrahını güncel kurlar üzerinden hesaplamaktadır. Ancak farklı sınıflardaki malları ayrı ayrı hesaplamakta akabinde hepsinden elde edilen zekât tutarını kaydetmektedir. Programın en işlevsel yanı farklı altın çeşitlerini kendi güncel paritesiyle hesaplayabilmesidir. Örneğin farklı ayarlardaki altınları gram olarak, sarrafiye denilen cumhuriyet altınlarını, ata, reşad, gremse vd. altınları ise adet olarak kaydetmek suretiyle işlem yapabilmektedir. Dolayısıyla ülkemiz altın çeşitliliğini dikkate alarak dijital bir zekât hesaplama aracından beklenen tüm imkanları kullanıcılara sunmaktadır. 35 gremse altını (x 6.578) olan mükellefin ödemesi gereken rakamın 5.755,28 TL olduğunu hesaplamaktadır. Güncel kurlar konusunda kısmen gecikmeler olsa da hesaplama doğrudur. Nisâb miktarı olarak altını esas alan sistem 20 miskal altın karşılığı olarak 80,18 gram altın ve güncel değerini dikkate almaktadır.¹

Ziraat ürünlerinin zekâtının hesaplanması konusunda alt yapı sunan sistem mükelleflerin ürünlerinin cinsini birim fiyatını ve elde edilen ürünün toplam rekoltesini dikkate aldığı gibi çiftçinin üretim sürecinde yaptığı masrafları da sisteme kaydetmesini istemektedir. Sulamanın emekle olduğu bir bahçede kilosu 5 Türk lirasından 50 ton nar üreten bir çiftçi üretim sürecinde 50,000 lira gübre ve mazot masrafı yapmış olsa bu çiftçinin ödemesi gereken zekâtın 10,000 Türk lirası olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre sistem

---

¹ Diyanet'in bu hesaplamasının temelleri ile ilgili değerlendirmeler için bk. Esen, "Zekâtın Pratik Olarak Hesaplanma Yöntemleri", 755.

günümüzde tarım için olmazsa olmaz masrafların total miktardan düşülmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir. Nitekim sistemin Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konuyla ilgili soruya verdiği cevabı dikkat aldığı görülmektedir.¹ Kurulun bu kararına mukabil olarak tarımsal üretimde yapılan masrafların dikkate alınmayacağı, sadece sulama ve sulama konusunda yapılan masrafların düşüleceği yönünde kanaatler de vardır. Ayrıca sulama masrafları düşüldüğü takdirde tam öşür (1/10) verileceği yönünde bir kanaat varken sulama masrafları düşülmediği durumda yarım öşür (1/20) verilmesi görüşleri bulunmaktadır.² Tarım ürünlerinin nisabının sisteme 653 kg ve üzeri olarak tanıtıldığını da ifade etmek gerekir ki bu manada sistem Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) toprak mahsullerinde nisabın olmadığı yönündeki görüşünü benimsememektedir.³ Türkiye Diyanet Vakfı'nın bu uygulamasında hayvanların zekâtının hesaplanma imkânı bulunmamaktadır.

Zekât malları konusunda oldukça kapsamlı bir alt yapıya sahip olan Hasene Yardım Derneği'nin dijital zekât hesaplama aracı; nakitler, ticaret malları, tarım ürünleri ve hayvanların hesaplamasını yapabilmektedir. Nakitleri oldukça kapsamlı ve detaylı sınıflandıran uygulama; para, altın, gümüş, sigorta ve mevduatlardaki tasarruflar gibi birçok unsuru muhtevlidir. Ayrıca sistem hesaplama esnasında mükellefin borçlarını ve alacaklarını da dikkate alır. Alacaklar konusunda klasik fıkıh eserlerinde beyan edilen kuvvetli, orta ve zayıf derece olarak bir ayrıma giden sistem, borçların kapsam ve süresiyle ilgili zekâtın ait olduğu yıla ait borçların dikkate alınmasını ifade eder.⁴ Nakitler için

---

¹ Din İşleri Yüksek Kurulu, "Toprak Ürünlerinin Zekâtı Nasıl Verilir?" (Erişim 15 Şubat 2020); Din İşleri Yüksek Kurulu, "Ürün Elde Etmek İçin Yapılan Masraflar, Öşür Verilirken Dikkate Alınır mı?" (Erişim 15 Şubat 2020).

² Şevket Topal - Abdulkadir Kışmir, "İslâm Hukukunda Öşür ve Delilleri", *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/1 (2019), 38-39; Orhan Çeker, *İlm-i Hâl'im (Akâid, İbadetler, Bazı Meseleler ve Peygamber Efendimiz s.a.s)* (Konya: Tekin Kitabevi, 2020), 287-288.

³ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenviru'l ebsâr* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1992), 2/325.

⁴ Açıklama ve gerekçe için bk. "Burada kastedilen borçlar, alacaklı tarafından istenebilecek olan borçlardır. Borç, vadeli mal alımından doğmuş olabileceği gibi ödünç para almaktan veya başkasına kefil olmaktan dolayı da meydana gelmiş olabilir. Borcun doğum nedeni ne olursa olsun, insanlar tarafından istenebilir nitelikte ise, önce bu borçların göz önünde bulundurulması gerekir. Şâfiî mezhebinin dışındaki bütün mezheplere göre nisap miktarını kapsayan veya nisap miktarını eksilten borç zekâta engel olur. Ancak Şâfiî mezhebine göre zekât borcu da diğer borçlar gibidir. Bu yüzden zekât mallarını kaplayan veya nisap miktarından azaltan borç, zekâtın farz olmasına engel değildir. Bu sebeptir ki, uzun vadeye

Diyanet'in belirlediği 80,18 gram altın miktarını esas almış ve 80 gram üzerindeki rakamları nisâb üzeri rakamlar olarak görmektedir. Bu kapsamda uygulamanın ihtiyatla hazırlandığı görülmektedir. Konut tasarruf hesabı adı altında sisteme tanıtılan seçenek sayesinde şöyle bir çıkarım yapmak isabetlidir: Günümüzde havaic-i asliyye için biriktirilen tasarrufların nisâb miktarından fazla olsa bile zekâttan muaf olduğu kanaati bulunmaktadır.¹ Bu manada uygulama ifade edilen görüşü tercih etmemiş, mevcut tasarrufların da zekâta tabi olması gerektiği ön kabulüyle hareket etmiştir.²

Tarım mahsulleriyle ilgili üretim sürecinde çiftçinin yaptığı masrafları dikkate alan program, bu masraflar düşüldükten sonra kalan miktarın nisâba ulaşması halinde zekâta tabi olduğu ön kabulüyle hesaplama yapmaktadır. Üretim yapıldığı arazi yağmur veya nehir sularıyla sulanıyorsa tam öşür (1/10), emek ve masrafla sulanıyorsa yarım öşür (1/20) zekât verilmesi gerektiği kanaatini benimseyen ictihada göre zekât miktarı açıklamaktadır. Ayrıca program tarım ürünlerinde nisabın şart olduğu yönündeki cumhur fukahanın kanaatini³ benimsemekte ve nisâbı 647 kg olarak kabul etmektedir.⁴

---

yayılmış ve hemen ödenmesi gerekmeyen taksitlendirilmiş borçlar, yıl boyunca da zaten cari gelirlerle taksitleri de ödenmişse, İmam Muhammed'in 'muhtacın lehine' kaidesi ve İmam Şâfiî'nin mezhep görüşüne göre amel edilerek, o yıl içinde ödenecek bu taksitlendirilmiş borçların zekât matrahından düşülmemesi güzel olur. Buna göre, bir Müslüman zekâtını ödeyeceği zaman elinde zekâta tabi mallarından oluşmuş miktara bakar; bir de hemen ödemesi gerekli olan borçlarını hesaplar. Genel nisap miktarından bu borç kısmını düşer. Geriye kalan miktarın % 2,5 üzerinden zekâtı ödenir. Yukarda ifade ettiğimiz gibi yıl boyunca ödenmiş taksitli borçların zekât nisabından düşülmemesi uygun olur." Hasene Yardım Derneği.

¹ Detaylı bir değerlendirme için ayrıca bk. Kacır, "Temel İhtiyaç Maddelerini Temin Etmek İçin Biriktirilen Paranın Zekâttan Muafiyeti Meselesi", 22-30.

² Hasene Yardım Derneği; Derneğin konuyla ilgili açıklaması şöyledir: "Yapı tasarruf finansmanı sistemi ile konut edinmek isteyenlerin belirli bir süre boyunca yaptıkları tasarruf karşılığında biriktirilen hesaptaki meblağdan zekât verilmesi gerekir".

³ İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, 2/326, 331; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd el-Hafîd, Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid (Kahire: Daru'l-Hadîs, 2004), 2/27; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe Desûkî, Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/447-449; Muhammed İbn Hatîb Şirbînî, Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni'l-Minhâc (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 2/83-84; Mansur b. Yûnus Buhûtî, Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ' (Riyad: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 2/203, 206-207.

⁴ "Topraktan elde edilen tarım ürünlerinden zekât vermek için nisap miktarı; buğday, arpa, mısır, pirinç, hurma gibi saklanabilir ürünlerde, beş vesktir. Ebû Hanîfe'ye göre, bütün toprak ürünleri zekâta tâbidir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre, toprak ürünlerinin zekâta tâbi olabilmeleri için hububatta olduğu gibi bir sene çürümeden kalabilme özelliğine sahip olmaları gerekir. Hanefî fıkıh kitapları İmâm-ı Âzam'ın bütün toprak ürünlerinin zekâta tâbi olduğu

Hasene Yardım Derneği tarafından kullanıma hazırlanan dijital zekât hesaplama aracının benzer uygulamalardan ayrıldığı nokta hayvanların zekatıyla ilgili kısmıdır. Hayvanlardan develer hariç diğer zekâta tabi küçükbaş ve büyükbaş hayvanları dikkate almaktadır. Bu çerçevede zekât hesaplamasına tabi tutulacak hayvanların özellikleriyle alakalı detaylı bilgiler veren uygulama, hayvanların sâime (yılın çoğunu merada beslenerek geçiren hayvanlar) yahut ma'lufe (yılın çoğunu ahırda beslenerek geçiren hayvanlar) olup olmamasını dikkate almaktadır. Ayrıca şu açıklamalarıyla ticaret için edinilen hayvanları bu gruptan ayırmıştır: *"Süt ve yoğurt gibi ticari beslemelerde, ticaret için olan hayvanların hükmü diğer ticaret malları gibi olur."* Zekât hesaplamalarında sayıları girilen hayvanların ortalama birim fiyatlarını isteyen sistem, ödenmesi gereken zekât miktarını hayvan cinsinden değil, bilakis sisteme girilen ortalama piyasa değeri üzerinden yapmaktadır. Örneğin 250 tane keçisi olan mükellefin ödemesi gereken miktar 3 adet keçidir. Ortalama değeri 250 avro olan keçilerden ödenmesi gereken miktar 750 avro olarak hesaplanmaktadır.

4. 2. Arapça Hizmet Veren Dijital Zekât Hesaplama Araçları

Kuveyt hükümetine bağlı Zekât Bürosu'nun (Beytu'z-zekât) kullanıma sunduğu uygulama aracılığıyla altın, gümüş, ulusal yahut uluslararası para birimleri ile ticaret malları ve hisse senetleri gibi finansal varlıkların zekâtı hesaplanabilmektedir. Farklı ayarlarda olan altınların zekâtını kendi içerisinde Kuveyt dinarına çevirdikten sonra ödenmesi gereken zekât miktarını kullanıcıya ifade etmektedir. Örneğin gramı 12,72 Kuveyt dinarı olan 18 ayar 100 gram altının 1,272 dinar olduğunu ve bunun 1/40'nın 31,781 dinar olarak beyan etmektedir. Programın isabetli ve işlevsel bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Gümüşte ise milyem üzerinden fiyat tespiti yapmaktadır. Hisse senetlerinin hesaplanmasında ise önce hisselerin hangi meslek grubuna (sağlık, savunma, petrol, teknoloji vd.) ait olduğunu, sonra o meslek grubunda Kuveyt'te hizmet veren şirketlerin isimlerini tercih etme imkânı veren sisteme hisse sayısını giren mükellef, ödemesi gereken zekât miktarına net bir şekilde ulaşır. Tespit

---

hususundaki görüşünü destekledikleri gibi, çağdaş İslâm âlimleri de bu görüşü savunurlar. Fakihlerin çoğunluğu toprak mahsulleri zekâtında da nisabın şart ve nisabın beş vesk (=647 kg.) olduğu, bu nisaba ulaşmayan ürünlerin zekâta tâbi olmayacağı görüşündedir. Öşür oranı, yağmur veya nehir gibi masraf edilmeden tabii yollarla sulanan araziden alınan üründe 1/10, masraf veya emek ile sulanan arazide 1/20 dir. *Kaynak Fıkhuzzekat" Bk. Hasene Yardım Derneği.

edilebildiği kadarıyla sistemin nisâb uyarısı olmayıp nisâb miktarına ulaşmadığı için zekâtın muaf olan 50 gram altının bile zekâtını hesaplamaktadır.¹

Birleşik Arap Emirlikleri Zekât Fonu (Sandûku'z-Zekât) tarafından hizmete alınan dijital zekât hesaplama programı da Türkçe hizmet veren Hasene Yardım Derneği'nin zekât hesaplama aracı gibi oldukça kapsamlıdır. Bu programda nakitlerle birlikte tarım ürünleri ve hayvanların zekâtları kolaylıkla hesaplanabilmektedir. Uygulamayı benzerlerinden ayıran en önemli özellik hicri ve miladi yıl ayrımıyla hesaplama yapabilme kabiliyetine sahip olmasıdır. Bilindiği üzere zekât her kameri yılda bir sefer ödenmek üzere farz kılınmış bir ibadettir. Miladi yılın kameri yıla göre 11 gün fazla olduğu dikkate alınınca bir hicri yılda (354 gün) ödenmesi gereken % 2,5 oranındaki miktar miladi yıl hesabıyla daha da yükselmekte % 2,575 (2,577, 2,579)² olmaktadır. İşte ilgili uygulama, bu ayrıntıya önem verilerek hazırlanmıştır. Uygulamanın fikhî açıdan isabetli olan bir diğer özelliği, farklı ayarlara sahip olan altınların, uygulamadaki bölüme milyem hesabıyla 24 ayar olarak girilmesini istemesidir. Nisâb miktarını 85 gram 24 ayar has altın olarak kabul etmekte ve 85 gram 18 ayar altınınız olduğunu beyan ederek uygulamayı kullanmak istediğinizde bu altının esasında 85 gram olmayıp 63,750 gram has altın miktarında olduğu için zekâta tabi olmadığını ifade etmektedir. Buna göre 113,33 gram 18 ayar altın gerçekte 85 gram has altına karşılık geldiği için zekâta tabi olabilmektedir. Esasında uygulama bu ayrıntıyla gerçek zekât miktarına ulaşmayı hedeflediği halde herkesin bu hesaplamayı yapıp yapamayacağını düşünerek yardımcı bir uygulamayı sisteme entegre etmesi beklenirdi. Ancak bu şekilde daha işlevsel olacağını düşündüğümüz uygulamanın aslında oldukça önemli bir hususa değindiği görülmektedir. Bir diğer husus farklı ayarlardaki altınların 24 ayara endeksenerek hesaplanması fakirlerin lehine olmayacağı söylenebilir. Bu kapsamda nisâb hesaplanmasında 22 ayarın esas alınmasının hem zekât mükellefi hem de zekât alacaklısı için hakkaniyete daha uygun olduğu ifade edilebilir.

Zirai ürünlerle ilgili olarak cumhurun görüşüne uygun olarak nisâb tayin edilmiş ve o miktarın altında kalan kısmın zekâta tabi olmadığı ifade edilmiştir.

---

¹ Beytu'z-zekât.

² İfade edilen oran farklılıkları şubat ayınının 29 gün olup olmamasına göredir. Detaylı bilgi için bk. Esen, "Zekâtın Pratik Olarak Hesaplanma Yöntemleri", 732.

Uygulama, nisaba ulaşan ve emekle sulanan mahsullerden ödenmesi gereken miktarı % 5, emeksiz sulanan mahsullerden ödenmesi gereken miktarı % 10 olarak hesaplama yaptığı görülmüştür. Bir süre emekle bir süre de emek verilmeksizin sulanan (munâfese) arazilerin zekatıyla ilgili olarak ise % 7,5 oranında zekât matrahı çıkarmıştır. Bu tür zirai ürünlerden % 7,5 oranında zekât ödenmesi yönündeki ictihadın dayanağı Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin görüşleri kapsamında olduğu görülmektedir.¹ Modern dönemde zekât muhasebesi konusunda müstakil eser kalem alan el-Huleyfi ve bazı araştırmacılar bu görüşü eserlerinde ifade etmişlerdir.²

Hayvanların zekatıyla ilgili ise rakam/değer bazında bir hesaptan ziyade klasik fıkıh literatüründe olduğu gibi hayvan cinsinden hesaplama yapmaktadır. Örneğin 25 devesi olan mükellef, 2 yaşına girmiş bir dişi deve (Bint mehâz), 30 sığırı olan 2 yaşına girmiş bir dana (Tebî') ve 50 koyunu olan bir koyun zekât vermelidir.³

4. 3. İngilizce Hizmet Veren Dijital Zekât Hesaplama Araçları

Amerika Zekât Vakfı (Zakat Foundatin of America) dijital zekât hesaplama aracıyla nakitler ve benzeri finansal varlıkların zekâtı hesaplanabilmekte olduğu zikredilmişti. Bu kapsamda 100,000 doları, 100 gram altını ve 1000 gr gümüşü olan mükellefin ödenmesi gereken zekât miktarı şöyledir: Altın-dolar paritesinin 56 dolar olduğu düşünülünce 100 gram altın 5600 dolardır. Gümüş-dolar paritesinin 0,85 sent iken 1000 gram gümüş 850 dolar olmaktadır. Hesaplanmak üzere programa kaydedilen miktarı kendi içerisinde kur hesaplama yapma imkânı vermemektedir.- Mal varlığı 106,450 dolar olan mükellefin ödemesi gereken zekât matrahı toplamda 2661,25 dolar olarak hesaplanmaktadır. Nakitlerden ödenmesi gereken zekât miktarının 1/40 olduğu

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Gırnâtî Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li-Muhtasari Halîl* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 3/124; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/87; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni* (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 3/10; Hanefîlerin konuyla ilgili görüşleri senenin çoğuna itibar edileceği yönündedir. Bk. Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud Bâbertî, *İnâye şerhu'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.).

² Yiğit vd., *Zekât İlmihali*, 100-101; Accounting and Autiting Organization for Islamic Financial Institutions AAOIFI, *el-Me'âyîru's-şer'iyye* (Manama: Hey'etu'l-muhasebe ve'l-muraca'a li'l-me'âyîri's-şer'iyye li'l-muessesâti'l-mâliyye, 2017), 35/5/4/1; Huleyfi, *et-Tecdîd fi fikhî'z-zekât ve muhâsebetihâ li's-şerikât ve'l-efrâd*, 113; Huleyfi, *Zekât Muhasebesi*, 67; Melih Turan, *40 Soruda Zekât* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 67-68.

³ Farklı hesaplamalar için bk. Sandûku'z-Zekât.

dikkate alınca bu rakamın isabetli olduğu görülmektedir. Bu programda hicri yılın esas alınarak hesap yapıldığını söylenebilir. Zira mükellefe bu manada bir uyarı yapılamamaktadır. Dolayısıyla mükellefin bu hükmü bileceği varsayılmaktadır.

Ulusal Zekât Vakfı'nın (National Zakat Foundation) zekât hesaplama aracıyla aynı mal varlığı hesaplandığı takdirde şu sonuca ulaşılmalıdır: 100,000 sterlini, 100 gram altını (bir gram altın 40,39 sterlin olduğu düşünülünce 4039 sterlin eder), 1000 gram gümüşü (bir gram gümüş 0,62 sterlin olunca 620 sterlin eder) olan bireyin toplamda 166,039 sterlini mevcuttur. Dolayısıyla mükellefin ödemesi gereken rakam 4.150,98 sterlidir. Halbuki program bu hesaplamayı doğru bir şekilde yapmamaktadır. Yazılım kaynaklı olduğu düşünülen bu hesaplama hatasının başka yönleri de bulunmaktadır. Sistem esasında altın ve gümüş rakamlarını otomatik olarak sterline çevirmeyi vadettiği halde bunu sağlayamamaktadır. Ulusal zekât fonuna ait zekât hesaplama kalemleri içerisinde diğer araçlardan farklı olarak kullanımı konusunda ciddi tereddütlerin olduğu kripto varlıkların¹ zekatının hesaplanma imkânı da vardır.² Her iki hesaplama aracında zekât nisâbı olarak 20 miskal altın karşılığı olan 85 gram altın ve değerinin esas alındığını ifade etmemiz gerekir.

Sonuç ve Teklifler

Modern dönemde ortaya çıkan teknolojilerin bireylerin dini hayatında sağladığı kolaylıklardan biri de dijital hesaplama araçlarıdır. Bunlar içerisinde namaz vakitlerinin tespiti, kible tayini, hicri ayların başlangıcı ve bitişi (ramazan orucu ve hac takvimi) ve miras paylarının tespiti³ gibi birçok konu yer almaktadır. Dijital zekât hesaplama araçları da ifade edilen teknolojilerin başında

---

¹ Konunun detayı için bk. Adnan Oweida vd., *İslami Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintech) Blokzincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*, ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2020).

² Haram malların zekâtı konusundaki genel kanaat bunların zekâta tabi olmayıp tamamının sahiplerine ulaştırılması yönündedir. Ancak kripto varlıkların kullanımındaki adem-i cevaz görüşü onun alt yapısıyla ilgili kapsamlı problemler nedeniyledir. Dolayısıyla kripto paralardan elde edilen gelirlerle alakalı konu farklı olmakla birlikte bunların ana paralarının zekâta tabi olup olmayacağı farklı bir konudur. Haram malların ne şekilde tasarruf edileceği yönündeki Hanefî fukahânın kanaatleri için bk. İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 6/386.

³ Miras hesaplama araçlarıyla ilgili örnek bir çalışma için bk. Shahbaz Ahmad Cheema, "Distribution of Inheritance under Islamic Law: An Appraisal of Online Inheritance Calculators" (Erişim 18 Şubat 2021).

gelmektedir. Bu kapsamda çalışmanın içerisinde yapılan değerlendirmelere ilaveten sonuç aşamasında şu hususlara işaret edilebilir:

1. Farklı zekât hesaplama araçlarından seçilen örneklerle ilgili teknolojilerin olumlu ve olumsuz yönlerine işaret edilmiştir. Olumlu olarak hesaplamadaki kolaylık ve ulaşılabilirlik için başında ifade edilebilirken, bu teknolojilerin kullanımında sağlama usûlünün aktif şekilde kullanılması gerektiği görülmüştür. Dolayısıyla dijital zekât hesaplama araçlarının kullanımı zekât ahkâmının belirli bir düzeyde bilinmesi neticesinde işlevsel olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle hem yanlış hesaplamaların önüne geçilecek hem de bireysel hesaplamalardaki yanlışlıklar giderilmiş olacaktır. Zira kimi bireyler hesaplama konusunda yeteri bilgiye sahip oldukları halde zekât ahkâmını yeteri seviyede bilememekte kimi bireyler ise aksi bir durumda olabilmektedir.

2. Kanaatimizce örnekleri verilen bazı sitelerde görüldüğü üzere zekât hesaplamasının hangi görüş ve esaslara göre geliştirildiğinin yer aldığı bir izahname eklenmelidir. Ayrıca bu bölümde kullanıma sunulan dijital hesaplama aracının geliştirilmesine katkı sunanların isimlerinin de verilmesi faydalı olacaktır. İzahname bölümüyle kullanıcılar hem yararlandıkları sitenin tercih ettikleri görüşlere ve bunların delillerine ulaşabilecek hem de hazırlayanlara dair bilgilerle ilgili sitenin ehil kimseler tarafından hazırlanıp hazırlanmadığı kanaatini elde edecektir.

3. Bilindiği üzere fukahânın cumhurunun genel kabulüne göre kadınların ziynet eşyası olarak kullandıkları altın ve gümüşler zekâta tabi değildir. Zikri geçen zekât hesaplama araçlarının hiçbirinde bu hususa değinilmemiş ve bu konuda mükelleflere ayrıca bir uyarı mesajı verilmemiştir. Halbuki bu uygulamalar farklı mezheplerin görüşlerini tatbik eden geniş çevrelerce kullanılmaktadır. Dolayısıyla ifade edilen bu ayrıntının belirtilmemiş olması zekât hesaplama araçları açısından eksikliklerdir. Her ne kadar Hanefî fakihler tüm altın çeşitlerinin zekâta tabi olduğu yönündeki kanaatini benimseyeceği düşünülen uygulamaların varlığı söz konusu olsa da cumhurun kanaatini benimsediği bilinen kurumlara ait uygulamalarda da bu durumun ihmal edilmiş olması dikkat çekicidir.

4. Bireylerin zekât hesaplamasına yardımcı olan bu dijital teknolojilerinin yanı sıra şirketlerin zekât hesaplamalarını yapma kabiliyetine sahip olan daha

kapsamlı uygulamaların geliştirilmesine ihtiyaç olduğu bu aşamada belirtilmelidir. Şirket türleri, farklı ortaklıklar, ticarete konu olan varlıkların çeşitleri gibi oldukça farklı unsurların dikkate alınarak hazırlanacak zekât hesaplama araçlarıyla mükelleflerin isabetli, somut ve objektif sonuçlara ulaşması hedeflenmelidir. Örneğin gıda, temizlik, bilişim veya finans sektörlerinde hizmet veren şirketlerin kendi iç işleyişi dikkate alınarak kurgulanan zekât hesaplama araçları sayesinde mükellefler olumlu şekilde yönlendirilebileceği gibi eksik ve yanlış hesaplamaların da önüne geçilecektir.

5. Bu araştırmamızla tartışmaya açtığımız dijital zekât hesaplama araçlarını geliştirenler ve kullananlar açısından son derece titiz davranılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Benzer uygulamaların olumlu ve olumsuz yönleri dikkate alınarak eksikliklerin giderilmesine vesile olacağını umduğumuz bu çalışmanın, konuya ilgisi olan araştırmacılara farklı bir perspektif sunması amaçlanmıştır. İslam'ın beş esasından biri olan zekât ibadetinin modern gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan farklı bir boyutuyla ilgili problemlerin görülmesi, bunların tashih edilmesi ve zekât hesaplama teknolojilerinin geliştirmesi neticesinde hem Allah (c.c.) emri hakkıyla ifa edilecek hem de zekât alacaklısı olan bireylerin hakları zayi edilmeyecektir.

Kaynakça

- AAOIFI, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. *el-Me'âyîru's-şer'iyye*. Manama: Hey'etu'l-muhasebe ve'l-muraca'a li'l-me'âyîri's-şer'iyye li'l-muessesâti'l-mâliyye, 1. Basım, 2017.
- Acar, H. İbrahim. "Zekatın Önemi, Temel İhtiyaçlar ve Nisab Miktarıyla İlgili Değerlendirmeler". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 129-141.
- Aydın, Fatih Mehmet. "Toprak Ürünlerine Kıyas Edilmeye Çalışılan Bazı Malların Zekâtı Hususuna Eleştirel Bir Bakış". *Güncel Dinî Meseleler (Sempozyum)*, 29-52.
- Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud. *İnâye şerhu'l-Hidâye*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bilgin, Yusuf. "Türkiye'de Zekât Çalışmaları: İHH Örneği". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, 489-506.
- Buhûtî, Mansur b. Yûnus. *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. Riyad: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Cheema, Shahbaz Ahmad. "Distribution of Inheritance under Islamic Law: An Appraisal of Online Inheritance Calculators". Erişim 18 Şubat 2021. Erişim 18 Şubat 2021. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3674913#references-widget
- Çeker, Orhan. *İlm-i Hâl'im (Akâid, İbadetler, Bazı Meseleler ve Peygamber Efendimiz s.a.s)*. Konya: Tekin Kitabevi, 1. Basım, 2020.
- Dadaş, Mustafa Bülent. "Zekâtın Tenmiyesinin Fıkhî İmkânları". *Diyanet İlmî Dergi* LIII/1 (2017), 63-102.
- Demirel, Muhsin. "İktisadi Gelişmeler Bağlamında Zekâta Tabi Mallar ve Zekât Oranları". Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Durmuş, Abdullah. "Finansal Ürünlerin Zekâtı". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, 611-634.
- Erkal, Mehmet. "Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 10 (2007), 9-35.
- Erkal, Mehmet. "Zekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 19 Nisan 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat>

- Esen, Bilal. "Zekâtın Pratik Olarak Hesaplanma Yöntemleri". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, 729-764.
- Güman, Osman. "Zekât Nisab Değerlerinin Güncellenmesi". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, 687-710.
- Güman, Osman. "Zekât Nisabına Dair Çağdaş Yaklaşımlar". *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* IV/3 (2018), 62-73.
- Huleyfî, Riyâd Mansûr el-. *et-Tecdîd fî fıkhu'z-zekât ve muhâsebetihâ li'ş-şerikât ve'l-efrâd*. Kuveyt: Mektebetü'l-imâmi'z-Zehebî li'n-neşr ve't-tevzî', 1. Basım, 2020.
- Huleyfî, Riyad Mansur el-. *Zekât Muhasebesi*. çev. Muhammed Tarık Ablak. İstanbul: İktisat Yayınları, 1. Basım, 2020.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l- muhtâr şerhu Tenviru'l ebsâr*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1992.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Rüşd el-Hafîd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadîs, 2004.
- İlâhî, Muhammed Manzûr. *el-Kıyâs fil'l-'ibâdât hükmühû ve eseruhû*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 2004.
- Kacı, Temel. "Temel İhtiyaç Maddelerini Temin Etmek İçin Biriktirilen Paranın Zekâtta Muafiyeti Meselesi". *International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics Proceedings Book*, 22-31.
- Karadavî, Yusuf el-. "Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekatı". ed. Mehmet Bayyigit. *İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, 471-525.
- Manav, Ahmet Başaran - Haçkalı, Abdurrahman. "Günümüz Gayrimenkul Mallarının Zekâtına Dair Görüşlerinin Değerlendirilmesi". *Trabzon İlahiyat Dergisi* VII/2 (2020), 263-296.
- Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Gırnâtî. *et-Tâc ve'l-iklîl li-Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.

- Oweida, Adnan vd. *İslami Finans ve Finansal Teknolojiler (Fintech) Blozincir-Akıllı Sözleşmeler-Kripto Paralar*. ed. Murat Şimşek - Mahmut Samar. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Serhân, Sâmî. "İstihdâmu'l-hâsûb fi'zekât". *Nedve tekniyeti'l-ma'lûmât ve'l-ulûmi's-şer'iyye*, 360-392.
- Şensoy, Necdet. "Zekât Muhasebesi". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, 711-728.
- Şirbînî, Muhammed İbn Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Terzi, Günay - Bilen, Mahmut. "Türkiye'de Zekâtın Kurumsallaşması ve Diyanet Personelinin Bakış Açısı Hakkında Bir Araştırma (Kocaeli Örneği)". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXII/41* (2020), 81-114.
- Topal, Şevket - Kişmir, Abdulkadir. "İslâm Hukukunda Öşür ve Delilleri". *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi III/1* (2019), 5-52.
- Turan, Melih. *40 Soruda Zekât*. İstanbul: İktisat Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Turan, Melih. *Zekat Politikası: Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Mevsimler Kitap, 1. Basım, 2018.
- Yiğit, Yaşar vd. *Zekât İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Anadolu Ajansı. "Albaraka Türk'ten 'Zekat Asistanı' Uygulaması". Erişim 21 Aralık 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/finans/albaraka-turkten-zekat-asistani-uygulamasi/645005>
- Beytu'z-zekât. "İhseb Zekâtek". Erişim 08 Aralık 2020. <https://www.zakathouse.org.kw/calculate.aspx>
- Din İşleri Yüksek Kurulu. "Toprak Ürünlerinin Zekâtı Nasıl Verilir?" Erişim 15 Şubat 2020. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/414/toprak-urunlerinin-zekati-nasil-verilir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>
- Din İşleri Yüksek Kurulu. "Ürün Elde Etmek İçin Yapılan Masraflar, Öşür Verilirken Dikkate Alınır Mı?" Erişim 15 Şubat 2020. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/419/urun-elde-etmek-icin-yapilan-masraflar--osur-verilirken-dikkate-alinir-mi-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>
- Hasene Yardım Derneği. "Zekat Hesaplama". Erişim 18 Aralık 2020. <https://www.hasene.org/zekat-hesaplama/>

National Zakat Foundation. "I'm Ready To Work Out My Zakat". Erişim 08 Aralık 2020.

https://secure.nzf.org.uk/?_ga=2.48354532.335318949.1609853627-2144384584.1609853627

Sandûku'z-Zekât. "İhseb Zekâtî". Erişim 08 Aralık 2020.
<https://www.zakatfund.gov.ae/zfp/web/calculation/calculatemyzakat.aspx>

Türkiye Diyanet Vakfı. "Zekât Hesaplama Sistemi". Erişim 08 Aralık 2020.
<https://zekathesapla.tdv.org/>

Zakat Foundatin of America. "Zakat Calculator". Erişim 08 Aralık 2020.
<https://www.zakat.org/resource-center/zakat-calculator>

Repoya Alternatif Finansman Yöntemleri

Muhammed Fatih TURAN*

Öz

Likidite esnekliği ve pazarlık kolaylığı açısından diğer para piyasası araçlarına göre daha avantajlı sayılan repo, yaygın kullanımı ile son yıllarda en hızlı gelişen para piyasası araçlarından biri olmuştur. Repo, finansal bir kurumun, kurumsal veya bireysel yatırımcıya hazine bonosu, devlet tahvili gibi sabit getirili bir menkul kıymeti satması ve bu menkul kıymeti, önceden belirlenen bir fiyattan, ileri bir tarihte geri satın almak üzere anlaşma yapması olarak tarif edilmektedir. Repo işleminin başlangıcında, borç para verilmekte ve karşılığında menkul kıymet alınmaktadır. İşlemin bitiminde menkul kıymet borç alana geri verilirken, borç alan da aldığı parayı ek bir faizle geri ödemektedir. Repoda taraflardan birisi fon ihtiyacını gidermek, diğeri ise sağladığı fon karşılığında faiz geliri elde etmek istemektedir.

Repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler çoğunlukla, devlet tahvili, hazine bonosu, banka bonoları ve banka garantili bonolar, toplu konut idaresi tarafından çıkarılan borçlanma senetleri, yerel yönetimler ve bunlarla ilgili idare ve kuruluşların çıkarmış oldukları borçlanma senetleridir. Bu nedenle repo işlemlerinde alacağın ödenmeme riski çok düşüktür. Bununla birlikte, repo işlemine konu olan menkul kıymetler çoğu kere alıcıya fiziki olarak teslim edilmemekte, işlemler kâğıt üzerinde hesaben gerçekleştirilmektedir. Repo, düz ve ters repo olarak iki şekilde ifade edilebilmektedir. Düz repo, menkul kıymetlerin geri alım taahhüdü ile satışı iken, ters repo, menkul kıymetlerin geri satış taahhüdü ile alımıdır.

İslam hukukçuların çoğu, bir malın başkasına yüksek fiyattan vadeli olarak satılıp teslim edilmesinden sonra, aynı malın daha düşük fiyattan peşin olarak satın alınması veya bir malın peşin olarak satıldıktan sonra aynı satıcı tarafından daha pahalı bir fiyata veresiye olarak geri satın alınması şeklindeki satım görünümlü faizli işlemleri caiz görmemişlerdir.

En basit şekilde repo işleminin fıkhîta yasaklanmış riba kapsamına girmemesi için alternatif olarak şu işlemler uygulanabilir:

---

* Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, fatih.turan@erzincan.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-9371-4453.

a) Satılan menkul kıymetin, satış anında kararlaştırılan tarihte mevcut fiyattan fazlasıyla geri satın alınmasının taahhüdü yerine, ileri bir tarihte geçmişe dönük olarak anaparada gerçekleşen enflasyon kaybının (borcun mislen ödenmesi prensibine uygun bir şekilde) anaparanın üzerine eklenerek menkul kıymetin geri satın alınmasının taahhüt edilmesi.

b) Menkul kıymetin geri satın alımı esnasında piyasa fiyatına göre alınması.

c) Bazı ülkelerde bankalar arası piyasa ve borsalarda uygulandığı gibi finansman ihtiyacı olan bankanın merkez bankası yada likidite fazlası bulunan bankadan vadeli olarak herhangi bir mal (menkul kıymet) satın alıp, geri ödeme garantisi olarak kendi gelir havuzundan İslamî esaslara uygun hisse senetlerini/sertifika larını rehin olarak bırakması, ardından söz konusu menkul kıymeti başka bir bankaya peşin satarak finansman ihtiyacını gidermesi.

d) Finansmana ihtiyacı olan banka ile likidite fazlası olan bankanın karşılıklı karz sözleşmesi (tekaruz) yapması.

e) Banka ya da kişilerin bir başka bankadan teverruk talebinde bulunması ile söz konusu bankanın uluslararası piyasadaki borsalardan bir emtiayı satın alıp müşteriye murabaha yoluyla vadeli olarak satması ve müşterinin bankayı malı satmak üzere vekil tayin etmesi ile de bankanın malı satın aldığı fiyattan aynı satıcı dışında başka bir satıcıya peşin olarak satması (hem bankanın kazancının olduğu hem de müşterinin vadeli finansman elde ettiği organize teverruk işlemi). Bu işlemde en başta organize teverruk işlemine konu olan emtianın satıcının mülkiyetinde olması ve satın aldıktan sonra müşterinin emtiayı hakikaten veya hükmen kabzediyor olması ve emtianın ilk satıcısına asla dönmemesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, fıkıh, repo, banka, teverruk

Alternative Financing Methods To Repo

Muhammed Fatih TURAN*

Abstract

Considered more advantageous than other money market instruments in terms of liquidity flexibility and ease of bargaining, repo has been one of the fastest growing money market instruments in recent years with its widespread use. Repo is defined as “a financial institution selling a fixed-income securities such as treasury bills or government bonds to an institutional or individual investor and making an agreement to buy this security back at a future date at a predetermined price”. At the beginning of the repo transaction, money is lent and securities are received in return. At the end of the transaction, the security is given back to the borrower, while the borrower repays the money received at an additional interest. One of the parties in the repo wants to meet their fund needs, and the other wants to earn interest income in return for the fund it provides.

Securities that can be subject to repo transactions are mostly government bonds, treasury bills, bank bonds and bank guaranteed bonds, debt securities issued by the mass housing administration, and debt securities issued by local governments and related administrations and institutions. For this reason, the risk of non-payment of the receivable in repo transactions is very low. However, securities subject to repo transactions are often not physically delivered to the buyer, transactions are carried out on paper account. Repo can be expressed in two forms as straight and reverse repo. While straight repo is the sale of securities with a repurchase commitment, reverse repo is the purchase of securities with a commitment to repurchase.

Most of the Islamic jurists do not consider it permissible to buy the same good in cash at a lower price after a good is sold and delivered to another at a higher price, or to buy back a good for a more expensive price by the same seller on credit.

In the simplest way, the following transactions can be applied as an alternative so that the repo transaction does not fall within the scope of riba prohibited in fiqh:

---

* Assoc. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, fatih.turan@erzincan.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-9371-4453.

a) Commitment to repurchase the securities by adding the inflation loss (in accordance with the repayment of debt principle) to the principal at a future date, retrospectively, instead of a commitment to repurchase the securities at the date agreed upon at the time of sale.

b) Buying the security at the market price during the buyback

c) As applied in interbank markets and exchanges in some countries, the bank in need of financing purchases any property (securities) from the central bank or the bank with excess liquidity, and leaves the shares / certificates in accordance with the Islamic principles from its own income pool as a repayment guarantee, then, by selling the said security to another bank in cash and meeting its financing needs.

d) Mutual provision agreement (repetition) between the bank in need of financing and the bank with excess liquidity

e) With the bank or persons requesting to be inherited from another bank, the said bank purchases a commodity from stock markets in the international market and sells it to the customer through murabaha, and the customer appoints the bank to sell the goods to another seller other than the same seller at the same price. (organized transversal transaction where both the bank earns and the customer obtains term financing). In this transaction, the commodity subject to the organized transferring transaction must be the property of the seller and the customer must be holding the commodity in fact or by default after purchasing it and never return to the first seller of the commodity.

Keyword: Islam, fiqh, repo, bank, tewerruq

Giriş

Bankalar faaliyetlerinin kesintisiz olarak devamı için her zaman yeterli miktarda kullanılabilir likit fona sahip olmak zorundadırlar. Diğer yandan bankalar, ellerindeki mevduatları değerlendirerek kâr elde etmek isterler. İşte hem yeterli likiditenin sağlanması hem de kısa dönemde nakit fazlasının değerlendirilebilmesi için repo, bankalar için kârlı bir yatırım olarak görülmektedir.

Likidite esnekliği ve pazarlık kolaylığı açısından diğer para piyasası araçlarına göre daha avantajlı sayılan repo, yaygın kullanımı ile son yıllarda en hızlı gelişen para piyasası araçlarından biri olmuştur. Repo, “finansal bir kurumun, kurumsal veya bireysel yatırımcıya hazine bonosu, devlet tahvili gibi sabit getirili bir menkul kıymeti satması ve bu menkul kıymeti, önceden belirlenen bir fiyattan, ileri bir tarihte geri satın almak üzere anlaşma yapması” olarak tarif edilmektedir.¹

Repo işleminin başlangıcında, borç para verilmekte ve karşılığında menkul kıymet alınmaktadır. İşlemin bitiminde menkul kıymet borç alana geri verilirken, borç alan da aldığı parayı ek bir faizle geri ödemektedir.² Repo faiz oranı ve vade, taraflar arasında yapılan anlaşma ile belirlenmekte, buna karşın vade bir gecelik olabileceği gibi 1 ila 30 günlük ya da 1 yıl gibi daha uzun süreli olabilmektedir. Mesela vadesi 6 ay olan belli miktarda nakit paraya ihtiyacı olan A şahsı, sahip olduğu otomobili kredi karşılığında bir bankaya satarak sabit fiyattan 6 ay sonra geri alma konusunda anlaşabilir. Otomobilin geri alım fiyatı, A şahsının aldığı borç para ile onun altı aylık faizinin toplamına eşit olacaktır. A şahsı borcu ödemede temerrüde düşerse, banka otomobilin maliki olmaya devam edebilir ya da otomobili satarak kredi ve faizini mahsup edebilir.

Repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler çoğunlukla, devlet tahvili, hazine bonosu, banka bonoları ve banka garantili bonolar, toplu konut idaresi tarafından çıkarılan borçlanma senetleri, yerel yönetimler ve bunlarla ilgili idare ve kuruluşların çıkarmış oldukları borçlanma senetleridir. Bu nedenle repo işlemlerinde alacağın ödenmeme riski çok düşüktür. Bununla birlikte, repo

---

¹ İlhan Özer, *Devlet Maliyesi*, (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1980), s. 122, 125; Nur Keyder, *Para*, (Ankara: ODTÜ yay., 1990), s. 10-11; Turan Öndeş, “Repo Geri Satın Alma Sözleşmesi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi İlimleri Fakültesi Dergisi*, (Erzurum: 1995, c. 11, sayı: 1-2, s. 246.

² Ali Ceylan, *İşletmelerde Finansal Yönetim*, (Bursa:Ekin Kitabevi, 2000), s. 389.

işlemine konu olan menkul kıymetler çoğu kere alıcıya fiziki olarak teslim edilmez, işlemler kâğıt üzerinde hesaben gerçekleştirilir.¹ Repo işleminde sermaye piyasası aracı (menkul kıymet) fizikî olarak teslim edilmese de mülkiyeti alıcıya geçer ve yapılan anlaşmada aksine hüküm bulunmadıkça, getirileri alıcıya ait olur. Vade tarihinde ise sermaye piyasası aracının mülkiyeti, kararlaştırılan bedelin ödenmesi ile tekrar yetkili kişi ya da kuruluşa geçer.

Repo, düz ve ters repo olarak iki şekilde ifade edilebilmektedir. Düz repo, menkul kıymetlerin geri alım taahhüdü ile satışı iken, ters repo, menkul kıymetlerin geri satış taahhüdü ile alımıdır. Ters repo deyimi repo işlemini borç veren açısından tanımlayan bir deyimdir. Repoda borç alan kaynak sağlamak amacıyla sattığı menkul kıymetleri vade sonunda geri almayı taahhüt ederken; ters repo da borç veren satın aldığı menkul kıymetleri vade sonunda satmayı taahhüt etmektedir.

1. Fıkhî açıdan repo işlemleri:

Repo işlemleri asırlar önce İslam toplumlarında faize alternatif işlemler olarak düşünülmüş ve uygulanmaya çalışılmış bey' bi'l-îyne işlemleriyle büyük benzerlik taşımaktadır. Bey'u'l-îne "bir malın başkasına yüksek fiyattan vadeli olarak satılıp teslim edilmesinden sonra, aynı malın daha düşük fiyattan peşin olarak satın alınması veya bir malın peşin olarak satıldıktan sonra aynı satıcı tarafından daha pahalı bir fiyata veresiye olarak geri satın alınmasıdır.

Görüldüğü üzere repoya benzer bir işlem olan bey'ul-îne tamamıyla satım görünümlü faizli bir borç işlemidir. Bu yüzden fakihlerin çoğunluğu içerik itibarıyla tam anlamıyla faizli bir karz akdi olduğunu kabul ederek bey'u'l-îne'ye cevaz vermezler.² Özellikle bazı Hanefilerin ve İmam Şafii'nin bey'ul-îne tarzı işlemleri caiz gördüğü yönünde nakiller bulunmaktadır. Ancak bu nakiller dikkatlice incelendiğinde, Hanefilerin caiz gördüğü işlemle, faizli bir borç ilişkisi içerisinde değil, tabi bir seyir içerisinde önceden satılan malın daha ucuza geri satın alınması veya önceden satılan malın daha pahalıya geri satın alınmasının

---

¹ Bk. Menkul Kıymetlerin Geri Alma veya Satma Taahhüdü ile Alım Satımı Hakkında Tebliğ, Md. 9.

² Ebu Bekr Muhâmmed b. Ahmed es-Serahsî, (ö. 483/1090), el-Mebsût, (Beyrût: Dâru'l-Marife, 1989/1409), 14/64; Ebûbekir b. Mesûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-Senâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1982), 5/ 198; Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, (Mısır, Mektebetü Mustafa, 1975), 2/ 154.

kastedildiği görülmektedir.¹ İmâm Şâfiî'nin de bu tarz işlemleri sahih saymasındaki asıl etken, işlemin zahiren alım-satım olmasıdır. Ancak işlemde faizli borç işlemi yapma niyeti bir şekilde açığa vurulduğu takdirde İmâm Şâfiî'e göre de işlemin caiz olmayacağı ve batıl sayılacağı anlaşılmaktadır.²

Repo da bey'ul-îne gibi esas itibariyle faizli bir karz akdidir. Repoda mülkiyet naklinin gerçekleşmesine rağmen geri satım garantisinin bulunması, bu işlemin normal bir satım akdi değil, tamamen bir borç verme işlemi olduğunu açıkça göstermektedir. Bununla birlikte günümüzde reponun faizli bir borç verme yöntemi olduğunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Repoda taraflardan biri fon ihtiyacını gidermek, diğeri ise sağladığı fon karşılığında faiz geliri elde etmek istemektedir.

2. Repoya alternatif finansman yöntemleri:

En basit şekilde repo işleminin fıkhîta yasaklanmış riba kapsamına girmemesi için kanaatimizce iki yol bulunmaktadır. Birincisi; elinde (hisse senedi gibi) menkul kıymet bulunduran tarafın (borç alan), sattığı menkul kıymeti, satış anında kararlaştırılan ileri bir tarihte ve mevcut fiyattan fazla bir fiyattan geri satın almayı taahhüt etmek yerine, ileri bir tarihte geçmişe dönük olarak anaparada gerçekleşen enflasyon kaybını (borcun mislen ödenmesi prensibine uygun şekilde) anaparanın üzerine ekleyerek geri satın alması veya bunu taahhüt etmesidir.

İkinci ise; menkul kıymetin geri satın alımı esnasında piyasa fiyatına göre alınmasıdır. Ancak günümüzde çoğunlukla bankalar arası piyasalarda gerçekleşen repo işleminin her iki şekilde de yapılma imkânı bulunmamaktadır. Zira birçok gideri ve masrafı bulunan ve kâr elde etme amacı taşıyan hiçbir banka/kurum meccanen borç verme faaliyetinde bulunmaz. Bu yüzden repo işleminin bir murabaha işlemine, hem borç alanın hem de borç verenin istifadesinin mümkün olacağı fıkhî esaslara uygun bir şekilde dönüştürülmesi gerekir.

---

¹ Kemâleddin Muhammed b. Abdulvâhid İbnu'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 7/148; Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve İstâlâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 5/47.

² Muhâmed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, h.1393) 3/78, 79.

Günümüzde İslam ülkelerinde bazı araştırmacılar tarafından bu konuda bir takım tekliflerin getirildiği, bazı ülkelerde ise repoya alternatif bankalar arası işlemler yapıldığı görülmektedir.

Bu teklif ve işlemlerden bazıları şunlardır:

1- Repo'da taraflar arasında mudarebe ortaklığı oluşturularak bu işlem bir murabaha işlemine çevrilebilir. Buna göre fon ihtiyacı olan bir banka, fon fazlası olan bir başka banka ile mudarebe ya da şirket ortaklığı yapar. Böyle bir ortaklıkta finansman ihtiyacı olan banka mudarib, fon fazlası olan banka rabbu'l-mal olur. Mudaribin yapmış olduğu faaliyetler neticesinde resmi ve diğer giderler çıktıktan sonra her iki taraf kârı paylaşırlar. Ancak para esas itibariyle likidite fazlası olan bankanıdır. Böyle bir durumda finansman ihtiyacı olan (mudarib) yapmış olduğu amel neticesinde hem kâr elde etmiş hem de ihtiyaç duyduğu parayı finanse etmiş olur. Likidite fazlası banka da (rabbu'l-mal) bu işlemle kısa vadeli kâr elde eder. Bununla birlikte mudarib olan bankanın mudarebe hesabı olması ve rabbu'l-mal'den aldığı paraların bu hesapta toplanması ve mudarebe ortaklığına dair tüm faaliyetlerin bu hesap üzerinden yapılması gerekmektedir. Bu işlem uygulanabilir gözükmemektedir. Zira rabbu'l-mal olan (finans sağlayan) müşteri, esas amacı bir ortaklık kurmak olmadığından, vermiş olduğu paranın tazminini talep edebilecektir. Bu talep ise mudarebe ortaklığını batıl kılacaktır. Diğer taraftan, böyle bir şartın bulunmaması durumunda da fon fazlası bankanın mudarebe ortaklığına girme arzusu azalacaktır.

2- Finansmana ihtiyacı olan banka ile likidite fazlası olan banka karşılıklı karz sözleşmesi (tekaruz) yapabilir. Mesela 100 milyon TL'ye ihtiyaç duyan banka fon fazlası olan bankadan borç ister ve ileriki bir tarihte de kendisinin o bankaya 100 milyon TL borç vereceğini taahhüt eder. Böyle bir karz sözleşmesinin şartlı bir karz yani ileride elde edilecek bir menfaat için borç vermenin söz konusu olduğu bir karz sözleşmesi kabul edilip, İslam'daki riba kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Bazı araştırmacılar, iki taraf arasında eşit bir menfaat olması yani taraflardan birisinin "bana 6 ay sonra 20 milyon TL borç verirsen ben de sana 10 milyon TL borç vereceğim" demesi şeklinde değil de, hem karz verilme zamanı hem de miktarında eşitlik bulunması durumunda bunun riba kapsamına girmeyeceğini savunur. Yani taraflardan birisi 1 milyon TL günlük ödünç verirken, diğer tarafın da günlük 1 milyon TL ödünç vermesi gerekir.

3-Finansman ihtiyacı olan banka ve likidite fazlası olan banka birbirileri için mevduat hesabı açarlar. Mevcut paralarının bir kısmını bu hesaplarda tutarlar. Bu bir mevduat olduğu için şartlı karzda olduğu gibi süre ve meblağ açısından eşitlik şartı da aranmaz.

4- Paraya ihtiyacı olan banka, merkez bankası ya da elinde nakit bulunan bir banka ile “teverruk sözleşmesi” yapar. Bankalar arası piyasada teverruk sözleşmesi; paraya ihtiyacı olan bir bankanın bir malı vadeli satın alıp başka birisine peşin satması şeklinde cereyan etmektedir. Bu sözleşmeye göre, finansman ihtiyacı olan banka merkez bankası ya da likidite fazlası bulunan bankadan vadeli olarak herhangi bir mal (islamî esaslara uygun menkul kıymet) satın alır. Bu vadeli satışın geri ödeme garantisi olarak kendi gelir havuzundan İslamî esaslara uygun hisse senetlerini/sertifikalarını rehin olarak bırakır. Ardından söz konusu menkul kıymeti başka bir bankaya peşin olarak satar. Böylece finansman ihtiyacını gidermiş olur. Mal satın aldığı bankaya ödeyeceği miktar, peşin olarak sattığı miktardan vade sebebiyle fazla olacaktır. Bu şekilde geri satım vaadiyle finansman elde etme yerine vadeli olarak satın aldığı malı başka bir bankaya peşin satarak acil finansman ihtiyacını gidermiş olur. Ayrıca mal satan banka da vadeli satış sebebiyle kâr elde eder. Böyle bir yöntemde finansman ihtiyacı olan bankanın yaptığı işlem, bir esnafın yaptığı satım işleminden farklı görünmemektedir. Banka vadeli mal satın alıp, peşin fiyata başka birine satmaktadır. Merkez bankası veya diğer bankalar da ellerinde bulunan menkul kıymetleri satarak vadeli satış sebebiyle kâr elde etmektedir. Bu işlem fikhî açıdan sakıncalı gözükmemektedir. Ebu Yusuf böyle bir işlemi yani bir kişinin veresiye satın aldığı bir malı daha ucuza peşin olarak üçüncü bir şahsa satmasını uygun bulmuştur. Bu işlem bazı fıkıh kaynaklarında “teverruk akdi” şeklinde isimlendirilmiş ve İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından caiz kabul edilmiştir.¹ Bu bankaların kullandığı yöntemlerden ikincisi ise şu şekilde cereyan etmektedir:

Fon fazlası bulunan ve bunu değerlendirmek isteyen banka peşin olarak bir mal satın alır ya da finansman ihtiyacı olan bir bankayı (merkez bankası da dâhil) bu malı peşin olarak satın alma hususunda vekil tayin eder. Sonra malı onlara (kar elde etmek için) vadeli olarak satar. Bu esnada onlardan rehin olarak

¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-Muvakkîîn*, (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1973), 3/170, 200; Yunus Apaydın, “İne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 13/283.

bir İslamî hisse senedi/sertifika alır. Ardından da malı satın alan bankalar bu malı başka birisine peşin satarak finansman sağlar. Bu yöntemle birinci yöntem arasında pek fark bulunmamaktadır. Bu yöntemde, likidite fazlası bulunan bankanın daha sonra kendilerine vadeli satış yapacağı finansman ihtiyacı olan bankayı malı peşin olarak satın alma hususunda vekil tayin etmesiyle, bazı prosedürlerden uzak durulması sağlanmış olur. Her iki işlemde de fon elde etmek için alınan mal tekrar aynı tarafa satılmamakta, aynı zamanda üçüncü taraflara yapılan satış bey'ü'l-înenin üçüncü şekli gibi mizansen olmayıp, mal tekrar birinci tarafa geri dönmemektedir. Bazı İslam ülkelerindeki fetva heyetleri tarafından bu iki işlem tarzının caiz olduğu yönünde kararlar alınmıştır.

5- Günümüzde bazı katılım bankaları ile özel kişiler arasında organize teverrick adı altında şu şekilde bir işlem yapılmaktadır.

-Müşteri finans kurumuna teverrick talebinde bulunup o kurumla şartlar konusunda anlaşır.

-Talepte bulunulan finans kurumu uluslararası piyasada, çoğunlukla Londra Metal Borsasında bir emtiayı satın alıp satıcı şirketten emtianın miktar ve seri numarasının yazılı olduğu depo belgesini teslim alır.

-Bu kurum emtiayı müşteriye murabaha yoluyla vadeli olarak satar. Satın almış olduğu malın bedeline belirli bir oranda kar ekler.

- Müşteri emtiayı temellük ettikten sonra finans kurumunu emtiayı satmak üzere vekil tayin eder.

-Finans kurumu ilk alım işlemini yapmadan önce emtiayı satın aldığı fiyattan satmak üzere başka bir şirketten vaat alır

-Müşterinin vekâletine binaen finans kurumu emtiayı uluslararası piyasada peşin fiyatla satar.

Günümüz İslam hukukçuları organize teverrick akdinin hükmü konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları fakihlerin çoğunluğu tarafından caiz olduğu kabul edilen ferdi teverrick akdine kıyas ederek, organize teverrickun içerdiği tüm akitler ve vaatlerde sıhhat şartlarının yerine getirilmesi şartı ile bu akdin caiz olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca organize teverrick akdinde sıhhat şartlarının yerine getirilmesinden dolayı "akitlerde asıl olan ibahadır"

kaidesinden hareketle de sahih olması gerektiğini ifade etmişlerdir.¹ Diğer bazı İslam hukukçuları ise müşterinin emtiayı görmediğini, gerçeğini bilmediğini, satın alırken pazarlık yapamadığını, emtiayı bankadan alarak kabzedemeyip sadece nakit parayı aldığını, vadeli olarak fazlası ile geri ödediğini ve hem finans kurumu hem de müşterinin emtiayı kabzetmeden satmasını dikkate alarak faizli bir karz akdi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Öte yandan emtianın genellikle ilk sahibine döndüğünden organize teverruku caiz olmayan üç taraflı ine akdine benzetmişlerdir.²

Kanaatimizce bu işlemin caiz olabilmesi için en başta organize teverruk işlemine konu olan emtianın satıcının mülkiyetinde olması, satın aldıktan sonra müşterinin emtiayı hakikaten veya hükmen kabzediyor olması ve emtianın ilk satıcısına asla dönmemesi gerekmektedir.

Sonuç

Repo, son yüzyılda özellikle bankalar arası piyasalarda acil likidite ihtiyacının karşılanması ya da mevcut likidite fazlalığının değerlendirilmesi için yaygın bir şekilde uygulanan finansman yöntemlerinden biri olmuştur. Repo, satım görünümlü bir borç sözleşmesi olup, borç verenin faiz geliri elde etmeyi amaçladığı ve borç verene menfaat sağlayan bir işlemdir. Repo işleminin fıkhîta yasaklanmış riba kapsamına girmemesi için bu işlemdeki menkul kıymetin, ileri bir tarihte, geçmişe dönük olarak anaparada gerçekleşen enflasyon kaybının anaparanın üzerine eklenmesi suretiyle geri satın alınmasının taahhüt edilmesi ya da menkul kıymetin geri satın alımı esnasında piyasa fiyatının dikkate alınması gerekir. Bununla birlikte repo işlemlerine alternatif finansman yöntemleri olarak şu işlemler yapılabilir;

-Finansmana ihtiyacı olan banka ile likidite fazlası olan banka karşılıklı karz sözleşmesi (tekaruz) yapar.

---

¹ Nezh Hammad, “et-Teverruk, Hukmuhu ve Tatbikâtuhu’l-Muâsıra”, *Mecelletü mecmâi’l-fikhi’l-İslâmî* 19/3 (2013), s. 664; İshak Emin Aktepe, Sorularla Katılım Bankacılığı, (İstanbul: TKBB Yayınları, 2013), s. 110.

² Ali Muhyiddin Karadağı, *et-Teverruku’l-masrafi beyne’t-teverruki’l-mundabit ve’t-teverruki’l-munazzam*, (Beyrut: Darü’l-Beşairi’l-İslamiyye, 2011), s. 245; Vehbe Zuhaylî, “et-Teverruk, Hakikatuhu, Envâuhu (el-Fikhi’l-Ma’ruf ve’l-Masrifi’l-Munazzam)”, *Mecelletü mecmâi’l-fikhi’l-İslâmî*, 19/3 (2013), s. 808; Zeynelabidin Hayat-Eser Aksu, “Katılım Finans Kurumlarında Repo Alternatifleri” *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6/2, (2020), s. 1208-1212.

-Banka, merkez bankası ya da likidite fazlası bulunan bankadan vadeli olarak herhangi bir mal (menkul kıymet) satın alır. Geri ödeme garantisi olarak kendi gelir havuzundan hisse senetlerini/sertifikalarını rehin olarak bırakır. Söz konusu menkul kıymeti başka bir bankaya peşin satarak finansman ihtiyacını giderir.

-Banka ya da kişiler bir başka bankadan teverruk talebinde bulunur. Söz konusu banka uluslararası piyasadaki borsalardan bir emtiayı satın alıp, müşteriye murabaha yoluyla vadeli olarak satar. Müşteri bankayı malı satmak üzere vekil tayin eder. Banka da malı, satın aldığı fiyattan aynı satıcı dışında başka bir satıcıya peşin satar. Repoya alternatif olarak yapılabilecek bu ve benzeri teverruk işlemlerinde, teverruk işlemine konu olan emtianın satıcının mülkiyetinde olması, satın aldıktan sonra müşterinin emtiayı hakikaten veya hükmen kabzediyor olması ve emtianın ilk satıcısına asla dönmemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Aktepe, İshak Emin, Sorularla Katılım Bankacılığı, İstanbul: TKBB Yayınları, 2013.
- Apaydın, Yunus, “İne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, 13/283-285.
- Bilmen, Ömer Nasûhî, *Hukuk-u İslâmiyye ve ıstalâhâtı fıkhiyye kâmûsu*, XIII cilt, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Ceylan, Ali *İşletmelerde Finansal Yönetim*, Bursa: Ekin Kitabevi, 2000.
- Hammad, Nezhir “et-Teverruk, Hukmuhu ve Tatbikâtuhu'l-Muâsıra”, *Mecelletü mecmâi'l-fıkhi'l-İslâmî* 19/3 (2013), 823-837.
- Hayat, Zeynelabidin-Aksu, Eser, “Katılım Finans Kurumlarında Repo Alternatifleri” *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6/2, (2020), 1189- 1236. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.799545>
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn*, II cilt, Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1973
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *Bidâyetü'l-müctehid*, II cilt, Mısır, Mektebetü Mustafa, 1975
- İbnu'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdulvâhid, *Şerhu fethi'l-kadîr*, VII cilt, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Karadağı Ali Muhyiddin, *et-Teverruku'l-masrafi beyne't-teverruki'l-mundabit ve't-teverruki'l-munazzam*, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2011.
- Kâsânî, Ebûbekir b. Mesûd b. Ahmed, *Bedâiu's-senâi' fi tertibi'şerâi'*, VI cilt, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1982.
- Keyder, Nur, *Para*, Ankara: ODTÜ yay., 1990.
- Özer, İlhan, *Devlet Maliyesi*, Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1980.
- Serahsî, Ebu Bekr Muhâmmmed b. Ahmed, *el-Mebsût*, XXX cilt, Beyrût: Dâru'l-Marife, 1989/1409
- Şafii, Muhâmmmed b. İdris, *el-Ümm*, VIII cilt, Beyrut: Dâru'l-Marife, h.1393.
- Zuhaylî, Vehbe, “et-Teverruk – Hakîkatuhu – Envâuhu (el-Fıkhi'l-Ma'ruf ve'l-Masrifi'l-Munazzam)”, *Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 19/3 (2013), 785-870.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn Döneminde İlk Bankacılık Faaliyetleri

Muhammed Fatih TURAN*

Öz

Çok eski tarihlerden beri birçok toplumda kurumsal olarak faaliyet gösteren banka ve benzeri müesseseler ilk dönem İslam toplumunda yer almamaktaydı. İslam'ın geldiği dönemde banka gibi çalışan bir kurum olmadığından, borç verme işlemleri genellikle bazı zenginler tarafından yürütülmekte, verilen borçlar da daha sonra kat kat geri alınmaktaydı. Yine böyle bir kurumun bulunmaması sebebiyle insanlar paralarını kendi imkânlarıyla muhafaza ediyorlardı. Diğer taraftan da ticaretin oldukça geliştiği bu bölgede, iktisadi faaliyetlere ve işlere girmek isteyen çok sayıda müteşebbis vardı. Bu kişilerin hepsi yeterli kapitale sahip olmadıklarından, borçlanmaya ve krediye muhtaçtılar. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak da bu günkü manada bankaların yapmış olduğu işlemlere benzer işlemler ve faizsiz finansman yöntemleri kullanılmaya başlandı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve hulefâ-i râşidîn döneminde sıklıkla uygulanan bu yöntemlerden en başta geleni karz-ı hasen olup, bu gün çok yaygın olmamakla birlikte devlet bankaları ve bazı katılım bankaları tarafından çeşitli şekillerde yerine getirilmektedir. Her ne kadar bu dönemde banka şeklinde bir kurum olmasa da Zübeyr b. Avvam'ın işlemleri Hz. Peygamber ve dört halife döneminin en dikkat çekici bankacılık benzeri faaliyetleri olmuştur. Kendisine karşı toplumda oluşan güven sebebiyle birçok sahabe paralarını Zübeyr. b. Avvam'a emanet olarak bırakmış ve Zübeyr b. Avvâm da bu paraları karz olarak değerlendirerek, emanet bırakılan diğer paralarla kendi paralarını karıştırmış, aynen bugünkü cari hesaplar gibi istenildiğinde de mevduat sahiplerine paralarını iade etmiştir. Bunlarla birlikte sahabe arasında havale uygulamaları cereyan etmiş, günümüzdeki havale işlemlerine daha çok benzeyen ve çek, poliçe gibi işlemlerin yerini tutan süftece işlemleri de yine bu dönemde sıklıkla kullanılmıştır. Diğer taraftan günümüzde faizli bankacılığa alternatif olarak kurulan katılım bankacılığının kullandığı bir araç olan mudarebe akdi bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yapılmıştır. Sermayesi olup ticari yeteneği veya fiziki imkânı bulunmayan kişiler ile

---

* Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, fatih.turan@erzincan.edu.tr, Orcid. Org / [0000-0002-9371-4453](https://orcid.org/0000-0002-9371-4453).

sermayesi olmayan ancak girişimci ruha sahip bireyleri bir araya getiren bir yatırım ortaklığı olarak kabul edilen mudarebe, İslâm ilk döneminde hem kervan hem deniz ticaretinde kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamanın en pratik araçlarından biri olmuştur. Menkul kıymetlerin geri alım taahhüdü ile satışı ya da menkul kıymetlerin geri satış taahhüdü ile alımı şeklinde ifade edilen repo işlemleri de İslâm'ın geldiği dönemde bir malın başkasına yüksek fiyattan vadeli olarak satılıp teslim edilmesinden sonra, aynı malın daha düşük fiyattan peşin olarak satın alınması veya bir malın peşin olarak satıldıktan sonra aynı satıcı tarafından daha pahalı bir fiyata veresiye olarak geri satın alınması olarak ifade edilen bey' u'l-îne adı altında yapılmıştır. Ancak bu işlem fukahâ tarafından, bilinçli olarak faize vesile kılınan, içerik itibarıyla tam anlamıyla faizli bir karz akdi kabul edilmiş ve caiz görülmemiştir. Bu durum, günümüz katılım bankalarında tevruk işlemi adı altında faizsiz finansman yöntemleri oluşturulmasına sebep olmuştur. Öte yandan belirli süreler alacak altyapı projeleri, inşaat işleri ve talebe dayalı imal edilecek varlıklar için kullanılan finansman yöntemi olarak katılım bankaları tarafından sıklıkla tercih edilen İstisna akdi de gerek Hz. Peygamber zamanında gerekse hulefâ-i râşidîn döneminde cari bir işlem olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Banka, İslâm, mudarebe, süftece, havale, karz, istisna

Abstract

Banks and similar establishments operating as institutions in many societies since ancient times did not exist in the first Islamic society. Since there was no institution that worked like a bank at the time of Islam's arrival, lending transactions were generally carried out by some wealthy people, and the borrowed loans were then taken back many times over. Again, since there was no such institution, people kept their money with their own means. On the other hand, there were many entrepreneurs who wanted to enter into economic activities and businesses in this region where trade was highly developed. Since all of these people did not have enough capital, they were in need of loans and loans. As a result of this need, transactions similar to those of banks in today's sense and interest-free financing methods started to be used. The most common of these methods, which were used frequently during the reign of the Hz. Prophet (s.a.w.) and hulefa-i rashid, was the karz-ı hasen, and although it is not very common today, it is carried out by state banks and some participation banks in various ways. Although there was no institution in the form of a bank in this

period, Zübeyr b. Avvam's operations the most remarkable banking-like activities of the period of the Hz. Prophet and the four caliphs were. Due to the trust in the society against him, many Companions paid their money to Zubayr. b. Avvam and Zubayr b. Avvâm evaluated these money as cash, mixed his own money with other currencies left in trust, and returned their money to depositors when requested, just like today's current accounts. Along with these, remittance practices took place among the Companions, and the so-called mullet transactions, which are more similar to today's remittance transactions and replace the check and policy transactions, were also frequently used in this period. On the other hand, the mudaraba contract, which is a tool used by participation banking, which is established as an alternative to interest-bearing banking today, was made by Hz. It was made by the Prophet (s.a.w.). Considered as an investment partnership that brings together people who have capital but do not have commercial skills or physical means and individuals who do not have capital but have an entrepreneurial spirit, the mudaraba was one of the most practical means of meeting the short-term financing needs in both caravan and maritime trade in the first period of Islam. Repo transactions, which are defined as the sale of securities with a commitment to repurchase or the purchase of securities with a commitment to sell back, are also used to purchase the same good in advance at a lower price, after the sale and delivery of a good at a higher price to another in the period of Islam. It was made under the name of bey'u'l-îne, which is defined as the purchase of the goods in cash, by the same seller, for a more expensive price. However, this transaction was accepted as a loan contract with interest in terms of content and was not deemed permissible. This situation has led to the creation of interest-free financing methods in today's participation banks under the name of transgression transaction. On the other hand, there is a need for the Exemption contract, which is frequently preferred by participation banks as the financing method used for infrastructure projects, construction works and assets to be produced on demand. There was a current transaction in the time of the Prophet and the time of the hulefa-i rashid.

Key Words: Bank, Islam, mudaraba, suftece, money order, loan, contract of work

Giriş

Bankalar finansal piyasalar içinde önemli bir yere sahip olan kuruluşlardır. Bu kurumlar genellikle fon fazlası olanlardan toplanan kaynakların fon talebi olanlara kredi olarak verilmesine aracılık ederek, tasarruflar ve yatırımlar arasında değişimin gerçekleşmesini sağlamaktadırlar.

Günümüzde gerçek kişi ya da tüzel kişi olsun birçok şahsın banka hesaplarına ihtiyacı bulunmaktadır. Bu hesaplar bir bakıma insanların kasası konumundadır. Para transferlerinin büyük bir kısmı neredeyse tamamen banka hesapları üzerinden gerçekleşmektedir. Artık teknolojinin ilerlemesi ile birlikte insanlar internet aracılığıyla buldukları yerden banka hesaplarına girebilmekte ve bankaların izin verdiği birçok işlemi doğrudan kendi hesaplarını kullanarak yapabilmektedirler. Hatta bu hesaplar üzerinden bankalara talimatlar verilerek ödemeler takip edilebilmekte, bunun yanında yabancı paralar, altın gümüş gibi kıymetli madenler üzerine hesap açımına izin verilmesiyle insanlar farklı varlıkları banka üzerinden alıp satabilmekte ve koruma imkânı elde edebilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse bankalar insanların para ile ilgili işlemlerinde en önemli yardımcılarıdır.¹

Bankacılığın tarihi çok eski zamanlara dayanmış olsa da İslam'ın ilk geldiği yıllarda faizin yasaklanmış olması ve özellikle borç verme karşılığında bir menfaat elde edilememesi ilkesi sebebiyle bankacılık işlemleri yapan kurumlar ilk dönem İslam toplumunda yer bulamamış ancak Emeviler'in son döneminde kurumsal olarak bankacılık faaliyetleri görülmeye başlamıştır. Öte yandan sosyal ve ticari hayatın tabii bir sonucu olarak, İslam'ın faiz yasağı ve ticari hayatla ilgili genel hükümlerine uygun olarak fertler arasında bugünkü bankacılık işlemlerine benzer nitelikte işlemler yapılmıştır. İşte bu çalışmamızda Hz. Peygamber (s.a.v.) ve hulefâ-i râşidîn döneminde bugünkü birçok bankacılık faaliyetinin yerini tutan, toplum içerisinde yaygın olarak kullanılan faaliyetleri ele almaya çalışacağız.

1. Banka Kavramı ve Bankacılığın Tarihi

Hemen hemen tüm dünya dillerinde ufak tefek bazı değişikliklerle ifade edilen "banka" sözcüğünün İtalyanca "banco" kelimesinden geldiği ve daha

---

¹ İshak Emin Aktepe, *Katılım Finans*, (İstanbul: TKBB Yayınları, 2017), 148.

sonra kelimenin “banka” olarak kullanıldığı kanaati yaygındır. Banco sözcüğü İtalyanca’da masa, sıra ya da tezgâh manalarına gelmektedir.¹

Bankacılık terimi genel olarak; kişilerin ve işletmelerin tasarruf ve mevduatlarını biriktirerek buradan sağlanan gelirleri kredi olarak aktaran ve bu kredilerden faiz geliri elde eden, senet ve alacak tahsilatı yapan, çeşitli hesap işlerinin ödemelerinde aracılık sağlayan ve para nakli ve emanet kabulü gibi çeşitli hizmetleri gören finansal kurumlar olarak tanımlanmaktadır.² Bununla birlikte günümüzdeki bankaların çok çeşitli konularda faaliyet göstermeleri sebebiyle bugünkü özelliklerinin tamamını kapsayan genel bir tanım yapılmasının oldukça güç olduğu da iktisatçılar tarafından özellikle ifade edilmektedir.³

Bankacılığın başlangıcı M.Ö. 3500 yılına kadar dayanmaktadır.⁴ Bu gün olduğu gibi o dönemlerde de insanlar değerli eşya ve paralarını güvendikleri yerlerde saklama ihtiyacını duymuşlardı. M.Ö. 2000 senesinden önce halk ve devlet tarafından altın, gümüş ve külçe gibi kıymetli mallar, dini korkuların oldukça etkili olması ve en güçlü kişilerin dahi azaptan korkup dinsel kurumlara dokunmaması sebebiyle tapınaklarda saklanmıştır. Buraları idare eden rahipler halka, tüccara ve devlete faizle ikrazlarda bulunup kar elde etmiştir.⁵ Bu nedenle birçok iktisatçı tarafından ilk bankalar tapınaklar, ilk bankacılar da bu tapınaklardaki rahipler kabul edilmiştir.⁶ M.Ö. 2000’li yıllarda çıkarılmış olan Hammurabi Kanunlarında bu tapınaklarda yapılması öngörülen borç alım-

---

¹ İlk bankerler sayılan Lombardiya’lı Yahudi’ler, bankacılık işlemlerini pazarlara koydukları birer masa (banco) üzerinde yaptıkları, bu bankerlerden bazılarının taahhütlerini yerine getiremeyerek iflas ettikleri zaman halkın bu bankerlerin bancosunu kırdığı nakledilmektedir. Bu nedenle de batı dillerinde iflas eden kişilere banco kelimesinden gelen “bankrup” denilmektedir. Bkz. İlker M. Parasız, *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*, (İstanbul: Kuşak Yayınları, 2000), 5.

² Mikail Altan, *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık* (İstanbul: Beta Basım, 2001), 41; Abuzer Pınar-Bahar Erdal, *Para-Banka-Kredi ve Para Politikası* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2003), 102

³ Servet Eyüpgiller, *Bankalar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2000), 22.

⁴ Nüvit Atas, *Banka İşletmeciliği ve Tatbikatı* (İstanbul: 1966), 7.

⁵ Mekin H. Onuran, *Para Banka ve Kredi (Temel Prensipler)* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), s. 82; Tezer Öçal- Ömer Faruk Çolak, *Para-Banka* (Ankara: İmge Kitabevi, 1988), 12.

⁶ Halil Çivi, *Para ve Banka* (Erzurum: 1978), 138.

verim işlemlerinde borçların nasıl tahsil edileceği, faiz oranları ve ipotek işlemleri şeklen düzenlenmiştir.¹

Bankacılığı Babil ve Fenike'den öğrenen Eski Yunan'da da tapınaklar, devletten ve vatandaşlardan alınan ve faiz verilmeyen emanetlerden ve bağışlardan oluşan sermayeye sahiptiler. Bu mabetler de emanet aldıkları bu paraları ipotek ve rehin karşılığında ödünç vermede kullanmışlardır. Daha sonraki asırlarda da ülkeler arası ticaretin gelişmesine paralel olarak bu büyük servetler mabetlerin tekeline çıkmış ve ticaretle meşgul bazı zengin ailelerin ellerinde toplanmış, bu kimseler vadeli veya vadesiz mevduat kabul etmişler ve kredi açmışlardır.² Benzer faaliyetler ilk zamanlarda Roma'da da güven faktörünün de etkisiyle rahipler tarafından yerine getirilmiş, Roma'nın özellikle dünya siyaset ve ticaretindeki önemli konumu sebebiyle bankerlerin sayısı büyük bir hızla artmaya başlamıştır. Bankerlik Roma'da çeşitli şubelere ayrılmış ve banka işlemlerini ilgilendiren birçok hukuki içtihat oluşturulmuş, sonradan bu içtihatlar Justinian kanunlarına girmiştir.³

Batı dünyasında ilk modern banka 1609 yılında kurulan Amsterdam Bankası kabul edilmektedir. XIX. Yüzyılın başlarında itibaren, sömürgeleşme hareketleri yaygınlaşıp dünya ticareti eskiye oranla önemli ölçüde genişleyip çeşitlenince bankacılık alanında da yeni eğilimler doğmuş, iş bölümü, uzmanlaşma ve birleşme eğilimleri ön plana çıkmıştır. Bu dönemlerde İngiltere ve Almanya'da halen faaliyetlerine devam eden büyük bankalar kurulmuştur. 1907 yılında kurulan Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) ile modern banka sisteminin ana yapısı ortaya çıkmıştır.

İslam dünyasında kurumsal olarak bankacılık faaliyetleri ilk olarak Emeviler döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. İslam coğrafyasının sınırlarının genişlemesi, ticaretin artması, insanların zenginleşmesi toplumda kredi veren, emanet para kabul eden müesseselerin varlığını zorunlu hale getirmiştir. Bu dönemde daha çok Cehbezler ve Sarraflar tarafından banka tarzı müesseselerin oluşturulduğu görülmektedir. O dönemlerde Cehbezler ve Sarrafların birinci

---

¹ Onuran, Para Banka ve Kredi, 82.

² Feridun Ergin, *Kredi Sistemi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1975), s. 2; Selim Tarlan, *Tarihte Bankacılık* (Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986), 48; Onuran, Para Banka ve Kredi, 82.

³ Öçal- Çolak, *Para-Banka*, 12.

dereceden sermayeleri emanet paralardan oluşmaktaydı.¹ Bunlar, tevdi edilen bu paralar karşılığında senet veriyorlar, emanet paraların sahipleri de (genellikle tüccarlar) alışverişlerinde ödemelerini çek ile yapıyorlardı. Bazen de devlet gelirlerini toplama (iltizam) işlerini üzerlerine alıyorlardı.² Bu dönemde benzer muameleler yapan bir başka grup ta Sasaniler devrinden beri İran'da ve Orta Asya'da bulunan ve kendilerine soylular sınıfı adı verilen Dihkanlar olmuştur.³ Dihkanlar, emanet para kabul ediyor ve devlet adına vergi topluyorlardı. Bazen de vergi mükelleflerinin yanında nakit bulunmadığında onlara borç para veriyorlardı. Ayrıca devletin havale ettiği yerlere de ödeme yapıyorlar ve para darbında da bulunuyorlardı. Dihkanlar bu faaliyetleri ile bir nevi merkezi bir banka görevini ifa ediyorlardı.⁴ Bu gruplardan özellikle Cehbezler hem Abbasi döneminde hem de Selçuklu döneminde faaliyetlerine devam etmiştir.⁵ Selçuklularla birlikte karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması amacıyla Ahilik Teşkilatı kurulmuştur. Daha sonra bu teşkilatın yerini alan Loncalarda da benzer parasal işlemler yapan Orta Sandığı, Teavün Sandığı ve Avarız Sandığı adı altında dayanışma sandıkları kurulmuş ve bu sandıklardan ihtiyacı bulunanlara faizsiz krediler verilmiştir.⁶

Osmanlı'da da ilk zamanlarda bu tarz finansman hareketleri para vakıfları tarafından yerine getirilmiştir. Zamanla vakıf özelliği taşıyan orta sandığı, teavün sandıkları, avarız ve eytam sandıkları gibi avarız, yetim, mecnun, deli, dul, kayıp ve ateh kimselerin mal ve paralarını emanet olarak korumak ve değerlendirmek için kurulan yardımlaşma sandıkları da önemi finans müesseseleri olmuştur.⁷

---

¹ Celal Yeniçeri, *İslam'da Devlet Bütçesi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 118; Fuat Köprülü- W. Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Ankara: 1984), 118

² Bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000), 62.

³ Faruk Sümer, "Dihkan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/289.

⁴ İbrahim, Ural, "Ortaçağ "İslam Dünyasında Bankacılık Türü İşlemler ve Finans Meseleleri", *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, (İstanbul: 1992), 286,287.

⁵ Celal Yeniçeri, "Cehbez", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), VII, 223; Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s. 116.

⁶ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik Kültürel Temeller*, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1967), 74

⁷ Mehmet Çanlı, "Eytam İdaresi ve Sandıkları", *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: 2002), XVII, 63-68.

Osmanlı'da tanzimat idaresiyle birlikte ortaya çıkan yeni ihtiyaç ve taleplerin karşılanabilmesi için 1847 yılında iki Galatalı banker tarafından kurulan Bank-ı Dersaadet ilk banka olmuştur. Ardından da 24 Mayıs 1856 tarihli ferman ile idare merkezi Londra'da olmak üzere İngilizlere kurdurulan Bank-ı Osmanî (Ottoman Bank) tasarruf teşviki ile mevduat toplamayı hedeflemiş, fakat bu bankalar yeterince başarı sağlayamadan kapanmıştır. İlk defa milli bankalar kurma teşebbüsü 1867 yılında, Pirot valisi olan Mithat Paşa tarafından halkı tefecilerin elinden korumak amacıyla zirai kredi sandığı kurulmasıyla başlamıştır. Mithat Paşa'nın ısrarıyla Osmanlı hükümeti, bütün ülkede bu tür sandıkları emreden Memleket Sandıkları Nizamnamesini uygulamaya koymuştur. Bu Sandıklar 1888'de ilk devlet bankası sıfatıyla kurulan Ziraat Bankası'na devredilmiş ve bu bankanın en önemli sermayesi kendisine tevdi edilen paralar olmuştur.¹ Tuna valisi görevinde bulunurken Rusçuk "şehrinde de bir tasarruf sandığı kurmuş" olan Mithat Paşa bu tecrübelerine dayanarak İstanbul'a döndüğünde 1868 yılında İstanbul Emniyet Sandığını kurmuştur. İstanbul Emniyet sandığı da Cumhuriyet döneminde faaliyetine Halk Bankası olarak devam etmiştir.²

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan kamu bankalarından sonra 1945 yılları ile birlikte özel bankalar kurulmaya başlamış,³ dünyada 1950'li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan ve faizsiz finans olarak tanımlanan sistemi ifade eden katılım bankaları ise ülkemizde 1985 yılında faaliyete başlamıştır.⁴ Katılım bankaları geleneksek bankaların yaptığı bazı faaliyet türlerini yapmakla birlikte, cari ve katılma olmak üzere iki hesap türüyle fon toplayan; müşterilerinin talep ettiği katılım bankacılığı prensiplerine uygun mal, hizmet ya da hakkı peşin olarak satın alıp veya kiralayıp, taksitli olarak müşterilerine satarak veya

---

¹ Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi*, (İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 1997) 137; Tarlan, *Tarihte Bankacılık*, 74.

² Tarlan, *Tarihte Bankacılık*, 74-79.

³ Filiz Yetiz, "Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), (Niğde: Nisan-2016) 109-112.

⁴ Faruk Ağkan, "AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/2, (2018), 235-245; Mustafa Yurttadur-Hayati Demirbaş, "Türkiye'de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), (İstanbul: 2017), 94.

kiralayarak yahut topladığı fonlarla ortaklıklar yaparak kar elde eden bir bankacılık türünü teşkil etmiştir.

2. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn Döneminde İlk Bankacılık Faaliyetleri

2.1. İslâm'ın Geldiği Dönemde Arabistan'ın Ticari Hayatına Genel Bir Bakış:

İslâm'ın geldiği dönemde, Arabistan'da Hicaz bölgesi halkının başlıca geçim kaynakları, ticaret, ziraat ve hayvancılıktı. Ziraat ve hayvancılık, daha ziyade Medine ve Taif bölgesinin temel geçim kaynağıyken, Mekkeliler ise genellikle ticaretle uğraşıyorlardı. Hatta Mekke, adeta bir tüccarlar şehri idi.¹ Mekke'de, özellikle Arap kabileleri arasında silaha başvurmanın yasak olduğu aylarda (haram aylar), yoğun ticari faaliyetler oluyordu. Yılın bu aylarında, Mekke yakınlarında çok yoğun ticari ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştiği panayırlar (fuarlar) kuruluyordu.² Bu panayırların yanında ayrıca, Mekke, Taif ve Medine gibi şehirlerde devamlı olarak ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü dükkân ve depolardan oluşan çarşılar da bulunmaktaydı. Bu çarşı ve fuarlarda, bölgede üretilen malların yanı sıra, çeşitli bölge ve şehirlerden getirilen malların da ticareti yapılmaktaydı. Buralara Bahreyn, İran, Habeşistan, Yemen ve Bizans'tan kervanlar geliyor ve bu kervanlarla, buralarda bulunmayan, farklı kıtalardan çok çeşitli mallar getirilerek satışa sunuluyordu. Farklı memleketlerden buralara mal taşıyan yabancı kervanların yanında, Mekkelilerin işlettikleri kervanlar da mevcuttu. Ayrıca Uzakdoğu'dan getirilen malları Yemen'den alıp Doğu Akdeniz kıyılarına; batıdan getirilenleri de Doğu Akdeniz kıyılarından Yemen'e taşıyan kervanlar da Mekke'den geçiyordu.³

Ticari faaliyetler para ya da trampa (takas) yoluyla da yapılıyordu. O dönemde Arap yarımadasındaki ticari muamelelerde, İran, Bizans, Yemen ve Mağrib paraları kullanılmaktaydı. Arapların kendi bastırdıkları paraları mevcut değildi.⁴

¹ Said el-Afğani, *Esvâku'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, (Dımaşk: 1960), 91-112.

² İbn Habib, Ebu Ca'fer Muhammed, *el-Muhabber*, (Beyrut: 1361), 263-268; Afğani, Said, *Esvâku'l-'Arab*, 231-389; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980), 2/ 995-1013.

³ Afğani, *Esvâku'l-'Arab*, 15-389; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 995-1013

⁴ Belazurî, Ahmed b. Yahya, *Futûhu'l-Buldan*, (Kahire: 1957), 2/,571- 573; Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Ahkamu's-Sultaniyye*, (Mısır: 1966), 153- 154; Makrizi, Takiyyuddin Ahmed, *en-Nukudu'l-kadimetu'l-İslamiyye*, (Kahire: 1933), 23- 30; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1000-1012;

Bu dönemin ticari hayatının önemli bir özelliği de, faizciliğin toplumda oldukça yaygın halde bulunmasıydı. O günkü Arabistan toplumunda faizli borç verme konusunda Yahudilerin belli bir üstünlüğü ve hâkimiyeti bulunuyordu. Faizli borç verme işi daha ziyade Yahudiler tarafından yapılıyordu. Bununla birlikte bazı kaynaklarda Yahudilerin dışında, Mekke, Taif, Hayber ve Medine'de oturan diğer insanların da faizli işlemler yaptıkları anlatılmaktadır.¹

İslam'ın geldiği dönemde Arap yarımadasında faiz problemi kanayan bir toplumsal yara idi. Zira gerek ticari gayeyle alınan kredilerde, gerekse günlük zaruri ihtiyaçların karşılanması için alınan tüketim kredilerinde uygulanan faizlerin, asıl borcun ödenmemesi hallerinde katlanarak önceki borca eklenmesi şeklinde cari olan faizcilik, toplumda önemli huzursuzluklara sebebiyet verecek duruma gelmişti. Nitekim borçlu alacaklı ilişkilerinde, kadın ve çocukların rehin istenilmesine varabilen onur kırıcı durumlar söz konusu olabilmekteydi.² Sosyal hayatın her kısmında düzenlemeler yapan İslam'ın ribayı yasaklamasıyla birlikte, borç ilişkilerinde bazı dini ve hukuki kayıtlar konulmuş oldu.

2.2. İslam'ın Geldiği Dönemde Bankacılık Tarzı Faaliyetler

Daha önceden de ifade ettiğimiz gibi ilk dönem İslam toplumunda kurumsal olarak faaliyet gösteren banka ve benzeri müesseseler bulunmamaktaydı. Banka gibi çalışan bir kurum olmadığından, borç verme işlemleri genellikle bazı zenginler tarafından yürütülmekte, verilen borçlar da daha sonra kat kat geri alınmaktaydı. İslam'ın ribayı yasaklamasıyla birlikte Müslümanlar bu finansman yönteminden uzak durmaya başladı. Diğer taraftan da ticaretin oldukça geliştiği bu bölgede, iktisadi faaliyetlere ve işlere girmek isteyen çok sayıda müteşebbis bulunmaktaydı. Ancak bunların hepsi yeterli kapitale sahip olmadıklarından borçlanmaya ve krediye muhtaçtılar. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak da toplumda bu günkü manada bankaların yapmış olduğu işlemlere benzer işlemler ve faizsiz finansman yöntemleri kullanılmaya başlandı. Bu tarz işlemler Hz. Peygamber (s.a.v.) ve hulefâ-i râşidîn döneminde sıklıkla uygulandı. Günümüzde birçok banka tarafından da uygulanan bu işlemleri şu şekilde sınıflandırabiliriz.

Beşir Gözübenli, *İslam'da Para ve Fonksiyonları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986), 138 -139; Hüseyini, Ahmed Hasan Ahmed, *Tatavvuru'n-nukûd fi dav'ı ş-şeriatî'l- İslamiyye*, (y.y.: 1989) 75 - 77.

¹ İbn Hişam, *Siretu'n-nebeviyye*, (Mısır: 1955), 2/55; Afğanî, *Esvâku'l-Arab*, 60-64.

² İbn Hişam, *Siretu'n-nebeviyye*, 2/55; Afğanî, *Esvâku'l-Arab*, 60-64.

2.2.1. Karz- 1 Hasen

Karz: piyasada emsali bulunan (misli) bir malın emsali yani faizsiz olarak daha sonra iade edilmek üzere başkasına verilmesidir.¹ Bu işlemi ifade için Türkçe’de ödünç kelimesi kullanılmaktadır.

Karz-1 hasen, İslâm dininin yardımlaşma ve dara düşenleri sıkıntıdan kurtarma kapsamında yoğun olarak işlediği hayır temelli bir finansman yöntemidir. Karz (ödünç) verilirken, alınan borç karşılığında önceden ileri sürülen her türlü fazlalık veya getiri sağlayan menfaat riba kabul edilmiştir. Zira bu yöntemden murad edilen sonuç mali bir kazançtan ziyade Allah’ın (c.c.) rızasını kazanmaktır. Kur’an-ı Kerim’de herhangi bir fazlalık beklemeksizin ödünç vermek teşvik edilmiş hatta mecazî bir anlatımla karz verme, Allah’a borç vermek sayılıp, karşılığının ahirette kat kat fazlasıyla alınacağı belirtilmiştir.² Hz. Peygamber (s.a.v) de ödünç alanın ve ödünç verenin haklarını korumaya yönelik beyanlarda bulunmuş, bu doğrultuda sahabe arasında en yaygın finansman yöntemlerinden biri karz (ödünç) olmuş, ihtiyaç halinde sahabiler birbirlerine karz (ödünç) vermekten çekinmemiştir.³ Hatta Hz. Ömer karz-1 hasen uygulamasını kurumsal hale getirmiştir.⁴ Sonraki asırlarda da bu finansman yöntemi İslam dünyasında en çok kullanılan yöntemlerden biri olmuş, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti’ndeki yardımlaşma sandıkları da bu esas üzerine faaliyet göstermiştir.⁵

Finansman aracı olarak değerlendirildiğinde, günümüz geleneksel bankacılık sektöründe karz-1 hasen yönteminin standart bir borçlanma aracı olarak kullanılmadığını görmekteyiz. Karz-1 hasen özellikle günümüz katılım bankalarında bazı istisnai durumlarda uygulanan bir finansman modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela bazı katılım bankaları kredi kartlarında nakit avans akdini karz-1 hasen ile yapmaktadır. Buna göre karz niteliği taşıyan

---

¹ İbn Abidîn, Muhâmmed Emin, *Reddu'l-muhtâr ala'd-durri'l-muhtâr*, (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1966) 5/161; Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), XXIV, 520.

² Bkz. “Kim Allah’a güzel bir borç verirse (karz-1 hasen) Allah bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır.” (Hadîd, 57/11).

³ Buhârî, “Mezâlim”, 3; İbn Mâce, “Şadaqât”, 19.

⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/1036, 1307.

⁵ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 1978), 2/387, 410; Mehmet Çanlı, “Eytam İdaresi ve Sandıkları”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 17/ 63-68.

borçlanmalarda borçlanmanın gerçekleştiği zaman ile tahsilatın gerçekleştiği zaman arasında oluşan enflasyon farkı alınmaktadır. Enflasyon farkı da TÜİK tarafından en son açıklanan TÜFE oranına göre hesaplanmaktadır.¹ Ayrıca bazı katılım bankalarının Umre Finansmanı gibi hizmetleri de karz-ı hasen üzerine faaliyet göstermektedir.²

Öte yandan, ülkemizde devlet bankalarının sağlamış olduğu bazı krediler de karz-ı hasen örneğidir. Genellikle devlet bankaları tarafından müşterilerine yılda bir kez 2, 3 veya 5 taksitle internet bankacılığı üzerinden masrafsız ve sıfır faizle 1000 ile 3000 TL arasında mikro krediler sağlanmaktadır. Yine devlet bankaları tarafından destek ve teşvik için ticari işletmeler ve tarım sektöründe çalışanlar için verilen 0 faizli teşvik kredileri de bir nevi karz-ı hasen uygulaması sayılabilir.³

2.2.2. Zübeyr b. Avvâm'ın Mevduat Kabulü

İslam'ın geldiği dönemde banka benzeri bir müessesenin olmaması sebebiyle insanlar paralarını ya kendi imkânlarıyla emniyetsiz bir şekilde saklamış ya da güvenecekleri kişilere emanet olarak veriyorlardı. İslam Tarihi kaynaklarında bu dönemde insanların paralarını emanet vermek için genellikle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ilk iman edenlerden ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Zübeyr b. Avvâm'ı tercih ettiği belirtilmektedir.⁴

Sahabilerin çoğu, zengin bir tüccar olan ve emanete son derece riayetiyle tanınan Zübeyr b. Avvâm'a,⁵ başta paraları olmak üzere en kıymetli şeylerini emanet etmekten hiç çekinmemişlerdir. Bu özelliği nedeniyle Hz. Osman, Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Abdurrahman b. Mes'ud gibi birçok sahabinin,

¹<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx>. Erişim tarihi, 04.03.2021.

²<https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/finans/albaraka-turkten-umre-finansmani-kolayligi/653380>. Erişim tarihi, 05, 03.2021.

³ Muhammet Fatih Canbaz, "Yeni Bir Karz-ı Hasen Düşüncesi- Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi", *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019) s. 224, 228.

⁴ İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsabe fî temyizi's-sahabe*, (Mısır: el-Matba'atü's-Saâde, 1328), 1/546; Muînüddîn Ahmed Nedvî - Said Sahib Ansarî, *Asrı Saadet Peygamberimiz ve Ashabı, Büyük İslam Tarihi* çev. Ali Genceli, (İstanbul: Şamil Yayınları, 1985), 368.

⁵ Muhammed İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-kübra*, (Beyrut: 1985), 3/ 108; Ebu'l-Fida el- Hafız İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Beyrut: Mektebetü'l-Mearif, 1974/1394), 7/250, 251; Nedvî-Ansarî, *Asrı Saadet Peygamberimiz ve Ashabı*, 368; Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/ 523 (522-524).

mallarına, çocuklarına Hz. Zübeyr'i vasi bıraktıklarından, neleri varsa ona emanet ettiklerinden bahsedilmektedir. Hatta Hz. Ömer'in Zübeyr b. Avvâm için “Bir ahitname veya bir tereke bırakmış olsaydım, onu Zübeyr'e emanet etmek isterdim. Çünkü Zübeyr, dinin erkânından bir rükündür.” ifadelerini kullandığı nakledilmektedir.¹

Zübeyr b. Avvâm, kendisine emanet bırakılan paraları günümüz bankalarının faizsiz mevduat işlemlerinde yaptığı gibi hem emanet olarak saklamış hem de kendi paralarıyla veya diğer emanet paralarla karıştırarak (ticari veya başka şekillerde) kullanmış, geri istendiğinde de sahiplerine teslim etmiştir. Zübeyr b. Avvâm, kendisine herhangi biri tarafından emaneten para bırakılmak istediğinde o kimseye, “her ne kadar sen vedia olarak bıraksan da ben onu karz olarak aldığımı sayıyorum” demiştir.² Çünkü Zübeyr b. Avvâm, vedia olarak bırakılan paraların saklanması zahmetli olacağı ve kendi paralarıyla karışabileceği, ayrıca elde olmayan bir takım sebeplerle bu paralarda eksilme söz konusu olabileceği endişesini taşımaktaydı. Âdi vedia da muda'ın (emanet bırakılanın) ihmal ve kasıt olmadıkça tazminle yükümlü olmaması sebebiyle, karşı tarafın da zarara uğramamasını isteyen Zübeyr b. Avvâm, emanet bırakılan bu paraları karz olarak değerlendirmekte ve verilen paraları tazmin edilebilir hale getirmekteydi. Böylece tevdi edilen paralarla kendi paralarını karıştırmak suretiyle hem kendi ticari işlerini genişletmekte hem de paraları aynen saklama zahmetine katlanmamaktaydı. Sahipleri istediği zaman da paralarını misliyle alabildikleri için insanlara bu uygulama oldukça cazip gelmekteydi.³

Cemel Vakasında cepheye giderken Zübeyr b. Avvâm'ın oğlu ile geçen konuşmasından anladığımız kadarıyla, kendisine emanet olarak bırakılan paralardan kayıt altına alınmamış alacakların bulunabileceği ihtimali onu büyük bir sıkıntıya sokmaktaydı. Zübeyr oğluna, o gün kendisinin en büyük sıkıntısının üzerindeki bu borçlar olduğunu ifade etmiş, oğlundan şehit olması durumunda mallarını satarak bu borcunu ödemesini, kalanı da miras olarak dağıtmasını istemiştir. İslam Tarihi kaynaklarında Zübeyr b. Avvâm'ın şehit edildiği zaman var olan borçlarının miktarı ile ilgili çok büyük rakamlardan bahsedilmektedir.

¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, 1/ 546; Nedvî-Ansarî, *Asrı Saadet Peygamberimiz ve Ashabı*, 382; Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyin Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (Haydarâbâd, h.1344), 6/ 282.

² İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-kübra*, 3/ 108, 109 Aynî, Muhammed, Mahmud, b. Ahmed, *Umdetü'l-kari şerhu sahihi'l-Buharî*, (Beyrut; ts.), 5/ 52.

³ İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-kübra*, 3/ 108, 109; Aynî, *Umdetü'l-kari*, 25/ 52.

Nitekim bu rakamın iki milyon yüz bin dirhem olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Rivayete göre oğlu Abdullah dört sene boyunca hac mevsiminde insanlar toplanınca “kimin Zübeyr b. Avvâm’dan alacağı varsa gelsin ödeyeyim” şeklinde seslenmiş, bu borçları ödedikten sonra miras taksimi yapmıştır.¹

2.2.3. Havale İşlemleri

İslam Hukukunda havale, borcun bir kimsenin zimmetinden başka bir kimsenin zimmetine nakledilmesini ifade eder. Havale, borçlunun alacaklıya "alacağını almak üzere seni filâna havale ettim" veya "sana olan borcumu filandan al" demesi sonucunda alacaklının kabulü ile kurulan bir sözleşmedir. Havalede kendisine havale yapılan kişinin de kabulü aranmaktadır.²

Bir havale işleminde havale eden (muhil) eski borçlu, üzerine havale olunan yeni borçlu (muhalun aleyh) ve alacaklı (muhal, muhalun leh) olmak üzere üç kişi vardır.³ Mesela C şahsından alacaklı, aynı miktarda B şahsına borçlu olan A şahsının, B şahsına C şahsından alacağını tahsil etmesini istemesi ve bunu hem B şahsının hem de C şahsının kabul etmesiyle havale akdi gerçekleşir.

Roma hukukunda borç ilişkisi alacaklı ile borçlu arasında şahsi bir bağ olarak telakki edildiğinden sağlar arasında borcun havale yoluyla nakli kabul edilmemişti.⁴ Buna karşın İslam toplumunda havale, borcun ödenmesini kolaylaştıran bir sistem olarak görülmüş, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden itibaren olumlu karşılanmış hatta teşvik edilmiştir.⁵ Nitekim Hz. Peygamber’den (s.a.v.) konuyla ilgili olarak “Zengin bir insanın borcunu ödemeyip uzatması zulümdür. Bir kimse böyle zengin, borcunu ödemeye gücü yeten birisine havale edilince ona uysun, o havaleyi kabul etsin”⁶ şeklinde hadis rivayet edilmiştir.

¹ İbn Sa’d, *Tabakâtu’l-kübra*, 3/ 109, Aynî, *Umdetü’l-kari*, 15/ 47; Bayındır, Abdulaziz, *Ticaret ve Faiz*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı, 2007), 268.

² Ebü’l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed Kudûrî, *Muhtasâru’l-Kudûrî fi’l-fıkhî’l-Hanefî*, (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2007), 120; Kemâluddîn, Muhâmmmed b. Abdulvâhid İbnu’l-Humâm, *Şerhu Fethi’l-Kadîr*, (Beyrût: Dâru’l-Fıkr, 1970), 7/ 238; Ali Bardakoğlu, “Havâle” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/ 507.

³ İbn Abidîn, *Reddu’l-muhtâr*, 5/340, 341; Bardakoğlu, “Havâle”, 16/507.

⁴ Akın Düren, *Klasik Roma hukukunda Delegatio*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1968), 10; Bardakoğlu, “Havâle”, 16/507.

⁵ Ebü İshâk İbrahim b. Ali Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, (Beyrût: Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, 1995), 2/ 143; Bardakoğlu, “Havâle”, 16/507

⁶ Buhârî, *Havâlât*, 1-2; Müslim, *Müsâkât*, 33-34; Ebu Davud, *Büyû*, 10.

Sahabe arasında da birçok defa havale işlemi yapılmıştır. Mesela rivayet edildiğine göre Said b. Müseyyeb'in babası Müseyyeb'in bir kimsede 2000 dirhemlik alacağı, bir başka kişinin de Ali b. Ebu Talib'de aynı miktarda alacağı vardı. Hz. Ali'den alacağı olan şahıs Müseyyeb'e, "Ben seni Ali'ye havale edeyim, sen de beni falan şahsa havale et" dedi, Müseyyeb de bunu kabul etti. Bunun üzerine Müseyyeb havale yoluyla Hz. Ali'den alacağını aldı.¹

Günümüzde bankacılık işlemi olarak havale, aynı banka içerisindeki bir hesaptan yine aynı bankadaki farklı bir hesaba paranın transfer edilmesi işlemidir. Günümüz hukukunda ise havale, genellikle bir gerçek veya tüzel kişinin (amir), diğer bir gerçek veya tüzel kişiye (lehdar) bir miktar para, kıymetli evrak ya da misli şeyler vermeye üçüncü bir kişiyi yetkili kılması olarak görülmektedir.² Bankada hesabı olan yani havale edenin (A şahsının), hesaptaki parası sebebiyle kendisine borçlu konumda olan bankadan (B şahsından) herhangi bir kimseye (C şahsına) parayı aktarması yönündeki talimatı İslam hukukunda havale işlemine büyük benzerlik taşımaktadır. Ancak günümüz havale işlemlerinde havalenin geçerli olması için kendisine havalade bulunan kişinin lehine bir alacağın varlığı şart değildir. A şahsı ister borçlu olsun ister olmasın bankadaki hesabından B şahsına bir miktar paranın ödenmesi için talimat verir.³ Buna karşılık İslam hukukunda havale bir nevi borcun nakli olarak görülmektedir. Nitekim Mecelle'de havale için yapılan "deyni, bir zimmetten diğer zimmete nakletmektir"⁴ şeklindeki tarifte de bu durum açıkça gözükmemektedir. Günümüzdeki havale işlemlerine daha çok benzeyen işlemler İslam toplumunda Süftece olarak ifade edilmiştir.

2.2.4. Süftece İşlemleri

Süftece; borçlunun alacaklısına, belli miktardaki parayı borçlanılan yerin dışındaki belli bir yerde bizzat ödeme taahhüdünü ifade eden veya oradaki muhatabı olan üçüncü kişiye (ortağına, acentesine, nâibine, vekiline) kayıtsız şartsız ödeme emrini içeren kıymetli evraka yahut işlemin kendisine denir.⁵

¹ Ebū Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd İbn Hazm, *el-Muhalla*, (Kahire:1969), 8, 519, 520; Ayrıca bkz. Bardakoğlu, "Havâle", 16/507, 508.

² Bkz. BK., 547.

³ Necip Bilge, *Borçlar Hukuku Dersleri, Hususî Borç Münasebetleri*, (Ankara:1958), 243.

⁴ Mecelle, md. 673.

⁵ Cengiz Kallek, "Süftece", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010,) 38/19.

Genellikle başka bir şehre giden tâcir ya da yolcunun taşıma riski, zorluk veya masrafından kurtulmak için başvurduğu bir işlemdir¹ Bununla birlikte aynı şehirdeki birine hitaben de süftece düzenlendiği görülmektedir.² Süftecede üç taraf bulunmaktadır. Süfteceyi düzenleyen (keşideci, sahip), süftece kendi nam ve hesabına düzenlenen veya üzerinde tasarruf hakkı bulunan (lehdar, müstefid) ve asıl borçlu olarak bedeli ödeyecek kimse (muhatap, meshûb aleyh).³

Hulefâ-i râşidîn döneminde kendisine sıkça rastlanan işlemlerden birisi olan süftece, ilk zamanlarda soygun ve benzeri tehlikelerden kurtulmak için, başka bir yerde oturan dostuna veya temsilcisine ulaştırılması ya da başka bir şehirde kendisinin alması üzerine, bir tacirin başka bir tacirden ödünç aldığı nakit para karşılığında verdiği bir senet şeklinde ortaya çıkmıştır.⁴ Bu işlemi en çok gerçekleştirenlerden birisi olarak bilinen Zübeyr b. Avvâm ve oğlu Abdullah b. Zübeyr, Irak'a ticaret yapmak üzere gidecek olan Mekke'li tacirlerden, kendi talepleri üzerine dirhemlerini ödünç, yani karz olarak alır, buna karşılık Irak'ta bulunan Zübeyr b. Avvâm'ın diğer oğlu Mus'ab b. Zübeyr tarafından kendilerine ödeneceğine dair bir senet tanzim ederek onlara verirdi. Mekkeli tacirler de bu senedi ibra ederek Musab'tan paralarını alırlardı.⁵ Bu işlemde tacirin parayı nakleden kişiye yol riskinden kurtulmak için karz olarak verdiğini, bu yüzden borçtan menfaat elde etmenin söz konusu olduğunu, dolayısıyla da bu işlemin mekruh olduğunu savunan fakihler vardır.⁶ Buna karşın bazı fakihler ise bu tür sahabe uygulamalarını misal göstererek bu uygulamanın caiz olduğunu ifade etmiştir.⁷ Esasında parayı nakilde bulunacak kişi bu parayı karz almakla ticari veya başka ihtiyaçlarında kullanabilmektedir. Parayı veren kişi de para nakli gibi

¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/84; İbnu'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, 7/250; Kallek, "Süftece", 38/19.

² Alî b. Muhammed Tenûhî, *Nişvârü'l-muhâdara ve ahbârü'l-müzâkere*, nşr. Abbûd eş-Şâlcî, (Kahire: 1971) 1/213; Kallek, "Süftece", 38/19.

³ Kallek, "Süftece", 38/19.

⁴ Ebu Bekr Muhâmmed b. Ahmed, Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrût: Dâru'l-Marife, 1989/1409), 14/37; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/84; İbnu'l-Humâm, *Şerhu fethi'l-Kadîr*, 7/250.

⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/37; Muvaffâkuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (Kahire: Mektebetu'l-Kahire, 1978), 4/ 240.

⁶ Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, 120; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/ 240; İbnu'l-Humâm, *Şerhu fethi'l-kadîr*, 7/251.

⁷ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hücce ulâ ehli'l-Medîne* (nşr. Seyyid Mehdî Hasan el-Kilânî), (Beyrut 1403), 2/ 609-610; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/ 240; İbnu'l-Humâm, *Şerhu fethi'l-kadîr*, 7/251; Kallek, "Süftece", 38/19.

meşakkatli bir işten kurtulmakta ve karz yoluyla parasının tazmin edilebilirliğini sağlayarak yol ve benzeri tehlikelere karşı parayı korumuş olmaktadır. Yani tek taraflı değil, iki taraflı bir menfaat hatta yardımlaşma söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda Süftece işlemi ile bugün bankaların yaptığı havale ve eft işlemleri gibi sermaye oldukça likit ve uzak mesafeler arasında hareketli hale gelmektedir.¹

Görüldüğü üzere süftece bir kimsenin bir tüccara belli miktar parayı, başka bir beldedeki alacaklısına veya arkadaşına ödemesi için, yol riskini düşürmek üzere karz olarak vermesi şeklinde olabildiği gibi, Zübeyr b. Avvam ve oğullarının faaliyetlerinde olduğu gibi bazen sak gibi bir belge veya tedavül aracı da olabilmektedir.² Bu açıdan süftece poliçe ve çek gibi kambiyo senetlerine benzemektedir.

İslam toplumunda sak; istihkak belgesi, borç senedi, ödeme emri, çek gibi anlamlara gelmektedir. Hak sahiplerinin isimlerini ve istihkaklarının, erzaklarının veya bir maaşlarının miktarını gösteren, devlet başkanı ya da diğer yetkililer tarafından onaylanmış belgelere de sak adı verilirdi.³ Ödeme emri niteliği taşıyan sak belgelerinin Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında uygulandığı görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), kendisinden yardım isteyen Uyeyne b. Hısn ile Akra' b. Habis adına, istedikleri şeyi kendi bölgelerinin zekât gelirlerinden tahsis eden mühürlü birer ödeme emri (kitab) düzenlemiştir.⁴ İslam tarihi kaynaklarında belirtildiği üzere sakler ilk defa Hz. Ömer'in hilafeti döneminde tarihlenmiştir.⁵ Hz. Ömer, 639 yılında başlayan bir kuraklık döneminde Mısır, Şam ve Irak valilerinden yardım istemiştir. Amr b. As'ın gönderdiği temel tüketim malları Car Limanı'nda depolanmış ve Zeyd b. Sabit'in sorumluluğu altında düzenlenen farklı değerlerdeki mühürlü kâğıt istihkak belgeleri (sak) ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.⁶

---

¹ Kallek, "Süftece", 38/20.

² Kallek, "Süftece", 38/19.

³ Tenûhî, *Nişvârü'l-muḥâdara*, 1/ 223.

⁴ Ebü Davud, "Zekat", 24.

⁵ Cengiz Kallek, "Sak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2008), 35/586 (584-586).

⁶ İbn Vâdih Ahmed b. İshak b. Câfer Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kubî*, thk. Abdü'l-Emir Muhanna, (Beirut: 2010), 2/ 154-155.

Günümüzde kullanılan poliçe ve çekler bir nevi sak mahiyetindedir. Bunlardan poliçede temel olarak üç kişi mevcuttur. Poliçe, düzenleyen (keşideci) tarafından muhatap üzerine düzenlenir (çekilir/yöneltir) ve lehdara teslim edilir. Bu ilişki, bir havale ilişkisidir. Bunun anlamı, poliçenin iki tür yetkilendirme içermesidir. Düzenleyen, düzenlediği poliçenin muhatabına belli bir bedeli ödeme yetkisi; poliçenin lehdarına da bu bedeli alma yetkisi verir.

Süftecede genellikle şu kayıtlar bulunurdu:

- Muayyen bedel
- keşidecinin, muhatabın ve lehdarın adları
- düzenlenme yeri ve tarihi
- ödeme yeri ve vadesiyle belgenin niçin düzenlendiğini gösteren bedel kaydı¹

Poliçede ise genellikle;

- poliçe kaydının bulunması
- muayyen bedelin kayıtsız şartsız ödenmesi için havale
- ödeyecek olan kişinin (muhatabın) ad ve soyadı, vadesi, ödeme yeri, kime veya kimin emrine ödenecek ise onun ad ve soyadı, düzenlenme tarihi, yeri ve düzenleyenin imzası² şeklinde kayıtlar bulunur.

Poliçe ile Süftece bazı açılardan farklılık arz etmektedir. Poliçenin bu sıfatı alabilmesi için üzerinde kaydının bulunması gerekir. Poliçe bir beldeden başka bir beldeye keşide edilmek zorunda değildir. Süftecede borçlanılan ve ödeme yapılan paraların cinsinin aynı olması şart iken poliçede böyle bir zorunluluk yoktur. Poliçede ödemesi emredilen şeyin nakit olması şarttır. Poliçeyi düzenleyen, süfteceyi düzenleyen aksine komisyon alabilir. Poliçe hamiline düzenlenemez, süftecede böyle bir kayıt bulunmamaktadır.³ Esasında poliçe, düzenleyenin, kendisine borçlu olan kimseden kendisinin borçlu olduğu kimseye alacağını ödemesini talep etmesi yönüyle İslam hukukunda havale akdine

---

¹ Kallek, "Süftece", 38/20

² Türk Ticaret Kanunu, md. 671.

³ TTK, md. 671; Kallek, "Süftece", 38/20

benzemektedir. Ancak ödeme emrinin bir belge ile olmasıyla ise süfteceye benzemektedir.

Çek ise, bankada hesabı olan birisinin (keşidecinin), muhataba (bankaya), çek üzerinde yazan meblağı yine çek üzerinde ismi yazılı bir lehtara ödemesi talimatını içeren kıymetli evraktır. Çek defteri banka tarafından hesap sahibine özel bastırılır ve üzerinde hesap sahibinin bazı bilgileri bulunur. Çek eğer hamiline kaydıyla düzenlenirse çeki elinde tutan herkes tahsilde bulunabilir. Keşideci, alacaklısını, nezdinde hesap açtığı ve çekin vadesinden önce para yatırdığı için borçlusunu olan bankaya havale etmektedir.¹

2.2.5. Mudarebe Akdi

İslamiyet'ten önce uygulanan ve İslam dininin de onayladığı bir ortaklık türü olan mudarebe; taraflardan birisinin nakit olarak sermaye teslim edip, diğersinin de bu sermayeyi çalıştırarak, sağlanan kazancı aralarında şayi hisse ile paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa denir. Sermaye sahibinin rabbu'l-mal, sermayeyi çalıştıranın da mudarib ya da amil olarak isimlendirildiği mudarebe akdinde asıl amaç, kâr elde edilmesi ve bu kârın paylaşılmasıdır. Kâr paylaşım oranları tarafların akit esnasında üzerinde anlaştıkları çeşitli oranlarda olabilir. Fakat herhangi bir taraf kârdan tamamen yoksun kalmaz.²

Mudarebe bir yatırım ortaklığı olarak kabul edilmektedir. Sermayesi olup ticari yeteneği veya fiziki imkânı bulunmayan kişiler ile sermayesi olmayan ancak girişimci ruha sahip bireyleri bir araya getiren bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Mudarebe İslâm'ın ilk döneminde hem kervan hem deniz ticaretinde kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamının en pratik araçlarından biri olmuştur.³ Mudarebeyi bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) yapmıştır. Hz. Aişe, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da yapmış oldukları mudarebe sözleşmeleri bulunmaktadır.⁴

Mudarebe akdi, günümüzde faizli bankacılığın alternatif teşkil etmek için kurulan katılım bankacılığının kullandığı bir araçtır. Bu bankalara yatırılan mevduatlar mudarebe akdinin sermaye tarafını, bu sermayeyi çalıştırıp işleten

¹ Aktepe, *Katılım Finans*, 222.

² Serahsî, *Mebûsât*, 22/18-22, 38-42, 158-161; Kudûrî, *Muhtasar*, 112, 113; Cengiz Kallek, "Mudarebe" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/359.

³ Serahsî, *Mebûsât*, 22/38-42, 158-161.

⁴ İbn Mâce, "Ticârât", 63; Serahsî, *Mebûsât*, 22/18, 19.

banka ise mudarib tarafı teşkil etmektedir. Kâr-zarar ortaklığı biçiminde çalışan bir finans kurumuna mudârebe usulüyle yatırılan en kısa yirmi sekiz günlük, en uzun bir yıllık vadeli katılım hesapları murâbaha, alt mudârebe, müşâreke (sermaye ortaklığı), finansal kiralama (leasing) gibi yöntemlerle işletilir. Özel finans kurumlarının kuramsal temelini oluşturan güncel mudârebe ticaret yanında sanayi, hizmet ve tarım kesimlerinde faaliyet göstermek üzere kurulabilmektedir.¹

2.2.6. Bey'u'l-Îne

Bey'u'l-îne “bir malın başkasına yüksek fiyattan vadeli olarak satılıp teslim edilmesinden sonra, aynı malın daha düşük fiyattan peşin olarak satın alınması² veya bir malın peşin olarak satıldıktan sonra aynı satıcı tarafından daha pahalı bir fiyata veresiye olarak geri satın alınmasıdır.”³

Bey'u'l-îne farklı şekillerde cereyan edebilmektedir. Birinci şeklinde 10000 TL ye ihtiyacı olan biri, elinde likiditesi olan birinden herhangi bir malı 10000 TL vadeli olarak satın alır. Ardından aynı kişiye bu eşyayı 8000 TL'ye peşin olarak daha düşük fiyata geri satar. 2. Şeklinde ise; fona ihtiyacı olan kişi ilk satıcıdır ve bu işlem de şöyle gerçekleşir: 10000 TL'ye ihtiyacı olan biri bir eşyasını peşin olarak 10000 TL'ye elinde likiditesi bulunan birine satar ve ardından aynı malı mesela yedi ay sonra ödemek üzere (veresiye) 15000 TL'ye geri satın alır. Bey'u'l-înenin birinci şeklinde bir malın veresiye satın alınıp daha ucuza peşin olarak geri satılması, ikinci şeklinde ise, bir malın peşin satılıp veresiye daha pahalıya satın alınması söz konusudur. Bey'u'l-înenin üçüncü şekli ise çoğunlukla üçüncü kişilerin işleme dâhil olmasıyla gerçekleşebilmektedir. Mesela A şahsı, B şahsından 100000 TL borç ister. Borç verecek olan (mukriz) B şahsı bir malını, örneğin arabasını 120000 TL'ye borç isteyen (müstakriz) A şahsına veresiye satar ve teslim eder. A şahsı bu arabayı

¹ Kallek, “Mudarebe”, 30/360.

² Serahsî, *el-Mebsût*, 11/ 382; İbn Kudâme, 4/ 277; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Elfâzi'l-Minhâc*, (Beyrut:Dâru'l-Fıkr ts), 2/39; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, 5/ 273; Yunus Apaydın, “Îne” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/ 283; Servet Bayındır, “Şâfî Fukahâsının Bey'u'l-Î'ne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansıması”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 28, (İstanbul: 2013), 121.

³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/ 153; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, h. 1398), 4/ 404; Saffet Köse, *İslam İş ve Ticaret Ahlakı*, (İstanbul, İGİAD Yayınları, 2012) 99.

100000 TL'ye peşin olarak üçüncü bir şahsa, C şahsına satar ve teslim eder. C şahsı da arabayı B şahsına 100000 TL'ye satar, parayı alır ve arabayı teslim eder. Bu satış işlemleri sonunda borç paraya ihtiyacı olan A şahsı 100000 TL'yi elde etmiş olur. Borç veren de 120000 TL alacaklı olur ve hem sattığı araba hem de arzu ettiği 20000 TL'lik fazlalık kâr olarak kendisine gelir.¹

İslam'ın geldiği tarihlerde bu işlem, toplumda yaygın olarak kullanılan bir finansman yöntemi idi. Ancak fukahanın çoğunluğu, Hz. Peygamber'den (s.a.v) rivayet edilen îne satışı ile ilgili hadis-i şerifi² ve Hz. Aişe ile bir kadın arasında geçen bir konuşmayı³ delil göstererek zahiren satım gibi görünen, bilinçli olarak faize vesile kılınan, içerik itibarıyla tam anlamıyla faizli bir karz akdi olduğunu kabul ederek bey'u'l-îne'ye cevaz vermemiştir.⁴ Öte yandan bazı fakihlerde ise bey'u'l-înenin bir şarta bağlı olmaksızın kendi tabii seyri içinde faiz geliri elde etmek için yapılmadığında meşru olacağı kanaati hâkimdir.⁵

Bey'u'l-îne tarzı işlemler günümüzde genellikle repo işlemleri adı altında bankacılık sektöründe uygulanmaktadır. Repo, "finansal bir kurumun, kurumsal veya bireysel yatırımcıya hazine bonosu, devlet tahvili⁶ gibi sabit getirili bir menkul kıymeti satması ve bu menkul kıymeti, önceden belirlenen bir fiyattan, ileri bir tarihte geri satın almak üzere anlaşma yapması" olarak tarif edilmektedir.⁷

Repo, düz ve ters repo olarak iki şekilde ifade edilebilmektedir. Düz repo, menkul kıymetlerin geri alım taahhüdü ile satışı iken, ters repo, menkul

¹ İbnu'l-Hümâm, 7/ 211; Buhûtî, *Keşşââfu'l-Kıma'*, 3/ 186; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, 5/ 273; Beşir Gözübenli, "İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri", *İslami İlimlerde Metodoloji/Usul - III/2*, (İstanbul: 2011), 185; Köse, *İslam İş ve Ticaret Ahlakı*, 99, 100.

² Ebû Dâvud, *Sunenu Ebî Dâvud*, (Riyad: ts.), "Buyû'", 54, "Melâhim", 10.

³ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, 5/539-540.

⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/64; Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâiu's-senâi' fi tertibi's-Şerâi'*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1982), 5/ 198; Zeylâî, *Tebyînu'l-Hakâik*, 4/ 163. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2/ 154; Mevvâk, *Tâc ve'l-İklîl*, 4/ 405, 408. İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/ 277.

⁵ Muhammed b. İdris eş-Şafî, *el-Ümm*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, h. 1393), 3/ 78, 79; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, (Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, ts.) 3/ 417; Apaydın, "İne" 22/ 284.

⁶ Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerin gerçekleştirilen borçlanmalarda, esas olarak, hazine bonosu ya da devlet tahvili gibi adlarla çıkarılan borçlanma senetleri kullanılır. İlhan Özer, *Devlet Maliyesi*, (Ankara: 1980), s. 122, 125.

⁷ Nur Keyder, *Para*, (Ankara: 1990), s. 10-11; Turan Öndeş, "Repo Geri Satın Alma Sözleşmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi İlimleri Fakültesi Dergisi*, 11/1-2 (Erzurum: 1995), 246.

kıymetlerin geri satış taahhüdü ile alımıdır. Ters repo (Reverse Repurchase Agreement) deyimi repo işlemini borç veren açısından tanımlayan bir deyimdir. Repoda borç alan kaynak sağlamak amacıyla sattığı menkul kıymetleri vade sonunda geri almayı taahhüt ederken; ters repo da borç veren satın aldığı menkul kıymetleri vade sonunda satmayı taahhüt etmektedir.¹

Repo işleminin başlangıcında, borç para verilmekte ve karşılığında menkul kıymet alınmaktadır. İşlemin bitiminde menkul kıymet borç alana geri verilirken, borç alan da aldığı parayı ek bir faizle geri ödemektedir.² Mesela vadesi 6 ay olan belli miktarda nakit paraya ihtiyacı olan A şahsı, sahip olduğu otomobili kredi karşılığında bir bankaya satarak sabit fiyattan 6 ay sonra geri alma konusunda anlaşabilmektedir. Otomobilin geri alım fiyatı, A şahsının aldığı borç para ile onun altı aylık faizinin toplamına eşit olacaktır. A şahsı borcu ödemediğinde temerrüde düşerse, banka otomobilin maliki olmaya devam edebilir ya da otomobili satarak kredi ve faizini mahsup edebilir.

Repo işlemlerine alternatif olarak günümüz katılım bankalarında genellikle vadeli satın alınan malın üçüncü bir şahsa peşin satılması şeklindeki teverruk işlemleri yapılmaktadır. Bu işlem özellikle AAOIFI (Çeşitli Ülkelerden Âlimlerin Katıldığı İslâmî Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu-Menâme-Bahreyn) tarafından caiz görülmektedir. Mesela önemli miktarda paraya ihtiyacı olan ancak faizli kredi almak istemeyen kişi katılım bankasına müracaat eder. Banka örneğin Londra borsasından gerekli miktarda bakırı peşin para ile satın alır. Sonra da bu malı müşteriye karlı ve vadeli bir biçimde satar. Vadeli alan müşteri de üçüncü şahsa bakırı biraz ucuz olarak peşin satar yani paraya olan ihtiyacını vadeli satın alıp peşin başka birine satarak gidermiş olur. Bakırın üçüncü şahsa satımı da yine Londra'da bu maksatla kurulan kuruluşlara yapılmaktadır.

2.2.7. İstisna Akdi

İslam Hukukunda istisna, bir kişinin ücret karşılığında nitelikleri önceden belirlenmiş bir eseri imal etmesi için yapılan sözleşme olarak ifade edilmektedir.³

¹ İlyas Işıklar, *Finansal Ekonomi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.,2010), 14.

² Ali Ceylan, *İşletmelerde Finansal Yönetim*, (Bursa: 2000), 389.

³ Hamza Aktan, "İstisna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/393 (/393-396)

Mesela bir marangoz ya da bir fabrikaya ölçü ve niteliklerini belirterek bir eşyanın imali hususunda anlaşılması ile istisna akdi söz konusu olur.¹ İslam hukukunda olmayan şeyin satımı kural olarak caiz olmasa da, fakihler tarafından insanların istisna' akdini geçmiş asırlardan beri aralarında uygulayageldikleri ve böyle bir teamül sebebiyle kıyasın terkedildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte istisna' akdinin, Hz. Peygamber devrinde de uygulandığı hatta Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüzük yapımı üzerine istisna akdi yaptığı anlatılmaktadır.²

Günümüz katılım bankalarında kullanılan finansman yöntemlerinin bazılarının istisna akdine dayandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte istisnanın konusunu oluşturan malın imal veya inşa edilmeye ilişkin olması, mal bedelinin tamamının önceden ödenmesinin zorunlu olmaması ve tedricen ödemeye imkân vermesi şartlarını sağlaması gerekmektedir. Bu yöntem genel olarak belirli süreler alacak altyapı projeleri, inşaat işleri ve talebe dayalı imal edilecek varlıklar için tercih edilmektedir. Sözleşme gereği katılım bankaları işin veya imalatın tamamlanma oranına göre yüklenicilere kısmi bedel ödemesi gerçekleştirebilmektedir. Hizmet alımlarında da başvurulan bir yöntem olan istisna, işleyiş olarak üç adımda şu şekilde açıklanabilir:

İlk olarak müşteri katılım bankasına başvurarak istisna finansman anlaşması yapar. Katılım bankası satıcıya istisnaya konu malın veya işin siparişini verir. Ardından katılım bankasınca mal bedeli satıcıya ödenir, satıcı malı üretir ve müşteriye teslim eder. Müşteri de istisna sözleşmesindeki vade sonunda katılım bankasına geri ödeme yapar.³

SONUÇ

Hz. Peygamber ve hulefâ-i râşidîn döneminde banka veya benzeri bir kurum vücut bulmamış olsa da faiz yasağıyla ilgili hükümlere aykırılık taşımadığı takdirde, iktisadi hayatın bir gereği olarak, fertler arasında birçok finansman yöntemi kullanılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemlerden birçoğu

---

¹ Ali Haydar Efendi, *Duraru'l-hukkam şerhu mecelleti'l-ahkam*, (İstanbul: Mathaa-i Ebu'z-Ziya, 1330), 1/656.-657.

² Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî, *el-İnâye şerhü'l-bidaye*, (Lübnan, Dâru'l-Fıkr, 1980), 6/452, 8/98-117.

³ Sabir Muhammed Hassan, *Issues in the Regulation of Islamic Banking (The Case of Sudan)*, (Sudan, Bank of Sudan, 2004), 12, 13; Muhammet Fatih Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, (Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 42.

günümüz bankacılık faaliyetlerinde kullanan işlemlerle önemli ölçüde benzerlik taşımaktadır. O dönemde insanların likidite ihtiyacının karşılanmasında önemli bir fonksiyon icra eden karz-ı hasen, günümüz katılım bankalarında bazı istisnai durumlarda uygulanmakta, bazen de devlet bankalarının sağlamış olduğu bazı kredilerle karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında kendisine emanet edilen paraları hem muhafaza ederek hem de kendi paralarıyla karıştırarak karz olarak değerlendiren ve istenildiğinde de geri veren Zübeyr b. Avvam gerek Hz. Peygamber (s.a.v.) gerekse hulefâ-i râşidîn döneminde bir nevi banka gibi faaliyet göstermiştir. Günümüz bankalarında çek ve poliçe gibi kambiyo senetleri İslam'ın ilk döneminde süftece adı altında yaygın bir şekilde kullanılmış, bununla birlikte günümüz bankalarındaki havale işlemleri daha çok borcun nakli şeklinde uygulanmıştır. Günümüz bankacılık sektöründe en çok karşılaşılan finansman yöntemlerinden biri olan repo, İslam toplumunda bey'ul-i-ne olarak isimlendirilmiş ancak fakihlerin çoğu tarafından faiz elde etme amacı bulunduğu ifade edilerek caiz görülmemiştir. Günümüz katılım bankacılığının kullandığı bir araç olan müdarebe akdi, İslâm ilk döneminde hem kervan hem deniz ticaretinde kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamının en pratik araçlarından biri olmuştur. Ayrıca günümüzde katılım bankaları vasıtasıyla belirli süreler alacak altyapı projeleri, inşaat işleri ve talebe dayalı imal edilecek varlıklar için yapılan sipariş sözleşmelerinin de büyük ölçüde İslam'ın ilk döneminde yaygın bir şekilde kullanılan istisna akdine dayandığı görülmektedir.

Bibliyografya

- Afğani, Said. *Esvâku'l- Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*. Dımaşk: 1960.
- Ağkan, Faruk. "AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/2, (2018), 235-245.
- Aktan, Hamza. "İstisna". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/393-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aktepe, İshak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB yayınları, 2017.
- Ali Haydar Efendi. *Duraru'l-Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkam*. İstanbul: Mathaa-i Ebu'z-Ziya, 1330.
- Altan, Mikail. *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*. İstanbul: Beta Basım, 2001.
- Apaydın, Yunus. "İne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/ 283-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- "Karz". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ataş, Nüvit. *Banka İşletmeciliği ve Tatbikatı*. İstanbul: 1966.
- Aynî, Muhammed, Mahmud, b. Ahmed. *Umdetü'l-kari şerhu sahihi'l-Buharî*. Beyrut, ts.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd. *el-İnâye şerhü'l-bidaye*. Lübnan, Dâru'l-Fıkr, 1980.
- Bardakoğlu, Ali. "Havâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/507-512. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Bayındır, Abdulaziz. *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı, 2007.
- Bayındır, Servet. "Şâfî Fukahâsının Bey'u'l-İ'ne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansıması". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, (2013), 119-140.
- Belazurî, Ahmed b. Yahya. *Futûhu'l-buldan*. 2 cilt. Kahire: 1957.
- Beyhâkî, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *Sünenü'l-kübrâ*. 10 cilt. Haydarâbâd, h. 1344.
- Bilge, Necip. *Borçlar Hukuku Dersleri, Hususî Borç Münasebetleri*. Ankara:1958.
- Canbaz, Muhammet Fatih. *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2019.

- “Yeni Bir Karz-ı Hasen Düşüncesi- Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, 215-244. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Çanlı, Mehmet. “Eytam İdaresi ve Sandıkları”. *Türkler Ansiklopedisi*. 17/ 57-69. 21 cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Ceylan, Ali. *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Bursa: 2000.
- Çivi, Halil. *Para ve Banka*. Erzurum: 1978.
- Düren, Akın, *Klasik Roma Hukukunda Delegatio*, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1968.
- Efendioğlu, Mehmet. “Zübeyr b. Avvâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/ 522-524. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ergin, Feridun. *Kredi Sistemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1975.
- Eyüpgiller, Servet. *Bankalar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2000.
- Gözübenli, Beşir. *İslam’da Para ve Fonksiyonları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986.
- “İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri”. *İslami İlimlerde Metodoloji/Usul - III/2*. İstanbul: 2011.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 cilt, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980.
- Hüseyini, Ahmed Hasan Ahmed. *Tatavouru’n-nukûd fi dav’i’ş-şeriatil- İslamiyye*. y.y.: 1989.
- <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx>. Erişim tarihi, 04.03.2021.
- <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/finans/albaraka-turkten-umre-finansmani-kolayligi/653380>.Erişim tarihi, 05, 03.2021.
- Işıklar, İlyas. *Finansal Ekonomi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.,2010.
- İbn Abidîn, Muhâmmed Emin, *Reddu’l-muhtâr ala’d-durri’l-muhtâr*. 6 cilt. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1966.
- İbn Habib, Ebu Ca’fer Muhammed. *el-Muhabber*. Beyrut: 1361.
- İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsabe fi temyizi’s-sahabe*. Mısır: el-Matba’atü’s-Saâde, h. 1328.
- İbn Hazm, Muhammed Ali bin Ahmed. *el-Muhalla*. 21 cilt. Kahire:1969.
- İbn Hişam, *Siretu’n-nebeviyye*. Mısır: 1955.

- İbnu'l-Humâm, Kemâluddîn, Muhâmmed b. Abdulvâhîd. *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, 10 cilt. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1970.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida el- Hafız. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-Mearif, 1974/1394.
- İbn Kudâme, Muvaffâkuddîn. *el-Muğnî*. 10 cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kahire, 1978.
- İbn Sa'd, Muhammed, *Tabakâtu'l-kübra*. Beyrut: y.y., 1985.
- İlker, M. Parasız, *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kuşak Yayınları, 2000.
- Kallek, Cengiz. "Mudarebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/ 359-363. (İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- "Sak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/584-586. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- "Süftece". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/19-21, İstanbul: TDV Yayınları 2010.
- Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik Kültürel Temeller*. İstanbul; İstanbul Matbaası, 1967.
- Kâsânî, Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ud . *Bedâiu's-Senâi' fi Tertibi's-Şerâi'*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1982.
- Kazgan, Haydar. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 1997.
- Keyder, Nur. *Para*. Ankara, 1990.
- Köprülü, Fuat-Barthold, W.. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: 1984.
- Köse, Saffet. *İslam İş ve Ticaret Ahlakı*. İstanbul: İGİAD Yayınları, 2012.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, *Muhtasâru'l-Kudûrî fi'l-fıkhî'l-Hanefî*. Beyrût, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2007.
- Makrizî, Takiyyuddin Ahmed, *en-Nukudu'l- kadimetu'l- İslamiyye*. Kahire: 1933.
- Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Ahkamu's-Sultaniyye*, Mısır: 1966.
- Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf. *et-Tâc ve'l-İklîl*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, h. 1398.
- Nedvî, Muînüddîn Ahmed-Ansarî, Said Sahib, *Asrı Saadet Peygamberimiz ve Ashabı, Büyük İslam Tarihi*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Şamil Yayınları, 1985.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Ravzatu't-Tâlibîn*. Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, ts.

- Onuran, Mekin H., *Para Banka ve Kredi (Temel Prensipler)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.
- Öndeş, Turan "Repo Geri Satın Alma Sözleşmesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi İlimleri Fakültesi Dergisi*, 11/1-2, Erzurum: 1995.
- Özer, İlhan. *Devlet Maliyesi*. Ankara: 1980.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. 2 cilt. İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 1978.
- Pınar, Abuzer-Erdal, Bahar. *Para-Banka-Kredi ve Para Politikası*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.
- Sabir, Muhammed Hassan. *Issues in the Regulation of Islamic Banking (The Case of Sudan)*, Sudan: Bank of Sudan, 2004.
- Serahsî, Ebu Bekr Muhâmmed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 cilt. Beyrût: Dâru'l-Marife, 1989/1409.
- Sümer, Faruk. "Dihkan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/289-290. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Şafiî, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*, Beyrut: Dâru'l-Marife, h. 1393.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan. *el-Hüccce ulâ ehli'l-Medîne*. nşr. Seyyid Mehdî Hasan el-Kîlânî, Beyrut, 1403.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. *el-Mühezzeb*. 3 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- Şirbinî, Hatip. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni'l-Elfâzi'l-Minhâc*. 17 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, ts.
- Tabakoğlu, Ahmet. *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.
- Tarlan, Selim. *Tarihte Bankacılık*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı. 1986.
- Tenûhî, Alî b. Muhammed, *Nişvârü'l-muḥâḍara ve aḥbârü'l-müzâkere*. 8 cilt. nşr. Abbûd eş-Şâlcî. Kahire: 1971.
- Tezer Öçal- Çolak, Ömer Faruk. *Para-Banka*. Ankara: İmge Kitabevi, 1988.
- Ural, İbrahim. "Ortaçağ "İslam Dünyasında Bankacılık Türü İşlemler ve Finans Meseleleri". *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri*. 255-302. İstanbul: 1992.
- Ya'kubî, İbn Vâdih Ahmed b. İshak b. Câfer, *Târîhu'l-Ya'kübî*. 2 cilt. thk. Abdü'l-Emir Muhanna. Beyrut: 2010.
- Yeniçeri, Celal. "Cehbez". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/223. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- *İslam'da Devlet Bütçesi*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984.

Yetiz, Filiz. "Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), (Nisan-2016), 107-117.

Yurttadur, Mustafa-Demirbaş, Hayati. "Türkiye'de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması". *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), (2017), 89-117.

Moderating Effect of Shari'ah Perception On Job Satisfaction: A Comparison of Conventional and Islamic Banks

Khalil ur RAHMAN*
Hassan AKRAM**
Ghulam ABBAS***
Ahmed TAHIR****

Abstract

This article endeavors to investigate the job satisfaction of general banking staff currently employed in Banking Industry of Pakistan (Islamic and conventional banks) in context of Herzberg Motivational theory while having moderation impact of Shari'ah perception. Using the multiple and hierarchal regression model consisting of 6 hygiene and 5 motivational factors 345 usable responses were analyzed which were chosen by deploying multi-stage stratified random sampling. The results depict that both hygiene and motivational factors distinctly impact the job satisfaction across both Islamic and conventional banking employees in scenario of Pakistan. While observing the moderation impact of Shari'ah perception, it has been found that Shari'ah perception's moderating role exists significantly across two-factors to trigger job satisfaction in case of Islamic Bank's general banking employees in Pakistan. On the contrary, moderation of Shari'ah perception does not exist across two-factors to trigger job satisfaction in case of conventional Bank's general banking staff.

Keywords: *Shari'ah* Perception, Islamic Banking, Conventional Banking, Herzberg, Two Factor Theory, Hygiene, Motivators, Pakistan

---

* University Lecturer, University of Lahore, Lahore- Pakistan, khalil.research@gmail.com.

** Credit Manager, National Bank of Pakistan, Main Branch, Lahore- Pakistan, hassan.research1@gmail.com

*** Research Associate, COMSATS University Islamabad, Lahore Campus, ghulamabbas@cuilahore.edu.pk.

**** Lecturer, Department of Commerce, University of Sialkot, ahmed.tahir@uskt.edu.pk.

Introduction

The banking industry is considered to be the back bone of any country's economy in today's competitive world. Economic prosperity and financial growth heavily depends upon banking sector around the world. In Pakistan, the services sector contribution to GDP (Gross Domestic Production) is 59.2% for the year 2016 out of which 3.3% is contributed by banking sector showing a promising growth of above 6% in financial year 2016. It also includes the Islamic Banking industry which is a rapidly emerging phenomenon growing at around 14% in the year 2016 in Pakistan. (SBP 2016). Bank employees all over the country perform a pivotal role in the success of this industry and their satisfaction should be of utmost priority. For any services rendering organizations, customer satisfaction is essential but until the employees are not satisfied, the concept of external customer satisfaction goes in vain (Karen and Mitchell 1993).

The importance and sensitivity of Herzberg's two factor theory has been a vital component in assessing employee job satisfaction behaviors even in the modern era. An instance of Herzberg's theory modern day applicability can be observed from (Hur 2017) who opined that public sector managers satisfaction level wasn't much affected through motivational factors like advancement, training and career development and increased responsibility as compared to private sector. Organizations can perform a very important part in satisfying their employees and increasing their productivity for gaining profit after they provide time, careful attention and energy to the organization's work environment. The relationship as well as interaction of employees with the peers or supervisors plays key role in their job satisfaction (Chandrasekar 2011). The increased satisfaction level of employees will enhance the productivity and lower employee turnover which will eventually reduce the recruiting cost and that directly affects performance of organization in terms of profit. The main concern of mostly organizations is that their work force should be able to increase profit and productivity level (Chambers 1989; Deeter-Schmelz and Sojka 2003).

On the contrary; frustrated and dissatisfied employees with their job, are considered a cause of higher turnover rather than generating more profits. Considering the two important hygiene factors of Herzberg Theory i-e employee relationship with peers and employee relationship with their supervisor, which play an integral part in creating job satisfaction but in many organizations the relationship especially with the supervisors becomes sour and lead to conflicts

among employee and supervisor. This makes the working environment hostile and employees are reluctant to discuss any innovative and fruitful ideas with the supervisors as higher management restricts them to their jobs instead of creating a sense of responsibility through team efforts for achieving the higher level of productivity (Lane et al. 2010; Maula-Bakhsh and Raziq 2016; Arnetz 1999). Keeping in view the growth rate of banking sector both conventional and Islamic banking, the industry needs to avoid employee dissatisfaction i-e unsatisfied and demotivated sales staff tends to increase turnover, sales force administration cost and absentee employees. Resultantly the worker retention issue surfaces and it is the responsibility of Human Resources Division to ensure worker satisfaction at their employment (Kaplan and Norton 1996; Szekeres 2006). Heavy budgets which are in millions are continuously deployed by the organizations in arranging listings, training and preparing and then paying back their business staff so their motivation level increase to contribute towards achieving the expanded level of benefits and growth and prosperity of the organization (Leach and Westbrook 2000).

Working environment issues have been continuously a part of employee job satisfaction prism but religious beliefs and perceptions also contribute to job satisfaction level especially with the evolution of Islamic Banking industry in Pakistan. The evidence can be extracted in Pakistan scenario from the study that there is a direct connection between religiosity and conventional banking workers work changing intent because the conventional bank services and products consists of Riba/interest and that is abhorred and sternly forbidden in the Islamic religion (Zafar et al. 2012). Therefore, Shari'ah perception can perform a vital part in job satisfaction of employees in Pakistan being a Muslim Majority country who strongly believes in their religion.

Muslims are sternly advised to avoid all those activities that are interest based or Riba based in the society which is also evident from their Religious book (Quran) where it is stated that "Those who consume interest cannot stand [on the Day of Resurrection] except as one stands who is being beaten by Satan into insanity. That is because they say, "Trade is [just] like interest." But Allah has permitted trade and has forbidden interest. So whoever has received an admonition from his Lord and desists may have what is past, and his affair rests with Allah But whoever returns to [dealing in interest or usury] - those are the

companions of the Fire; they will abide eternally therein. (Holy Quran “Surah-Al-Baqarah, Ayah- 275”).”

So the question arises here is “Does Shari’ah perception regarding prohibition of riba has any importance to employees when they evaluate their job satisfaction level, or if they are aware of this phenomenon, how much does it impact their job satisfaction? So this study will analyze weather the Shari’ah Perception affects job satisfaction of conventional and Islamic banking employees as a moderator in context of job environment factors (motivators, hygiene factors) discovered by (Herzberg 1966). So our main concern here is the bank employee job satisfaction and also to scrutinize the relationship between three factors i-e Motivators, Shari’ah perception, hygiene factors. The outcome of the study will be based on Herzberg Motivational Theory (1966) that belongs to the all-important area of Human Resource Management studies. The key goal of study is observing job satisfaction across both conventional and Islamic banking employees and secondary goal focuses us for studying the connection of motivators and hygiene elements with job satisfaction in the existence of moderation impact produced by Shari’ah perception in dual banking system (Islamic and conventional banking) business being carried out in Pakistan. The importance of this research can be presumed from the factors that not only it will give an insight into the significance of Shari’ah Perception and its role in job satisfaction of banks’ general banking field staff in both Conventional as well as Islamic banking in Pakistan but it will similarly be a contribution to State Bank of Pakistan and Government of Pakistan Islamic Banking future plans under which they have launched many initiatives regarding riba free banking or Islamic banking growth and development which are available at State Bank of Pakistan official web site (www.sbp.com.pk) and are detailed as under,

- Tactical Planning for the Islamic bank industry (2014-2018) of Pakistan
- Shari’ah Governance Framework (2015)
- Directives regarding Profit and Loss Distribution and Pool Management for Islamic Banks
- Knowledge Attitude and Practices in Islamic banking in Pakistan (KAP Study)

- Establishment of three Centers of Excellence in Islamic Finance Education

Keeping in view the aforementioned scenario, a robust growth in Islamic banking Industry is expected in near future which will require huge need to develop certain HR Policy frame work regarding job satisfaction keeping in view the Shari'ah Perception of bank employees which will definitely be supported by the findings of this research under consideration right now and it will also offer guidance regarding the trends about future Human capital requirement in Islamic banking industry. Moreover this paper will also help inculcating awareness regarding Shari'ah perception among banking industry employees and may have an impact on future banking industry trends. Finally this paper will also be somewhat precious accumulation to the knowledge on the subject because almost Nil or very limited numbers of studies that have been carried out concerning job satisfaction regarding both Islamic and conventional banking in presence of Shari'ah perception in context of Pakistan.

The paper has five segments which consist of Brief Introduction in first segment. In second segment, literature will be reviewed regarding Herzberg Two-factor theory (motivators and hygiene factors) including job satisfaction along with Shari'ah perception. The segment number three explains the research methods includes the process of data collection, models, sampling and methods employed for reaching final outcomes. The fourth segment carries argument on outcomes in context of deductions derived from the study and fifth and final segment consists of conclusion along with final results.

Literature Review

The better results come with more satisfied employees which will eventually enhance organizational profitability. This study will evaluate the job satisfaction regarding banking industry existing in Pakistan which includes Conventional along with Islamic banks in presence of moderating element Shari'ah perception and work environment factors (hygiene and motivation factors) keeping in view the fact that there is no sufficient literature available concerning the topic under discussion in the industry or more specifically not even a few studies available in context of the country.

Job Satisfaction

The job satisfaction phenomenon consists of some mixture of elements of physical, psychological and natural conditions that leads an employee to confess

regarding his satisfaction about his job (Hoppock 1935). Concept of job satisfaction can also be understood as the difference between the rewards or prizes the worker receives and the sum of rewards that he believes he really deserves (Robbins, Odendaal, and Roodt 2001). The phenomenon of job satisfaction and dissatisfaction can involve in any circumstances and it also to some extent depends upon how an individual feels about his job or whether he loves or abhors his job. That is why this phenomenon of job satisfaction or dissatisfaction can surface in any given conditions (Aziri 2011).

As to (Schneider and Bowen 1985) workforces' rendering of outstanding quality services depends upon the administration (organizational arrangement), logistics, equipment including the hierarchical infrastructure which will finally provide a competitive edge to the organization and that proves that employee satisfaction plays important part in company's output. Corporate Gurus carried out investigation of the association of various components (e.g director input, financial ramifications, and association to coworkers, the work itself, opportunity for development and pay) with job satisfaction (Healy, Lehman, and McDaniel 1995). The importance of job fulfilment is estimated by the fact that commercial organizations as well as social services like healthcare insurance and education related organizations have also examined their worker's job satisfaction (Chambers 1989) and (Deeter-Schmelz and Sojka 2003). Certain aspects exists which lead to sentiments of job satisfaction and it is an integral part of worker's psychology when he is at work. He portrays job satisfaction as emotional introduction in terms of people around him at job which he is currently working on (Nielsen et al. 2008) while conducting a study on job satisfaction regarding Chinese urban work force concluded that the integral factors regarding job satisfaction are education, age, occupation and personal income. Factors which were given more importance by urban employees in China when they make choice for a job came out to be high income, job stability and professional development. So achieving higher job satisfaction may be depending upon different set of factors in different scenarios across various industries around the world. The demographic factors also have their impact on the job satisfaction phenomenon like (Belias et al. 2013) during a study on Greek Bank employee satisfaction concluded that employee job satisfaction is also affected by demographical factors of age, gender, education and experience in banking industry. (Bader, Hashim, and Zaharim 2013) while steering a study on Job

Satisfaction of Banking staff from Eastern part of Libya inferred that demographic factors in a certain country may or may not carry significant effect on employee job satisfaction. Under the aforementioned study it was revealed that Eastern Libyan bank employees' job satisfaction is generally high and it is significantly impacted by some demographic factors like education level, marital status, city and duration of work while on the contrary some of demographic factors like age, gender and type of occupation do not significantly impact the job satisfaction. (Kamal and Sengupta 2008) revealed that job satisfaction of bank employees varies along with the change in job satisfaction determinants like increasing age tends to increase satisfaction while this phenomenon is vice a versa for younger employees but overall job satisfaction level is satisfactory if not very high among bank employees in "Lukhnow, India".

If we look into the history of studies conducted in terms of job satisfaction, we will be envisioned that several significant factors affecting job satisfaction have been unearthed over the course of time. Job satisfaction consists of a few unique areas like contentment regarding pay, advancements, secondary advantages, job safety, opportunities and importance of job (Nguyen, Taylor, and Bradley 2003). In the history of Job satisfaction studies, researches have inferred that mostly the job satisfaction relates to pay, work related anxiety, strengthening organization and company policies, self-awareness, accomplishments, connotation with others and overall working condition. Conclusion has also been made that an enlargement embedded in work satisfaction will increase staff member productivity at work (Shikdar and Das 2003) and (Wright and Cropanzano 1997). Factors which are key motivators of work satisfaction can be costly for any organization and can also bring about low assurance, pathetic execution, downgraded efficiency and increased procuring costs including maintenance and training. The important factors that contribute to Job satisfaction are salary, administration, Labor, association with colleagues and prospects for advancements (Okpara 2004).

By the Locke (1976) more work satisfaction may be reached amongst employees through inclusion of empowering/enriching along with permitting the staff and obligating them to enhance intellectual capacity with rational approach which makes them feel contented at work being in pleasant psychological condition. Job satisfaction may also be investigated through implications of various types of estimation assessment hypothesis that are single,

generic or particular for any aspect (Spector 1997; Weiss, Dawis, and England 1967)

Shari'ah Perception and Herzberg two-factor theory

Herzberg's two-factor theory links work satisfaction to dual group of variables which are hygiene factors and motivational factors. As it has been explained by Fredrick Herzberg that motivation factors consist of job-content factors which are six in number and consists of accomplishment, job acknowledgement, obligation, job itself, progression and growth opportunities. On the other hand the hygiene factors concerning job contentment are organizational arrangement, association with supervisor, supervision, work condition, association with companions, status and job security (Ruthankoon and Olu Ogunlana 2003). Primarily Herzberg distinguishes the essential motivators from extrinsic motivators. Essential motivators or the job satisfaction elements can really play a role in motivation of a worker as it gives them a feeling of satisfaction psychologically or it is the way how worker feels about his work form his inside intuition. The extrinsic factors are job context factors that are external and can't be controlled much like the environment in which a worker is performing or the company policies (Barringer and Harrison 2000).

Recently (Rahman, Akhter, and Khan 2017) while conducting a study on moderating role of Shari'ah perception in Insurance/Takaful Industry employee job satisfaction in terms of Herzberg two-factor theory concluded that Shari'ah perception does not significantly impact conventional insurance sales agents in terms of both hygiene and motivation factors while Islamic Insurance/ Takaful sales agents' hygiene factors shows significant effects of Shari'ah Perception upon job contentment whereas motivators are unaffected by Shari'ah perception moderating role in scenario of Pakistan.

There are four motivation factors which are work itself, advancements, undertaking obligations and opportunities for accomplishment and they donate a great deal towards general satisfaction as compared to a few hygiene factors like company policies, working condition, supervision and interpersonal relation (Halpern 1966). One of the researches conducted by (Winer and Schiff 1980) using Herzberg theory surfaced that accomplishment factor stood out as compared to other factors in terms of job satisfaction. The "Pay factor" surfaced as the second best and it was followed by factors of "chances of promotion and acknowledgement" (Lucas 1988) found out that "administrator-worker

relationship” is such type of factor that influence a great deal on job satisfaction. This was inferred by Lucas when he was conducting a study regarding US Retail shops and he also found out that two hygiene factors also hugely impacted the job satisfaction that are “organizational Strategy” and “association with fellows”.

It is also pertinent to note that “Pay” is generally considered to be a very important factor keeping in view the job related factors. (Clark 1997) and (Shields and Price 2002) exposed that at large salary or pay brings pleasure and work fulfillment and wages and working hours also have impact on job satisfaction. (Schulz and Steyn 2003) came up with a study that a supervisor should have knowhow of the idea of necessities and intentions for better comprehending the individual’s behavior at work (Bono and Judge 2003) found that the supervisor should be knowledgeable of what factors will move the worker more than the others. The fulfillment of individual needs performs a key character regarding job satisfaction concerning employee and when the requirements of individual are fulfilled he is inspired to carry out extra ordinary efforts to achieve the organizational goals.

The recognition of employees’ work is also very important factor for job satisfaction. (Dartey-Baah and Amoako 2011) explained that motivational factors like achievement sensation, sense of duty, acknowledgement, career development, work itself, improvement and advance level opportunities leads worker to find out their importance and recognition in organization. The Herzberg two-factor theory interlinks the two factors that are hygiene factors and motivators. The motivators provide inner satisfaction and fulfillment and the hygiene factors provide the external happiness which is much powerful in comparison to the motivators. The presence of both factors leads to achieve the required level of satisfaction like the hygiene factors removes dissatisfaction and motivators brings satisfaction. (Sell and Cleal 2011) stated that psychological factors like work place, reward, social security and work environment have direct impact on job satisfaction. The working condition displays a pivotal character regarding attainment of job satisfaction as (Bakotic and Babic 2013) found out that job dissatisfaction can also be caused by difficult working conditions. So this scenario can be improved by refining working condition, administration support and healthier reward system which will off course create job satisfaction.

The job dissatisfaction can also cause higher turn over which in return can affect organization’s profit like concluded regarding wages, work load, stress at

job, family problems can cause dissatisfaction resulting in higher turnover. In the year (Raziq and Maulabakhsh 2015) found out those working conditions, career growth opportunities and developments may tend to perform a precious role in creating the job satisfaction.

It is also an important factor that a dominant percentage of people may not have acquaintance with the Islamic banking concepts or Shari'ah perception even in Muslim majority countries. Like (Hamid and Nordin 2001) stated that people does not still have any acquaintance with Islamic banking and almost 60% respondent of the study conducted by them could not recognize or differentiate between Islamic banking and conventional banking products. (Johnsrud 2002; Maysami and Williams 2006), stated that Muslim population is not aware of the idea of Islamic Insurance (Takaful). While developing acquaintance with Islamic banking products, Shari'ah perception plays an integral role like Othman and Owen (2001) found out that Shari'ah perception can play decisive role while choosing between Islamic financial products.

Keeping in view the aforementioned arguments, a number of questions arises but two of them are more concerning regarding this research work. The first one and the prime investigation query is regarding finding out job satisfaction of general banking staff of both Islamic and conventional banks by deploying Herzberg's two-factor theory. The other investigation query is regarding finding out if Shari'ah perception has moderation impact on the relationship among job satisfaction and Herzberg hygiene and motivation factors. In the light of above discussion, there are four hypotheses that have been developed and these hypothesis and research frame work is given below;

H_a: Hygiene factors have a significant relationship with job satisfaction.

H_b: Motivators have a significant relationship with job satisfaction.

H_c: Shari'ah Perception moderating effect occurs in relationship between Hygiene factors and the job satisfaction.

H_d: Shari'ah Perception has moderating effect occurs in relationship between motivators and the job satisfaction.

Research Methodology

The study strives on analyzing, examining and investigating the elements that affect the job satisfaction utilizing Herzberg theory keeping in view the moderation impact of Shari'ah perception on conventional as well as Islamic

Banking in Pakistan. The research work is conducted in context of general banking staff working in banking industry of Pakistan. A total of ten banks were selected which includes five of biggest purely Islamic banks (Meezan Bank Limited, Dubai Islamic Bank Limited, Bank Islami Pakistan Limited, Albaraka Bank Pakistan Limited and Bank Alfalah Limited- Islamic Banking Group) and five others are heavy weight conventional banks (National Bank of Pakistan, Habib Bank Limited, MCB Bank Limited, Allied Bank Limited, United Bank Limited) working currently in the banking industry of Pakistan. Large number of questionnaires (400) were distributed among general banking staff of these banks out of which 345 were usable for the required purpose which consisted of 172 form conventional banking and 173 from Islamic banking from there general banking staff. These questionnaires were distributed by selecting multistage stratified random sampling for which first off all the Islamic and conventional banks were identified in banking industry of Pakistan and then general banking staff was chosen out different banking departments' staff. The general banking staff generally consists of educated people and does not have questionnaire's English Language understanding problem, yet all ambiguities were personally answered and clarified at the spot.

The phenomenon of job satisfaction theoretically has a widespread territory as it consists of job and its background features. So in order to get measurements of job satisfaction; dual techniques are used which are global and facet scale. Earlier mentioned tends to link the respondent's reply to several segments of his or her job which makes it a coordinated response and the later mentioned scale tries to arrange for measurement of main contents independently with in general satisfaction territory.

Keeping in view the above two techniques; several scientist suggest various measurement tools regarding measurement of job satisfaction (Rast and Tourani 2012). For measuring the job contentment, a questionnaire is distributed among respondents. The questionnaire has already been used in study conducted recently by (Rahman et al. 2017), for measuring job satisfaction in terms of Herzberg two-factor theory in presence of Shari'ah perception as moderating variable for insurance industry of Pakistan. Job satisfaction is measured by four items in this questionnaire adopted from (Klassen, Usher, and Bong 2010). Six items regarding Shari'ah perception in Insurance/Takaful industry which were adopted from (Rahman et al. 2017) are also included and

being used in terms of conventional and Islamic banking. Herzberg’s hygiene and motivation factors were measured through adoption of items based on study conducted by Tan and Waheed (2011), that earlier developed through (Ewen, Smith, and Hulin 1966; House and Wigdor 1967; Lindsay, Marks, and Gorlow 1967; Maidani, 1991; Pizam and Ellis 1999; Graen 1966; Sergiovanni 1966).

Analysis of Data

Responses through questionnaire collected during this study have been analyzed with the help of hierarchical and multiple regression reason being multiple predictors in this research model. Standardization of predictors was carried out to remove the multi-collinearity element with in different groups of predictors. The Cronbash’s Alpha was also used to examine internal reliability of every factor’s scale. The SPSS reliability analysis was run for each items used for analyzing motivators, hygiene factors and job satisfaction. The items available for each factor were bound in groups in SPSS and a bench mark Alpha reading was determined for every cluster of factors along with constructed items’ total co-relation and Cronbash’s Alpha.

The multiple and hierarchical regression models also gives the benefit to researcher to have an insight into variation R^2 which is actually the amount of variability caused by independent variable on dependent variable. The statistical significance was measured through F-values from the ANOVA analysis.

Descriptive Analysis

The data collection samples are descriptively demonstrated in terms of demographics hereunder in table 1. The whole sample data collected has been segregated into three distributions in terms of both conventional and Islamic banking. The very first distribution in table 1 is regarding gender and results show that 111 of the respondents of conventional banking were male and 61 respondents were female. Similarly, in Islamic banking, the 136 respondents were male and 37 respondents were female. The education distribution shows that most of the respondents are in Postgraduate category of education. The third distribution of age group shows that a large number of responses are in the category of 21-30 years age category which depicts relatively young population.

Table 1: Demographic statistics						
	Conventional Banking			Islamic Banking		
	Frequency	Percentage	Cum F (%)	Frequency	Percentage	Cum F (%)

Gender						
Male	111	64.5	64.5	136	78.6	78.6
Female	61	35.5	100	37	21.4	100
Education						
Matriculation	0	0	0	0	0	0
Intermediate	10	5.8	5.8	4	2.3	2.3
Graduation	43	25	30.8	56	32.4	34.7
Postgraduate	119	69.2	100	113	65.3	100
Age Group						
20 or less	1	0.6	0.6	3	1.7	1.7
21- 30 Y	80	46.5	47.1	103	59.5	61.3
31 - 40 Y	61	35.5	82.6	51	29.5	90.8
41 - 50 Y	24	14	96.5	15	8.7	99.4
Above 50 Y	6	3.5	100	1	0.6	100

The statistical description of data is shown in table 2. The ranges of skewness and kurtosis in terms of mean and standard deviation of data has been at acceptable level. First of all in Islamic banking the mean value of hygiene factors, motivators, job satisfaction and Shari'ah perception appears to be 3.700, 3.804, 3.830 and 4.016 which are on acceptable level. Similarly, standard deviation values of all four variables 0.670, 0.594, 0.694, 0.755 respectively are also acceptable. Same is the case for conventional banking where mean values of motivators, hygiene factors, job satisfaction and Shari'ah perception are 3.799, 3.740, 3.775 and 3.532 respectively and standard deviation values surfaces as 0.587, 0.511, 0.587, 0.723 which are off course acceptable too.

Variance	Conventional Banking				Islamic Banking			
	Mean	Std. Deviation	Skewness	Kurtosis	Mean	Std. Deviation	Skewness	Kurtosis
Job Satisfaction	3.775	0.723	(0.984)	2.713	3.830	0.755	(0.507)	2.111
Motivators	3.799	0.587	(0.812)	1.509	3.804	0.670	(0.596)	0.418
Hygiene Factors	3.740	0.511	(0.340)	0.286	3.700	0.594	(0.445)	0.121
Shari'ah Perception	3.532	0.587	0.023	(0.251)	4.016	0.694	(0.275)	(0.744)

The skewness, kurtosis and histograms are utilized for analysis whether the data is normal or abnormal trend is there. The readings regarding skewness and kurtosis may lie between the ranges of +2 to -2 for consideration of data as normally distributed except for job satisfaction in conventional banking where kurtosis value is 2.713 which is still acceptable and less than 3, showing a trend towards higher job satisfaction as per the items defined in instrument for construction of variables.

Scale validity for Conventional Banking and Islamic Banking

Scale validity is very important factor concerning the research study and here we are concerned regarding dual validities;

- 1) Content Validity
- 2) Divergent Validity

The content validity is explained to be as whether the instrument developed for measurement of a concept is adequate or insufficient (McNichols, Stahl, and Manley 1978) It is also explained as up to what level the generalization of scale along with instruments may be made as items of a scale consists of general contents (Boudreau, Gefen, and Straub 2001). It becomes rather complicated to measure content validity on the bases of any statistical tools in absence of any established criteria as the process of measuring it is concerned with critical perception of linking the scale to previous studies. So for this study under consideration, questionnaire was adopted from Tan and Waheed (2011), that earlier developed through (Ewen et al. 1966; House and Wigdor 1967; Graen 1966; Lindsay et al. 1967; Maidani 1991; Armstrong and Murlis 2007; Pizam and Ellis 1999; Sergiovanni 1966). The job satisfaction measurement undertakes items from Klassen et al. (2010) so that the relevance of their model may be examined in this scenario under at hand. The Shari'ah perception concept usage in this model is borrowed from Rahman, Akhter, and Khan (2017) who just recently investigated Shari'ah perception concept for conventional insurance and Takaful insurance in terms of Herzberg theory keeping in view Shari'ah perception as moderating variable and the same is adopted by this study adjusting it for Islamic and conventional branch general banking staff.

Divergent validity for Conventional and Islamic Banking

The constructs that are not related should be separated and there is no need to relate them as it is mandatory to establish divergent validity for attaining

construct validity. So to ensure divergent validity, pair wise correlation method has been established. The concept of correlation is used to find out the direction of relationship and its movement accordingly and its value varies in between +1 to -1. The correlation value of 1 describes high correlation among variables and their movement is observed to be in the same direction while for value -1, also suggests high correlation but movement vice a versa to correlation of +1. Whereas value 0 in terms of correlation depicts indifferent behavior of variables or no correlation at all. So we are able to infer here (Table 3 and 4) that all the variables like Motivators, hygiene factors, Shari'ah perception are positively/significantly correlated to job satisfaction here in the study which was also the situation in case of previous studies of (Dimovski and Reimann 1994; Leech, Barrett, and Morgan 2005) and it hereby enables us to suggest that divergent validity does exist under the prevailing circumstances. The constructs here are now observed to be independent and unique and their relationship direction shows similar trends as of earlier studies conducted in this regard.

Table 3: Conventional Banking				
	Job Satisfaction	Motivators	Hygiene Factors	Shari'ah Perception
Job Satisfaction	1.000			
Motivators	0.676	1.000		
Hygiene Factors	0.667	0.669	1.000	
Sharia'ah Perception	0.027	0.093	0.027	1.000

Cronbach's Alpha (Instrument Reliability)

Cronbach's Alpha used for finding out the variable's consistency with reference to concerning item available in the instrument. The variables constructed through questionnaire items or group of items should be closely related and to this can only be observed through Cronbach's Alpha calculation. Table 5 shows that in case of conventional banking the Cronbach's Alpha has a value of 0.895 for motivators, 0.877 for hygiene factors and 0.674 for Shari'ah perception. These values suggest that instruments concerning conventional banking are consistent and reliable. In case of Islamic Banking it is observed that the Cronbach's Alpha has a value 0.923 for motivators, 0.909 for hygiene factors and 0.811 for Shari'ah perception and these values suggest that instruments concerning Islamic Banking are also consistent and reliable.

Table 4: Islamic Banking

	Job Satisfaction	Motivators	Hygiene Factors	Shari'ah Perception
Job Satisfaction	1.000			
Motivators	0.676	1.000		
Hygiene Factors	0.757	0.765	1.000	
Sharia'ah Perception	0.329	0.369	0.765	1.000

Table 5: Reliability statistics

Construct	Cronbach α (Conventional Banking)	Cronbach α (Islamic Banking)	No. of items
Job Satisfaction	0.864	0.865	4
Motivators	0.895	0.923	14
Hygiene Factors	0.877	0.909	17
Sharia'ah Perception	0.674	0.811	6

Regression Analysis for Conventional and Islamic Banking

We have been able to determine that in this study that there exists a correlation between hygiene factors, motivators, job satisfaction and Shari'ah perception which is positive in terms of conventional as well as Islamic banking. We have used multiple regression analysis to observe the effects of these factors regarding job satisfaction.

Table 6 shows results of both regression analysis models regarding conventional and Islamic banking. In model 1 for Islamic Banking, R2 value (R2=0.595 and 0.611) determine that these variables like hygiene factors, Motivators and their interactive relation with Shari'ah perception depicts 59.5% and 61.1% variability in dependent variables of job satisfaction in multiple and hierarchical regression. Similarly, in case of conventional banking case depicted in Model 2 at table 6, R2 value (R2=0.468 and 0.474) determine that these variables like hygiene factors, Motivators and their interactive relation with Shari'ah perception depicts 46.8% and 47.4% variability in dependent variable of job satisfaction in Multiple as well as Moderation regression respectively.

Model	R	R ²	Adjusted R	F-Value	Change Statics			Durbin Watson
					² R Change	F-Change	Sig. F-Change	
1. Conventional Banking	0.684	0.468	0.461	74.199***				1.837
	0.668	0.474	0.458	29.879***	0.006	0.960	0.385	1.872
2. Islamic Banking	0.772	0.595	0.591	125.026***				1.739
	0.782	0.611	0.599	52.462***	0.015	3.217	0.043**	1.745

Notes: Model 1 represents the both multiple and moderation regression models' summaries for conventional banking. Model 2 represents the both multiple and moderation regression models' summaries for Islamic banking. We used standardized variable (motivators, hygiene factors, Shari'ah perception, and job satisfaction) to avoid the multicollinearity issue.

*Significant at 10%.

**Significant at 5%.

***Significant at 1%.

The *F*-value here helps us agree with hypothesis concerning choice of our model to determine the relation among dependent variables and the predictors both in case of conventional as well as Islamic banking. For prediction of non-existence of auto correlation between the variables, the Durban Watson values were used as depicted in table 6 to make sure non-presence of auto correlation among variables.

Finally the R² change that took place is checked along with F-change and they are observed to be significant in predicting the moderation impact of Shari'ah perception. It was also deduced that R² change value (0.015) along with F-change (3.217) proved to be significant as (P-value<0.10) in the scenario of Islamic Banking.

Whereas in case of conventional banking the result is found to be somewhat different as R² change value (0.006) along with F-change (0.960) observed to be non-significant (p-value>0.10) which shows the moderating

impact of Shari'ah awareness was not observed in conventional banking scenario. So we are able to conclude here that moderation impact regarding Shari'ah perception was observed in case of Islamic Banking but Shari'ah perception moderating impact didn't happen in case of conventional banking.

Now we are determined to find out the relationship among independent variables (motivators, hygiene factors and the concerning collaborative relation with Shari'ah perception) and job satisfaction. By utilizing both multiple and hierarchal regression model; we are able to infer that significant positive relation exist between motivators and job satisfaction in terms of Islamic and Conventional banking employees depicting a scenario where motivators (achievement, work itself, advancement, career growth and recognition) shows positive increase trend in job satisfaction of Islamic as well as Conventional Banking employees.

Next we are able to find out that hygiene factors and job satisfaction are positively related in case of Islamic and conventional banking and hygiene factors salary, company policy, relationship with peers, relationship with supervisors, work condition and job security also have a positive increase and helps triggering job satisfaction across both Islamic and conventional banking employees. Now in terms of relation among Shari'ah perception and Job satisfaction, we concluded Shari'ah perception has a positive but insignificant impact on job satisfaction which guides us that as much as the Shari'ah perception concept enlightens the minds of Islamic Banking Employees, they become more satisfied about the fact that they are working in a Shariah Compliant Environment and fulfilling their religious responsibility. On the contrary, Shari'ah perception shows inverse relation with job satisfaction in case of conventional banking which is also insignificant. So we are able to predict that as much as the Shari'ah perception concept increases, the job satisfaction of conventional banking employee decreases as he gradually realizes that he is neglecting his religious duty as Banking with (interest/Riba) is a sin in Islamic religion.

Finally we are able to find out moderating effect of Shari'ah perception via concerning interaction terms with motivators and with hygiene factors. It is concluded that Shari'ah perception does display a moderation impact ($SP*HF_2=0.209$, $p\text{-value}<0.05$) in scenario of hygiene factors to increase job satisfaction of Islamic banking workers as shown in table 7. While for

conventional bank employees, the moderation impact of Shari'ah perception was not observed in terms of hygiene factors ($SP*HF=0.054$, $p\text{-value}>0.10$) to enhance the job satisfaction.

Similarly for motivators the moderating impact of Shari'ah perception ($SP*Mot= -0.227$, $p\text{-value}<0.10$) exists to enhance job satisfaction in context of Islamic banking. It is also observed that Shari'ah perception moderation impact in scenario of motivators ($SP*Mot= -0.171$, $p\text{-value}>0.10$) didn't exist to effect or trigger job satisfaction of conventional banking employees. So we are able to detect that Shari'ah perception can play its role in case of Islamic banking employee's job satisfaction by triggering motivators and hygiene factors related job satisfaction elements. So if the Islamic banking employees are working at a Shari'ah compliant job with enhanced hygiene factors and Motivators, it helps enhancing job satisfaction. While in conventional banking Shari'ah perception wasn't observed in affecting job satisfaction across hygiene factors as well as motivators.

These research results depict that motivators and hygiene factors effect job satisfaction independently and positively in case of both Islamic and conventional banking while Shari'ah perception also impact job satisfaction although it is positive but not significant in case of Islamic banking and inverse relation found between Shari'ah perception and job satisfaction in case of conventional banking. These findings are in line with (Bakotic and Babic 2013; Raziq and Maulabakhsh 2015; Sell and Cleal 2011) that employee's relationship with supervisor/peers, acknowledgement of work, career development, reward, career growth, working conditions and organizational environment have significant impact on job satisfaction. Phenomenon of Shari'ah perception plays its role in Banking Industry employees satisfaction and its importance can't be denied as in today's material world keeping in view employees tendency to prefer higher benefits (hygiene factors and motivators) and switch or continue jobs on basis of these benefits as (Akhtar and Khan 2015) also explored that employees trend to move to different companies hastily and the main reasons for which are to lesser job security, enhanced target burden, lower market saturation and less general public awareness.

The moderating impact of Shari'ah perception has been found with hygiene factors and motivators in Islamic branch's general banking staff as they feel excited that they are operating in Shari'ah compliant banking products and

services as Rahman, Akhter, and Khan (2017) concluded using Herzberg two-factors theory that Shari'ah perception has moderating impact on job satisfaction of Takaful/Islamic insurance employees in context of hygiene factors (salary, relationship with peers, company policy, work security, work conditions and relationship with supervisors).

Table 7: Hierarchal regression analysis

Models		Conventional Banking		Islamic Banking	
		Unstandardized coefficients (B)	Standardized coefficients (β)	Unstandardized coefficients (B)	Standardized coefficients (β)
Model 1	Constant				
	Motivator	0.206***	0.206***	0.229***	0.229***
	Hygiene Factor	0.529***	0.529***	0.571***	0.571***
	Shari'ah Perception	-0.006	-0.006	0.029	0.029
Model 2	Constant	0.009	0.009	0.007	0.007
	Motivator	0.205***	0.205***	0.238***	0.238***
	Hygiene Factor	0.522***	0.522***	0.559***	0.559***
	Shari'ah Perception	-0.006	-0.006	0.021	0.021
	SP* <i>Mot</i>	-0.108	-0.101	-0.204**	-0.227**
	SP* <i>HF</i>	0.052	0.054	0.181**	0.209**

Notes: Model 1 represents multiple regression analysis and Model 2 represents moderation analysis. Here, dependent variable is job satisfaction. SP*HF represents the interaction term between hygiene factors and Shari'ah perception. SP*Mot represents the interaction term between motivators and Shari'ah perception in both conventional and Islamic banking cases. We used standardized variable (motivators, hygiene factors, Shari'ah perception, and job satisfaction) to avoid the multi-collinearity issue.

*Significant at 10%.

**Significant at 5%.

***Significant at 1%.

The table 8 shows our hypothesis results that hygiene factors and motivators do significantly impact job satisfaction for Islamic as well as conventional banking while the Shari'ah perception's moderation impact was observed in the event of hygiene factors and motivators in context of Islamic

banking branch's general banking employees while it didn't take place in case of conventional banking.

Table 8: Hypothesis		
Sr.#	Hypothesis	Decision
1	H _{A1} : There is positive relationship exists between Hygiene factors and Job satisfaction in Conventional Banking	Accepted
2	H _{A2} : There is positive relationship exists between Hygiene factors and Job satisfaction in Islamic Banking	Accepted
3	H _{B1} : There is positive relationship exists between Motivators and Job satisfaction in Conventional Banking	Accepted
4	H _{B2} : There is positive relationship exists between Motivators and Job satisfaction in Islamic Banking	Accepted
5	H _{C1} : <i>Shari'ah</i> perception acts as a moderator between the relationship of Hygiene factors and Job satisfaction in Islamic Banking	Accepted
6	H _{C2} : <i>Shari'ah</i> perception acts as a moderator between the relationship of Hygiene factors and Job satisfaction in Conventional Banking	Rejected
7	H _{D1} : <i>Shari'ah</i> perception acts as a moderator between the relationship of Motivators and Job satisfaction in Islamic Banking	Accepted
8	H _{D2} : <i>Shari'ah</i> perception acts as a moderator between the relationship of Motivators and Job satisfaction in Conventional Banking	Rejected

Conclusion and Recommendations

Importance of job satisfaction in banking industry was the inspiration behind conducting this study for analysis of Herzberg's theory in context of moderation effect of Shari'ah perception. The outcome reveals that branch general banking staff/employees of both Islamic and conventional banks in Pakistan are satisfied with their jobs in terms of both hygiene factors and motivators. However, it was also observed that positive relation of motivators and hygiene factors with job satisfaction shows somewhat significant variance in existence of moderating impact of Shari'ah perception for Islamic banking scenarios. But it is pertinent to mention that job satisfaction does not show any significant variance in the event of occurrence of moderation impact of Shari'ah perception across both Motivators as well as hygiene factors in case of conventional banking.

The research is a value able addition to knowledge and has a great deal of significance regarding job satisfaction. It provides an insight to banking industry leadership/management regarding importance of the role of Shari'ah perception in terms of employee job satisfaction. Keeping in view robustly growing

phenomenon of Islamic banking and endeavors of Government of Pakistan and State Bank of Pakistan to support and develop Islamic banking, this study will envision the banking industry leadership to properly invest in the concept of Shari'ah perception. Islamic Banking not only in monetary terms but also in terms of development of human capital for supporting evolving concept of Islamic banking and role of Shari'ah perception in banking industry.

This study also contributes in creation of awareness among banking sector employees regarding Shari'ah perception and its religious importance as general public or employee awareness of this concept is still very low and requires immediate steps to be taken for improvement.

This study also gives an insight that Shari'ah perception concept adds to satisfaction when a banking employee feels he is working in a Shari'ah compliant environment selling and providing Shari'ah compliant products of banking. The attachment to his faith and religion inspires him to stick to his job and enhances loyalty towards his organization and achieving his job objectives which is a free of cost tool for reducing employee turnover.

General public sometimes avoid investing their money in Banking being Muslims in Pakistan due to interest/Riba based banking, this study promotes Shari'ah perception which will eventually inspire general public to invest in Islamic banking products that will help triggering economic prosperity of country.

This study encompasses broader sphere of motivators and hygiene factors as mentioned in Herzberg's two-factor theory however future researches can be conducted on individual components of these broader spheres.

References

- Akhtar, P., and Z. Khan. 2015. "The linkages between leadership approaches and coordination effectiveness: A path analysis of selected New Zealand-UK International agri-food supply chains." *British Food Journal*, 117 (1): 443-460. <https://doi.org/10.1108/BFJ-12-2013-0357/>
- Armstrong, Michael, and Helen Murlis. 2007. *Reward management: A handbook of remuneration strategy and practice*. Kogan Page Publishers. <https://www.scribd.com/doc/210480052/1-Reward-Management-a-Handbook-of-Remuneration-Strategy-A>
- Arnetz, B. B. 1999. "Staff perception of the impact of health care transformation on quality of care." *International Journal for Quality in Health Care*, 11 (4): 345-351. <https://doi.org/10.1093/intqhc/11.4.345>
- Aziri, Brikend. 2011. "Job satisfaction: A literature review." *Management research and practice*, 3 (4): 77-86. <http://mrp.ase.ro/no34/f7.pdf>
- Bader, Hind A. M., Intan H.M. Hashim, and Norzarina Mohd Zaharim. 2013. "Job satisfaction among bank employees in Eastern Libya." *American International Journal of Social Science*, 2 (1): 30-44. https://www.aijssnet.com/journals/Vol_2_No_1_January_2013/5.pdf
- Bakotic, Danica, and Tomislav Babić. 2013. "Relationship between working conditions and job satisfaction: The case of croatian shipbuilding company." *International Journal of Business and Social Science*, 4 (2): 206-213. http://www.ijbssnet.com/journals/Vol_4_No_2_February_2013/22.pdf
- Barringer, Burce R., and Jeffrey S. Harrison. 2000. "Walking a tightrope: Creating value through interorganizational relationships." *Journal of management*, 26 (3): 367-403. [https://doi.org/10.1016/S0149-2063\(00\)00046-5](https://doi.org/10.1016/S0149-2063(00)00046-5)
- Belias, Dimitios, Athansios Koustelios, Labros Sdrolas, and Maria Koutiva. 2013. "The influence of demographic features on the job satisfaction of Greek bank employees." *International Journal of Human Resource Management and Research*, 3 (4): 15-28. https://www.researchgate.net/publication/258837461_THE_INFLUENCE_OF_DEMOGRAPHIC_FEATURES_ON_THE_JOB_SATISFACTION_OF_GREEK_BANK_EMPLOYEES
- Bono, Joyce E., and Timothy A. Judge. 2003. "Core self-evaluations: A review of the trait and its role in job satisfaction and job performance." *European Journal of Personality*, 17: S1-S18. <https://doi.org/10.1002/per.481>
- Boudreau, Marie-Claude, David Gefen, and Detmar W. Straub. 2001. "Validation in information systems research: a state-of-the-art assessment." *MIS quarterly*, 25 (1): 1-16. DOI: <https://doi.org/10.2307/3250956>

- Brown, Karen A., and Terence R. Mitchell. 1993. "Organizational obstacles: Links with financial performance, customer satisfaction, and job satisfaction in a service environment." *Human Relations* 46 (6): 725-757. <https://doi.org/10.1177/001872679304600603>
- Chambers, David L. 1989. "Accommodation and satisfaction: Women and men lawyers and the balance of work and family." *Law and Social Inquiry*, 14 (2): 251-287. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.1989.tb00062.x>
- Chandrasekar, K. 2011. "Workplace environment and its impact on organisational performance in public sector organisations." *International Journal of Enterprise Computing and Business Systems*, 1 (1): 1-16. <http://www.ijecbs.com/January2011/N4Jan2011.pdf>
- Clark, Andrew E. 1997. "Job satisfaction and gender: why are women so happy at work?" *Labour economics*, 4 (4): 341-372. [https://doi.org/10.1016/S0927-5371\(97\)00010-9](https://doi.org/10.1016/S0927-5371(97)00010-9)
- Dartey-Baah, Kwasi, and George Kofi Amoako. 2011. "Application of Frederick Herzberg's Two-Factor theory in assessing and understanding employee motivation at work: a Ghanaian Perspective." *European Journal of Business and Management*, 3 (9): 1-8. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/EJBM/article/view/642>
- Deeter-Schmelz, Dawn R., and Jane Z. Sojka. 2003. "Developing effective salespeople: Exploring the link between emotional intelligence and sales performance." *The International Journal of Organizational Analysis*, 11 (3): 211-220. <https://doi.org/10.1108/eb028972>
- Vlado, Dimovski. 1994. "Organizational learning and competitive advantage: A theoretical and empirical analysis." PhD Thesis, university of Cleveland, Cleveland. <https://elibrary.ru/item.asp?id=5688626>
- Ewen, Robert B., Patricia C. Smith, and Charles L. Hulin. 1966. "An empirical test of the Herzberg two-factor theory." *Journal of Applied Psychology*, 50 (6), 544-550. <http://dx.doi.org/10.1037/h0024042>
- Graen, George B. 1966. Addendum to "An empirical test of the Herzberg two-factor theory." *Journal of Applied Psychology*, 50 (6), 551-555. <http://dx.doi.org/10.1037/h0024043>
- Halpern, Gerald. 1966. "Relative contributions of motivator and hygiene factors to overall job satisfaction." *Journal of Applied Psychology*, 50 (3), 198-200. <http://dx.doi.org/10.1037/h0023421>
- Hamid, Abdul Halim Abdul., and Norizatun Azmin Mohd Nordin. 2001. "A study on Islamic banking education and strategy for the new millennium-Malaysian experience." *International journal of islamic financial services*, 2 (4):

- 3-11.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.585.7921&rep=rep1&type=pdf>
- Healy, MARK C., Lehman Michael, M., and MICHAEL A. MCDANIEL. 1995. "Age and voluntary turnover: A quantitative review." *Personnel Psychology*, 48 (2): 335-345. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1995.tb01760.x>
- Herzberg, F. I. 1966. *Work and the nature of man*. Oxford, England. World.
<https://psycnet.apa.org/record/1966-35012-000>
- Hoppock, R. 1935. *Job satisfaction*. Oxford, England.
<https://psycnet.apa.org/record/1936-00559-000>
- House, Robert J., and Lawrence A. Wigdor. 1967. "Herzberg's dual-factor theory of job satisfaction and motivation: A review of the evidence and a criticism." *Personnel psychology*, 20 (4): 369-390.
<https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1967.tb02440.x>
- Hur, Yongbeom. 2017. "Testing Herzberg's Two-Factor Theory of Motivation in the Public Sector: Is it Applicable to Public Managers?" *Public Organization Review*, 3 (18): 329-343. <https://doi.org/10.1007/s11115-017-0379-1>
- Johnsrud, Linda K. 2002. "Measuring the quality of faculty and administrative worklife: Implications for college and university campuses." *Research in Higher Education*, 43 (3): 379-395. <https://doi.org/10.1023/A:1014845218989>
- Kamal, Raj, and Debashish Sengupta. 2008. "A study of job satisfaction of bank officers." *Prajnan*, 37 (3): 229-245.
https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/34243182/rajkkamal.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DA_Study_of_Job_Satisfaction_of_Bank_Offici.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20190724%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20190724T132131Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=1420e085ad5257d233e23ebad684ff54319643eaffcf34582dc64ca8a2e069f0
- Kaplan, Robert S., and David P. Norton. 1996. *The balanced scorecard: translating strategy into action*. Harvard Business Press.
<https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=8831>
- Klassen, M. Robert, Ellen L. Usher, and Mimi Bong. 2010. "Teachers' collective efficacy, job satisfaction, and job stress in cross-cultural context." *The Journal of Experimental Education*, 78 (4): 464-486.
<https://doi.org/10.1080/00220970903292975>

- Lane, Kathleen A., Joni Esser, Betty Holte, and Marie Anne McCusker. 2010. "A study of nurse faculty job satisfaction in community colleges in Florida." *Teaching and Learning in Nursing*, 5 (1): 16-26. <https://doi.org/10.1016/j.teln.2009.05.001>
- Leach, Fredeick J., and Jerry D. Westbrook. 2000. "Motivation and job satisfaction in one government research and development environment." *Engineering Management Journal*, 12 (4): 3-8. <https://doi.org/10.1080/10429247.2000.11415086>
- Leech, Nancy L., Karen C. Barrett, and George A. Morgan. 2005. *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation*. Psychology Press. http://tip.iums.ac.ir/uploads/35_329_26_2.pdf
- Lindsay, Carl A., Edmond Marks, and Leon Gorlow. 1967. The Herzberg Theory: a critique and reformulation. 330. <http://dx.doi.org/10.1037/h0024868>
- Lucas, Mary D. 1988. "Organizational Management Style and Clinical Nurse Specialists' Job Satisfaction." *Clinical Nurse Specialist*, 2 (2): 70-76. https://journals.lww.com/cns-journal/abstract/1988/00220/organizational_management_style_and_clinical_nurse.5.aspx
- Maidani, Ebrahim A. 1991. "Comparative study of Herzberg's two-factor theory of job satisfaction among public and private sectors." *Public Personnel Management*, 20 (4): 441-448. <https://doi.org/10.1177/009102609102000405>
- Maula-Bakhsh, Raheela, and Abdul Raziq. 2016. "Development of Conceptual Link between Servant Leadership and Employee Subjective Well-being." *Journal of Applied and Emerging Sciences*, 4 (2): 157-168. <http://journal.buitms.edu.pk/j/index.php/bj/article/view/154>
- Maysami, Ramin Cooper, and John Joseph Williams. 2006. "Evidence on the relationship between Takaful insurance and fundamental perception of Islamic principles." *Applied Financial Economics Letters*, 2 (4): 229-232. <https://doi.org/10.1080/17446540500461778>
- McNichols, Charles W., Michael J. Stahl, and T. Roger Manley. 1978. "A validation of Hoppock's job satisfaction measure." *Academy of Management Journal*, 21 (4): 737-742. <https://doi.org/10.5465/255715>
- Nguyen, Anh, Jim Taylor, and Steve Bradley. 2003. "Relative pay and job satisfaction: some new evidence". <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/1382>
- Nielsen, Karina, Raymond Randall, Joanna Yarker, and Sten-Olof Brenner. 2008. "The effects of transformational leadership on followers' perceived work

- characteristics and psychological well-being: A longitudinal study." *Work and Stress*, 22 (1): 16-32. <https://doi.org/10.1080/02678370801979430>
- Okpara, John O. 2004. "The impact of salary differential on managerial job satisfaction: A study of the gender gap and its implications for management education and practice in a developing economy." *Journal of Business in Developing Nations*, 8 (1): 65-91. https://www.jjay.cuny.edu/sites/default/files/contentgroups/center_international_human_rights/jbdnv803_0.pdf
- Othman, Abdul, and Lynn Owen. 2001. "Adopting and measuring customer service quality (SQ) in Islamic banks: a case study in Kuwait finance house." *international journal of Islamic financial services*, 3 (1): 1-26. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.1893&rep=rep1&type=pdf>
- Pizam, Abraham, and Taylor Ellis. 1999. "Customer satisfaction and its measurement in hospitality enterprises." *International journal of contemporary hospitality management*, 11 (7): 326-339. <https://doi.org/10.1108/09596119910293231>
- Rahman, Khalil-Ur, Waheed Akhter, and Saad Ullah Khan. 2017. "Factors affecting employee job satisfaction: A comparative study of conventional and Islamic insurance." *Cogent Business and Management*, 4 (1): 1273082. <https://doi.org/10.1080/23311975.2016.1273082>
- Rast, Sadegh, and Azadeh Tourani. 2012. "Evaluation of employees' job satisfaction and role of gender difference: An empirical study at airline industry in iran." *International Journal of Business and Social Science*, 3 (7): 91-100. http://www.ijbssnet.com/journals/Vol_3_No_7_April_2012/11.pdf
- Raziq, Abdul, and Raheela Maulabakhsh. 2015. "Impact of working environment on job satisfaction." *Procedia Economics and Finance*, 23: 717-725. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00524-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00524-9)
- Robbins, Stephen P., Aletta Odendaal, and Gert Roodt. 2001. *Organisational behaviour: global and Southern African perspectives*. Pearson South Africa. https://books.google.com.pk/books?id=YqOEiC9J5n4C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Ruthankoon, Rathavoot, and Stephen Olu Ogunlana. 2003. "Testing Herzberg's two-factor theory in the Thai construction industry." *Engineering, Construction and Architectural Management*, 10 (5): 333-341. <https://doi.org/10.1108/09699980310502946>
- Schneider, Benjamin, and David E. Bowen. 1985. "Employee and customer perceptions of service in banks: Replication and extension." *Journal of*

- applied Psychology*, 70 (3): 423-433. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.70.3.423>
- Schulz, Salome, and Trudie Steyn. 2003. "Educators' motivation: Differences related to gender, age and experience." *Acta academica*, 35 (3): 138-160. <https://www.ingentaconnect.com/content/sabinet/academ/2003/00000035/0000003/art00006>
- Sell, Lea, and Bryan Cleal. 2011. "Job satisfaction, work environment, and rewards: Motivational theory revisited." *Labour*, 25 (1): 1-23. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9914.2010.00496.x>
- Sergiovanni, T. J. 1966. *Investigation of factors which affect job satisfaction and job dissatisfaction of teachers*. University Microfilms. <https://elibrary.ru/item.asp?id=6894410>
- Shields, Michael A., and Stephen Wheatley Price. 2002. "Racial harassment, job satisfaction and intentions to quit: evidence from the British nursing profession." *Economica*, 69 (274): 295-326. <https://doi.org/10.1111/1468-0335.00284>
- Shikdar, A. A., and Das, B. 2003. "The relationship between worker satisfaction and productivity in a repetitive industrial task." *Applied Ergonomics*, 34 (6): 603-610. [https://doi.org/10.1016/S0003-6870\(03\)00057-7](https://doi.org/10.1016/S0003-6870(03)00057-7)
- Spector, Paul E. 1997. *Job satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences 3*. Sage publications. <http://dx.doi.org/10.4135/9781452231549>
- Szekeres, Judy. 2006. "General staff experiences in the corporate university." *Journal of Higher Education Policy and Management*, 28 (2): 133-145. <https://doi.org/10.1080/13600800600750962>
- Teck-Hong, Tan, and Amna Waheed. 2011. "Herzberg's motivation-hygiene theory and job satisfaction in the Malaysian retail sector: The mediating effect of love of money." *Asian Academy of Management Journal*, 16 (1): 73-94. http://web.usm.my/aamj/16.1.2011/AAMJ_16.1.4.pdf
- Weiss, David J., Rene V. Dawis, George W. England, and Lloyd H. Lofquist. 1967. *Manual for the Minnesota Satisfaction Questionnaire. Minnesota studies in vocational rehabilitation*. http://vpr.psych.umn.edu/sites/g/files/pua2236/f/monograph_xxii_-_manual_for_the_mn_satisfaction_questionnaire.pdf
- Winer, Leon, and J. S. Schiff. 1980. "Industrial salespeople's views on motivation." *Industrial Marketing Management*, 9 (4): 319-323. [https://doi.org/10.1016/0019-8501\(80\)90047-4](https://doi.org/10.1016/0019-8501(80)90047-4)
- Wright, Thomas A., and Russell Cropanzano. 1997. "Well-Being, Satisfaction And Job Performance: Another Look At The Happy/Productive Worker Thesis". Paper

presented at the Academy of Management Proceedings.
<https://doi.org/10.5465/ambpp.1997.4988986>

Zafar, Rahaib, Mohsin Altaf, Haroon Hussain and Mohammad Majid Mahmood Bagram. 2012. "Religiosity, as determinant of turnover intention: An exploratory study." *The Journal of Commerce*, 4 (4): 1-8.
https://www.researchgate.net/publication/283054083_RELIGIOSITY_AS_DETERMINANT_OF_TURNOVER_INTENTION_AN_EXPLORATORY_STUDY

ÖZETLER

الملخصات

ABSTRACTS

Katılım Sigorta (Tekâfül) Ve Muhasebe Süreci

Harun KISACIK*

Öz

Risk, en kısa ve öz haliyle, gelecekteki belirsizlikler olarak tanımlanabilmektedir. Bir an sonrası bile garanti altında olamayan insanoğlu, her eyleminde risk ile karşı karşıya gelebilmektedir. Edinilen bir varlığın, gerçekleştirilen bir yatırımın vb. risklere karşı korunması için çeşitli yöntemler geçmişten beri uygulanmaktadır. İslam hukukunda helal yol ve yöntemlerle risklere karşı korunmak uygun görülmektedir. Risklere karşı korunmada sigorta kavramı ortaya çıkmaktadır. Sigorta, ödenen belli bir prim karşılığında meydana gelen zararın tazmin edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Konvansiyonel sigortanın İslam hukukuna aykırı yönlerinin bulunması sebebiyle İslami hassasiyete sahip bireylerin riskten korunmaları için alternatif bir yöntem olarak tekâfül geliştirilmiştir. İslam hukuk kurallarına uygun olması hasebiyle İslami sigorta olarak da adlandırılan tekâfül; dayanışma, karşılıklı yardımlaşma, bağış ve ortaklık kültürüne dayanan bir sigorta türüdür. Tekâfül İslami bankacılık faaliyetlerinin gelişimi ile birlikte gelişme göstermiştir. Konvansiyonel sigortada, satın alma sözleşmesi ile risk transfer edilmektedir. Tekâfül de ise bağış sözleşmesi ile risk paylaşılmaktadır. Çalışmanın amacı, tekâfül sistemini tanıtarak muhasebe uygulama sürecini ele almaktır. Çalışmada ilk olarak tekâfül kavramından bahsedilecek daha sonra tekâfül şirketi ile işletme arasında gerçekleştirilen tekâfül sözleşmesi bağlamında kurgulanan örnek ile muhasebe kayıt süreçleri uygulamalı olarak ele alınacaktır. Kurgulanan tekâfül sözleşmesi örneğiyle hem tekâfül şirketinin hem de işletmenin muhasebe kayıtları ayrı ayrı gösterilecektir. Çalışma tekâfül ve muhasebe süreci ile ilgili olarak literatüre, alana ilgi duyan araştırmacılara, muhasebe meslek mensuplarına, kısaca bilgi kullanıcılarına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Sigorta, İslami Sigorta, Tekâfül, Katılım Sigorta Muhasebesi, Katılım Finans

---

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, harunkisacik@hitit.edu.tr, Orcid.0000 0002 3282 4472

Participation Insurance (Takaful) and Accounting Process

Harun KISACIK*

Abstract

Risk can be defined, in its shortest and most concise form, as future uncertainties. Unable to guarantee even a moment later, human beings may face risks in every action. An acquired asset, an investment realized, etc. various methods have been used in the past to protect against risks. In Islamic law, it is appropriate to protect against risks with halal means and methods. The concept of insurance is emerging in protection against risks. Insurance is defined as the compensation of losses incurred in return for a certain premium paid. Due to the fact that conventional insurance has aspects contrary to Islamic law, takaful has been developed as an alternative method for protecting individuals with Islamic sensitivity from risk. Takaful, also known as Islamic insurance because it complies with Islamic legal rules; it is a type of insurance based on the culture of solidarity, mutual aid, donation and partnership. Takaful has developed with the development of Islamic banking activities. In conventional insurance, risk is transferred with the purchase contract. In Takaful, risk is shared with the donation contract. The aim of the study is to introduce the takaful system and to deal with the accounting application process. In the study, firstly, the concept of takaful will be mentioned, and then the accounting recording processes will be discussed practically with the example set up in the context of the takaful contract between the takaful company and the enterprise. The accounting records of both the takaful company and the enterprise will be shown separately with the sample of takaful contract. The study is important in terms of contributing to the literature regarding takaful and accounting process, researchers interested in the field, accounting professionals, briefly information users.

Keywords: Participation Insurance, Islamic Insurance, Takaful, Participation Insurance Accounting, Participation Finance

---

* Lecturer, Hitit University, Graduate School Of Social Sciences MYO, harunkisacik@hitit.edu.tr, Orcid.0000 0002 3282 4472

Faizsiz Finans Standartları (FFS) ve Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS)

Harun KISACIK*

Öz

İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions / AAOIFI), İslami finans uygulamalarında tekdüzeliği sağlamak için standartlar yayınlamak amacıyla Bahreyn’de 1991 yılında kurulmuştur. Kâr amacı gütmeyen AAOIFI, şer’i standartlar ve muhasebe standartları yayınlamaktadır. AAOIFI tarafından 60 Şer’i standart, 32 muhasebe standardı, 7 denetim standardı, 3 etik standardı, 14 yönetim standardı olmak üzere toplam 116 adet standart yayınlanmıştır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) AAOIFI’nin yayınlamış olduğu Şer’i standartları katılım bankaları ve bilgi kullanıcılarına rehberlik etmesi için Faizsiz Finans Standardı (FFS) olarak Türkçe’ye çevirmiş ve internet sitesinde yayınlamıştır. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) da AAOIFI’nin yayınlamış olduğu muhasebe standartlarını Türkçe’ye çevirerek Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) olarak 1 Ocak 2020 veya sonrasında başlayan hesap dönemlerinde isteğe bağlı olarak uygulanması amacıyla yayınlamıştır. Yayımlanan FFS ve FFMS’ler karşılaştırıldığında; FFS’lerin İslami finansın İslam hukuku kurallarına uygun bir şekilde işlemesi için gereken kriterlerin yer aldığı, FFMS’lerde ise İslami finansın muhasebe süreçlerinin ve finansal raporların standartlaştırılması için gereken kriterlerin yer aldığı gözlemlenmektedir. FFS’ler İslami finansın hukuki boyutunu ele alırken; FFMS’ler İslami finansın muhasebe boyutunu ele almaktadırlar. Çalışmanın amacı, henüz yeni yayımlanan ve uygulama alanı bulan FFS ve FFMS standartlarının tanıtılmasıdır. Çalışmada FFS ve FFMS standartlarının uygulama alanları, Türkiye’de uygulanabilirliği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Finans Standartları (FFS), Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS), Katılım Finans, Muhasebe, Katılım Bankacılığı

---

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, harunkisacik@hitit.edu.tr, Orcid.0000 0002 3282 4472

Interest-Free Financial Standards (IFFS) and Interest-Free Financial Accounting Standards (IFFAS)

Harun KISACIK*

Abstract

The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions / AAOIFI was established in Bahrain in 1991 to publish standards to ensure uniformity in Islamic finance practices. The non-profit AAOIFI publishes Sharia'a standards and accounting standards. A total of 116 standards were published by AAOIFI, including 60 Sharia'a standards, 32 accounting standards, 7 auditing standards, 3 ethical standards, and 14 governance standards. The Turkey Association of Participation Banks (TKBB), the Sharia'a standards published by the AAOIFI, participation banks and information users to guide, Interest-Free Financial Standards (IFFS) as was translated into Turkish and published on its website. The Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (KGK) has translated the accounting standards published by AAOIFI into Turkish and published them as Interest-Free Finance Accounting Standards (IFFAS) in order to be applied optionally in accounting periods starting from January 1, 2020 or after. When the published IFFS and IFFAS are compared; It is observed that the IFFS has the criteria required for the functioning of Islamic finance in accordance with the rules of Islamic law, while the IFFAS includes the criteria required for the standardization of the accounting processes of Islamic finance and financial reports. While IFFSs handle the legal dimension of Islamic finance; IFFASs deal with the accounting dimension of Islamic finance. The aim of the study is to introduce IFFS and IFFAS standards that have just been published and have been applied. In the study FFMS and FFS standards of practice areas and the applicability in Turkey will be discussed.

Keywords: Interest-Free Financial Standards (IFFS), Interest-Free Financial Accounting Standards (IFFAS), Participation Finance, Accounting, Participation Banking

---

* Lecturer., Hitit University, Graduate School Of Social Sciences MYO, harunkisacik@hitit.edu.tr, Orcid.0000 0002 3282 4472

Türkiye’de Katılım Sigortacılığı (Tekâfül) Literatürü -İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme-

Mahmut SAMAR*

Öz

Tekâfül, İslami sigorta ya da güncel adıyla katılım sigortacılığı, geleneksel sigorta sistemine alternatif İslami prensiplere uygun şekilde faaliyet gösteren bir model olarak ortaya çıkmış ve çıktığı günden itibaren kabul görerek hızla gelişim kaydetmiştir. Bu gelişim, günümüze kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Bugün farklı modelleri ve yorumları ile tekâfül sistemi, İslam ülkelerinin yanı sıra Batılı ülkelerde de uygulanan alternatif bir sigortacılık modeli halini almayı başarmıştır. İslami finans sisteminin bir parçası olan tekâfül, ilk defa İslami finans düşüncesinin şekillendiği seksenli yıllarda gündeme gelmiştir. 6-8 Mayıs 1981 yılında Batı Almanya’nın Baden kentinde yapılan “İslam Bankaları ve Ekonomik İşbirliği Stratejileri Uluslararası Sempozyumu’nda tekâfülle ilgili bir tavsiye kararı alınmıştır. Bu sempozyumda faizsiz banka, yatırım şirketi ve sigorta şirketi üçlüsünün bir arada hizmet vermesi ve kâr ve zarara katılma sistemiyle çalışmasının sistemin gelişmesi açısından önemli olacağı yönünde bir karar alınmıştır. Bu tavsiye kararın ardından 1985 yılında İslam Fıkıh Akademisi (Mecma’u’l-fıkhî’l-İslâmî) Tekâfül sigortacılığının İslam hukukuna uygun olduğuna dair bir karar yayınladı. Böylece tekâfül sisteminin uygulanması konusunda önemli bir adım atılmış oldu.

Dünyada ilk defa bu sisteme dayalı olarak kurulan sigorta şirketleri 1979 yılında Sudan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nde görüldü. Daha sonra Malezya, Endonezya, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkeler başta olmak üzere birçok İslam ülkesinde faizsiz sisteme dayalı sigorta şirketleri kuruldu. Türkiye’de ise birkaç yıl öncesine kadar bu sistem yeterince bilinmemekteydi. Nitekim tekâfül sigortacılığının ilk uygulama örneği 2009 yılında görülmüştür. 2017 yılında yürürlüğe giren “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile tekâfül sigortacılığının yasal alt yapısı oluşturulmuştur. Bu düzenleme, tekâfülün Türkiye’de tanınması ve hızla gelişip büyümesi sonucunu doğurmuştur.

---

* Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi ULİFAM & İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku ABD, mahmutsamar@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-0268-9115

Öte yandan bu gelişmelerle doğru orantılı olarak Türkiye’de katılım sigortacılığı ya da daha çok bilinen adıyla tekâfül konusunda hatırı sayılı bir literatür oluştu. Özellikle son beş yılda tekâfül konulu sempozyumlar düzenlenerek onlarca tebliğ sunumu yapıldı. Konuyla ilgili farklı disiplinlerde tezler yazıldı. Akademik dergilerde tekâfülü farklı boyutlarıyla inceleyen birçok makale yayınlandı. Özellikle 2017’de “Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği”nin yayınlanmasından sonra tekâfül ile ilgili çalışmaların sayısında dikkat çekici bir artış görülmektedir. Bu niceliksel artış, çalışmaların başta akademisyenler ve araştırmacılar olmak üzere ilgili kişi ve kuruluşlarca takibinin yapılabilmesi için bu alanda bir literatür taramasını gerekli kılmaktadır. İşte söz konusu ihtiyaca binaen bu çalışmada Türkiye’de katılım sigortacılığı/tekâfül ile ilgili yapılan akademik çalışmaların tespiti ve kısmen tahliline yer verilecektir. Bu çerçevede kitap, tez, makale, tebliğ türü yayınlar konu ve alan bazlı ele alınarak çalışmalardaki tekrarların ve ihmal edilmiş hususların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Buradan hareketle önümüzdeki süreçte bu alanda yapılacak çalışmalara yön verecek birtakım öneriler sunulması hedeflenmektedir. Çalışma, giriş ve üç bölüm halinde düzenlenecektir. Birinci bölümde genel olarak tekâfül literatürü üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde çalışmaların alan ve konu bazlı tasnifine yer verilecektir. Üçüncü bölümde yabancı dillerde yayınlanmış olup Türkçeye kazandırılmış olan çalışmalar ele alınacaktır. Çalışma değerlendirme ve sonuç bölümüyle son bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslami Sigorta, Tekâfül, Katılım, Literatür

Insurance Participation In Turkey (Takaful) Literature -An Evaluation from the Perspective of Islamic Law-

Mahmut SAMAR*

Abstract

Takaful, also known as Islamic insurance or participation insurance, is a model that operates according to Islamic principles as an alternative to the conventional insurance system and has grown rapidly since its inception. This development has continued uninterrupted until today. With its various models and perceptions, the Takaful system has evolved into an alternative insurance model that is used in both Western and Islamic countries. Takaful, which is a part of the Islamic financial system, first came to prominence in the 1980s, when the idea of Islamic finance was shaped. A recommendation decision on takaful was made at the "International Symposium on Islamic Banks and Economic Cooperation Strategies" held in Baden, West Germany on May 6-8, 1981. The symposium decided that it is critical for the system's growth that the trio of interest-free banks, investment companies, and insurance companies work together and with a profit and loss participation system. Following this advice, the Islamic Fiqh Academy (Majma al-fiqh al-Islami) decided in 1985 that Takaful insurance was permissible under Islamic law. As a result, a significant step in the implementation of the takaful system has been taken.

Insurance companies developed based on this system for the first time in the world were observed in Sudan and the United Arab Emirates in 1979. Later, insurance companies based on interest-free systems were established in many Islamic countries, especially in countries such as Malaysia, Indonesia, Pakistan, and Saudi Arabia. This system had not been sufficiently known until a few years ago in Turkey. As a matter of fact, the first application example of takaful insurance was seen in 2009. With the "Regulation on Participation Insurance Working Procedures and Principles", which entered into force in 2017, the legal infrastructure of takaful insurance was established. This arrangement and has resulted in rapid development and growth of takaful recognition in Turkey.

---

* Assoc. Prof., Ankara Social Sciences University ULIFAM & Faculty of Islamic Sciences Islamic Law USA, mahmutsamar@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-0268-9115

On the other hand, remarkable literature on participation insurance, also known as takaful, has emerged in Turkey in direct proportion to these developments. Several takaful symposiums have been held in the last five years, with dozens of paper presentations. On the topic, dissertations have been written in a variety of disciplines. Many papers examining takaful in various dimensions have been published in academic journals. The number of studies on takaful has increased dramatically, especially since the publication of the "Participation Insurance Regulation" in 2017. This quantitative increase necessitates a literature review in this field for relevant persons and organizations, especially academics and researchers, to follow the studies. This research will involve the determination and partial analysis of academic studies on participation insurance/takaful in Turkey to meet this need. It is proposed that by examining publications such as books, dissertations, articles, and papers on a topic and field basis, it would be possible to identify repetitions and neglected issues in studies. It is proposed that based on this, some recommendations will be made to guide the work that will be done in this area in the near future. The study will be organized in an introduction and three parts. In the first chapter, the literature on takaful will be discussed in general. In the second part, the field and subject classification of the studies will be given. In the third section, studies published in foreign languages and translated into Turkish will be discussed. The research will end with the evaluation and results section.

Keywords: Islamic Insurance, Takaful, Participation, Literature.

İslam Hukukuna Uygun Kooperatif Sigortacılığı Modeli

Aytaç AYDIN*
Yusuf ÜSTÜN**

Öz

Kooperatifler, “ortakları arasında karşılıklı yardım, sosyal dayanışma ve kefâlet” araçlarını kullanarak çalışan bir şirket türü olup ülkemiz ve dünyada yaygın bir uygulama alanına sahiptir. Ülkemizde kooperatifçilik uygulaması Osmanlı döneminden başlayan uzun bir geçmişe sahiptir. Kooperatifler günümüzde esas itibariyle 1163 sayılı kanun düzenlenmiştir.

Kooperatifler de sigorta şirketleri gibi sosyal dayanışma ihtiyacından doğmuş olmakla birlikte pek çok yönden bunlardan ayrılmaktadır. Sigorta şirketlerinin kâr odaklı olması ve konvansiyonel sigortacılıkta, temin edilen riskin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın, toplanan fonların tamamen şirkete ait olması, sigortaya ihtiyaç duyanlar açısından daha adil çözüm arayışını gündeme getirmektedir. Bu bağlamda İslam hukuku ilkelerine uygun kooperatif sigortacılığı uygun bir model olarak dikkat çekmektedir.

İslam hukuku açısından kooperatifin hukuki niteliğini inceleyen müstakil akademik çalışmalar yeter sayıda değildir. Bu nedenle çalışmamızın amaçlarını; İslam hukuku açısından kooperatiflerin hukuki niteliğini belirlemek, kooperatif üzerinden yapılan katılım sigortacılığını İslami Sigortacılık ve İslam Hukuku açısından değerlendirmek ve İslam hukukuna göre uygulanabilir bir kooperatif sigortacılığı yapısı için öneriler getirmektir.

Kooperatif sigortacılığı; teâvün, tesanüd ve tekâfül suretiyle referansını bizzat Kur’an-ı Kerim’den alan, taraflar arası rızaya dayalı; ticaret, ahde vefa, faizden sakınma, garar ve kumardan kaçınma, haram mal ve sektörlerden korunma gibi İslam iktisadının temel kurallarına uyumluluk gösteren bir yapıda kurgulanmaya uygundur. Konvansiyonel sigorta şirketleri, risk satılması temeline dayalı iken mütüel/karşılıklı/kooperatif sigortacılığı risk-menfaat paylaşımı temeline dayalıdır. Sigorta şirketlerindeki kâr odaklı işleyişin aksine, bu sistemde, belli bir risk hesabına göre fona yaptıkları ödemenin artan kısmı,

---

* Dr. Öğrt. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, e-mail: ofisaytac@hotmail.com, ORCID:0000-0001-9016-5711.

** Ticaret Başmüfettişi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Bilgi ve Koordinasyon Merkezi Ticaret Bakanlığı Temsilcisi, e-mail: y.ustun@gtb.gov.tr

riskin tahmin edilenden düşük gerçekleşmesi nedeniyle, fona dahil olanlar arasında dönem sonunda paylaştırılmakta, yani onlara iade edilmekte, zararın daha fazla gerçekleşmesi halinde ise, bunun ilgili paydaşlar tarafından kapatılması yoluna gidilmektedir. Böylece risk / prim dengesi daha adil bir şekilde sağlanmış olmaktadır. Sistemin dayanağı, İslam hukukunun külli kaidelerinden olan “el-harâc bi’-d-damân” (kazanç-tazmin sorumluluğu/nimet-külfet dengesi) prensibidir. Bu sistem yardımlaşma ve adil bir iktisat sistemine daha uygundur. İslam hukukuna uygun kooperatif sigortacılığı modelinin Müslüman toplumlarda yaygın olarak güvenle kullanılabilmesi için kooperatif sözleşmesinin İslam akit teorisi ile uyumlu olarak hazırlanması önemlidir. Bu, İslam iktisat sistemine uygun bir ortaklık yapısı olarak tüm dünyada uygulama alanı bulabilecek bir model olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif Sigortacılığı, Risk Satımı, Risk Paylaşımı, Mütüel, Tekâfül.

Cooperative Insurance Model According To Islamic Law

Aytaç AYDIN*
Yusuf ÜSTÜN**

Abstract

The cooperatives are a type of company that works by using the means of "mutual assistance, social solidarity and guarantee between its partners" and has a widespread practice area in our country and in the world. The practice of cooperatives in our country has a long history starting from the Ottoman period. Cooperatives are essentially regulated today, Law No. 1163.

Cooperatives are also born out of the need for social solidarity like insurance companies, but differ from them in many ways. The fact that insurance companies are profit-oriented and that the collected funds belong entirely to the company, regardless of whether the provided risk has materialized or not in conventional insurance, brings up the search for a more equitable solution for those who need insurance. In this context, the cooperative insurance business in accordance with the principles of Islamic law stands out as a suitable model.

Independent academic studies examining the legal nature of the cooperative in terms of Islamic law are not sufficient. Therefore, the aims of our study; to determine the legal nature of cooperatives in terms of Islamic law, to evaluate participation insurance through cooperatives in terms of Islamic Insurance and Islamic Law, and to make suggestions for a cooperative insurance structure that can be applied according to Islamic law.

Cooperative insurance; it receives its reference from the Quran itself by means of taawun, coincidence and devotion. It is suitable to be constructed in a structure that complies with the basic rules of Islamic economics such as consent-based trade between stakeholders, obeying the contract, avoiding interest, avoiding gharar and gambling, protection haram goods and sectors. While conventional insurance companies are based on risk selling, mutual/cooperative insurance is shared (risturned) among those included in the fund when the money increases in the fund at the end of the period based on the risk-benefit

---

* Asst. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, e-mail: ofisaytac@hotmail.com, ORCID:0000-0001-9016-5711.

** Comptroller General, The Presidency Coordination and Information Center The Ministry of Commerce Delegate, e-mail: y.ustun@gtb.gov.tr

sharing basis. There is a profit-oriented operation in insurance companies, but in this system, the increasing part of the payment they make to the fund according to a certain risk account is shared among those included in the fund at the end of the period, that is, it is returned to them, if the loss is more. It is being closed by the stakeholders. So, the risk/premium balance is achieved more equitably. The basis of the system is the principle of “al-harâc bi'd-dhaman” (balance of gain-compensation/benefaction-charge), which is one of the main rules of Islamic law. This system is more suitable for a solidarity and fair economic system. In order for the cooperative insurance model in accordance with Islamic law to be used safely in Muslim societies, it is important that the cooperative contract is prepared in accordance with the Islamic contract theory. This is seen as a model that can find application all over the world as a partnership structure suitable for the Islamic economic system.

Keywords: Cooperative Insurance, Risk Selling, Risk Sharing, Mutual, Takaful.

Communicating Islamic Economics and Finance Concepts: Complexity and Inconsistencies

Rexhail MUSTAFI*
Mücahit ÖZDEMİR**

Abstract

Development of economic system that fits Islamic rules and regulations is essential for Muslim societies wherever they live. The decline that Muslim civilization faced has also affected the economy of Muslim countries. As a result, Muslim societies throughout the world were imposed different economic systems that were in contradiction with the spirit of Islam. For that reason, Muslim societies were motivated to make movements towards establishing economic system that complies with Islamic religion. Were these movements in the form of reaction, rejection or protection it all can be part of the debate. Reaction form can be evaluated as the process of identifying and being aware of the start of weakness and decline. Rejectionist form is a result of an enforcement process of different economic systems in Muslim societies. Protectionism is a behavior pattern that Muslims should consider to apply in order to protect the work that they have done in this field. One of the early debates while striving to establish an economic system that complies with Islamic religion has been its naming. This debate has followed the development of the system at every stage and because of different reasons, circumstances, and timeframe it has been brought as an issue up to our living time. If we use the past-present-future approach; reaction is the past, rejection is present, and protection is future. In the beginning it has been a reaction in different forms. It has been intellectual reaction, civil reaction, state reaction and even wars with no clear and defined result. The current state is rejection; we are able to think of rejection since we have alternatives on the horizon. Protection is the future state which means we have to protect our work at every level, intellectual, academic, practical etc. In this paper the main focus is trying to provide solutions on proper naming of Islamic economy and finance. As a supportive argument we will provide some elaboration in the narration of the development or to be more precise what is the

---

* M.Sc. Candidate. Sakarya University, Research Center for Islamic Economics and Finance, redjailj.mustafi@ogr.sakarya.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-9720-5103.

** Dr. Sakarya University, Research Center for Islamic Economics and Finance, mucahitozdemir@sakarya.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-4455-5943.

journey that this issue has gone through. In this debate firstly will be elaborated the use of word *iqtisad* over *economy* and secondly on the use of the prefix *Islamic*. In the sense of gaining differentiation through naming other names that have to do with the field will be elaborated. The method is qualitative research and mostly we will focus on analysis of theoretical framework.

Key words: Economy, Iqtisad, Islamic, System, Development.

Faizsiz Ev Sistemlerine Alternatif Bir Model Olarak “Faizsiz Yapı Sistemi”

Mehmet Hicabi SEÇKİNER*

Öz

Bu çalışmamızda günümüzde mudarabe sisteminden hareketlenen ve mudarabenin yeniden değer kazanmasını sağlayacak nitelikte olan ayrıca faizsiz sistemlere hem uygulama alanı açan ve hemde alternatif çözümler üretir nitelikte yeni bir girişimin adını oluşturan; inşaat, yapı ve ev edinme merkezli bir sistem olan faizsiz yapı sisteminin gerekliliği ve imkanı üzerine bir savda bulunacağız. Her asırda insanların temel ihtiyaçlarının başta gelenlerinden birisi de ev ihtiyacıdır. Başlangıçta etrafı kapalı tek göz yaşam alanından ibaret olan ev mefhumu günümüzde geniş ve katlı mimariye dönmüş haldedir. Artan konfor arayışı ile birlikte genişleyen ve gelişen evler haliyle maliyetlenmiş ve bu da ev sahibi olmayı ekonomik anlamda zorlaştırmıştır. Dolayısıyla zamanla bu problemin çözümü için farklı alternatifler geliştirilmeye başlanmıştır. Buna çözüm üreten argümanların başında bankacılık mekanizmasının faizli ev kredisi araçlarının geldiğini söyleyebiliriz. Bir diğer çözüm yolu da faizsiz bankacılık sistemleri olup faizin İslama göre haram olması hasebiyle zamanla orataya çıkan faizsiz alternatiflerin başında gelir. Ayrıca günümüzde “...evim” şeklinde para biriktirme yöntemleri ile bu soruna çözüm üretmeye çalışan komisyon mekanizmasıyla çalışan pek çok aracı kurumda peyda olmuştur. Faizli bankanın ev sahibi yapma yönteminin caiz olmadığı konusunda neredeyse ittifak var olup yalnızca zaruret hallerinde müracaat edilebileceğine dair bazı görüşler mevcuttur. Katılım bankaları ve “...evim” adındaki kuruluşların ise faizsiz olduklarına dair karmaşıkta olsa bir teamül mevcuttur. Bu kurumların çalışma sistemleri her ne olursa olsun sonuçta kamil anlamda İslami bir faizsiz bir ev modeli oldukları tartışmalıdır. Çünkü daha inşaatın başında fazili banka kredisi kullanan bir firmanın evlerini fazisiz satmasının veya herşeyi ile faizle üretilen bir konutun sonunda fazisiz alınmasının, bir miktar paranın biriktirilip mudiler arasında pay yoluyla çalışan sistemlerde bu paralarla alınan evlerin faizle üretilmiş olması hiç mi önem arzetmez? Faizle üretilen bir evin sonunda araya İslam hukukunun ikincil daynakları konularak üretilen çözümler sonucu aldım-

---

* Öğrt. Gör. Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mhcabiseckiner@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6512-5267>.

sattım sistemi ile alınıp satılması faizsiz ev sisteminin adı olamaz. Tüm bunlardan hareketle faizsiz ev sisteminin çözümünün aslında faizsiz yapı sistemine dayandığını bunun ise murabaha değil mudarabe temelli, murabaha destekli, modern ticaret ve yapı sistemlerini dikkate alan bir mekanizma ile mümkün olabileceğini idda etmekteyiz. İslam iktisatçılarının gayesi mikro ölçekli çözümler yerine yapısal çözümler üretmektir. Çünkü günümüzde mikro ölçekli sorunlar yapısal ölçekli sorunlara dönüşmektedir. Bunun içinse köklü çözümler gerek. Bu sorunların eğer finansla çözüleceği zannediliyorsa bu hatadır. Öyleki alternatif sistemler insanları rahatlığa ve rehavete sevk etmiştir. Artık faizin şüphesi fazizin yerini alarak hayatımıza girmiştir. Faizsiz evin temelleri faizsiz yapı ya bunun temelleri ise helal yapıya dayanır. Bir evin oluşum sürecinde daha topraktan mülkiyete, statikten mimariye, muhasebeden pazarlamaya kadar her aşamasında helal yapı modelinin müdahil olması faizsiz ev sistemini daha yapısal kılacaktır. Bu yüzden gelişen dünyada artık aracı alternatiflerle değil yapısalci işleyici ve üretken mantıkla hareket etmemiz elzemdir. Diğer yandan alternatif finans kanallarının tamamı faizsiz ve helal yapıyı mudarabe yoluyla kullanmaya hem müsait ve hemde bu sistemin oturabilmesi için yegane güçtür. İslamın iktisadına ve ekonomisine ait sorunları çözmemizin finans ve alternatifle değil gerçek katılım, yapı ve üretkenlikle olmasının vakti gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Murabaha, Mudarabe, Faizsiz ev, Faizsiz yapı.

Free-Interest Building System As An Alternating Model For Free-Interest Home Systems

Mehmet Hicabi SEÇKİNER*

Abstract

In this study, which is the name of a new initiative that is based on today's mudaraba system and which will enable the regaining of the mudarabe's value, also open an application area to interest-free systems and produce alternative solutions; We will make an argument on the necessity and possibility of the interest-free building system, which is a construction, building and home-based system. One of the primary needs of people in every century is the need for home. The concept of home, which initially consisted of a single enclosed living space, has now turned into a wide and storied architecture. With the increasing search for comfort, houses that expand and develop have become costly and this has made it economically difficult to own a house. Therefore, over time, different alternatives have been developed to solve this problem. We can say that the main argument that provides a solution to this is the interest-bearing home loan instruments of the banking mechanism. Another solution is the interest-free banking systems, and it is one of the interest-free alternatives that have emerged over time due to the fact that the interest is haram according to Islam. In addition, today many brokerage houses working with a commission mechanism that tries to find a solution to this problem by means of saving money in the form of "... my home". There is almost an agreement that the method of making a home owner of the interest bank is not permissible, and there are some opinions that it can only be applied in cases of necessity. There is a complicated convention that participation banks and organizations named "... my home" are interest-free. Regardless of the working systems of these institutions, it is arguable that they are an Islamic, interest-free house model in the end. Because at the beginning of the construction, does it not matter that a company that uses a bank loan to sell its houses with no interest or buy a house that is produced with interest at the end, accumulation of some money and the houses purchased with these money are produced with interest in systems that work through a share among depositors? At the end of a house produced with interest, it cannot be the name

---

* Lecturer, Hitit University, Faculty Of Divinity, mhicabiseckiner@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6512-5267>.

of the interest-free house system to be bought and sold with the system of buying and selling as a result of the solutions produced by putting the secondary sources of Islamic law in between. Based on all these, we claim that the solution of the interest-free house system is actually based on an interest-free building system, and that this is possible with a mechanism that takes into account modern trade and building systems, which is based on mudaraba, not murabaha. The aim of Islamic economists is to produce structural solutions instead of micro-scale solutions. Because today micro-scale problems turn into structural scale problems. For this, radical solutions are required. If these problems are thought to be solved with finance, it is a mistake. Thus, alternative systems have led people to comfort and complacency. Now the suspicion of interest has taken the place of interest and has entered our lives. The foundations of the interest-free house are the interest-free structure or the foundations of this are based on the halal structure. The involvement of the halal building model in every stage of the formation of a house, from land to ownership, from static to architecture, from accounting to marketing, will make the interest-free house system more structured. Therefore, in the developing world, it is essential that we no longer act with intermediary instrumentals, but with a structuralist, manipulative and productive logic. On the other hand, all of the alternative finance channels are both suitable for using the interest-free and halal structure through mudaraba and it is the only power for this system to sit. The time has come for us to solve the problems of the economics and economics of Islam not with finance and alternative but with real participation, structure and productivity.

Key words: Murabaha, Mudaraba, Free-interest home, Free-interest building.

Günümüzde Müsâkat Ortaklığı Uygulamaları: Fındık Üretimi Üzerine Keşifsel Bir Araştırma

Salih ÜLEV*
Mervan SELÇUK**

Öz

Tarımsal üretim pek çok ekonomide olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir paya sahiptir. 2019 yılı verilerine göre Türkiye’de tarım sektörünün GSYH içindeki payı yüzde 6,4’tür. Özellikle fındık, çay ve yaş meyvelerin üretimi yakın tarihe kadar bilinçsizce gerçekleştirilse de günümüzde üretim imkânlarının gelişmesi sayesinde az maliyetle yüksek verim alınabilmektedir. Fakat başta miras yoluyla arazilerin bölünmesi, köyden şehre göç olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı ya tarım arazileri sahipleri tarafından terk edilmekte ya da yarıcılığa verilmek suretiyle işlenmeye devam edilmektedir. Halk arasında yarıcılık olarak bilinen bu ortaklıkların temeli fıkıhtaki müzâraa ve müsâkat ortaklıklarına dayanmaktadır. Fakat günümüzde bu ortaklıklar fıkıhtaki müzâraa ve müsâkat akitlerinin şartlarına uygun olarak yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir. Bu çalışmada, halk arasında yarıcılık olarak bilinen ve uygulanan müsâkat ortaklıklarının fındık bahçelerinde nasıl yapıldığı tespit edilecek ve fıkhi problemlere neden olan uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi için öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Müsâkat, Müzâraa, Fındık Üretimi, Yarıcılık

---

* Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi, salihulev@sakarya.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-0653-6821

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi, mervanselcuk@sakarya.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0001-8384-373X

Current Practices of MUSAQAT Partnership: An Exploratory Study On Hazelnut Production

Salih ÜLEV*
Mervan SELÇUK**

Abstract

Agricultural production has an important role in the Turkish economy as in many countries and the share of agriculture in Turkey's GDP is 6.4 in 2019. Although the production of hazelnuts, tea and fresh fruits has been produced inefficient methods for a long time. With the development of technology and new techniques, farmers have started to produce more efficient agricultural production with low costs. The basis of these partnerships known as sharecropper among the farmers is based on muzara'ah and musaqat partnerships in Islamic Law. However, today it is not known whether these partnerships are made in accordance with the conditions of muzara'ah and musaqat agreements. In this study, we investigate how musaqat partnerships are made over hazelnut production and we also try to detect problems which appear during the partnership. In addition, we offer suggestions to eliminate the detected problems.

Keywords: Musaqat, Muzara'ah, Hazelnut Production, Sharecropping

---

* Research Assistant Dr., Sakarya University, Research Center For Islamic Economics and Finance, salihulev@sakarya.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-0653-6821

** Research Assistant, Sakarya University, Research Center For Islamic Economics and Finance, mervanselcuk@sakarya.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0001-8384-373X

Kefâlet/İpotek İle Malına El Konan Kişiyne Nebevî Bir Bakış

-Kabîsa b. Mühârik el-hilâli el-becîlî r.a. Örneği-

Osman Nedim YEKTAR*

Öz

Kabîsa b. Mühârik el-Hilâli el-Becîlî r.a., Hz. Peygamber s.a.s.'den hadîs rivayetleri bulunan bir sahâbîydi. O, kavminin ödemek zorunda olup da ödeyemediği diyet borçlarına kefil olduğu sırada, evlenmek üzere olan birisi onun malından yardım istemiş. O da malını artık kullanamayacağı için, o kişiye, "ağır bir borca kefil olduğu" cevabını vermişti. Ardından Hz. Peygamber s.a.s.'den bu borcu ödeme hususunda, yardım almak üzere onun yanına gitmişti. Hz. Peygamber bu borcu, onun adına yüklenmiş. Ardından Hz. Peygamber, kefil olan birisinin başkasından bir şey istemesinin helal olduğunu, ona ifade etmişti. Böylece zengin olduğu halde, başkasından bir şey istemek zorunda kalan Kabîsa r.a.'nın üzüntüsünü hafifletmiş. Onun üstlendiği borcu zekât develerinden karşılamıştı.

Yukarıda kısaca özetini sunduğumuz olay, günümüzde başkasına kefil olup, malına el koyulan kişilere nebevî yaklaşıma ulaşmada örnektir. Bu örnek, İslâm âlimlerinin eserlerinde geniş yer bulmuş. Kefalet sözleşmesinin doğru anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Sadece bu olay üzerinden bile "Kefalet" akdine tanım yapılmış. Bu tanımda kefaletin toplumda ıslah aracı olmasına vurgu yapılmıştır.

Kabîsa r.a.'nın kavmi adına Rasûlullah s.a.s.'a gelerek Müslüman olması, asil bir aileden gelmesi, onun kefilliğinin toplumda kabul görmesine etki etmişti. Bu konuda Kabîsa r.a.'nın soyunun dayandığı bir bayana kolaylaştırıcılığını vurgulamak için, "el-Meysere" lakabı verilmiş. Hz. Peygamber'den hadîs rivayeti bulunan Kabîsa'nın sahâbî babası da toplum tarafından "el-Muhârik" Olağüstü yardımsever" nisbesiyle anılmıştı.

Hz. Peygamber s.a.s.'in eşi, Zeynep bintu Huzeyme r.ha.'nin İbn Abbâs r.a.'ın analığı Ümmü'l-Fadl bintu'l-Hâris'in, Ebû Süfyân b. Harb'in, Abdullah b. Ma'bed'in, Abdullah b. es-Sâib'in, Süfyân b. 'Uyeyne'nin, Hâlid b. el-Velid r.hum.'in, Meymûne bintu'l-Hâris r.ha.'in soyları da Kabîsa r.a. ile aynı soya

---

*Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis ABD Tekirdağ, osmannedimyehtar@hotmail.com, ORCID : 0000-0001-9525-2312.

dayanır. Bu açıdan bakıldığında Kabîsa r.a.'nın Hz. Peygamber s.a.s.' e yakın kimselerle arasında akrabalık bağı vardı. Onun soy, ahlâk ve Hz. Peygamber'e olan yakınlığı mağdurların borçlarının ödenmesine vesile olmuştu.

Kabîsa r.a.'nın cömert bir karakterde olması da ödenmeyen diyetler yüzünden savaşılan iki kabile arasındaki kin ve nefretin yatışmasında etkili olmuştu.

Kabîsa r.a.'nın kavmi, borcun ilk olarak Kabîsa r.a. tarafından yüklenilmesine sevinmişler. Elllerinden gelen katkıyı da sağlamışlardı.

Bu olayın etkileri, o dönemki sahâbe toplumunda unutulmadığı gibi, Tabi'în toplumunda da unutulmamıştır. Kabîsa r.a.'nın oğlu Katan b. Kabîsa da babasıyla aynı ahlâka sahip birisi olarak görülmüştür. Onun da hamiyetperverliği şiirlere konu edilmiştir.

Yıllarca süren savaşlara engel olan Kabîsa r.a.'nın başarısının arka planında Hz. Peygamber s.a.s.'in sahâbe arasında yerleştirdiği “İslâm kardeşliği”ne bağlı, teberru nitelikteki dayanışmaların kurulmasının katkısı büyüktü.

Müşriklerden İbnu'd-Degine, açıktan ibadet yapamaması sebebiyle Habeşistan'a hicrete karar veren Hz. Ebûbekir r.a.'a engel olmuş. Ebûbekir r.a.'e hitaben “*Senin gibi birisi yurdundan çıkamaz, çıkarılamaz.*” demiş. Ardından bütün müşrik liderleri dolaşarak, Ebûbekir r.a.'e “kefil” olduğunu ilan etmiştir.

Sahâbe, Medine-i Münevvere'ye hicret etmesiyle “Muhâcir-ensâr kardeşliği” tesis edilmiş. Miras ayetleri inene kadar ensar, muhâcir kardeşlerine vasiyet yöntemiyle miras bırakabilmişti. Hz. Peygamber bu dönemde toplumda ödenmemiş borçların, önce asıl borçlu tarafından ödenmesini temin için, psikolojik adımlar atmıştı. Ölenlerin cenazelerinde “*borçlarının olup olmadığını*” sormuş. Bir sahâbînin borca kefil olmasının ardından cenaze namazını kıldırmıştı. Aksi takdirde, borçlunun cenazesini kıldırmamıştı.

Allah c.c. Hz. Peygamber s.a.s.'e fetihlerle ganimet malları nasip edince, borçlu ölenlerin kefilliğini üzerine almış. Bu durum, Hz. Peygamber s.a.s. vefat edene kadar devam etmişti. Hz. Peygamber vefat etmeden evvel vaat ettiği ödemelere de onun adına Hz. Ebûbekir r.a. kefil olmuş. Bunları ödemişti.

Hz. Peygamber s.a.s. ve Hz. Ebûbekir döneminin yukarıda kısaca aktardığımız kefalet akdi konusundaki birikimi, ümmete rahmet olmuştur.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde faaliyet gösteren “ahîlik” teşkilatları, sahâbenin oluşturduğu kardeşliği, Osmanlı’nın son dönemine kadar uygulamışlardı. Osmanlı döneminde esnaf arasında güveni tesis etmek için, meslek grupları arasında, kefilliği yaygın hale getirmiş. Bu sayede, esnafın düzgün iş yapmasını sağlamakla kalmamış. Borçların zamanında teslimi konusunda asıl borçluya, kefilin baskısı ve kontrolü (mutâlebesi) sayesinde, ödemelerin zamanında yapılmasını hedeflemiştir. Kefilli iş yapan meslek gruplarına, kefilsiz iş yapanlara sağlamadığı imkânları tanımıştır. Bu sayede esnafın dürüst, borcuna sadık kalmaları hedeflenmiştir. Kefalet akdi, borcuna sadık kalma akdi olarak, adeta toplumda yer bulmuş. Esnafa arasında hem kontrol mekanizması oluşmuş hem de yardımlaşma artmıştır.

Toplum fertleri arasında kul hakkından doğan mağduriyetlerin önüne geçen ve bu konuda sorumluluk alan kişiler, İslâm’dan evvel de saygıyla karşılanırdı. Hz. Ebûbekir r.a., hicretten önce Mekke’de “*elbisesi olmayanı giydirmesi, sıla-i rahime önem vermesi, yetimi ve yaşlıyı kollaması, misafire ikramı ve felaketzedelere yardımı*” sebebiyle ün salmıştı.

Osmanlı Devleti’nde, Tanzimat Dönemi’nden sonra kurulan fabrikalarda ortaya çıkan iş kazalarında ölenlerin mağduriyetlerini karşılamak amacıyla, bazı sandıklar kurmuş. Ölenlerin yakınları, mağdur edilmemiştir. Devlete bağlı çalışan işçi ve memurlara emeklilik “tekâud” sandıkları kurulmuş. İşin ağırlığı, devlet hizmetine adanan ömür”, mantığıyla adeta hareket edilerek, önce devamlı askerlik hizmeti sunanların, tersanede çalışanların ve Hicaz demiryolunda çalışanların emekliliklerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber s.a.s., Kabîsa r.a., Diyet, Borç, Kefil, Kefalet, Sulh.

A Nebevî Look At The Person Who Were Consisted With Kefilet / Mortgage

-Kabîsa b. Mühârik el-hilâli el-Becîlî's r.a. Example-

Osman Nedim YEKTAR*

Abstract

Kabîsa b. Mühârik al-Hilâli el-Becîlî r.a. was a Sahâbî who had hadith narrations from the Messenger of Allah s.a.s.. While he vouched for the debts his tribe had to pay but could not pay, someone about to get married sought help from his property. Since he could no longer use his property, he replied that he was "a guarantor for a heavy debt". Then Hz. He went to the Messenger of Allah s.a.s. to get help in paying this debt. The Prophet s.a.s. borrowed this debt in his name. The Prophet s.a.s. stated to him that it is permissible for a surety to ask someone else for something. Thus, Kabîsa r.a. alleviated the sadness of, who had to ask for something from someone else although he was rich. The debt he assumed was paid by zakat camels.

In this study, the event, briefly summarized above, will be discussed. The aim of this study is to set an example in reaching the prophetic approach to people who are surety to someone else and whose property has been confiscated. The Prophet s.a.s. the absence of an incident investigation for the period will make a modest contribution to filling the gap in this area.

The surety of Kabîsa r.a. has a wide place in the works of Islamic scholars. It contributed to the correct understanding of the surety agreement. Even just over this incident, the definition of "Guarantee" contract has been made. In this definition, it is emphasized that the surety is a means of improvement in the society.

The fact that Kabîsa r.a. came to the Messenger of Allah s.a.s. on behalf of his tribe and became a Muslim and that he came from a noble family affected the acceptance of his surety in the society. In this regard, a woman from whom Kabîsa r.a. is descended was given the nickname "al-Meyser" in order to emphasize her facilitation. The sahâbî father of Kabîsa, who has a hadith from the Prophet s.a.s., was also referred to by the society as "al-Muhârik" "Extraordinary benevolent".

---

* Asst. Prof., Namık Kemal University Faculty of Theology, osmannedimyektar@hotmail.com,
ORCID : 0000-0001-9525-2312.

Kabîsa r.a. had kinship ties with people close to the Prophet s.a.s.. His ancestry, ethics and His closeness to the The Prophet s.a.s. was instrumental in paying the debts of the victims.

The generous character of Kabîsa r.a. was also effective in calming the hatred and hatred between the two tribes who were fighting because of unpaid diets. The tribe of Kabîsa r.a. They are happy to be loaded by. They had also provided the contribution they could. In the back ground of the success of Kabîsa r. The contribution of the establishment of solidarity with a kind of donation, depending on the "Islamic brotherhood" that the Messenger of Allah s.a.s. placed among the Sahâbîs was great. The effects of this event were not forgotten in the Sahâbîs' society at that time, as well as in the society of Tabiîn. Kabîsa r.a.'s son, Katan b. Kabîsa was also seen as someone with the same morality as his father. His patronage has also been the subject of poems.

When the Sahâbîs migrated to Madinah-i Münevvere, "Muhâcir-Ansar brotherhood" was established. Until the verses of inheritance were revealed, Ansar was able to inherit his brothers and sisters through will. In this period, the Prophet took psychological steps to ensure that the debts that were not paid in the society were paid first by the main debtor. He asked whether the dead had "debts" in their funerals. He led the funeral prayer after a Sahâbî became a surety for the debt. Otherwise, he would not have sent the borrower's funeral.

When the Prophet s.a.s. granted through conquests, the debtor took over the surety of the deceased. This situation, Hz. Prophet s.a.s. He continued until his death. The payments promised by the Prophet s.a.s. before his death were given to Hz. Abubekir r.a. vouched. He had paid them.

In order to understand the surety of Kabîsa r.a. correctly, An overview will be given in the introduction to the guarantee contract in the time of the Prophet. The hadiths that Bukhârî presented under the title of "Kitabu'l-Kefâlet" in his work "Sahih" will be briefly discussed in this section. In the body text of the article, the word derivatives of the "guarantee" contract in the Quran will be mentioned. With the information contained in the commentaries on this hadith, the issue of guarantee will be discussed. Resources in the fields of Law, History, Insurance and Communication will be utilized.

Keywords: The Prophet s.a.s., Kabîsa r.a., Diyet, Debt, Guarantee, Garantor, Peace.

2008-2020 Yılları ve Web of Science Veri Tabanı Özelinde İslami Finans Literatürünün Bibliyometrik Analizi

Suna AKTEN ÇÜRÜK*
Zülfiye KAYNAR**

Öz

Modern uygulamaları 60'lı yıllara dayanan İslami finans, 2008 yılında başlayan küresel finans krizi ile birlikte kapitalist sisteme alternatif olma tartışmaları ile yoğun şekilde gündeme taşınmıştır. Bir taraftan politika yapıcılar ve uygulayıcılar diğer taraftan da akademik camianın konuya olan ilgisi günden güne artmış, İslami finansın krizlerle başa çıkma ve istikrarlı bir ekonomik yapı oluşturma konusundaki yaklaşım, yöntem ve araçları mercek altına alınmıştır. Bu çalışma ile kriz sonrası dönem olan 2008-2020 yılları arasında yayınlanan ve nitelikli bir veri tabanı olarak değerlendirilen Web of Science üzerinden erişilebilen yayınların bibliyometrik analizinin yapılması amaçlanmaktadır. CiteSpice programı kullanılarak yapılan analiz sonucunda, belirli bir dönemde ve belirli bir bölgede kişiler ya da kurumlar tarafından üretilmiş yayınlar ve bu yayınlar arasındaki ilişkiler sayısal ve görsel olarak ortaya konmaktadır. Çalışmada veriler “islamic finance”, “islamic banking” ve “islamic economics” terimleri ile yapılan arama sonuçlarının, CiteSpace programına aktarılması yoluyla analiz edilmiştir. Bulgular tablo halinde şöyle özetlenebilir:

Konu	Ülke	Kurum	Yayın Sayısı En Çok Olan Yazar	Dergi	Referans Olarak Başvurulan Yazar
"islamic banking"	1.Malezya	1.Int Islamic Univ	1.Imam Wahyudi	1.International	1.Thorsten
	2.Pakistan	Malaysia	2.Muhammad	Journal Of Islamic	Beck.
	3.İngiltere	2.Univ	Budi Prasetyo-	And Middle Eastern	2.Mullah S.
		Kebangsaan	Niken Iwani	Finance and	3.Pejman
		Malaysia-	Surya Putri-	Management	Abedifar.-
		Univ Malaya	Fenny Rosmanita	2.Journal of banking	Nizar Souiden.
		3.Univ Utara	3.M.Kabir Hassan	and finance	
		Malaysia		3.International	
				journal of bank	
				marketing	
"islamic finance"	1.Malezya	1.Int Islamic Univ	1.M Kabir Hassan	1.International	1.Thorsten
	2.ABD	Malaysia	2.Buerhan Satı	Journal Of Islamic	Beck
	3.İngiltere		3.Umar A Oseni	And Middle Eastern	

* Dr.Öğr.Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü, sakten@erbakan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5887-4905.

** YL Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, zulfiyekaynar001@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8966-4011.

		2.Univ New Orleans		Finance and Management	2.Catherine S.F.Ho
		3.Univ Malaya-İstanbul		2.Journal of banking and finance	3.Ajmi AN
		Sabahattin Zaim Univ		3.The journal of finance	
"islamic economics"	1.Malezya	1.Int Islamic Univ Malaysia	1.Masudul Alam Choudhury-Muhammad Akram Khan	1.Humanomics	1. Abdulkader Csim
	2.Endonezya	2.Univ Malaya-Trisakti Univ	2.Mohd Mahyudi	2.International journal of social economics	2. Necati Aydın
	3.ABD	3. İstanbul Sabahattin Zaim Univ	3.Necati Aydın-Hafas Furqani	3.Thesis	3. Mohd Nizam Barom-M.A.Khan

Sonuçlar, ülkeler, kurumlar, bireyler ve dergiler bağlamında bir performans karşılaştırmasına imkân sağlaması ve yapılan yayınların etkinliğini ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Ayrıca çalışma, literatürün ilgili dönemdeki gelişim ve değişimine de vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslam Ekonomisi, Bibliyometrik Analiz, CiteSpace Programı.

Bibliometric Analysis of Islamic Finance Literature Specified To 2008-2020 Years and Web of Science Database

Suna AKTEN ÇÜRÜK*
Zülfiye KAYNAR**

Abstract

Islamic finance, whose modern applications date back to the 60s, has been brought to the agenda with the discussions of being an alternative to the capitalist system with the 2008 global financial crisis. The interest of policy makers with practitioners and the academic community on the subject has increased day by day. The approaches, methods and tools of Islamic finance in dealing with crises and creating a stable economic structure are examined. With this study, it is aimed to conduct a bibliometric analysis of the publications that were published between 2008-2020, which is the post-crisis period, and can be accessed through Web of Science, which is considered a qualified database. As a result of the analysis made by the CiteSpace program, the publications produced by individuals or institutions in a specific period and a specific region and the relationships between these publications are revealed numerically and visually.

Subject	Country	Institution	Writer has the most article number	Journal	Most Referred Author
"islamic banking"	1.Malaysia 2.Pakistan 3.U.K.	1.Int Islamic Univ Malaysia 2.Univ Kebangsaan Malaysia- Univ Malaya 3.Univ Utara Malaysia	1.Imam Wahyudi 2.Muhammad Budi Prasetyo- Niken Iwani Surya Putri- Fenny Rosmanita 3.M.Kabir Hassan	1.International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance and Management 2.Journal of banking and finance 3.International journal of bank marketing	1.Thorsten Beck. 2.Mullah S. Pejman Abedifar.- Nizar Souiden.
		1.Int Islamic Univ Malaysia 2.Univ New Orleans 3.Univ Malaya-İstanbul Sabahattin Zaim Univ	1.M Kabir Hassan 2.Buerhan Saitı 3.Umar A Oseni	1.International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance and Management 2.Journal of banking and finance 3.The journal of finance	1.Thorsten Beck 2.Catherine S.F.Ho 3.Ajmi AN

* Asst. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences Department of Business, saktan@erbakan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5887-4905.

** Master Student, Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences, Department of Business, zulfikyekaynar001@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8966-4011.

"islamic economics"	1.Malaysia	1.Int Islamic Univ Malaysia	1.Masudul Alam Choudhury- Muhammad Akram Khan	1.Humanomics	1. Abdulkader Csim Mahomedy
	2.Indonesia	2.Univ Malaya- Trisakti Univ	2.Mohd Mahyudi	2.International journal of social economics	2. Necati Aydin
	3.ABD	3. İstanbul Sabahattin Zaim Univ	3.Necati Aydın- Hafas Furqani	3.Thesis	3. Mohd Nizam Barom- M.A.Khan

The results are important in terms of enabling a performance comparison in the context of countries, institutions, individuals and journals and revealing the effectiveness of the publications. In addition, the study emphasizes the development and change of the literature in the relevant period.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Economics, Bibliometric Analysis, CiteSpace Program.

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Geleneksel Bankaların, Katılım Bankacılığı Penceresi Açmasının Olası Yansımaları

Atilla ÜNLÜ*
Kamuran YILDIZ**

Öz

İslam Kalkınma Bankası’nın 1975 yılında kurulması ile dünyada katılım bankacılığı sektörünün varlığı adına güçlü bir temel atılmış ve birçok ülkede katılım bankalarının kuruluş süreci başlamıştır. Katılım bankalarının gelişim trendinin başarılı olması ve gelecek yıllarda sektörü domine edecek bir büyüklüğe kavuşma ihtimali geleneksel bankacılık alanında faaliyet gösteren birçok bankanın da bu alana yönelmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda katılım bankacılığı pazarından pay almak isteyen geleneksel bankalar sektöre giriş yapmak amacıyla alternatif uygulamaları hayata geçirmişlerdir. Bu uygulamalar arasında en yaygın olanı geleneksel bir bankanın İslami pencere açması modelidir. Bu doğrultuda Dünya’da 2020 yılı itibarıyla 526 katılım bankası bulunmakta olup, bu bankalar içerisinde yer alan 219 bankanın katılım bankacılığı penceresi dâhilinde hizmet vermesi modelin dünya genelinde yaygın bir şekilde uygulandığının göstergesidir.

Pencere Sistemi’nin uygulanmasına yönelik İslam bilginleri arasında görüş birliğinin olmaması sistemin kabulü noktasında en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu doğrultuda bir kısım İslam bilgini, Pencere Sistemi’nin geleneksel bankalarının sermayesi ile kurulması ve İslami finansın gelişmesine herhangi bir katkı sağlayamayacağı gibi sebepleri gerekçe göstererek konu uygulama hakkında olumlu görüş belirtmemişlerdir. İslam bilginlerinin bir kısmı ise, pür bir geleneksel banka ile çalışmaktansa pencere sistemi dâhilinde hizmet gösteren banka ile çalışmanın daha makbul olacağını ve pencere sistemine dâhil olan geleneksel bankaların faizli yapısından arındırılarak tam teşekküllü bir katılım bankasına dönüşmesi ihtimalinden dolayı konu uygulama hakkında olumlu görüş belirtmişlerdir. İslam bilginlerinin pencere sistemi üzerine temelde iki farklı görüşe sahip olmaları İslami finansal piyasalara yansımış ve bu doğrultuda Müslüman ülkelerin bir kısmı pencere sisteminin gerçekleştirilmesi hususunda bir beis görmez iken bir kısmı ise konu sistemin uygulanmasına izin vermemiştir. Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkeler arasında pencere sistemini aktif bir şekilde kullanan ülkelerin başında; Suudi Arabistan, Bahreyn, Pakistan, Birleşik Arap Emirlikleri,

---

* Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, atilla_unlu_84@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-4900-3144.

** Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, kamuran206@gmail.com, Orcid: 000-0002-2313-199x.

Endonezya ve Bangladeş gelmektedir. Bu ülkeler (Pakistan hariç) ayrıca İslami bankacılık varlıkları açısından en yüksek değere sahip ilk on ülke içerisinde de yer almaktadır. İslami bankacılık varlıkları açısından en yüksek değere sahip ilk on ülke içerisinde yer alan fakat pencere sistemine dâhil olmayan veya konu uygulamadan vazgeçen ülkeler ise; İran, Kuveyt, Katar ve Türkiye'dir.

Türkiye'nin İslami finans kültürü ile tanışması 1985 yılında gerçekleşmiştir. Başlangıçta özel finans kurumu adı altında faaliyet gösteren katılım bankaları 2005 yılında bankacılık kanununda yapılan değişiklik sonucunda banka unvanını almışlardır. Türkiye'de katılım bankaları 36 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, ulusal bankacılık sektöründeki payı ve uluslararası İslami finans piyasalarından aldığı payı düşük seviyelerde seyretmektedir. Türkiye'de katılım bankacılığı sektörünün bankacılık sektörü içerisindeki payının artırılmaması katılım bankacılığı sektörü ve paydaşları için çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Bu durum karşısında bir taraftan sektördeki aktörler alternatif ürün ve hizmetler sunarak konu sorundan arınmaya çalışırken, diğer taraftan kamu otoritesi ise 20 Eylül 2018 tarihinde yayınladığı "Orta Vadeli Program (2019-2021)" kapsamında katılım bankacılığının yaygınlaştırılması amacıyla yeni iş modeli/pencere sisteminin uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılacağını beyan etmiştir. Bu doğrultuda çalışmadaki temel amaç; Türkiye'de faaliyet gösteren geleneksel bankalara, katılım (İslami) bankacılığı pencere sistemi dâhilinde faaliyet göstermelerine izin verilmesinin tartışmaya açılması ve uygulamanın Türkiye'de gerçekleştirilmesi durumunda olası yansımalarının çözümlenmesidir. Konu uygulamaya yönelik alanyazın incelendiğinde, Dünyada çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen Türkiye'de konu uygulama üzerine kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışma kapsamında nitel (Kalitatif) araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda pencere uygulamasının katılım bankacılığı sektörü üzerine olası etkilerinin çok boyutlu olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bu doğrultuda olası etkilerin analiz edilebilmesi için sisteminin güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finans, İslami Finans, Geleneksel Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Pencere Katılım Bankacılığı

Possible Repercussions of Opening Participation Banking Window of Conventional Banks Operating In Turkey

Atilla ÜNLÜ*
Kamuran YILDIZ**

Abstract

With the establishment of the Islamic Development Bank in 1975, a strong foundation was laid for the existence of the participation banking sector in the world and the establishment process of participation banks in many countries began. The success of the development trend of participation banks and the possibility of reaching a size that will dominate the sector in the coming years caused many banks operating in the traditional banking sector to turn to this area. In this direction, traditional banks that want to get a share from the participation banking market have implemented alternative practices to enter the sector. The most widely used of these applications is the Islamic window opening model of a traditional bank. In this direction, there are 526 participation banks in the world as of 2020, and the fact that 219 banks within these banks serve within the participation banking window is a proof that the model is widely applied throughout the World.

The lack of consensus among Islamic scholars regarding the implementation of the window system is seen as the most important problem in the acceptance of the system. In this regard, some Islamic scholars did not express a positive opinion on the issue, citing reasons such as the establishment of the window system with the capital of traditional banks and that it cannot contribute to the development of Islamic finance. Some of the Islamic scholars, on the other hand, expressed a positive opinion about the application, since it would be more desirable to work with the bank that provides services within the window system rather than working with a pure traditional bank, and the possibility of turning into a full-fledged participation bank by removing the interest-bearing structure of traditional banks included in the window system. The fact that Islamic scholars had two fundamentally different views on the window system was reflected in the Islamic financial markets and in this direction, while some of the Muslim countries did not see a problem in the realization of the window system, some of

---

* Lecturer., Şırnak University, atilla_unlu_84@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-4900-3144.

** Lecturer, Şırnak University, kamuran206@gmail.com, Orcid: 000-0002-2313-199X.

them did not allow the implementation of the subject system. Among the countries with a dense Muslim population, Saudi Arabia, Bahrain, Pakistan, United Arab Emirates, Indonesia and Bangladesh are the leading countries that actively use the window system. These countries (excluding Pakistan) are also among the top ten countries with the highest value in terms of Islamic banking assets. The Islamic banking assets in terms of the top ten countries with the highest values contain the system or topics not included in the application window is located, but give the countries Iran, Kuwait, Qatar, and Turkey.

Acquainted with Turkey's Islamic finance culture took place in 1985. Participation banks, which initially operated under the name of private finance institution, acquired the title of banks as a result of the amendment made in the banking law in 2005. Participation banks in Turkey, despite having 36 years of history, both should share in the national banking sector is still at low levels by the share taken by the international Islamic financial markets. Increased participation banking sector in Turkey cannot share in the banking sector and other stakeholders contain the participation banking sector has become a problem to be solved. On the one hand, the actors in the sector are trying to get rid of the problem by offering alternative products and services, on the other hand, the public authority has to implement a new business model / window system in order to popularize participation banking within the scope of the "Medium Term Program (2019-2021)" published on 20 September 2018. He declared that regulations will be made. The main objective of the work in this direction to the conventional banks operating in Turkey, participation (Islamic) for discussions to be allowed to operate in the banking window system included and the application when performing in Turkey is the analysis of possible repercussions. Type the Subject field for practice, although there are numerous studies in world literature because there is no comprehensive study on the topic examined practices in Turkey. Document analysis, one of the qualitative research techniques, was used within the scope of the study. As a result of the research, although it is concluded that the possible effects of the window application on the participation banking sector are multidimensional, the strengths, weaknesses, opportunities and threats of the system have been created in analysing the possible effects.

Keywords: : Finance, Islamic Finance, Traditional Banking, Participation Banking, Window Participation Banking

Tekâfûl İle Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Tolga ERGÜN*

Öz

Tekâfûl, Arapça'da kefalet, karşılıklı garanti vermek, birbirinin yerine kefil olmak anlamına gelen Al-kafala kelimesinden türetilmiştir. Alan yazında, katılım sigortası, faizsiz sigorta veya teavün sigortacılığı gibi çeşitli kavramlarla ifade edilen Tekâfûl, muhtemel rizikolara karşı katılımcılar arasında yardım ve dayanışmayı sağlayan alternatif bir sigorta sistemidir. Bu sistemde, çoğunlukla bir katılım bankası tarafından kar amacıyla bir şirket kurularak, sigorta yaptırımlardan oluşan bir katılımcı grubu oluşturulur. Katılımcılar, yaptıkları sözleşme karşılığında sigorta primlerini öderler. Sigorta şirketi, katılımcılar adına ilke olarak vekil görevini üstlenir ve sigorta işlemlerini organize eder. Tekâfûl sigorta sistemi; mudarebe modeli, vakıf modeli, vekâlet modeli ve hibrit (karma) model olarak dört şekilde uygulanmaktadır.

Faizsiz finans sisteminin sunduğu finansman araçlarından biri olan ve yardımlaşma ilkesini esas alan Tekâfûl, hem dünya hem de Türkiye finans sektöründeki önemi ve bilinirliği her geçen gün artmaktadır. Dünya'da ilk kez 1979 yılında Sudan'da, Türkiye'de ise 2009'da uygulanmaya başlayan ve 2017'de yapılan yasal düzenlemeyle sigorta şirketlerinin de Tekâfûl penceresi ile sigorta hizmeti vermesine imkan sağlanmıştır. Tekâfûl'ün dünyadaki toplam varlık büyüklüğü 2019'da 51 trilyon Amerikan dolarına ulaşmış ve aynı dönemde Türkiye, küresel Tekâfûl piyasasında en hızlı büyüyen ülke konumuna yükselmiştir. Mevcut durumda, dünyada 116 adet yarı Tekâfûl şirketi penceresi olmak üzere 47 ülkede toplam 353 adet faizsiz sigorta hizmeti veren şirket bulunurken, Türkiye'de ise 4 adet tam teşekküllü Tekâfûl şirketi ve 8 adet pencere ile faizsiz sigorta hizmeti sunulmaktadır. Bu bağlamda, 2024'de küresel Tekâfûl varlık büyüklüğünün 65 trilyon Amerikan dolarına yükselmesinin beklendiği bir ortamda Tekâfûl'ün, Türkiye katılım bankacılığı sektörü ve ekonomik büyüme üzerindeki rolünün araştırılması çalışma konusunun önemini göstermektedir. Ayrıca alan yazındaki bilimsel araştırmalar incelendiğinde, Tekâfûl ile ilgili teorik çalışmaların yapıldığı ancak katılım bankacılığı ve

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, tolgaergun@trabzon.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9650-4542.

ekonomik büyüme üzerinde, Tekâfül'ün etkisini inceleyen ampirik çalışmaların kısıtlı kaldığı dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında çalışmada, Türkiye'de Tekâfül finansman aracı ile katılım bankacılığı ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, 3 adet araştırma modeli kurulmuştur. Modellerde, katılım bankacılığı sektörünün Tekâfül varlıkları büyüklüğü ile finansal performans göstergelerinden dönem net karı ve net faaliyet karı değişkenleri kullanılmıştır. Ekonomik büyümeyi temsilen de Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) değişkeni dikkate alınmıştır. Ayrıca, katılım bankacılığı sektörünün toplam aktif büyüklüğü ile enflasyon oranı, kontrol değişkenleri olarak modele dahil edilmiştir. Araştırma modellerindeki değişkenlere ait 2010(Q1) ile 2019(Q4) arasındaki toplam 40 çeyrek dönem veriler, ekonometrik analiz yöntemlerinden ARDL sınır testi ile analiz edilmiştir. Ampirik çalışmada ilk olarak, çeyrek dönem zaman serileri mevsimsellik etkisinden arındırılmış ve doğal logaritmaları alınmıştır. Daha sonra, serilerin durağanlık sınaması yapılarak analiz varsayımları test edilmiştir.

ARDL sınır testi sonucunda, Tekâfül ile katılım bankacılığı sektörü ve ekonomik büyüme göstergelerinin eş bütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, Tekâfül ile net faaliyet karı, dönem net karı ve GSYİH uzun dönemde birlikte dengeye gelerek istatistiksel olarak aynı yönde hareket etmektedir. Elde edilen bulgular, Tekâfül finansman aracının katılım bankacılığı sektörüne ve ekonomik büyümeye katkı sağladığını göstermektedir. Bu çerçevede, gerek finans sektörüncelikle gerekse de reel sektörce faizsiz sigorta sistemini daha yaygın hale getirecek yatırım politikaları ile ülkenin ekonomik büyümesinde önemli bir finansman kaynağı oluşturulabilir, aynı zamanda Tekâfül için daha fazla pazar payı temin edilebilir. Böylece Türkiye, hem küresel Tekâfül piyasasında önde gelen Suudi Arabistan, İran ve Malezya gibi ülkelerle daha fazla rekabet edebilir konuma gelebilecek hem de bankacılık ve sigortacılık sektöründe yardımlaşma esasına dayalı faizsiz sigortacılık türünün bilinirliğini arttırabilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Türkiye, Katılım Bankacılığı, Tekâfül, Ekonomik Büyüme, ARDL Sınır Testi.

The Relationship Between Takaful and Participation Banking And Economic Growth

Tolga ERGÜN*

Abstract

Takaful is derived from Arabic word al-kafala, which means surety, mutual guarantee, to be a surety interchangeably. Takaful, which is expressed in various concepts such as participation insurance, interest-free insurance or teavun insurance in the literature, is an alternative insurance system providing assistance and solidarity among participants against possible risks. In this system, a company is usually established by a participation bank for profit, creating a group of participants consisting of insurers. Participants pay insurance premiums in exchange for their contract. The insurance company, in principle, acts as a proxy on behalf of the participants and organizes insurance transactions. Takaful insurance system is implemented in four ways: mudarebe model, foundation model, power of attorney model and hybrid (mixed) model.

Takaful, which is one of the financing tools offered by interest-free financial system and is based on the principle of assistance, is gradually increasing its significance and awareness in both the world and Turkish financial sector. For the first time in the world, it began to be implemented in Sudan in 1979 and in Turkey in 2009, while the legal regulation made in 2017 allowed insurance companies to provide insurance services with window Takaful. The total size of Takaful's assets in the world reached 51 trillion US dollars in 2019, and during the same period, Turkey rose to position of the fastest growing country in global Takaful market. Currently, there are a total of 353 interest-free insurance companies in 47 countries, including 116 semi-Takaful Company windows in the world, while in Turkey interest-free insurance services are offered with 4 full-fledged takaful companies and 8 windows. In this context, while global Takaful asset size is expected to increase to 65 trillion US dollars in 2024, investigation of Takaful's role in Turkish participation banking sector and economic growth demonstrates significance of the study. In addition, it is noteworthy that theoretical studies on Takaful have been carried out, but empirical studies examining the effect of Takaful on participation banking and

---

* Asst. Prof., Trabzon University, tolgaergun@trabzon.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9650-4542.

economic growth remain limited when scientific researches in the literature are examined.

In the light of the above information, the study aims to put forward long-term relationship between Takaful financing tool and participation banking and economic growth in Turkey. For this purpose, 3 research models have been established. In the models, net profit for the period and net operating profit variables have been used from the size of Takaful assets of participation banking sector and financial performance indicators. Gross Domestic Product (GDP) variable is also taken into account to represent economic growth. In addition, the total asset size of participation banking sector and inflation rate are included in the model as control variables. Data for a total of 40 quarter periods between 2010(Q1) and 2019(Q4) for variables in research models have been analyzed by ARDL bound testing, one of the econometric analysis methods. First in the empirical study, quarter-period time series are seasonally adjusted and their natural logarithms are taken. Afterwards, analysis assumptions are tested by performing stability of the series.

As a result of ARDL bound testing, it is determined that Takaful and indicators of participation banking sector and economic growth are co-integrated. In other words, Takaful and net operating profit, period net income and GDP balance together in the long run and move in the same direction statistically. The findings obtained indicate that Takaful financing tool contributes to participation banking sector and economic growth. Within this framework, an important source of financing can be created in economic growth of the country with investment policies that shall make interest-free insurance system more widespread both by financial sector and real sector, and at the same time, more market share can be obtained for Takaful. As a consequence, Turkey will be able to compete more with leading countries in global Takaful market such as Saudi Arabia, Iran and Malaysia, as well as increase the awareness of type of interest-free insurance based on assistance in the banking and insurance sector.

Keywords: Islamic Finance, Turkey, Participation Banking, Takaful, Economic Growth, ARDL Border Testing.

İslami Finans Gerçekten Etik Mi? Nitel Bir Araştırma

Suna Akten ÇÜRÜK*
Gülşah Şen KÜÇÜK**

Öz

Felsefe ve bilimin önemli bir parçası olan etik, ahlaki davranış, eylem ve yargılar ile ilişkili bir konu olarak önemli bir çalışma alanıdır. Toplumsal hayatın hemen hemen her alanında yaygın bir şekilde kullanılan etik ve ahlak kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Fakat bu iki kavram arasında bir ayrıma gidilmesi önemlidir. Kısaca özetlemek gerekirse, etik doğru ve yanlış davranış teorisi iken; ahlak doğru ve yanlış davranış pratiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, ahlaki ilkelerden değil de etik ilkelerden, etik davranış tarzından değil de ahlaki davranış tarzından söz edilmesi daha doğrudur. Etik, bir toplumda yaşayan bireyin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgili iken; ahlak, bireyin bunu hayata geçirmesi ile ilgilidir. Örneğin, tıp etiğinden bahsedilebilirken, tıbbi ahlaktan bahsedilmez, ancak bir doktorun ahlakından bahsedebiliriz.

Ekonomi ve etik arasında sıkı bir ilişki bulunur. Ekonomilerin sağlıklı bir biçimde büyümesi ve kalkınması için, bireylerin toplumun etik değer ve ilkelerine göre davranması son derece önem arz etmektedir. Çünkü etik değer ve ilkeler çerçevesinde işleyen bir ekonomi, özel sektör ve piyasa mekanizmasının güçlenmesini, demokrasinin sağlıklı bir yapıda işlemesini ve iş dünyasına toplum tarafından duyulan güvenin artmasını sağlamaktadır. Eğer bir ekonomik sistem içerisinde etik değer ve ilkelere uygun olmayan tutum ve davranışlar sergilenirse gerek ekonomik gerek sosyal açıdan bozulmalar ortaya çıkmaktadır. Bir başka ilişki din ve etik arasında kurulur. Her ikisi de bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendirerek toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları öngörmektedir. Dolayısıyla dinler pek çok etik ilkeyi, etik de dini pek çok ilkeyi içermektedir.

İslam ekonomisi, kapitalizm ve sosyalizm gibi seküler ve materyalist temelli sistemlerden ayrılmakta ve İslam dininin ekonomik alanda koyduğu ilke

---

* Dr.Öğr.Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü, saktan@erbakan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5887-4905.

** Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, gulsah.sen@ogr.erbakan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7535-2308

ve sınırlarla şekillenmektedir. Son dönemde literatüre bakıldığında “İslam ekonomisi/İslam iktisadı/İslami finans” kavramı yerine kullanılan “İslam ahlak ekonomisi”, “İslam moral ekonomisi”, “ahlaki finans”, “etik finans”, “insani finans” gibi birçok kavramda etik vurgusu göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın amacı, yapılan bu atıfların nassta kendine bir yer bulup bulmadığını araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada öncelikle, Kur’an-ı Kerim ayetleri ve hadis metinleri arasından finansal terim (1-alışveriş, 2-borç, 3-faiz/riba, 4-harcama, 5-kazanç, 6-mal, 7-ortaklık, 8-para, 9-servet, 10-ticaret) içerenler tespit edilmiştir. Sonrasında bu veriler Maxqda programı yardımıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi ile metnin verdiği mesaj anlam açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırılmakta, elde edilen veriler sayılara dönüştürülmektedir. Program yardımıyla, frekans tablosu, frekans grafiği, kelime bulutu, kodlar arası çapraz tablo ve kod matrisi oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonuçları, etik ilkeler (1-doğruluk, 2-dürüstlük, 3-güvenilirlik, 4-sadakat, 5-adalet, 6-yardımseverlik, 7-adil olma/tarafsızlık, 8-sorumluluk 9-hoşgörülü/saygılı olmak) ve İslami finans arasındaki ilişkiyi somut olarak ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslam Ekonomisi, İçerik Analizi, Maxqda Programı.

Is Islamic Finance Really Ethical? A Qualitative Research

Suna Akten ÇÜRÜK*
Gülşah Şen KÜÇÜK**

Abstract

Ethics, which is an important part of philosophy and science, is an important field of study as a subject related to moral behavior, actions and judgments. The concepts of ethics and morality, which are widely used in almost all areas of social life, are often used interchangeably. However, it is important to distinguish between these two concepts. To summarize briefly, while ethics is a theory of right and wrong behavior; morality refers to the practice of right and wrong behavior. Therefore, it is more correct to talk about ethical principles rather than moral principles, moral behavior rather than ethical behavior. While ethics is about the values that an individual living in a society wants to express in a certain situation; morality is about the individual's realization. For example, medical ethics can be mentioned but not medical ethics. we can only talk about the morality of a doctor.

There is a strong relationship between economics and ethics. For the healthy growth and development of economies, it is extremely important that individuals act in accordance with the ethical values and principles of the society. Because an economy operating within the framework of ethical values and principles ensures the strengthening of the private sector and market mechanism, a healthy functioning of democracy and an increase in the trust of the society in the business world. If attitudes and behaviors that do not comply with ethical values and principles are displayed in an economic system, both economic and social deteriorations occur. Another relationship is established between religion and ethics. Both foresee rules that regulate social life by guiding individuals' attitudes and behaviors. Therefore, religions contain many ethical principles, and ethics contain many religious principles.

Islamic economy differs from secular and materialist systems such as capitalism and socialism and is shaped by the principles and limits set by Islam

---

* Asst. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences Department of Business, sakten@erbakan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5887-4905.

** Phd. Student, Necmettin Erbakan University, gulsah.sen@ogr.erbakan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7535-2308.

in the economic field. When the literature is reviewed recently, there is an emphasis on ethics in many concepts such as "Islamic moral economy", "Islamic moral economy", "moral finance", "ethical finance", "human finance". The aim of this study is to investigate whether these references find a place for themselves in verses and hadiths. For this purpose, firstly, the Quran verses and hadith texts containing financial terms (1-trade, 2-debit, 3-interest (riba), 4-expenditure, 5-earnings, 6- asset, 7- partnership / company, 8- money, 9- property, 10-trade) is determined in the study. Afterwards, these data were subjected to content analysis using the Maxqda program. With content analysis, the message given by the text is classified objectively and systematically in terms of meaning, and the data obtained are converted into numbers. Frequency table, frequency graph, word cloud, cross table between codes and code matrix were created by using the program. The results of the analysis are important in terms of revealing the relationship between ethical principles (1-truthfulness, 2-honesty, 3-reliability, 4-loyalty, 5-justice, 6-benevolence, 7-sincerity, 8-responsibility, 9-tolerant / respectful) and Islamic finance.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Economics, Content Anaysis, Maxqda.

Katılma Hesaplarının Sigortalanmasının Fikhî Analizi

Cemal KAKLKAN*

Öz

Katılım bankalarının ana omurgasını oluşturan katılma hesapları, mudâra sözleşmesine dayandırılır ve bu hesaplar mudârib konumunda değerlendirilen banka tarafından işletilir. Dolayısıyla zarar durumunda bankanın sermayeyi garanti yükümlülüğü yoktur. Çünkü klasik mudâra anlayışına göre mudâribin sermayeyi tazmin etmesi, yalnızca teaddi, taksîr ve şartlara muhalefet ettiği durumlardadır. Ancak bazı modern çalışmalarda, mudâra sermayesinin banka veya bağımsız bir kuruluş tarafından garanti edilebileceği ileri sürülmüştür. Bu noktada sermayeyi bankanın veya banka dışında üçüncü bir tarafın garantiye alması şeklinde iki temel yaklaşım söz konusudur.

Bankanın sözleşmeden sonra gönüllü ya da zorunlu olarak -akit esnasında şart koşulmak suretiyle- mudâra sermayesini garanti edebileceği dile getirilmiştir. Çünkü banka, yalnızca muayyen kişilerin sermayelerini çalıştırmayıp aynı zamanda ecîr-i müşterek gibi hareket ederek elinde sermayesi olup da yatırım yapmak isteyen herkese hizmet sunmaktadır. Dolayısıyla banka mudâra sermayesini ecîr-i müşterek gibi garanti edebilir. Böylece bankanın ekonomik dengeleri gözetmeksizin mudâra varlıklarını zayi etmesi engellenmiş olur. Faizsiz bankaların sermayeyi gönüllü olarak garanti edebileceğini savunanlar ise bankayı mudâra sözleşmesinin bir unsuru olarak görmemiştir. Bu anlayışa göre banka, sermayeyi garanti etmek suretiyle sermayedara teberrûda bulunmuş oluyor.

Sermayenin mudâra sözleşmesi taraflarının dışında bağımsız bir kuruluş (risk sandığı, hazine ve benzeri kurumlar) tarafından garanti edilebileceği de ileri sürülmüştür. Buna göre banka, hesap sahipleriyle anlaşarak mudâra kârından bir miktar kesinti yapmak suretiyle bir yardımlaşma sigorta şirketi (شركة تأمين تعاونية) kurar. Daha sonra meydana gelmesi muhtemel olan zararlar bu şirket tarafından karşılanır. Söz konusu kesintinin meşruluğu da mudâra akdinden bağımsız kişilere kârdan pay verilmesi cevazına dayandırılmıştır. Faizsiz bankanın kendi kurduğu bir vakıf veya devlet

---

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, kalkancemal@gmail.com: Orcid: 0000-0002-0616-5303.

aracılığıyla müşterilerinin sermayelerini garanti altına alabileceği, bunun da salt bir teberrû olacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte sermayeyi garanti eden cihetin mudârabe sözleşmesinin tarafı olmaması da şart koşulmuştur. Çeşitli kuruluşlara bağlı fıkıh akademileri ve benzeri kurullar, ileri sürülen görüşleri destekler mahiyette hesap sahiplerinin kârlarından ayrılan rezervlerle sermayenin garanti altına alınabileceğini kabul etmiştir. Bahsi geçen rezervin mudârabe sermayesini koruma maksadını taşıdığından yalnızca hesap sahiplerinin kârından karşılanmasını zorunlu görmüşlerdir.

Ülkemizde katılma hesabında bulunan sermayeler ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından kısmen ya da tamamen garanti edilmektedir. Esasen TMSF yalnızca bankanın iflas etmesi durumunda hesap sahiplerinin sermayelerini kısmen tazmin etmekte, yoksa katılma hesabı zarar ettiğinde buna müdâhil olmamaktadır. Ayrıca daha önceleri ülkemiz bankacılık mevzuatı faizsiz bankalardan, kâra katıldıkları oranın yarısı kadar zarara katlanmalarını istemekteydi. Bankaların kâra katılım oranlarının en az yarısı kadar zarara katlanmaları mudârabe sermayesini güvenceye almaları anlamına gelir ki buna da fıkhen cevaz verilmemiştir. Ancak 18/10/2018 tarih ve 30569 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ilgili yönetmelikle katılma hesabının zarara katılma oranı %100 olarak kabul edilmiştir. Böylece katılma hesapları hakkında şerî mahzur olarak duran bu durum düzeltilmiştir. Sonuç olarak bu tebliğde mudârabe sermayesinin garantisi için ileri sürülen önerilerin fıkıhın izin verdiği sınırlar içerisinde olup olmadığı izah edilecek ardından hâlihazırda sermayenin tazmin edilmesi için ileri sürülen en makul öneri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sermaye, Damân, Katılma Hesabı, Mudârib

The Analysis of Insuring Participation Accounts From A Point of Fiqh View

Cemal KAKLKAN*

Abstract

Participation accounts, which constitute the main backbone of participation banks, are based on the *mudarabah* contract and these accounts are operated by the bank that is considered as *mudarib*. Therefore, in case of loss, the bank has no obligation to guarantee the capital. Because, according to the classical *mudarabah* understanding, the *mudarib* compensates the capital only in cases of *taaddî*, *taqsir* and opposing the conditions. However, some modern studies have suggested that *mudarabah* capital can be guaranteed by the bank or an independent institution. At this point, there are two basic approaches: Securing the capital by the bank or by a third party outside the bank.

It has been stated that the bank can guarantee the capital of *mudarabah* voluntarily or compulsorily -by stipulating during cash- after the contract. Because the bank does not only employ the capital of certain persons, but also serves everyone who has capital in their hands and wants to invest by acting like a common laborer (*al-acîr al-mushtarak*). Therefore, the bank can guarantee *mudarabah* capital like *al-acîr al-mushtarak*. Thus, the bank is prevented from losing *mudarabah* assets regardless of economic balances. Those who argue that interest-free banks can guarantee the capital voluntarily did not see the bank as an element of the *mudarabah* contract. According to this understanding, the bank grants donations to the capitalist by guaranteeing the capital.

It has also been argued that the capital can be guaranteed by an independent institution (risk fund, treasury and similar institutions) other than the parties to the *mudarabah* contract. Accordingly, the bank establishes a mutual insurance company (شركة تأمين تعاونية) by making some deductions from the *mudarabah* profit within agreement with the account holders. The losses that are likely to occur later are covered by this company. The legitimacy of the deduction in question was based on the permissibility of granting dividends to persons independent of the *mudarabah* contract. It has been also stated that the interest-free bank can guarantee the capital of its customers through a foundation or state

---

* Dr. Researc Assistant., Selçuk University, Faculty of Islamic Studies, Department of Islamic Law, kalkancemal@gmail.com: Orcid: 0000-0002-0616-5303.

it has established, which can simply be a donation. However, it is also stipulated that the party that guarantees the capital shouldn't be a party to the *mudarabah* contract. Supporting the views put forward, fiqh academies and similar boards affiliated to various institutions have accepted that the capital can be guaranteed with the reserves allocated from the profits of the account holders. Since the aforementioned reserve aims to protect the *mudarabah* capital, they have considered it obligatory to meet only from the profit of the account holders. As a result, in this paper, it will be explained whether the proposals put forward for the guarantee of *mudarabah* capital are within the limits permitted by the *fiqh* and then the most reasonable proposal put forward to compensate the capital will be tried to be determined.

Keywords: Capital, Damân, Participation Accounts, Mudârib.

New Resources For Islamic Finance: Islamic Fintech

Yavuz DEMİRDÖĞEN*

Abstract

Financial Technologies (fintech) represent the application of digital technologies in financial services. Fintech has been shaping the sector in both a disruptive and supportive manner. The term Islamic fintech defines the fintech that design according to Shariah principles. Islamic fintech could be the new resource for Islamic Finance. Fintech are not restricted by the rules of conventional banking and finance. They could serve with low spreads and without physical branches. In Islamic finance, unlike capitalist mentality, intention and social benefit are primary goals. Islamic fintech could serve humanity and also be even profitable. Besides they could invest and rise the Shariah-compliant sector without considering more profit. Most of the Muslim society is unbanked and has no insurance, because of religious reasons. Islamic fintech could reach these citizens and can integrate them into the system. Islamic fintech institutions do not have to use the foreign exchange, which is using against Islamic society.

There is more than 150 Islamic fintech around the World. Although the number and the quality of Islamic fintech are increasing, they still have a small portion in the fintech ecosystem. In this article Islamic fintech landscape has been evaluated. The benefits of fintech in Islamic finance are recognized and challenges and opportunities for Islamic fintech are studied. In the end, recommendations are listed and explained for the emerging of Islamic fintech.

Key words: Islamic Fintech, Fintech, Islamic Finance

---

* Assistant Professor, Department of Finance and Banking, Suleyman Demirel University, yavuzdemirdogen@sdu.edu.tr ORCID: 0000-0003-0648-1872.

İslam Ekonomisi Açısından Türev Enstrümanlarının Eleştirel Bir Analizi

Medine SİCAKYÜZ*

Harun ŞENCAL**

Öz

Bu çalışmanın amacı modern zamana ait bir kavram olan riskin finansallaşan iktisadi sistem sonucunda metalaşmasını ve bu metalaşma sürecinin yol açtığı sonuçları İslam ekonomisi açısından eleştirel bir analize tabi tutmaktır. Modern öncesi dönemdeki belirsizliklerin modern dönemde -özellikle istatistik teorilerinin gelişmesi sayesinde- ölçülebilir ve nicel olarak ifade edilebilir bir karaktere sahip olmasıyla beraber hesaplanabilir belirsizlikler risk kavramına dönüşmüştür. İnsanlar tarafından üretilen ve küreselleşen dünyada artık örtük olarak tutulamayan riskler, Beck'in tabiriyle "Risk Toplum" nu oluşturmuştur. Risk toplumunda artık bir meta haline gelen risk, neoliberal politikalar sayesinde finansallaşan iktisadi sistem içerisinde türev enstrümanları aracılığıyla kolay bir şekilde alınıp satılabilir bir hale gelmiştir. 20. yüzyılda tezgahüstü piyasalarda işlem görmeye başlayan türev enstrümanlarının temelde üç kullanım amacı vardır; hedging, spekülasyon ve arbitraj. Reel sektörün küreselleşen piyasalarda kaçınılmaz şekilde maruz kaldığı risk insanları hedging yapmaya iterken finansallaşma sayesinde ise spekülasyon ve arbitraj yaparak risk üzerinden para kazanmaya çalışan farklı bir kesim de ortaya çıkmıştır. Çalışmada türev enstrümanları sayesinde metalaşan riskin yol açtığı sorunların İslam ekonomisi açısından analizi yapılırken öncelikle finansallaşmanın sonuçları ele alınmış ardından türev enstrümanlarının riski meta haline getirmesi İslam ekonomisi açısından değerlendirilmiştir. Toplumun finansal ihtiyaçlarını karşılamakta önemli bir yere sahip olan türev enstrümanları; sermaye sahiplerinin kolay yoldan kar elde etmek ve sermayesini arttırmak için spekülasyon ve arbitraj yapmasına olanak sağlayarak toplumda ekonomik

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, medinesicakyuz@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1238-3307.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, harun.sencal@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3617-8954.

adaletsizliği arttırmaktadır. Özetle toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmesi gereken finansal sistem bunu sağlayamamakta, aksine spekülasyon gibi işlemlerin artması belli kişilerde sermayenin birikmesini sağlayarak toplumun ekonomik düzeninin daha kötüye gitmesine sebep olmaktadır. Her ne kadar ithalat ve ihracata dayanan ticari faaliyetler yapan firmalar kur riskiyle karşı karşıya olmaları sebebiyle türev enstrümanlarına reel ekonominin istikrarı açısından ihtiyaç duysalar da toplumsal maslahat açısından türev enstrümanları uygun olmadığı için geniş ölçekte daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Makalede insanların içerisinde buldukları riskten korunmasının bir ihtiyaç olduğu kabul edilmiş ve çözümün birçok sorunu beraberinde getiren ve riski metalaştıran vadeli türev işlemlerde değil İslam'ın toplumsal amaçlarına daha uygun olan, toplumda ekonomik adaleti sağlayan ve toplumu şekillendirmek yerine toplumun ihtiyaçlarına göre şekil alan risk paylaşımına dayalı tekafül ve teavün gibi kurumlarda aranması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam ekonomisi, risk, türev enstrümanlar, finansallaşma, küreselleşme

A Critical Analysis of Derivative Instruments From An Islamic Economics Perspective

Medine SICAKYÜZ*
Harun ŞENCAL**

Abstract

The aim of this study is to critically analyze the commodification of risk, which is a modern concept, as a result of the financialized economic system and the consequences of this commodification process from an Islamic economics perspective. As the uncertainties in the pre-modern period have a measurable and quantitative character in the modern period, especially thanks to the development of statistical theories, calculable uncertainties have turned into the concept of risk. Risks, which are produced by people and can no longer be kept tacit in the globalizing world, have formed the "Risk Society" in Beck's words. Risk, which has now become a commodity in the risk society, has become easily tradable via derivative instruments in the economic system that has become financialized thanks to neoliberal policies. Derivative instruments, which started to be traded in the over-the-counter markets in the 20th century, have basically three uses; hedging, speculation and arbitrage. While the risk that the real sector is inevitably exposed to in globalized markets pushes people to hedge, a different segment has emerged that tries to make money on risk by speculation and arbitrage thanks to financialization. In the study, to analyze the problems caused by the commodification of the risk from an Islamic economics perspective, first, the consequences of financialization are discussed, and then how the derivative instruments have commodified the risk is evaluated from an Islamic economics perspective. Derivative instruments, which have an important place in meeting the financial needs of the society, increase the economic injustice in the society by enabling the capital owners to speculate and arbitrage to make profit easily and to increase their capital. In summary, the financial system that should serve the needs of the society cannot provide this; on the contrary, the increase in transactions such as speculation causes the accumulation of capital in certain

---

* Master Student, Istanbul 29 Mayıs University, The Institute of Social Sciences, Islamic Economics and Finance Department, Istanbul, Turkey, medinesicakyuz@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1238-3307.

** Asst. Prof. Dr., Istanbul 29 Mayıs University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department, Istanbul, Turkey, harun.sencal@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3617-8954.

people and causes the economic order of the society to deteriorate. Although companies engaged in trade activities based on import and export need derivative instruments for the stability of the real economy due to the exchange rate risk, derivative instruments are not suitable in terms of social interest, causing larger problems on a large scale. In the article, it is accepted that protecting people from the risks they are in is a need; however, the solution should not be based on derivative transactions that bring many problems and commodify the risk, but rather should be sought in institutions based on risk-sharing such as takāful and ta‘āwun, which is more appropriate for the social goals of Islam, ensures economic justice in the society and takes shape according to the needs of society instead of shaping the society.

Keywords: Islamic Economics, Risk, Derivatives, Financialization, Globalization

Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Analizi

Fevzi DİKER*
Ercan ONAY**

Öz

İslami kurallar içerisinde finansal faaliyet ve işlemlerin uygulandığı bir bankacılık sistemini esas alan katılım bankacılığı kavramı, günümüz finans anlayışına alternatif bir alan olarak geliştirilmiştir. Katılım bankacılığı faizin haram olarak kabul edildiği Müslüman ülkelerin yanı sıra İngiltere gibi Müslüman olmayan ülkelerde de uygulanması nedeniyle küresel finans piyasalarında alternatif bir alan olarak gelişmeye devam etmektedir. Katılım bankaları günümüzde ekonomik ve finansal hizmet sektöründe önemli aktörler olmuşlardır.

2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi girdiği her ülkede yıkıcı ve derin izler bırakarak sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlara neden olmuştur. Covid – 19 pandemisinin etkilediği çevrelerden birisi de finans sektörü olmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren Katılım Bankalarının Covid-19 pandemi sürecindeki finansal performansları analiz edilmiştir.

Finansal analiz yapmanın amaçlarından birisi de mali tablolarda bulunan kalemlerin zaman içerisindeki farklılaşmalarını saptamaktır. Finansal analizde kullanılan rasyolar, mali tablolar içerisindeki kalemlerin birbiri ile ilişkilerini kolayca ortaya çıkartılmasını ve finansal tabloların anlaşılabilirliğini sağlamaktadır. Bu çalışmada Albaraka Türk Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Emlak Katılım Bankası ve Ziraat Katılım Bankası olmak üzere Türkiye’de faaliyet gösteren 6 katılım bankasının Toplanan fon/Özvarlık oranı, Kullandırılan fon/Özvarlık oranı, Toplanan fon /Toplam aktif oranı, Kullandırılan fon /Toplam aktif oranı, Net kar/Özvarlık oranı, Net kar/Toplam aktif oranı, Personel sayısı /Net kar oranı, Şube sayısı/Net kar oranı rasyoları hesaplanacaktır. Yukarıda isimleri verilen katılım bankalarının rasyoları hem 2019 yılı için hem de Covid-19 Pandemisinin tüm dünyayı etkisine aldığı 2020 yılı için ayrı ayrı

---

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, SBMYO, fevzidiker@hitit.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-8885-9463.

** Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, SBMYO, ercanonay@hitit.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0003-1309-001X.

hesaplanmıştır. Hesaplanan rasyo sonuçları TOPSİS yöntemi ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, İslami Finans, Covid-19, TOPSİS, Rasyo

Analysis of The Financial Performances of Participation Banks In The Covid -19 Pandemic Process

Fevzi DİKER*
Ercan ONAY**

Abstract

The concept of participation banking, which is based on a banking system in which financial activities and transactions are implemented within Islamic rules, has been developed as an alternative field to today's finance approach. Participation banking continues to develop as an alternative area in global financial markets, as it is applied in non-Muslim countries such as the UK as well as in Muslim countries where interest is considered haram. Participation banks have become important actors in the economic and financial service sector today.

The Covid-19 pandemic, which emerged in 2019, left devastating and deep marks in every country it entered, causing social, economic and political problems. One of the environments affected by the Covid-19 pandemic has been the financial sector. In this study, the Participation Banks operating in Turkey Covidien's financial performance was analyzed in 19-pandemic period.

One of the purposes of financial analysis is to determine the differentiation of the items in the financial statements over time. The ratios used in financial analysis enable the relationships of the items in the financial statements to be easily revealed and the financial statements understandable. In this study, Albaraka Türk Participation Bank, Vakıf Participation Bank, Kuveyt Türk Participation Bank, Türkiye

Finans Participation Bank, Emlak Participation Bank and Ziraat Participation Bank, including operating in Turkey 6 contributions banks of the collected funds / Equity ratio of disbursed funds / Equity ratio, Fund collected / Total assets ratio, Fund used / Total assets ratio, Net profit / Total assets ratio, Net profit / Total assets ratio, Number of personnel / Net profit ratio, Number of branches / Net profit ratio will be calculated. The ratios of the participation banks mentioned above were calculated separately for 2019 and 2020, when the Covid-

---

* Lecturer., Hitit University, SBMYO, fevzidiker@hitit.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-8885-9463.

** Lecturer., Hitit University, SBMYO, ercanonay@hitit.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0003-1309-001X.

19 Pandemic affected the whole world. The ratio results calculated were compared with the TOPSIS method.

Keywords: Participation Banking, Islamic Finance, Covid-19, TOPSIS, Ratio

Katılım Sigortacılığı Türkiye Mevzuatı ve AAOIFI (İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetleme Kurumu) Tekafül Şer'î Standartları Açısından Fıkhî Tahlili

Abdullah DURMUŞ*

Öz

Konvansiyonel (ticari) sigortacılık İslami açıdan birçok mahzurlu yönü bulundurması gerekçesiyle birçok âlim ve fıkıh heyeti tarafından eleştirilmiş ve caiz olmadığı yönünde fetvalar verilmiştir. Bu nedenle dünyada uzun süreden beri İslami sigorta, tekafül, yardımlaşma sigortası vb. adlarla ticari sigortanın mahzurlu yönlerinin bulunmadığı alternatif bir sigorta sistemi geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu sisteme dair uygulamada, vekâlet, mudarabe, vakıf ve hibrid tekafül olmak üzere çeşitli modeller de bulunmaktadır.

Türkiye’de tekafül, katılım sigortacılığı ismiyle mevzuata girmiş ve 2009 yılından beri uygulanmaya devam edilmektedir. Bir süre kendisine has bir mevzuat bulunmadan devam etmiş olsa da daha sonra biri 2017, diğeri de 2020 yılında olmak üzere iki ayrı tebliğ ile konu hukuki olarak düzenlenmiştir.

Ancak mevcut mevzuatın hem ideal bir tekafül sistemi açısından hem de dünyada hemen hemen her tarafın İslami finansal standartlar bakımından itibar ettiği bir kurum olan AAOIFI (İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetleme Kurumu) fıkıh heyeti kararlarına göre değerlendirilmeye ve geliştirilmeye açık yönleri bulunduğu kanaatini taşımaktayım.

Sempozyumda sunmak istediğim tebliğde, Türkiye’deki mevcut katılım sigortacılığı sistemini mevzuat ve uygulama açısından inceleyerek fıkhî açıdan değerlendirilmesi gereken noktaları tespit etmeye ve fıkhî açıdan tahlil etmeye çalışacağım.

---

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku A.D., durmusabdullah@yahoo.com.

Türkiye’de Makroekonomik Değişkenlerin Murabaha Üzerine Etkisi: 2010-2020 Yılları Arası Ardl Sınır Testi Uygulaması

Sevim Nur ŞAHBALI*
Demet Akkan ÇETİNDAS**
Ayhan BOZKURT***
Yalçın ELMAS****

Öz

1970’li yıllardan beri yaygın olarak kullanılan murabaha akdi, peşin olarak satın alınan bir malın üzerine belli bir oranda kâr marjı eklenerek vadeli olarak satılması anlamına gelmektedir. Konvansiyonel bankalarda kullanılan krediler ile murabaha arasındaki en önemli fark, anlaşılan sözleşmelerde ortaya çıkmaktadır. Krediler faize dayalı borç verme sözleşmeleri aracılığıyla gerçekleştirilirken murabaha akdi ise alım-satıma dayalı ticari sözleşmelere dayanmaktadır. Günümüzde katılım bankalarının uygulamış olduğu finansman yöntemlerinin yaklaşık %70’ini murabaha işlemleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, murabaha akdinin makroekonomik değişkenlerden ne denli etkilendiğini ortaya koymaktır. Çalışmada 2010.Q1- 2020.Q3 dönemini kapsayan üçer aylık murabaha, faiz ve enflasyon değişkenlerine ait veri seti, EViews 10 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkinin belirlenebilmesi için ARDL sınır testi uygulanmış ve aralarındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, murabaha üzerinde uzun dönemde faizin negatif yönlü, enflasyonun ise pozitif yönlü anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kısa dönemde ise uzun dönemde olduğu gibi faizin negatif yönlü, enflasyonun ise pozitif yönlü etkisi olduğu görülmektedir. Granger nedensellik testi sonucuna göre ise faiz ve enflasyonun, murabahanın nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ARDL sınır testi sonuçları ile Granger nedensellik testi sonuçları kıyasladığında ise benzer sonuçlar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Murabaha, Faiz, Enflasyon, ARDL Sınır Testi, Granger Nedensellik Testi

---

* Araştırma Görevlisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, sevimnursahbali@ibu.edu.tr, Orcid.Org/ 0000-0002-2760-3763.

** Doktora Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Katılım Bankacılığı Bölümü, demetakkan@gmail.com, Orcid.Org/ 0000-0002-7713-8345.

*** Doktora Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Katılım Bankacılığı Bölümü, ayhanbozkurt1994@gmail.com, Orcid.Org/0000-0003-0727-5843

**** Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, yalcinelmas@ibu.edu.tr, Orcid.org/ 0000-0003-4641-5060

The Effect of Macroeconomic Variables On Murabaha Transaction In Turkey: Ardl Bounds Test Application Between 2010-2020

Sevim Nur ŞAHBALI*
Demet Akkan ÇETİNDAS**
Ayhan BOZKURT***
Yalçın ELMAS****

Abstract

The murabaha contract, which has been widely used since the 1970s, means the sale of a product purchased in cash, with a certain profit margin added to it. The most important difference between the loans extended in conventional banks and murabaha arises in the contracts that are agreed upon. While loans are made through interest-based lending agreements, the murabaha contract is based on commercial contracts based on purchase and sale. Today, approximately 70% of the financing methods applied by participation banks are murabaha transactions. In this context, the aim of the study is to reveal how much the murabaha contract is affected by macroeconomic variables. In the study, the data set of quarterly murabaha, interest and inflation variables covering the period 2010.Q1- 2020.Q3 was analyzed using the EViews 10 package program. In order to determine the short-term and long-term relationship between the variables, the ARDL bound test was applied and the causality relationship between them was revealed by the Granger causality test. According to the results, it is seen that interest rates have a significant negative effect and inflation has a significant positive effect on murabaha in the long run. In the short run, as in the long run, it is seen that interest has a negative effect and inflation has a positive effect. According to the results of the Granger causality test, it was concluded that interest and inflation were the causes of murabaha. When the ARDL bound test results were compared with the Granger causality test results, similar results were found.

Keywords: Murabaha, Interest, Inflation, ARDL Bound Test, Granger Causality Test

---

* Research Asst., Bolu Abant İzzet Baysal University, sevimmursahbali@ibu.edu.tr, Orcid.Org/0000-0002-2760-3763.

** Phd. Student, Bolu Abant İzzet Baysal University, demetakkan@gmail.com, Orcid.Org/0000-0002-7713-8345.

*** Phd. Student, Bolu Abant İzzet Baysal University, ayhanbozkurt1994@gmail.com, Orcid.Org/0000-0003-0727-5843

**** Asst. Prof., Bolu Abant İzzet Baysal University, yalcinelmas@ibu.edu.tr, Orcid.org/0000-0003-4641-5060

الخصائص المميزة للتأمين التكافلي عن التأمين التقليدي

أحمد فايز الهرش*

الملخص

تطور التأمين التكافلي في السنوات الأخيرة بشكل كبير، وأخذت منتجاته تنتشر وعدد متعامليه في ازدياد مستمر، وشكّلت مؤسسات التأمين التكافلي عاملاً مميزاً في تكامل أدوار المؤسسات المالية الإسلامية في المجتمعات ليكون بديلاً شرعياً عن التعامل بالتأمين التقليدي الذي لا يخلو من محرمات وشبهات يجعل من العسير على كثير من الناس التعامل معه.

وعلى الرغم من انتشار مؤسسات التأمين التكافلي إلا أن فئات في المجتمعات المسلمة ما زالت تتحفظ على التعامل معها نظراً لعدم قناعتها بوجود فروق بينها وبين البنوك التقليدية من جهة وعدم إدراكهم لألية عملها، من هنا برزت مشكلة البحث للإجابة عن السؤال الرئيس: ما أبرز الخصائص المميزة للتأمين التكافلي التي تشكل طابعاً مميزاً له عن التأمين التقليدي؟ وما أهم عناصره وأسس عمله الفارقة له عن غيره؟ وما أبرز منتجاته؟.

كما تهدف الدراسة إلى بيان أبرز الآراء الشرعية المجمعية والضوابط التي حدّتها لإباحة هذا النوع من التأمين، كذلك تبرز الدراسة أهم مجالات عمل التأمين التكافلي ومنتجاته وعناصره.

ولتحقيق هدف الدراسة فإن الباحث سيتبع المنهج الاستقرائي والوصفي لتتبع أبرز الكتابات ذات العلاقة والاستفادة منها كما تتبع الدراسة المنهج التحليلي لاستنباط أبرز الفروق بين التأمين التكافلي والتأمين التقليدي.

ولتحقيق هدف الدراسة قسم الباحث الدراسة إلى محاور عدة أهمها: القسم التمهيدي وفيه يظهر هدف الإطار العام للدراسة، والقسم الثاني وفيه يتم تحديد المفاهيم والعناصر والمنتجات، والقسم الثالث وفيه يظهر الجانب الفقهي الشرعي لتكييف عقد التأمين التكافلي، والقسم الأخير وفيه يميز الباحث بين التأمين التكافلي والتأمين التقليدي، ويختم الباحث الدراسة بخاتمة ونتائج وتوصيات وقائمة للمراجع.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Dalı, ahmad.hersh@asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0818-7319.

صناديق الاستثمار الإسلامية ودورها في التمويل

-الصناديق الشعبوية أنموذجا-

مصطفى حنانشة*

الملخص

المال هو عصب الحياة، والإسلام دين شامل لمناحي الحياة كلها وواقعي يلبي رغبة الإنسان ويحافظ على حياته وفق منهج عادل بأبعاد منطلقة من التوحيد، لكن كثيرا من التجارب الأخرى المتماشية مع العصر الحديث وتغييراته، ترغب الأمة في الأخذ بها لكن تصطدم بمخالفة كثير من أحكام الشريعة الإسلامية، فيسعى العلماء المسلمون للبحث في سبل جعلها تستفيد من تجارب الحضارات الأخرى مع عدم مخالفة أحكام ديننا الحنيف الذي به تكون البركة والنفع في الدارين، لذلك يترشح لدينا عدّة تساؤلات، ما الضوابط الشرعية لصناديق الاستثمار حتى تكون إسلامية؟ وما ضوابط الأمان في الصناديق الشعبوية؟ وما هي الأدوار التي يمكن أن تلعبها في تمويل المشاريع الاستثمارية؟ فجات هذه الورقة البحثية لتجيب عن هذه التساؤلات فتدرس صناديق الاستثمار الإسلامية الشعبوية. لذلك درست مفهوم صناديق الاستثمار ومميزاتها عموما. فعرفت الصناديق لغة واصطلاحا والاستثمار كذلك وخلصت إلى أن الاستثمار هو استعمال المال قصد تنميته؛ سواء كرأس مال أو الإنفاق عليه أو زيادة عليه، ليدرّ بفوائد وأرباح، سواء متوقعة أو واقعة؛ لمدة زمنية معينة، والصندوق الاستثماري، هو صندوق معنويّ يُجمع فيه المال قصد استثماره وتنميته بإدارة اقتصاديين تقريبا للمغامرة وتوقعا للنجاح. ثم ذكرت نوعي الصناديق المفتوحة والمغلقة وميزاتها، وتعرضت للضوابط الشرعية لصناديق الاستثمار التي هي أن العائد على مساهمتهم مرتبط مع الأرباح وجودا وعدما، وأن تكون المشاريع المستثمر فيها الصندوق موافقة للشريعة الإسلامية. حيث درست فيه صندوق الاستثمار الإسلامي وميزاته التي خلصت لها: أن الاستثمار حلال ينتج عنه البركة ووجود هيئات للإفتاء والرقابة الشرعية، مع المساهمة في توفير الاحتياجات الأساسية للمجتمع، فتحارب الفقر والامية، وتساهم في تمويل مشروعات الرعاية الصحية والاجتماعية. والتأهيل العلمي، وتزيد في الوعي الاستثماري لأبناء

* د.، جامعة الشهيد حمه لخضر بالوادي، hanancha-mostafa@univ-eloued.dz، Orcid: 0000-0003-0143-7266

المجتمع. وتؤدي الزكاة فينشط دور الزكاة الفعال في المجتمع، ثم ختمت الدراسة بنماذج للصناديق الشعبية تطبيقية ناجحة متمثلة في عدة مشاريع، المشروع الأول: زراعة البطاطا هذه الزراعة التي أثبتت نجاحها بقوة حيث أصبحت ولاية الوادي هذه الولاية الموجودة جنوب شرق الجزائر قرب الحدود التونسية، حتى أصبحت تكفي حاجة الجزائر حوالي 48 % ، والمشروع الثاني الذي يمثل استصناع المرشحات المحورية: هذا المشروع داخل في عقد الاستصناع الخاص بلحامة محاور السقي عن طريق الرش الفلاحية لدي اللّحامين الشعبيين، والمشروع الثالث: مشروع تجاري وكذلك لخدمة الفلاحة في المنطقة مع ضمان الربح وهو عبارة عن محل تجاري يبيع وحدات التحكم في الكهرباء مع تقنية إدارة الكهرباء وتصنع محليا، والمشروع الرابع: وهو بيع الأسمدة والأدوية الفلاحية التي يحتاجها كل الفلاحين وتأخذ منهم مالا كثيرا، مع أنّ الفوائد كثيرة والمدة الزمنية للمشاريع قصيرة بعضها لا يتجاوز السنة أشهر، وختمت الدراسة بخاتمة ذكرت فيها أهم النتائج منها: للصناديق خطوات تتبع لتأسيسها: تكوين لجنة مالية شعبية، دراسة المشاريع الاستثمارية الناجحة، تكوين الصندوق، صكوك مضاربة (وحدات) متساوية القيمة الاسمية وطرحها للجمهور للاكتتاب فيها، بعد تلقي الجهة المصدرة للصندوق لأموال المكتتبين وتجميعها، تبدأ في استثمارها في المجالات المحددة في نشرة الإصدار. وأنّ دورا فعّالا للصناديق الاستثمار الشعبية في التمويل القريب للمشاريع الشعبية لحلّ أزمات اجتماعية. وأوصت بتنفيذ هذه الفكرة في كلّ حيّ وفي كلّ مدينة حتى ينهض الاقتصاد بتوفير مناصب شغل.

Islamic Investment Funds and Their Role In Financing - Popular Funds As A Model –

Mostafa HANANCHA*

Abstract

Money is the backbone of life, and Islam is a comprehensive religion for all aspects of life, realistic and fulfilling the human desire and preserving his life according to a just approach with dimensions that stem from monotheism, However, many other experiences that are in line with the modern era and its changes, the nation desires to adopt them, but collide with the violation of many of the provisions of Islamic law, Muslim scholars seek to search for ways to make them benefit from the experiences of other civilizations, while not violating the provisions of our true religion, in which blessing and benefit are found in the two spaces, so we have several questions, what are the Sharia controls for investment funds in order to be Islamic? What are the safety controls in popular funds, and what roles they can play in financing investment projects? This paper answered these questions by examining the popular Islamic investment funds. Therefore, I studied the concept of investment funds and their features in general.

The funds defined in language and idiom as well as investment, and concluded that investment is the use of money in order to develop it. Whether as capital, spending on it, or an increase in it, to generate interest and profits, whether expected or occurring; for a certain period of time, and the investment fund is an intangible fund in which money is collected in order to invest and develop it by economists, to reduce risk and an expectation of success. Then I mentioned the two types of open and closed funds and their features, and I went through the Shariah controls for investment funds, which are that the return on their contribution is linked with profits, whether or not, and that the projects invested in the fund are in compliance with Islamic law. Where I studied the Islamic Investment Fund and its features that I concluded: that investment is permissible, resulting in blessing and the existence of Fatwa and Sharia supervisory bodies, while contributing to providing the basic needs of society, so

---

* Dr., University of El Shahid Hama Lakhdar, hanancha-mostafa@univ-eloued.dz, Orcid: 0000-0003-0143-7266.

it fights poverty and illiteracy, and contributes to financing health and social care projects. And educational qualification, and increase in the investment awareness of the members of society. Zakat plays the effective role of Zakat in society, and the study was then concluded with successful, applied public funds represented by several projects.

The first project: Potato cultivation, this cultivation that has proven its success strongly, as this province of El Oued became the state located in southeast Algeria near the Tunisian border, until it became sufficient for Algeria's need, about 48%,and the second project, which represents the Pivot sprayers manufacture : This project is included in the manufacturer's contract for the welding of irrigation axes by means of agricultural spraying of the popular welders,and the third project: a commercial project as well as serving agriculture in the region with a guarantee of profit. It is a commercial store that sells electricity control units with electricity management technology and is manufactured locally, and the fourth project: which is the sale of fertilizers and agricultural medicines that all farmers need and take a lot of money from them, even though the benefits are many and the time period for the projects is short, some of which do not exceed six months.

The study concluded with a conclusion in which I mentioned the most important results, including: Funds have steps to follow to establish them: formation of a popular financial committee, study of successful investment projects, fund formation, speculative instruments (units) of equal nominal value and offering them to the public for subscription, after the fund issuer receives the funds of the subscribers and collects them. In its investment in the areas specified in the prospectus. And that an effective role for public investment funds in the near financing of public projects to solve social crises. It recommended activating this idea in every city and in every country that the economy can rise by providing job opportunities.

İslami Bankacılığın Merkez Bankalarının

“Zorunlu (Munzam) Karşılık Uygulaması” ile Faize Bulaşması

Mehmet Nuri GÜLER*

Öz

Zorunlu (munzam) karşılık, Merkez Bankalarının, mevduat kabul eden Bankalara bu mevduatlarına karşılık Merkez Bankası’nda buldurmak zorunda oldukları mevduat diye tanımlanmaktadır. Bankaları iflas riskine karşı koruyan ve Merkez Bankası’nın temel görevi olan para politikasının önemli bir aracı sayılan zorunlu karşılıklar uygulamasında bankalardan alınan bu zorunlu karşılıklara faiz ödenmektedir. Bu şekilde, Merkez Bankası para biriminin ve para arzının istikrarını sürdürebilmektedir. Zorunlu karşılık mevduat oranlarını ve ödenecek faizleri ise, yine Merkez Bankası açıklamaktadır.

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu ve 25.12.2013 tarihli ve 28862 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ’in’in uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen 16.12.2020 tarihinde güncellenmiş olan “Zorunlu Karşılıklar Uygulama Talimatı”nda göre, “zorunlu karşılık yükümlülüğüne tabi kuruluşlar” serbest bölgelerde faaliyette bulunanlar dâhil Türkiye’de kurulmuş veya şube açmak suretiyle Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar ile finansman şirketleri (şirketler) olmaktadır.

Türk bankacılık sistemi ise 19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu tarafından şekillenmiştir. Bu kanunu göre, Özel Finas Kurumları isim değişikliği ile “Katılım Bankacılığı” unvanını almış ve bankaların sınıflandırılması şu şekilde yapılmıştır: Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları ile Kalkınma ve Yatırım Bankaları’dır.

Bazı İslâm Ülkeleri Merkez Bankalarınca, katılım veya konvansiyonel banka ayrımı gözetmeden yürütülen zorunlu karşılık uygulaması şöyledir: Suudi Arabistan Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı % 4-7’dir. Malezya Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı % 2.8-4.2’dir. Birleşik Arap Emirlikleri Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı % 1-14’dür. Kuveyt Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı % 10’dür.

---

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku, mnguler55@gmail.com.

Katar Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı % 4.5'dir. Türkiye Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı ise % 4'dür.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası katılım bankalarına 2014 yılından 2018 yılına kadar geçen süreç içerisinde toplamda 550 milyon Türk Lirası (TL) zorunlu karşılık faizi ödemesi yapmıştır. 2018 yılında en fazla zorunlu karşılık faizini 92 milyon TL ile Kuveyt Türk bankası almıştır. Kuveyt Türk'ü sırasıyla 80 milyon TL ile Türkiye Finans, 58.5 milyon TL ile Albaraka Türk izlemiştir.

Görüldüğü gibi, İslâmî Bankacılık faize bulaşmaktadır. İslam dininin kaynaklarında faiz ve türevlerinin ölçüt alındığı bir ekonomik işleyişin yasak olduğu açık bir şekilde ortaya koyulmuştur. Bu durumda, günümüz ekonomik modeli (kapitalizm) içinde, alternatif bir ekonomik işleyiş kurma doğrultusunda İslami bankacılık ve finansman sistemleri geliştirilmesi iddiaları gerçekçi olmamakta, sadece kapitalizmi Müslümanlar için meşrulaştırmadan öteye geçememektedir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Karşılık, Merkez Bankası, İslami Bankacılık, Katılım Bankası, Faizsiz Ekonomi

Interest By The Central Banks Of Islamic Banking With The "Compulsory (Munzam) Provision Practice"

Mehmet Nuri GÜLER*

Abstract

Mandatory (additional) reserve is defined as the deposits that Central Banks are obliged to keep at the Central Bank in return for these deposits to banks that accept deposits. Interest is paid for these required reserves received from banks in the required reserves practice, which protects banks against bankruptcy risk and is considered an important tool of the monetary policy, which is the main duty of the Central Bank. In this way, the Central Bank can maintain the stability of its currency and money supply. The Central Bank again announces the required reserve deposit rates and the interest payable.

Law No.1211 with the Republic of Turkey Central Bank Law and 12.25.2013 dated 28862 No. About 2013/15 No. Required Reserves published in the Official Gazette the principles and procedures for the implementation of the Tebliğ'in' updated on 16.12.2020 "Reserve Requirements Application Instructions" based on the "institutions subject to reserve requirements" established in Turkey, including in the free zones operating in or operating in Turkey by opening branches of banks and finance companies (companies) it is.

The Turkish banking system, on the other hand, was shaped by the Banking Law No. 5411, adopted on 19.10.2005. According to this law, Private Finas Institutions received the title of "Participation Banking" with a name change and the banks were classified as follows: Deposit Banks, Participation Banks and Development and Investment Banks.

The required reserve application implemented by the Central Banks of some Islamic Countries without discrimination of participation or conventional banks is as follows: The required reserve application rate of the Central Bank of Saudi Arabia is 4-7%. The required reserve application rate of the Central Bank of Malaysia is 2.8-4.2%. The required reserve application rate of the United Arab Emirates Central Bank is 1-14%. Kuwait Central Bank's required reserve application rate is 10%. The required reserve application rate of Qatar Central Bank is 4.5%. Turkey Central Bank of the reserve requirements ratio is 4%.

---

* Doç. Dr., Harran University, mnguler55@gmail.com.

The Central Bank of the Republic of Turkey on the participation of banks in a total of ₺ 550 million (Turkish Lira/₺) in the period from 2014 until 2018 has made interest payments of required reserves. In 2018, Kuveyt Türk bank received the highest required reserve interest with ₺ 92 million. Kuwait Turkish Turkey Finance and ₺ 80 million respectively, with ₺ 58.5 million has been watched Albaraka Turk.

As can be seen, Islamic Banking is involved in interest. It has been clearly demonstrated that an economic operation in which interest and its derivatives are taken as a criterion is prohibited in the sources of the religion of Islam. In this case, the claims of developing Islamic banking and financing systems in order to establish an alternative economic operation within the current economic model (capitalism) are not realistic. It cannot go beyond just legitimizing capitalism for Muslims.

Keywords: Required Reserve, Central Bank, Islamic Banking, Participation Bank, Interest-Free Economy

Katılım 30 Endeksinde Yer Alan Reel Sektör Şirketlerin Çalışma Sermayesi Etkinlik Endeksinin Analizi

İlker SAKINÇ*

Öz

Temel olarak yatırım araçları faiz içeren ve içermeyen şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Faiz içeren menkul kıymetler İslami açıdan uygun değildir. Faiz içermeyen menkul kıymetlerin başında hisse senetleri gelmektedir. Hisse senedi yatırımcısı şirketin ortağıdır. Ortaklar, şirket kar ederse temettü geliri elde etmeye hak kazanır ancak zarar ederse herhangi bir gelir talep etme hakkı yoktur. Hisse senetlerinin bu özelliği İslami açıdan uygundur ancak yeterli değildir. Bunun yanında, yatırım yapılacak şirketlerin faaliyet alanları, faize dayalı finans, alkollü içecek, kumar ve şans oyunları, domuz eti ve domuz mamulleri, basın, yayın, turizm, tütün mamulleri, vadeli olarak kıymetli madenler ticareti ve silah olmamalıdır. Yatırımcıların faaliyet alanı İslami açıdan yasaklı olan bu şirketleri doğru bir şekilde tespit edememe ihtimali yatırımcıları hisse senetlerinden uzak tutabilmektedir. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik dünyada İslami endeksler oluşturulmuştur. Türkiye’de oluşturulan İslami endekslere “Katılım Endeksleri” adı verilmiştir. Bu endeksler içerisinde özellikle İslami açıdan faaliyet alanları yasaklı olmayan şirketler yer almaktadır. Böylelikle, İslami açıdan yatırımcılara gönül rahatlığıyla yatırım yapacak alternatif şirketler sunulmaktadır.

Çalışma sermayesi yönetimi en genel tanımıyla şirketlerin mal ve hizmet üretmek amacıyla ihtiyacı olan dönen varlıkların ve kısa vadeli borçların yönetimidir. Bu unsurların yönetimi şirketlerin riskini, karlılığını ve likiditesini doğrudan etkilemektedir. Etkin olmayan çalışma sermayesi yönetimi şirketin karlılığını azaltmakta hatta iflasa bile süre sürüklemektedir. Kısaca, etkin çalışma sermayesi yönetimi şirketler için hayati bir önem taşımaktadır. Çalışma sermayesinin etkin yönetimiyle ilgili olarak genellikle oran analizi veya benzeri yöntemler kullanılmaktadır. İlk defa Bhattacharya (1997) oran analizlerine alternatif bir yöntem geliştirmiştir. Yazar, çalışma sermayesi etkinlik derecesini ortaya koyan bir endeks oluşturmuştur. Bu endeks performans ve kullanım endeksi olmak üzere iki alt endeksin çarpımından oluşmaktadır. Performans

---

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ilkersakinc@hitit.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-9549-8563

endeksi şirketlerin dönen varlıkları içerisinde hesap kalemlerinin ortalama performansını gösterirken; kullanım endeksi ise şirketlerin dönen varlıklarını kullanarak satış yaratma performansını göstermektedir. Bu çalışmada, Katılım 30 endeksinde yer alan reel sektör şirketlerin çalışma sermayesi etkinlik endeksi analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Katılım Endeksi, Çalışma Sermayesi Etkinlik Endeksi

Analysis of The Working Capital of The Real Sector Companies In The Participation 30 Index

İlker SAKINÇ*

Abstract

Basically, investment instruments are divided into two as those with and without interest. Interest-bearing securities are not suitable in terms of Islam. Stocks are one of the primary interest-free securities. The stock investor is a partner of the company. The partners are entitled to earn dividend income if the company makes a profit, but if the company makes a loss, they are not entitled to claim any income. This feature of stocks is suitable from an Islamic point of view, but it is not sufficient. In addition, the fields of activity of the companies to be invested should not be interest-based finance, alcoholic beverages, gambling and games of chance, pork and pork products, press, publications, tourism, tobacco products, precious metals trading and weapons. The possibility that investors cannot accurately identify these companies whose field of activity is prohibited in terms of Islam can keep investors away from stocks. Islamic indices have been created in the world to meet this need. The Islamic index created in Turkey "Participation Indices" is named. Islamic indexes created in Turkey, "Participation Index" is named. Among these indices, there are companies whose fields of activity are not banned especially in terms of Islam. In this way, alternative companies are offered to investors to invest with peace of mind in terms of Islam.

In general, working capital management is the management of current assets and short-term debts that companies need to produce goods and services. The management of these elements directly affects the risk, profitability and liquidity of companies. Ineffective working capital management reduces the profitability of the company and even leads to bankruptcy. In short, effective working capital management is vital for companies. In relation to the effective management of working capital, ratio analysis or similar methods are generally used. For the first time, Bhattacharya (1997) developed an alternative method to ratio analysis. The author has created an index that reveals the working capital efficiency scores. This index consists of the product of two sub-indices, namely

---

* Assoc. Prof., Hitit University, Faculty of Economics And Administrative Sciences, ilkersakinc@hitit.edu.tr, Orcid. Org / 0000-0002-9549-8563.

performance and utilization index. While the performance index shows the average performance of the account items in the current assets of the companies; Utilization index shows the performance of companies in generating sales by using their current assets. In this study, working capital efficiency index of real sector companies included in Participation 30 index will be analyzed.

Keywords: Islamic Finance, Participation Index, Working Capital Efficiency Index

Katılım Bankacılığı Alanındaki Gelişmelerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama

Ömer Fazıl EMEK*

Öz

Katılım bankaları, temelde İslam'ın uygun bir ticari aktivite olarak görmediği "faiz yasağı" prensibi doğrultusunda faaliyet yürüten özel bir bankacılık türüdür. Türk bankacılığı sektöründe yıllar içerisinde önemli bir konuma gelen katılım bankaları, finansal açık veren ekonomik birimlerin finansal taleplerini bu prensipler doğrultusunda karşılamaktadır. Bankacılık sisteminin ana iştiğal konusunu veya kar sağlama yöntemini kısaca kullanılan kredilerden elde edilen gelir ile toplanan fonlar/temin edilen kredilere ödenen gider arasındaki pozitif fark şeklinde tanımlamak mümkündür. Katılım bankacılığı da benzer bir amaçla faaliyet yürüten finansal kuruluşlar olarak düşünülse de bu bankacılık türünün fon toplama ve bunları krediye çevirme uygulaması diğer bankacılık türlerinden ayrılmaktadır. Fon toplama süreci, mevduat sahiplerinden birikimlerinin ilerde ticari bir faaliyete konu olacak taleplere karşılık kullanım garantisiyle ve bu faaliyetin sonucunda karşılıklı belirlenen paylarda oluşacak kar veya zarara ortaklık şeklinde kurulur. Toplanan fonlar isteğe bağlı olarak cari ve vadeli hesaplarda değerlendirilebilir. Fon kullandırma süreci ise bireysel, ticari veya kurumsal yapıdaki ekonomik birimlerin mal ve hizmet alımlarını finanse etmek amacıyla işler. Fon kullandırma türleri arasında en yoğun ve en rağbet göreni "murabaha" yöntemidir. Murabaha, faizle işleyen piyasalarda konvansiyonel bankacılık sistemi ile rekabet edebilmek açısından en uygun yöntemdir. Ancak karşılıklı emek ve sermaye ortaklıklarına dayanarak inşa edilen "mudaraba" ve "muşaraka" gibi daha ideal yöntemlerin de olduğunu belirtmekte fayda var. Farklılaşan yönlerinin yanında tüm finansal kuruluşlarla İslami açıdan uygun görülen bir dizi ortak yöntem ve araçların da olduğunu belirtmek gerekir. Gerek klasik gerekse katılım bankacılığının Türkiye'de gelişimi ve derinleşme süreci Türkiye'nin 1980'li yıllarda dışa açılma kararı ile başlamaktadır. Başlarda bu iki ayrı bankacılık türü ayrı olsa da 2005 yılında katılım bankaları, bankacılık kanununa tabi olarak faaliyetlerini günümüze değin sürdürmektedir. Katılım

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Nusaybin Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Programı, omerfazilemek@artuklu.edu.tr, ofemek@gmail.com.

bankacılığının 2005 yılı baz alınarak finansal piyasalar içerisindeki pay ve ağırlığı dikkate alınacak olunursa Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKKB)'nden temin edilen istatistiki bilgilere göre toplam aktifteki gelişimi yüzde 2.44'den yüzde 7.10'a, toplanan fonların gelişimi yüzde 2.44'den yüzde 9.13'e, 4.63'de 6.59'a, şube ve personel gelişimi sırasıyla 290'dan 1222'ye ve 5.740'dan 16.689'a kadar yükselmiştir. Bu istatistiki bilgilerden yola çıkarak Türkiye'nin finansal piyasası gelişmekte olan bir süreç içerisinde ve katılım bankalarının da bu gelişimin gerisinde kalmayarak etkin bir rol kapma niyetinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Finansal gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi uzun yıllardır literatürde tartışılan bir konu olmasına rağmen uluslararası bankacılık piyasasında İslami bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırılması ise son dönemlerde gündeme gelmiştir. Literatürde fark edilen bu boşluk dikkate alınarak Türkiye özelinde yapılan bu çalışmanın amacı, katılım bankalarının yıllar içerisinde uyguladığı bankacılık faaliyetlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek, ekonometrik bir yöntem kullanarak analiz etmektir. Bunun için 2010-2020 yılları arası ekonomik büyümeyi temsilen çeyreklik dönemlerden oluşan TÜİK'ten mevsimsellikten arındırılmış gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), TKKB'den toplam tüketici kredileri, gerçek kişi katılma hesapları, personel sayısı ve net faaliyet karı/zararı değerleri temin edilmiştir. GSYİH bağımlı değişken olmak üzere diğer tüm değişkenler basit regresyon modelleri kurularak ayrı ayrı korele edilmiştir. Çoklu doğrusal bağlantı sorununun ortaya çıkacağı düşünülerek çoklu regresyon modeli oluşturulmamıştır. Regresyon modellerinden elde edilen bulgulara göre GSYH ile gerçek kişi katılma hesapları ve toplam tüketici kredileri arasında yüzde 99, personel sayısı ve net faaliyet karı/zararı arasında ise yüzde 95 güven aralığında anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Gerçek kişi katılma hesapları, toplam tüketici kredileri, personel sayısı ve net faaliyet karı katsayıları sırasıyla 1.14, 0.69, 0.43 ve 0.27'dir. Bu sonuçlar katılım bankacılığındaki finansal faaliyetlerin ekonomik büyümeye katkı sağladığını göstermektedir. Nitekim bu bulgular Türkiye'de katılım bankalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik az sayıda da olsa yapılan çalışmaların sonuçlarına uygun düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Katılım Bankaları, Faiz, Finansal Gelişme, Regresyon Yöntemi

Participation Banking Developments Influence On Economic Growth Area: An Empirical Application On Turkey

Ömer Fazıl EMEK*

Abstract

Participation banks are basically a special type of banking that operates in line with the "interest prohibition" principle, which Islam does not see as an appropriate commercial activity. Participation banks, which have gained an important position in the Turkish banking sector over the years, meet the financial demands of economic units with financial deficits in line with these principles. It is possible to define the main field of activity of the banking system or the method of making profit, briefly, as the positive difference between the income obtained from the loans made and the expenses paid to the funds collected / obtained loans. Although participation banking is considered as financial institutions operating with a similar purpose, the practice of collecting funds and converting them into loans differs from other types of banking. The fund raising process is established as a partnership with the guarantee of the use of their savings against the demands of the depositors that will be subject to a commercial activity in the future and the profit or loss that will occur on the shares determined mutually as a result of this activity. The funds collected can optionally be used in current and term accounts. The fund allocation process operates in order to finance the purchases of goods and services by economic units in individual, commercial or corporate structures. Among the types of fund utilization, the most intense and popular method is the "murabaha" method. Murabaha is the most appropriate method in terms of competing with the conventional banking system in interest-based markets. However, it is worth noting that there are also more ideal methods such as "mudaraba" and "musharaka" built on the basis of mutual labor and capital partnerships. It should be noted that there are a number of common methods and tools that are deemed appropriate in terms of Islam with all financial institutions, as well as their differing aspects. Both classical and participation in the development of banking in Turkey and Turkey's deepening process begins with the decision of Outsourcing in the 1980s. Although these two different types of banking were different at the beginning, in 2005, participation banks continue their activities

---

* Asst. Prof., Mardin Artuklu University, omerfazilemek@artuklu.edu.tr, ofemek@gmail.com.

subject to the banking law until today. If the participation banking of when to consider share and weighing contain the financial markets on the basis of 2005 Turkey of the Participation Banks Association (TKKB) which is obtained from statistical information based from 2:44 percent growth in total assets percent 7.10, 9.13 percent from 2:44 So the development of the collected funds Branch and staff development increased from 290 to 1222 and from 5,740 to 16,689, respectively. Based on this statistical information in the process of developing and participation banks in Turkey's financial markets it could easily be said to be an effective role in grabbing the intention of being left behind by this development. Although the effect of financial developments on economic growth has been a topic that has been discussed in the literature for many years, researching the effect of Islamic banks on economic growth in the international banking market has recently come to the fore. This gap in the literature considering that the aim of this study was the difference Turkey in particular, the banking activities that apply in the year of participation banks to examine the impact on economic growth is to analyze using an econometric methods. For this purpose, seasonally adjusted gross domestic product (GDP) from TurkStat, which consists of quarterly periods representing economic growth between 2010 and 2020, total consumer loans, natural person participation accounts, number of personnel and net operating profit / loss values were obtained from TKKB. . All other variables, including the GDP dependent variable, were separately correlated by establishing simple regression models. A multiple regression model was not created considering that the multiple linear connection problem would arise. According to the findings obtained from the regression models, it was determined that there was a significant 99 percent confidence interval between GDP and real person participation accounts and total consumer loans, and a 95 percent confidence interval between the number of personnel and net operating profit/loss. Real person participation accounts, total consumer loans, number of personnel and net operating profit coefficients are respectively, 1.14, 0.69, 0.43 and 0.27. These results show that financial activities in participation banking contribute to economic growth. Indeed, these findings suggest a few drops in accordance with the results of the studies, though the impact on economic growth for the participation banks in Turkey.

Keywords: Economic Growth, Participation Banks, Interest, Financial Development, Regression Method

Şeyhülislam Bostanzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1006/1598) Muâmele-i Şer'yyeyle İlgili Fetvası Bağlamında Osmanlı Dönemi Finansman Yöntemlerinin Ahlâk-Hukuk İlişkisi Bakımından Değerlendirilmesi

Ahmet İNANIR*

Öz

Din ve iktisat toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Din ve iktisadın keşiştiği noktada ahlâkî değerler gündeme gelir. İslam, bir din olarak iktisadi hayatı hukuk-ahlak bütünlüğü içinde kendi değerleriyle yeniden inşa etmiştir. Bu çerçevede faizi haram kılmış, helal rızık ise iktisadi sisteminin merkezine yerleştirmiştir. Bu yüzden Müslümanlar tarih boyunca faizsiz finansman temin etme yolları araştırmak mecburiyetindedir. Bu bağlamda öteden beri zekât, sadaka, karz-ı hasen, selem, ıstısnâ', şirket, mudârebe, bey' bi'l-vefâ ve bey' bi'l-istiğlal gibi çeşitli yöntemlerden yararlanmışlardır. Bunlar finansman sorununa kısmen çare olsa da iktisadi ve ictimai sebeplerle tamamen çözüm olmamış, ayrıca hile-i şer'yye kabilinden birtakım usûllerin geliştirme gereği ortaya çıkmıştır. Muâmele-i şer'yye (îne satışı) faizden kaçınmak amacıyla bu çerçevede yararlanılmış bir akiddir.

Bir akdin şekil şartlarına uygun olarak yerine getirilmesi faiz yasağına karşı zahiri kurtaran çözümler olduğu açıktır. Bu yöntemlerin her devirde inançlı insanların vicdanlarında derin yaralar açtığı tahmin edilebilir. Ancak burada ilahi iradeyi kula yansıtan ve uygulayan fukahânın nasslarla hayat arasında uyum sağlama noktasında ortaya koyduğu çözümler bütün zamanlar için pek kıymetlidir.

Osmanlı Devleti asırlarında da muâmele-i şer'yye finans sisteminin merkezinde yer almış, bu akidle hem sermaye sahipleri meşru bir fayda sağlarken hem de ihtiyaç sahipleri kanuni sınırlar içinde borçlanma imkânı bulmuştur. Gerekli sermaye birikiminin temini için de bu dönemde para vakıfları yaygınlaşmış, burada biriken sermaye büyük oranda muâmele-i şer'yye usûlüyle işletilmiştir. Böylece finansman ihtiyacı için lazım olan paralar öncelikle para vakıfları ve yetim mallarından temin edilmiş bu yolla kredi alanı gibi tamamen menfaat ve çıkar ilişkisine dayalı bir alan dahi böylece hayır amaçlı olarak düzenlenmeye çalışılmıştır. Ancak bazı sermaye sahipleri bu dönemlerde

---

* Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ahmet.inanir52@gop.edu.tr.

fukahânın bazı kayıtlarla cevaz verdiği muâmele-i şer'iyeye üzerinden ihtiyaç ve zaruret içindeki kimselerin durumunu istismara yönelmiştir.

Bu tebliğde ileri gelen Osmanlı âlimlerinden Şeyhülislam Bostanzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1006/1598) muâmele-i şer'iyeyi istismar eden kimselere yönelik hukuk-ahlak ilişkisine dair önemli bilgiler içeren uzun bir fetvasına yer verilerek değerlendirilecektir.¹

Osmanlı dönemi şeyhülislam fetvâları sadece teorik hukûkî meselelerden ziyade toplumun karşı karşıya kaldığı dini ve hukuki sorunların çözümleri olduğu söylenebilir. Müslüman olmanın bir gereği olarak Osmanlı toplumu yaptıkları veya yapacakları neredeyse her türlü önemli iş ve işlemlerde fetvâ almaktadır. Şeyhülislâm fetvâları ilgili konuda devletin resmi görüşünü yansıtmaları ve halkın ihtiyaçlarına cevap vermesi gibi çeşitli sâiklerle ilk dönemlerden itibaren mecmûalar halinde derlenmektedir. Fetvâlar daha çok vicdanları rahatsız eden uygulamalar, hakkında farklı görüşlerin bulunduğu meselelerle ilgilidir. Bostanzâde Mehmed Efendi'nin muâmele-i şer'iyeye ilgili fetvası da bu çerçevede değerlendirilebilir. Burada öncelikle hukuk-ahlak ilişkisi bağlamında muâmele-i şer'iyeye incelenecek ve burada Osmanlı fukahâsının Hanefi fihhına katkıları tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca bu dönemde finansman sağlamada karşılaşılan sorunlar ve çözümleri inanç-ahlak-hukuk bütünlüğü içinde ortaya konmaya çalışılacaktır.

Faizsiz finansman meselelerinin öne çıktığı, leasing ve mürekkep murabaha gibi yeni akidlerin geliştirildiği ve katılım bankaları gibi yeni

---

1 Sorusu şu şekildedir: "Bu mesele beyânında Eimme-i Hanefiye'den cevâb ne vechiledür ki, fi zamâninâ nâs beyninde bir muâmele vardır. Meselâ Zeyd, Amr'a karz bir miktar akçe vermek murâd edinüb onbirden ziyâdece ribh hâsıl olmak için on bin akçe karz ve bin akçe bahâlı bir dâbbeyi altı ay va'de ile ya altı bin akçeye virüp ol ribhi helâldır deyû zannederler. Bu makûle mübâya' karza munzam olmağın fâside olup hîn-i edâda Amr onbin akçe ve dâbbe durursa dâbbeyi değer bahâsını vermek eylese şer'an kâdir olduğuna meşâyih-i İslâmdan müte'addid fetâvâ-i şer'iyeye olıcak, ashâb-ı mal fâide olmayıcak erbâb-ı hâcâta imdâd ve ikrâzdan imtinâ etmekle ihtiyaç ve zarûrât-ı dünyeviyye sebebiyle muhtâcın her niceye olursa râzı olub beşeriyet muktezâsıyla yine lâzım olmak ihtimâliyle inzimâm-ı karz da'vâsına mutasaddî olmakdan ibâ etmekle mev'ûd olan akçeyi bi't-tamam edâ eyleseler, lâkin Sultan-ı Enbiyâ (s.a.v.) Hazretlerinden mervî olan hadis-i şerifinde "âkil-i ribâyâ ve mu'tîye ve şâhîde ve kâtibine la'net olunsun" deyû buyurulacak erbâb-ı hâcât vesile-i murâdât olan meblağa eşedd-i ihtiyâç ile muhtâc oldukta erbâb-ı mal, ribh-i kalîl ile kanaat etmeyüb bi'z-zarûre murâdına müsâadeye cevâz göstermek icab edicek, tarafeyn hadîs-i şerif de olan la'nete mazhar olmayub dâfi' malından müntefi' olub muhtâc def-i zarûrât etmekle ne minvâl üzere muâmele olunmak lâzımdur? Alet-tafsîl buyurulub müsâb oluna. El-Cevap:...

müesseselerin oluşturulmaya çalışıldığı asrımızda Osmanlı tecrübesinin anlaşılması ve günümüze yardımcı olacak doğru aktarımlar yapılması büyük önem arz etmektedir. Zira helal rızık kazanmak ve faizli işlemlerden kaçınmak Müslümanlar için her zaman bir iman meselesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muâmele-i şer'iyye, Ahlak, Osmanlı Devleti, Fetva, Bostanzâde Mehmed Efendi.

**Evaluation of Ottoman Period Financing Methods In The Context Of
The Fatwa of Sheyhulislam Bostanzâde Mehmed Efendi (D. 1006/1598)
About Muamala-I Shar'iyye In Terms Of Moral-Law Relations**

Ahmet İNANIR*

Abstract

Religion and economics have an important place in social life. At the intersection of religion and economics, moral values come to the fore. As a religion, Islam has reconstructed economic life with its own values within the integrity of law and morality. In this context, it made interest forbidden and halal sustenance was placed in the center of its economic system. Therefore, Muslims have had to search for ways to obtain interest-free financing throughout history. In this context, they have benefited from various methods such as zakat, charity, karz-ı hasen, salam, ıstısnâ', company, mudârebe, bey' bi'l-vefâ and bey 'bi'l-istiğlal. Even though these partially remedy the financing problem, they have not been completely solved due to economic and social reasons, and the necessity of developing some procedures in the form of cheating has emerged. It is a contract that has been used in this context in order to avoid interest in the transaction of religious affairs.

It is clear that the fulfillment of a contract in accordance with the formal conditions is the apparent salvage solutions against the interest ban. It can be guessed that these methods have inflicted deep wounds on the conscience of believers of all ages. However, the solutions put forward by the fukaha, who reflects and implements the divine will to the servant, are very valuable at all times.

Ottoman Empire was also at the center of the financial system of the muâmele-i shar'iyye in its centuries, and with this contract, both the capital owners and the needy had the opportunity to borrow within the legal limits. In order to provide the necessary capital accumulation, money foundations became widespread in this period, and the capital accumulated here was largely operated in the same manner. Thus, the money needed for the financing needs was obtained primarily from money foundations and orphans' properties, and in this way, even an area such as a credit area based entirely on interest and interest relationship was tried to be organized for charitable purposes. However, some

---

* Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ahmet.inanir52@gop.edu.tr.

capital owners have tended to exploit the situation of people in need and necessity through the muâmele-i shar'iyye, which the fukahâ allowed with some records.

This paper will be evaluated by including a long fatwa of Sheikhulislam Bostanzâde Mehmed Efendi (d.1006/1598), one of the prominent Ottoman scholars, containing important information on the relationship between law and morals for those who abused the religious treaty.

It can be said that the Ottoman period sheikh al-Islam fatwas are the solutions to the religious and legal problems faced by the society rather than just theoretical legal issues. As a requirement of being a Muslim, Ottoman society received fatwa for almost all kinds of important deeds and transactions they did or would do. The Sheikh al-Islam fatwas have been compiled in magazines since the first decades, with various sects such as reflecting the official view of the state and responding to the needs of the people. Fatwas are mostly related to practices that disturb the conscience and issues about which there are different opinions. The fatwa of Bostanzade Mehmed Efendi regarding the muâmele-i shar'iyya can also be evaluated within this framework. Here, first of all, in the context of the relationship between law and morality, the muâmele-i shar'iyye will be examined and the contributions of the Ottoman prostitutes to the Hanafi law will be determined. In addition, the problems encountered in financing during this period and their solutions will be tried to be put forward within the integrity of belief-morality-law.

It is of great importance to understand the Ottoman experience and to make correct transfers that will help today, when the issues of interest-free financing came to the fore, new contracts such as leasing and murakkab murabaha were developed, and new institutions such as participation banks were tried to be established. Because earning halal sustenance and avoiding transactions with interest will always be a matter of faith for Muslims.

Keywords: Muâmele-i shar'iyye, Morality, Ottoman State, Fatwa, Bostanzâde Mehmed Efendi.

Mevcut Katılım Sigortacılığı Uygulamaları İle Teorideki Tekafül Sigortacılığının Mukayesesi

Servet BAYINDIR*

Ülkemizde hali hazırda temelde iki tür sigorta uygulaması vardır. Bunlar 1) Ticari sigortacılık, 2) İslami sigortacılık olarak adlandırılır. İslami sigortacılık ise günümüz Türkiye’inde 1) Katılım sigortacılığı 2) Tekafül sigortacılığı olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Ticari sigortalar 2007 tarih ve 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu, katılım ve tekafül sigortaları ise ilki 2017’de yayımlanan 30186 sayılı “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”, ikinci ve günümüz itibariyle sonuncusu ise 19 Aralık 2020’de yayımlanan 31339 sayılı “Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık Ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik”tir. Bu sigorta türlerinden birincisi fakihlerin geneline göre ğarar, kumar, faiz, risk ticareti vb. gerekçelerle caiz görülmez. Katılım sigorta şirketlerinin, fakihlerce ticari sigorta için ileri sürülen fıkhi sakıncaları barındırmadıkları gerekçesinden hareketle, caiz bir modeli uyguladıkları ileri sürülür. Tekafül modeline göre faaliyet gösterenler ise teorideki İslami sigorta uygulamasının gerçekte kendi uyguladıkları model olduğunu, mevcut uygulanan şekliyle katılım sigorta modelinin bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini belirtmekteler. Biz bu tebliğimizde her üç sigorta türünün çalışma modelini kısaca ortaya koyup Katılım sigortaları ile Tekafül sigortalarının çalışma sistemini fıkhi açıdan mukayese edeceğiz.

Ticari sigortacılık risk transferine dayanır. Sigorta yaptıran, bir bedel karşılığı riskini transfer eden, sigorta şirketi ise kâr hedefiyle riski üstlenen, devralan hüviyetindedir. Bu işlemde risk ticareti söz konusudur; sigortalı riski bedel karşılığı satan, şirket ise riski satın alandır. Bu uygulamada sigortalıların kendi aralarında herhangi bir hukuki ilişki kurulmamaktadır. Bu sistem fikhî açıdan çeşitli gerekçelerle eleştirilmiş ve bu konuda görüş bildiren çağdaş İslam hukukçularının kahir ekseriyeti tarafından caiz görülmemiştir. Caiz görülmemesinin temel nedeni, toplanan primlerin, genel kanaatin aksine, faizde değerlendirilip değerlendirilmemesi değil, risk ihtimallerinin ticari kazanca alet edilmesi, başka bir ifade ile sistemin risk transferine/ticaretine dayalı olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında ticari sigorta modeli ile mevcut katılım sigortacılığı

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, servetbayindir@hotmail.com.

modeli birbirleri ile örtüşmekteler. Sadece adları ve toplanan primlerin faizli enstrümanlarda değerlendirilmesi noktasından ayrışmaktalar.

Fıkıhta risk ancak karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma esaslı yöntemlerle yönetilebilir/paylaşılır. Risk kazancın temel unsuru, kazanç amaçlı bir akdin mahalli haline getirildiğinde işlem kumar niteliği kazanır. Kumar ise İslam'ın iktisadi hayatla ilgili temel yasaklarından biridir. Sigorta ettirenlerden toplanan primler faizde değil de faizsiz alanlarda değerlendirilse dahi bu şekilde çalışan mekanizmalar fıkhen meşru hale dönüşmez. Çünkü faizden kaçınmak çağdaş fukahanın sistemi meşru görmemesinin temel gerekçesini ortadan kaldırmamaktadır. Nasıl ki kazanılan para faizli işlemlerde değerlendirilmediği gibi bir gerekçe ile alkol ticaretinde bulunmak caiz olamaz ise risk ticaretini konu edinmiş sigortacılık da toplanan primler sırf faize yatırılmıyor diye caiz görülmez. Dolayısıyla, sigorta şirketi ile sigortalılar arasındaki hukuki/fıkî ilişkinin risk alım satımına (risk transferine) dayalı olduğu bütün sigorta çeşitleri, fonlar nerede ve nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, sistem ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsın, fıkhen caiz görülmeyen ticari sigorta kapsamına girer.

Tekafül'ün kelime anlamı yardımlaşma ve dayanışmadır. Tekafül sigortacılığı ise, meşru nitelikli maddi değerlere ilişkin riskin yardımlaşma ve dayanışma zemininde sigortalılarca ortaklaşa üstlenilip mümkün ölçüde yönetilmesi, paylaşılması esaslı sistemdir. Tekafül uygulamasında sigortalılar, oluşturulan risk fonuna, maruz oldukları riski paylaşmak üzere maddi katkıda bulunan dayanışma topluluğudur. Fıkînin genel prensiplerine göre meşru zeminde yardımlaşma ve dayanışma esaslı maddi katkılı birliktelik sözleşmelerinde bulunmak caiz olduğu gibi bu tür sözleşmelerde garar ve kumar da söz konusu olmaz. Tekafül şirketi ile sigortalılar arasındaki fıkî/hukuki ilişki günümüzde farklı şekillerde formüle edilmiştir. Mudaraba, Vekalet, Vakıf ve Özendirici vekalet modeli bunlardan bir kaçıdır. Bizce günümüz şartlarına en uygunu Özendirici vekalet modelidir. Vekalet uygulamasında Tekafül şirketi katılımcılar adına hem sigortacılık işlemlerini yürüten hem de risk havuzunu yöneten organizatördür. Tekafül şirketi ile sigortalılar arasındaki hukuki/fıkî ilişki, ticari sigortacılık yönteminde olduğu gibi, risk satıcısı ve alıcısı (bayi-müşteri) ilişkisi değil vekâlettir; şirket vekil, sigortalılar müvekkildir. Tekafül şirketi vekil sıfatıyla yaptığı sigortacılık hizmetleri ve risk havuzunu yönetmesi karşılığında önceden sözleşmelerde açıkça belirlenen miktar ve oranda hizmet

ücretini/komisyonunu alır. Havuzun tüm gider ve gelirleri katılımcılar adına havuza kaydedilir. Risk fonunun ve atıl fonların yönetilmesi ve/veya helal nitelikli yatırımlarda değerlendirilip bakiye oluşması durumunda ise Şirket kazançtan önceden sözleşmelerde belirlenmiş orandaki payı özen teşviki (performans primi) olarak alır. Özen teşviki düşüldükten sonra kalan bakiye ise nakden ödenmek ya da yeni sözleşmelerde indirim yapılmak suretiyle sigortalılara havuzdaki payları oranında iade edilir. Bakiyenin negatif olması durumunda Tekafül şirketi risk fonuna likidite imkanı kapsamında misliyle geri almak üzere ödünç verir. Bu tür bir hukuki/fıkhî zeminde kurulmuş yardımlaşma ve dayanışma esaslı sigorta uygulamasının caiz olduğu noktasında çağdaş İslam hukukçuları arasında ittifak vardır.

تركيب العقود بين القواعد الفقهية وصيغ التمويل الإسلامي المعاصر

محمد والسو*

الملخص

ينكون هذا العرض المرتقب من شقين:

(1) القواعد الفقهية الناظمة لأحكام العقود المركبة،

(2) نماذج من العقود المركبة بين القديم والحديث.

المراد بالقواعد الفقهية ما يشمل الأصولية وقد اكتفيت بالفقهية اختصاراً ؛ لأن الصنفين خادمان للفقه.

فمعلوم ان هناك عقوداً مركبة في المعاملات المعاصرة وإن لم يصرح المتعاقدان بتركيبها، لكنها تعطى صبغة التركيب لما يعترئها من تكييف فقهي وفق القواعد والضوابط الناظمة للاستنباط، ومن المهم ربط الفروع بالأصول، ولن يتم ذلك إلا من خلال مفاتيح الأصول وهي القواعد.

فهناك قواعد تتعلق بالمسألة من حيث الجانب النظري تظهر مقاصدها في تنزيل أحكامها على بعض المعاملات المالية المعاصرة.

ولبيان ما أشرت إليه سيتضمن هذا العرض نماذج من معاملات مازالت تحتاج إلى نظر فقهي دقيق لتكييفها تكييفاً صحيحاً مسنداً بالنظر الفقهي الجامع بين جودة التصور وحسن التنزيل تحقيقاً للمناط من غير تقريط ولا إفراط.

* أ. د.، جامعة سيدي محمد بن عبد الله.

دراسة مقارنة بين قانون التأمين التكافلي في ماليزيا والمغرب والإمارات

محمد قراط*

الملخص

وسيتناول هذا البحث عددا من قضايا التأمين التكافلي من الحيثيات المختلفة ومنها:

1. مفهوم التأمين التكافلي وتكييفه في الدول الثلاث وتنزيل التكييف على أحكام الشريعة الإسلامية
  2. طبيعة صندوق التكافلي الذي تديره شركة التأمين
  3. طبيعة التبرع أو الاستثمار الذي يقدمه حامل الوثيقة (المؤمن)
  4. طريقة الاستثمار والفوائد التأمينية
  5. الحوكمة الشرعية لشركة التكافل.
  6. وغيرها من القضايا التي تتسم بالأهمية
- وسيتم هذا البحث منهج المقارنة بين قوانين الدول الثلاث مع استصحاب النظر الفقهي تحديدا للتكييف الشرعي المناسب من أجل الاستفادة منها في دولة تركيا.

---

* أ. د.، جامعة سيدي محمد بن عبد الله، .Karrat2010@gmail.com

أثر التواطؤ في العقود المالية . المزيدة والمناقصة نموذجاً .

عبد الكريم الهواوي*

الملخص

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبي بعده، وعلى آله وصحبه ومن تبعهم
بإحسان.

وبعد:

فمما لا يخفى أن العقود المالية التي لها علاقة بالحيل الربوية، والمخارج الشرعية، تعد من
أعمق العقود غورا وأشدها أثراً قديماً وحديثاً؛ نظراً لارتباطها بقصود المكلفين وبواعثهم المختلفة.

وقد كانت الشريعة قبل العصر الحديث بنظامها الأخلاقي والاجتماعي كثيراً ما تكبح جماح
المقاصد والبواعث الفاسدة في إبرام العقود المالية، مما جعل أثرها محدوداً، وخطرنا طفيفاً. أما في
هذا العصر بعد هيمنة القانون، وغياب المراقبة الذاتية، وضعف الوازع والضمير الأخلاقي، والهوس
بالربح السريع، وغياب المنافسة الشريفة في كثير من البلدان، فقد أضحى الوقوف على هذا الموضوع
أمراً هاماً ومطلباً أساسياً.

ولا شك أن صور التحايل على الشرع متعددة ومختلفة، إلا أن أكثر الوسائل شيوعاً واستعمالاً
هي "المواطأة" أو "التواطؤ" بين طرفين أو أكثر، وهو مصطلح معروف عند الفقهاء، كقول الدردير:
"وبيع الثنيا هو المعروف بمصر ببيع المعاد: بأن يشترط البائع على المشتري أنه متى أتى له بالثمن
رد المبيع له، فإن وقع ذلك الشرط حين العقد أو توأماً عليه قبله كان البيع فاسداً، ولو أسقط الشرط
لتردد الثمن بين السلفية والتمنية"¹.

* د.د، جامعة سيدي محمد بن عبد الله، كلية الشريعة.

¹ الشرح الكبير للشيخ الدردير بحاشية الدسوقي (3/ 71).

وقد آثرت أن أخص البحث في هذا الموضوع وهو "المواطأة على العقود المالية وأثرها"،
بعقدين ماليين لهما بالغ الأهمية في العصر الحاضر، وهما: المزايدة والمناقصة.
وتظهر فائدة البحث . في حالة وقوع المطاأة في المناقصة مثلا في حكمها من جهة، ومن
جهة أخرى في مآل "التأمين" الذي تضعه المؤسسات والإدارات الحكومية شرطا من شروط الدخول
في المناقصة.

Konvensiyonel Sigortacılık İle İslami Sigortacılığın Karşılaştırılması

Yelda KALE*

Öz

İnsanları çeşitli risklerden korumayı amaçlayan sigortanın, antik çağlara dayanan bir geçmişi vardır. Sigorta, kişilerin olası zarar ve masrafa neden olan olayların iktisadi sonuçlarından kendilerini korumak için önceden tedbir alma ihtiyacından doğmuştur. Dünya’ da birçok ülkede uygulanan ve iktisadi ve dini açıdan temelleri olan tekafül (Katılım) sigortacılığının toplumumuzda kabul görmesi ve ekonomik sonuçları, sigorta sektörü açısından önemlidir. İslami açıdan gerekli önlemler alınmaksızın salt kadercı yaklaşım reddedilmiştir. Katılım sigortacılığı, sosyal dayanışma, iş birliği yardımlaşma gibi islami referanslara dayanarak kayıpların ortaklaşa giderilmesini amaçlayan bir güvence mekanizmasıdır. Tekafül sigorta sistemi olarak bilinen bu sigortacılık türü çağdaş islam bilginlerince yardımlaşma veya karşılıklı sigorta şeklinde ifade edilmektedir. Tekafül sigortacılığının konvensiyonel sigortadan temel farkı, islami kurallara uygun şekilde risk paylaşımı yapılması ve faizsiz bankacılık yatırım esasları ile fonların yönetimine önem vermesidir. Küresel rekabette dini yasaklara ilişkin herhangi bir kaygısı olmayan yatırımcı için ekonomi dünyasında yatırımlarını finanse etmenin birçok yolu vardır. Ancak dinsel yasaklar konusunda hassasiyeti olan yatırımcılar için kısıtlı seçenekler bulunmaktadır. Bu nedenle tekafül yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İçeriğindeki islami nitelikten dolayı hem islam ülkelerinde hem de Müslümanların yaşadığı bölgelerde gelişme göstermesi beklenmektedir. Tekafül sistemi özel sigortalardan farklıdır. Klasik sistemde sigortacı anonim şirket iken, tekafül sisteminde sigortacı, sisteme katılan herkeştir. Türkiye de sigortacılığa yönelik genel bilinç düzeyinin zayıf olması tekafül sigortacılık için de aşılması gereken önemli bir problemdir. Klasik sigortalarda olduğu gibi tekafül sigorta sisteminin gelişmesinde de bankaların sigorta uygulamaları büyük önem göstermektedir. Özellikle dini hassasiyeti olan kesimler bakımından klasik sigorta ürünlerinin ikamesi niteliğindeki tekafül (katılım) sigortacılığı, uygulama teknikleri ve farklılıkları nedeniyle potansiyel sigortalılara net bir şekilde anlatılmalı ve tüm ihtiyaçlara cevap verebilmelidir. Çalışma bu kapsamda,

---

* Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, y.unver@alparslan.edu.tr, 0000-0002-0272-9167.

katılım sigortacılığının geleneksel sigortacılıktan farklılıkları noktasında sigortalıların bilgilendirilmesi, sisteme entegre olmuş, aradaki farkların azaldığı bütünlüyci bir sistemin mümkün hale gelebileceğini incelemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tekafül, Katılım, Sigorta

Comparison of Conventional Insurance An Islamic Insurance

Yelda KALE*

Abstract

The insurance that has an aim of protecting people from various risks dates back to ancient times. The insurance arised from the need of prevention to protect themselves from the results of issues that cause potential casualty and expense. İn our society, it is important to be approved of takaful insurance that has a basis in terms of economic and religious. Purely fantalistic approach has been rejected without taking precautions in terms of islamic. Takaful insurance is an assurance mechanism that aims to recover loss collectirely, like social solidarity and collabaration. This type of insurance known as takaful insurance is stated by modern islamic scholars as cooperation and mutual insurance.The main difference between Takaful insurance and conventional insurance is that it pays attention to find management and islamic banking and makes risk sharing in islamic rules. There are many ways of financing investment in economic World for investor that has no worry related to religional prohibition in global competition. There are also a couple of restricted options for those investors who has a thing about religional prohibition in global competition. There are also a couple of restricted options for those investors who has a thing about religional prohibition. Due to these reasons, takaful means a new concept. Takaful is supposed to progress in areas muslims live and in islamic contrier because of religional qualification. Takaful system is different from private insurances. İnsurer is everyone that participates in system in Takaful system whereas he is joint stoch company in standard system. The overall awareness degree for insurance in Turkey is low. So, This is an important issue for Takaful that should be overcome. As in standard insurance, insurance applications of banks is important in the malter of developement of takaful insurance system. Partipication insurance, which is a substitioun of classical insurance products, especially for people with religious sensitivity, should be clearly explained to potential insured due to its application techniques and differences and should be able to meet all answer. In this context, the study had planned and had carried out to inform the insured at the point of differences of possibility of an integrated system where the differences between them are reduced.

Key Words: Takaful, Participation, Insurance

---

* Muş Alparslan University, y.unver@alparslan.edu.tr, 0000-0002-0272-9167.

Will Artificial Intelligence Rejuvenate Islamic Finance? A Version of World Academia

Kausar ABBAS*
Muhammad HAFEEZ**

Abstract

Purpose- Modern Artificial Intelligence (AI) uprising has transformed the world of finance and financial institutions have taken it as the unprecedented challenge to gain a competitive advantage. The main objective of this paper is to analyze the opinions and assessments of the experts of Islamic finance from across the globe.

Design/methodology/approach- Professors and associate professors were contacted to collect the opinions. The respondents were chosen from Malaysia, UK, Qatar, Germany, Turkey, Indonesia, Brunei, Saudi Arabia, Jordan, USA, and Pakistan. Data collection took one month to complete. Narrative analysis was used to analyze the data.

Findings- Majority of the respondents agreed that AI can play an important role in almost every area. It can replicate human thinking in technical areas to a great extent. AI/Machine Learning and Data Analytics can provide solutions involving automation and data, e.g, banking services automation, robo-advisors, auto-trading, data services (like Reuters & Bloomberg), commodity trading, wealth management, rating agency services, and software (IOS/Android) development. Actually, AI is a tool easing the operations and responding quickly to the needs of the clients. It helps to enhance financial inclusion. However, Islamic finance has deeper issues that inhibit its convergence with conventional finance. The intrinsic problem of Islamic finance is an inclination towards a deviation from supporting real economy. Maybe AI will help Islamic finance to make people more financialized which is not good. However, we can look into the issue of how can we use AI to support real sector. The Islamic banks are scaring to use partnership based financial instruments as

---

* Associate Professor, Faculty of Management and Administrative Sciences, University of Sialkot, Sialkot, Pakistan, .kausar.abbas@uskt.edu.pk & kausarsial@yahoo.com.

** Assistant Professor, Faculty of Management and Administrative Sciences, University of Sialkot, Sialkot, Pakistan, muhammad.hafeez@uskt.edu.pk.

Mudarabah and Musharakah when allocating their funds to customers. The reason is control function. Can AI help to have the control of those deals? If so it is very good.

Practical/research implications- We have some examples of AI applications in banking such as, AI on the front-end to secure customer identities, AI on the back-end to assist employees, AI on payment services to detect and prevent fraud and the most prominent applications of AI robots is the chatbot. Chatbots are handling balance inquiry, bank account and loan account details. Recently, US-based Ally Bank has launched Ally Assist in 2015. Ally Assist is a virtual assistant that can be accessed via voice or text to perform functions such as making payments, fund transfers, peer-to-peer transactions and deposits. However, this study suggests that it will be great if we can archive such more systems at advance levels, but are we aware of the amount of programming to do that? Having overcome the Main framework, then Islamic Finance mitigation and Sariah framework can be adopted with less efforts.

Originality/Value- This study explores the needs and potentials of AI for different avenues as it will improve the performance of Islamic Finance.

Keywords: Artificial Intelligence, Digital Banking, Islamic Finance, Conventional Finance,

Katılım Bankacılığı Fintek Uygulamaları ve Sektöre Katkıları

M. Fatih CANBAZ*

Salih ERBAŞ**

Öz

FinTek İngilizce menşeli bir kavram olarak “Financial Technology” ifadesinin kısaltılmış halidir. Çevik ve yenilikçi iş yapma anlayışını karşılayan FinTek, kimi zaman girişimci şirketleri anlatırken kimi zaman finans sektöründeki yenilikçi teknolojik hizmetleri ifade etmektedir. Dünyada ve Türkiye’de sayıları hızla artan bu teknolojiler finans sektörünü sarsıcı biçimde etkilerken yeni bir dünyanın kapılarını aralamaktadır. Bu değişim finans sektörünü yapısal olarak yeniden şekillendirirken yeni fırsatların doğmasına da vesile olmaktadır. Günümüz finans hizmetlerinde vazgeçilmez bir konfor alanı oluşturan ve başlı başına alternatif bankacılık hizmetleri sunmaya aday bu girişimlerin yükseliş trendi hızla devam etmektedir. Günümüz değişen toplum dinamikleri ve değişen hizmet talepleri bankacılığı dijital bir dönüşüme zorlayarak FinTek’lerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Bu değişimde teknoloji ile yoğun ilişkili olarak büyüyen nesillerin de etkisi büyüktür. Bu süreç geleneksel bankacılık hizmetlerini bütünüyle müşteri odaklı, maliyeti düşük, hızlı ve kolay ulaşılabilir olmaya zorlamaktadır. FinTek’ler müşteri beklentilerine odaklanarak büyük oyuncuların kaçtığı veya dikkate almadığı pazarlar (niş) ve hizmetlere yoğunlaşmaktadır. Son yıllarda dikkati çeken bir gelişme olarak ise mobil uygulamalar (açık bankacılık) aracılığıyla geleneksel bankalara ciddi birer alternatif oldukları gerçeğidir. Bu gelişmeler bankacılık sektörünü derinden etkilerken sektör oyuncuları geleneksel yapılarından ödün vermek zorunda kalarak finansal teknolojiler konusunda çalışmalar yapmaya başlamışlardır. FinTek’lerin müşteriler lehine düşük maliyet ve hızlı işlem gibi avantajları bulunmaktadır.

Türkiye’de faaliyet gösteren Katılım bankaları da bu değişimi yakalamaya çalışan oyunculardan olmuşlardır. Katılım bankaları özel finans kurumlarından banka olmaya ve bugüne kadar geçirdiği süreçte sürekli olarak geleneksel bankaların gölgesinde kalmıştır. Bu sorunu Pazar payı, müşteri sayısı ve karlılık

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gerede UBF/ Finans ve Bankacılık Bölümü, mhammetfatih.canbaz@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4711-3489.

** Sigorta ve Kurumsal Çözümler Müdürlüğü Yönetmeni, Vakıf Katılım Bankası, Salih.Erbas@vakifkatilim.com.tr, 0000-0003-2670-5036.

açısından rahatlıkla okumak mümkündür. Buna rağmen katılım bankaları finansal teknolojiler konusunda öncü olmaya gayret etmiş ve bunu bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Bu çalışmanın amacı katılım bankalarının finansal teknolojiler bağlamında yürüttüğü çalışmalar üzerinde durarak bu uygulamaların sektöre yaptığı katkıların incelenmesi olmuştur. Araştırmaya konu finansal teknolojiler ve analizler ilgili finansal teknolojilerin projelendirilmesinde ve uygulanmasında katkısı olan uzmanların bilgilerine başvurularak hazırlanmıştır. Özellikle katılım bankalarının uyguladığı finansal teknolojilere yoğunlaşmış olması bu araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle FinTek ve günümüz uygulamalarına değinilmiş ardından katılım bankalarının FinTek uygulamaları sınıflandırılarak incelenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre katılım bankalarının fatura tahsilatlarına, sanal poslara, para transferlerine, hesap ve ekstre servislerine ilişkin finansal teknolojiler üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmıştır. İlgili teknolojilerin sektöre yaptığı katkılar incelendiğinde ise şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- Fatura ödemeye ilişkin FinTek'ler ile katılım bankalarının komisyon gelirlerinde artış sağlanmıştır. Ayrıca aracı firmaların ve fatura üreten kurumların ödemelerinin de belli bir vadeyle bloke bekletilmesi kaynaklı cari getiri elde edilmiştir. Bu katılım bankalarının pasif yapısını güçlendiren bir değişken olarak dikkat çekmektedir.

- Fiziki noktalar veya dijital cüzdan gibi alternatif uygulamalarla yeni müşteriler kazanılarak pazarda derinleşme sağlanmıştır.

- Sanal pos hizmeti verme imkânı olmayan firmalara ulaşılarak ve çapraz getiriler elde edilmiştir.

- Sanal pos hizmeti veren Payment Facilitator (PF) FinTek'leri aracılığıyla farklı bankalarla anlaşma yapmaya gerek kalmaksızın müşterilere alışverişlerinde taksit imkânı sunulmuştur. Bu müşteri sayısında artışa vesile olurken katılım bankaları kredi kartlarının kullanımı da arttırmıştır.

- E-Fatura mükellefi müşterilere bağlantılı birçok farklı çözümler sunularak ilgili firmaların ana bankası konumuna geçilmiştir.

- Para transferi hizmetlerinin sistemselsel olarak sunulması sayesinde komisyon geliri ve cari ortalama elde etme gibi kazanımları olmuştur.

- Operasyonel işlemlerin farklı kanallara devri ile iş yükünde azalma sağlanarak birçok konuda maliyetler minimize edilmiştir.
- Finansal teknolojilere uyum müşteri deneyimlerini mükemmelleştirerek uzun vadede müşteri sadakatini sağlamıştır.
- Teknolojiyi iyi değerlendirmek ve müşterilere yenilikçi hizmetler sunmak marka değerine pozitif katkılar sağlamıştır.

Geçmişten günümüze finansal teknolojilerin gelişim hızı düşünüldüğünde daha çok uzun bir süre bu konuda araştırmalar yapılacaktır. Finansal teknolojilerin avantajları olduğu kadar olumsuz tarafları da olması muhtemeldir ancak bu çalışmada finansal teknolojilerin olumlu yönlerine odaklanılmıştır. Çalışmanın öncelikle katılım bankalarını, finansal teknolojilerde daha aktif olma konusunda cesaretlendirmesi ve konuya ilgi duyan tüm araştırmacılara taraflara katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslami Bankacılık, Katılım Bankacılığı, FinTek, İslami FinTek, Katılım Finans

Fintech Applications of Participation Banks And Effects On The Islamic Finance Sector

M. Fatih CANBAZ*
Salih ERBAŞ**

Abstract

FinTech is the abbreviation of the term "Financial Technology" as a concept originating in English. FinTechs, which meets the agile and innovative business approach, sometimes refers to entrepreneurial companies and sometimes it refers to innovative technological services in the financial sector. The number of these technologies is rapidly increasing in the world and Turkey opened the door to a new world affects the financial sector in a shocking manner. While this change is reshaping the financial sector structurally, it also creates new opportunities. These enterprises, which constitute an indispensable area of comfort in today's financial services and which are candidates to offer alternative banking services on their own, continues to grow rapidly. Today's changing society dynamics and changing service demands have forced banking into a digital transformation, accelerating the emergence of FinTechs'. The relation growing intensely associated with technology also have a great impact on this change. This process forces traditional banking services to be completely customer-focused, low-cost, fast and easily accessible. FinTechs focus on customer expectations and focus on markets and services that big players escape or do not consider. A striking development in recent years is the fact that they are serious alternatives to traditional banking through mobile applications (open banking). While these developments deeply affected the banking sector, industry players had to compromise their traditional structures and started to work on financial technologies. FinTechs have advantages such as low cost and fast transaction in favor of customers.

Participation banks operating in Turkey are those of the players have been trying to capture this change. The participation banks have always been under the shadow of traditional banks, still in their process from private financial institutions to becoming banks. It is possible to read this problem easily in terms

---

* Asst. Prof, Bolu Abant İzzet Baysal University, mhammetfatih.canbaz@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4711-3489.

** Vakıf Katılım Bank, Salih.Erbas@vakifkatilim.com.tr, 0000-0003-2670-5036.

of market share, number of customers and profitability. Despite this, participation banks strived to be a pioneer in financial technologies and saw this as an opportunity.

The aim of this study has been to examine the contributions of these applications to the sector by emphasizing the studies carried out by participation banks in the context of financial technologies. The financial technologies and analyzes subject to the research have been prepared by referring to the information of experts who have contributed to the design and implementation of the relevant financial technologies. The unique value of this research is that it has focused especially on financial technologies implemented by participation banks. In the study, firstly Fintechs and today's applications were mentioned, then Fintech applications of participation banks were classified and examined.

According to the analysis results, it was understood that participation banks concentrate on financial technologies related to bill collections, virtual POS, money transfers, account and statement services. When the contributions made by the relevant technologies to the sector are examined, the following results are obtained.

- With the FinTechs for paying invoices, an increase has been achieved in the commission income of participation banks. In addition, current income was obtained due to the blocking of the payments of brokerage firms and institutions producing invoices for a certain term. This draws attention as a variable that strengthens the liability structure of participation banks.
- The market deepened by gaining new customers through alternative applications such as physical points or digital wallets.
- Cross-returns have been achieved by reaching companies that do not have the opportunity to provide virtual POS services.
- Through the Payment Facilitator (PF) FinTechs, which provide virtual POS services, customers are provided with the opportunity of installments for their purchases without the need to make agreements with different banks. While this led to an increase in the number of customers, participation banks also increased the use of credit cards.
- It became the main bank of the relevant companies by offering many different solutions to e-invoice payer customers.

- Thanks to the systematic provision of money transfer services, it has made gains such as commission income and current average acquisition.
- With the transfer of operational processes to different channels, workload was reduced and costs in many areas were minimized.
- Compliance with financial technologies has perfected customer experiences and strengthened customer loyalty in the long term.
- Making good use of technology and providing innovative services to customers has made positive contributions to brand value.

Considering the pace of development of financial technologies from past to present, researches will be conducted on this subject for a much longer period of time. Financial technologies are likely to have downsides as well as advantages, but this study focused on the positive aspects of financial technologies. It is hoped that the study will primarily encourage participation banks to be more active in financial technologies and contribute to all researchers related to the subject.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Banking, Participation Banking, Fintech, Islamic Fintech, Participation Finance

Kredi Garanti Fonu'nun İslam İktisadı ve Fıkhı Açısından Değerlendirilmesi

Seraceddin YILDIZ*

Öz

Ülkelerin ekonomisinde en önemli sektörlerden biri de küçük ve orta boy işletmelerdir (KOBİ). KOBİ'ler, büyük işletmelerin faaliyetlerinde tamamlayıcı rol oynama, sabit yatırımları daha az olduğu için onlardan daha fazla esnek olma ve piyasadaki talep değişikliklerine adaptasyon süresi açısından daha hızlı olma gibi bazı avantajlara sahiptirler. Yine büyük işletmelere göre daha az bürokratik bir yapıya sahip olmaları sebebiyle hızlı karar verebilme, müşteri sayıları az olduğu için onları daha iyi tanıma ve onların taleplerine daha yüksek oranda cevap verme gibi avantajları da bulunmaktadır. Ayrıca bölgesel kalkınma ve gelir dağılımındaki dengesizliğin kapatılmasında da önemli rol üstlenmektedirler.

Söz konusu işletmelerin yukarıda zikredilen avantajlarının yanında bazı dezavantajlarının da bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Söz konusu dezavantajlar arasında yetersiz sermaye konusu en ciddi kısmı oluşturmaktadır. Ülkenin ekonomik hayatını düzenleyen ve yöneten devletin temel hedeflerinden biri de ekonominin can suyu olan bu işletmelerin finansal problemlerini çözmektir. Kredi Garanti Fonu (KGF) böyle bir çabanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de bu kurumun temel amacı finansal açıdan KOBİ'lere destek olmaktır.

KOBİ'ler bilhassa kuruluşlarından sonra işini devam ettirme veya geliştirme konusunda sermaye sorunu çekmektedirler. Bu işletmeler, ellerindeki sermayenin önemli bir kısmını ilk kuruluş anında harcamakta, daha sonrasında ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Sermaye bulmak için ilk gittikleri yerler bankalar olmakta, ancak yeni kurulmuş oldukları ve/veya ellerinde yeterli teminat bulunmadığı için kredi vb. finansal talepleri çoğunlukla reddedilebilmektedir. Bunun sonucunda da birçok işletme henüz başlarda iflas etmekte ve çalışmalarını sonlandırmaktadır. Bu durum ise ülkenin gelişmesi açısından büyük bir problemi barındırmaktadır. Zira bu şekilde milli servet zarar görmekte ve verilen emekler boşa gitmektedir. Bu işletmelerin, gerek vergi yoluyla gerekse istihdam

---

* Din İşl. Yük. Kur. Uzm., Diyanet İşleri Başkanlığı, seracettinyildiz@windowslive.com, Orcid: 0000-0002-7738-6164.

yoluyla ekonomiye sağladıkları katkılar düşünüldüğünde ise konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Öte yandan KGF vasıtasıyla sağlanan kredilerin verimsiz bir şekilde harcanması da bir diğer önemli sorundur. KOBİ'ler, aldıkları kredileri gider ve borçları kapatmak için kullandıklarında bu işlemde elde edilmek istenen amaç boşa gitmektedir. Bu sebeple alınan kredilerin verimli kullanımı da üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husus olarak ortada durmaktadır.

Ülkemizde 1991 yılında kurulan ve 1994 yılında ilk kredi kefaletini gerçekleştiren KGF hakkında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak İslam iktisadı ve fihhi açısından bir çalışmaya henüz konu olmamıştır. KGF'nin amacına bakıldığında İslam iktisadı açısından önemli bir noktada olduğu ve KGF'nin ortakları arasında katılım bankalarının da bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ile alandaki eksikliğin kapatılması amaçlanmış ve yapılacak çalışmalar için yol gösterici olması planlanmıştır.

Çalışmada öncelikle KGF'nin işleyişi ele alınmış ve konumuzla alakalı temel noktalar başlıklar halinde verilmeye çalışılmıştır. KGF'nin isminde bulunan "garanti" ifadesi, yapılan işlemin ilk etapta garanti akdi kapsamına girdiği izlenimini verse de sistemin işleyişine bakıldığında bir kefalet akdi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla konuya kefalet akdi açısından yaklaşmış ve garanti akdi ile arasındaki farklara değinilmiştir. KGF'nin işleyişi kefalet akdi açısından ele alınırken fihhi birikim, günümüz mer'i hukukla karşılaştırmalı olarak ele alınmış, böylece birleştikleri ve ayrıldıkları hususlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca işleyişte görülen kefalet karşılığında ücret alınması, faizli borçlara kefil olunması vb. fihhi problemler ele alınmış ve bunlara çözüm yolları aranmaya çalışılmıştır. Çalışmada salt fihhi ilkelerle yetinilmemiş ve İslam iktisadının temel ilkeleri açısından da değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu açıdan konvansiyonel iktisat ile İslam iktisadı arasındaki farklara dikkat çekilmeye çalışılmış ve sistemin daha verimli olması açısından eleştiri ve çözüm yolları zikredilmiştir.

Anahtar Kavramlar: İslam Hukuku, İslam İktisadı, Kefalet, Garanti, Kredi, Fon.

Evaluation of The Credit Guarantee Fund In Terms Of Islamic Economics and Fiqh

Seraceddin YILDIZ*

Abstract

Small and medium sized enterprises (SMEs) are one of the leading players in countries economies. SMEs have some advantages such as playing complementary roles through the activities of large enterprises, being more flexible since their fixed investments are less, and they are faster in terms of adaptation time to demand changes in the market. They also have advantages such as being able to make quick decisions thanks to less bureaucratic procedures compared to large enterprises, making them better in responding customers' demands with small numbers but at a higher rate. They also play an important role in closing the imbalance in regional development and income distribution.

It would not be wrong to say that the mentioned enterprises have also disadvantages besides the advantages mentioned above. Among these disadvantages, insufficient capital issue constitutes the most serious part. One of the main goals of the government, that regulates and manages the economic life of the country, is to solve the financial problems of these businesses, which are the lifeblood of the economy. The Credit Guarantee Fund (CGF) has emerged as a result of such an effort. As in many countries of the world, the main purpose of this institution in Turkey is also to support SMEs financially.

SMEs, especially after their establishment, suffer from capital problems in continuing or developing their business. These enterprises spend a significant part of their capital at the first establishment, and then experience serious problems. Banks are the first places they go to find capital, but since they are newly established and / or they do not have sufficient deposit, they cannot get credit. Therefore, their financial demands can often be denied. As a result, many businesses are still going bankrupt and terminate their operations. This situation poses a big problem for the development of the country. Because in this way, the national wealth suffers and the efforts given are wasted. Considering the contributions of these enterprises to the economy through tax and employment, the importance of the issue is better understood. On the other hand, inefficient spending of loans provided through CGF is another important problem. When

---

* Presidency of Religious Affairs, seracettinyildiz@windowslive.com, Orcid: 0000-0002-7738-6164.

SMEs use their loans to cover expenses and debts, the intended purpose of this transaction is wasted as well. For this reason, efficient use of the credits is an important step to be taken that should be considered.

Many studies have been carried out on CGF, which was established in 1991 in Turkey and performed the first loan surety in 1994. However, it has not yet been the subject of a study in terms of Islamic economics and fiqh. Looking at the purpose of CGF, it plays an important role in terms of Islamic economics and among the partners of CGF, there are participation banks as well. The purpose of this study is to close the insufficient information gap in this field and be a guide for the studies to be carried out.

In the study, first of all, the operation of CGF has been discussed and the main points related to our topic has been given under separate headings and topics. Although the "guarantee" statement of CGF gives the impression that the transaction is within the scope of the guarantee contract in the first place, it is considered to be a surety contract looking at the operation of the system. Therefore, the issue has been approached in terms of surety contract and the differences between the contract of guarantee has been mentioned. While the functioning of CGF is considered in terms of surety contract, the legal accumulation has been handled in comparison with today's practical law. The similar and different opinions pointed out by practical law and Islamic law have been studied. The study also refers to cases such as receiving fee as a barter of surety included in the operation. Islamic jurisprudence problems have been handled with a solutional approach. The study has not been centred around pure fiqh principles but the basic principles of Islamic economies have also been regarded during the evaluation. In this respect, the differences between conventional economics and Islamic economics have been drawn to attention. The criticism has been done and solutions have been mentioned to guarantee the efficiency of the system.

Keywords: Islamic Law, Islamic Economics, Credit, Fund, Surety, Guarantee

Konvansiyonel ve Katılım Bankalarının Altın Hesapları Performansı

Recep ÇAKAR*

Öz

Tarih boyunca altın ekonomik hayatta önemli bir yere sahip olmuştur. Parasal sistem içinde uzun bir dönem ödeme aracı olarak kullanılan altın daha sonraları bir istikrar, güvenli liman, devletlerin ekonomik gücü ve en önemli yatırım aracı haline gelmiştir. Günümüzde 1,7 milyar nüfusa sahip İslam dünyasında da ödeme aracı olma, birikim ve yatırım aracı olma özelliği de taşımaktadır. Ancak dünyadaki ekonomik sistemin giderek finansallaşması bireylerin, işletmelerin ve devletlerinde sisteme ayak uydurmalarını zorunda hale getirmiştir. İslam dünyası da 1950'lerden sonra emperyalizmin boyunduruğundan sıyrılarak bağımsızlığına kavuşan devletlerde üretimin artması, büyüme, gelişme ve petrolün değer kazanmasıyla modern ekonomik sisteme entegre olabilecek İslami prensiplere bağlı yatırım ve finansman araçları, kurumları yeniden kendini bulmuştur. Gerek birey, işletme gerekse devletler için yatırım aracı olan altın finansallaşan sistem içerisinde bankalar bünyesinde açılan hesaplarla yeni bir boyut kazanmıştır. Bankalarda açılan altın hesaplarının çeşitli gerekçelerle caiz olup olmadığı tartışması uzun bir zaman süregelmıştır. Bu tartışmalardan dolayı insanlar fiziki altına yatırım yapmakta fakat bankacılık sistemi vasıtasıyla daha likit ve güvenli bir araç kullanmaktan geri durmaktadır. Bu tartışmalar sürerken İslâmî Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI) Altın ve Altın İşlemleriyle İlgili Kurallar Standardı'nı 2016 yılı sonunda çıkararak bankalar nezdinde çeşitli şartlar yerine getirildiği sürece altın hesaplarının caiz olduğuna karar vermiştir.

Çalışmada ilgili altın standardı kabul edildikten sonra Türkiye'de altın hesaplarında artışın anlamlı olup olmadığı ve katılım bankaların bu konuda nasıl bir performans sergilediği incelenmiştir. Altın standardının yayınlanma öncesi ve sonrası altın hesaplarındaki refleks Non parametrik testlerden Mann Whitney U Testi aracılığıyla tespit edilmiştir. Çalışma sonucuna göre Türkiye'de 2010-2016 yılları arasında yaklaşık 10 milyar TL olan altın mevduatları 4 yılda 21 kat artarak 210 milyar TL düzeyine ulaşmıştır. Ayrıca katılım bankalarının konvansiyonel bankalara göre şube başına altın hesabı noktasında standardın

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, rececakar@hitit.edu.tr Orcid: 0000-0002-4069-7653.

yayınlanma tarihinden önce ve sonrasında da yaklaşık 2 kat daha iyi performansa sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında standardın yayınlanmasından sonra katılım bankalarındaki altın hesaplarında da konvansiyonel bankaların altın hesaplarında da anlamlı bir artış sağlandığı ortaya konulmuştur. Ancak katılım bankalarının altın hesaplarında standardın yayınlanması öncesi ve sonrasında konvansiyonel bankalara göre artış beklentisi teyit edilememiş, anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Çıkan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde katılım bankaları ne kadar da konvansiyonel bankalara göre şube başına altın hesapları noktasında üstün olsalar da altın standardı yayınlandığı tarihten itibaren ilgili standardı anlatmakta yeterince başarılı olamadığı, ilgili avantajı kendi lehine değerlendiremedikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Altın Depo Hesapları, Konvansiyonel Banka, Katılım Bankası, Performans.

Gold Account Performance of Conventional And Participation Banks

Recep ÇAKAR*

Abstract

Throughout history, gold has had an important place in economic life. Gold, which was used as a means of payment for a long time in the monetary system, later became a stability, safe haven, economic power of states and the most important investment tool. Today, it is also a means of payment, savings and investment in the Islamic world, which has a population of 1.7 billion. However, the financialization of the economic system in the world has made it obligatory for individuals, businesses and their states to keep up with the system. In the Islamic world, after the 1950s, in the states that gained their independence from the yoke of imperialism, with the increase in production, growth, development and the appreciation of oil, the investment and financing instruments and institutions that can be integrated into the modern economic system have found themselves again. Gold, which is an investment tool for both individuals, businesses and governments, has gained a new dimension with the accounts opened within the banks within the financialization system. The debate on whether gold accounts opened in banks are permissible for various reasons has been going on for a long time. Because of these discussions, people invest in physical gold, but refrain from using a more liquid and safe tool through the banking system. While these discussions were going on, the Accounting and Supervision Agency for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) issued the Standard of Rules on Gold and Gold Transactions at the end of 2016 and decided that gold accounts are permissible as long as various conditions are met before banks.

Once accepted gold standard for the study that there is a significant increase in the gold account of the participation banks in Turkey and illustrates how a performance is examined in this regard. The reflex in the gold accounts of the gold standard before and after the publication was determined by the Mann Whitney U Test, one of the non-parametric tests. The study concludes that the gold deposits of about 10 billion per year between 2010-2016 increased by 21 times over 4 years in Turkey has reached 210 billion TL. In addition, it has been determined that participation banks have 2 times better performance in terms of

---

* Asst. Prof., Hitit University, rececakar@hitit.edu.tr Orcid: 0000-0002-4069-7653.

gold per branch compared to conventional banks before and after the publication date of the standard. In addition, it has been revealed that after the publication of the standard, a significant increase has been achieved in gold accounts in participation banks and in gold accounts of conventional banks. However, the expectation of an increase in gold accounts of participation banks compared to conventional banks before and after the publication of the standard could not be confirmed and it was concluded that there was no significant difference. When the results are evaluated together, it can be said that although participation banks are superior in terms of gold accounts per branch compared to conventional banks, they have not been successful enough in explaining the relevant standard since the date the gold standard was published, and they could not evaluate the related advantage in their favor.

Keywords: Gold Deposit Accounts, Conventional Bank, Participation Bank, Performance.

Müşterilerin Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılığı Değerlendirmelerine Yönelik Bir Nitel Çalışma

Tamer BARAN*

Öz

Bu çalışmanın amacı dindar banka müşterilerinin katılım bankaları ve geleneksel bankaların finansal faaliyetlerinin İslami kurallara uygunluğuna yönelik değerlendirmelerini ortaya koymaktır. Çalışmada veriler, amaçlı örnekleme ile belirlenmiş 7 kişiden, bireylerin bir konuyla ilgili düşüncelerini ayrıntılı biçimde ortaya koymada en etkili yöntemlerden biri olan derinlemesine mülakat aracılığıyla elde edilmiştir. Yapılan görüşmelerde veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formundan faydalanılmıştır. Veriler içerik analizinden faydalanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, metin analizlerinde katılımcıların düşüncelerine doğrudan yer verilmesi olarak ifade edilen yansıtıcı yaklaşım ile sunulmuştur. Bulgular, katılım bankaları ile geleneksel bankaların finansal faaliyetlerinin İslami kurallara uygunluğu arasındaki farka dair erkeklerin kadınlara göre daha bilgili olduğunu göstermektedir. Dahası bulgular demografik özelliklerden bağımsız olarak, kadın banka müşterilerinin katılım bankacılığının felsefesi ve varlık nedeni hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Bulgular doğrultusunda çalışma sonucunda gelecek çalışmalar için araştırmacılara ve uygulanacak stratejiler için sektördeki yöneticilere faydalı olacak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı, Geleneksel bankacılık, Banka müşterisi, Müşterilerin banka tercihleri, Derinlemesine mülakat.

---

* Dr., Pamukkale Üniversitesi, tbaran@pau.edu.tr, 0000-0002-8711-6561.

A Qualitative Study On Bank Customers' Considerations Towards Participation and Conventional Banking

Tamer BARAN*

Abstract

The aim of this study is to reveal the evaluations of religious bank clients' financial activities of participation banks and traditional banks with regard shariah compliance. In the study, the data were obtained from 7 people determined by purposeful sampling through in-depth interviews, which is one of the most effective methods in revealing the opinions of individuals on a subject in detail. In the interviews, semi-structured interview form was used as a data collection tool. The data were analysed using content analysis. The findings of the current study were presented with reflective approach which is stated as the researcher directly included the participants' views in the text analysis. Findings show that men are more knowledgeable than women about the difference between the financial activities of participation and conventional banks regarding with shariah compliance. Moreover, according to the findings, female bank clients do not have enough knowledge about the philosophy and mission of participation banks, regardless of demographic characteristics. Based on the findings, suggestions that will be useful to researchers for future studies and to managers in the sector for strategies to be applied were presented.

Keywords: Participation banking, Conventional banking, Bank customers, Customers' bank choices, In-Depth interview.

---

* Dr., Pamukkale Üniversitesi, tbaran@pau.edu.tr, 0000-0002-8711-6561.

20. Yüzyılda Osmanlı Vilayetlerinde Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri Üzerine Bir Bakış

Yakup ÖZSARAÇ*

Öz

Klasik vakıf sistemi hayrat ve akardan oluşan yapısı ile bilinirler. Burada hayratlar cami, medrese, şifahane, imarethane vb. yerler ve burada istihdam edilenler (imam hatip, müezzin, şeyh, talebe, hasta, muhtaç vb.) olduğu gibi buraların diğer (tamir, bakım onarım, aydınlatma) giderleri gibi ihtiyaçların karşılanması olabilmektedir. Akar kısmı ise bu belirtilen ihtiyaçların karşılanması için elde edilecek gelir kalemidir. Bu gelir kalemleri dükkân kirası, han, hamam, değirmen gibi işletmelerde elde edilen gelirler yanında çeşitli ağaçlardan (zeytin, fındık) elde edilen ürünlerin satış geliri yanında paranın işletilmesi ile elde edilen para vakıfları (nukud-ı mevkufe) olarak bilinen vakıf türünden elde edilen gelirlerdir.

Osmanlı Devleti altı asır hüküm sürmüş ve birçok milleti ve dini grupları bünyesinde barındırmış bir imparatorluktur. Bu imparatorluğun ekonomisi ve finansı kendine özgü yapısı ile özgün kurumlar ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri ve sadece Osmanlı'ya özel olanı da para vakıflarıdır. Para vakıfları 16. yüzyılda Şeyhülislam Ebusuud'un cevaz vermesiyle kabul görmüş ve yaygın bir şekilde kurulur olmuştur. Bu vakıflar hayrat yönünden klasik vakıflar gibi olup, akar yönü ise vâkıfların sadaka-ı cariye olarak vakfettikleri paralarını belirli bir (istirbah, ribh, irbah vb.) oranında işletilerek vakfa sağlanan gelirden oluşan vakıflardır. Bu vakıfların para işletmesi onları finansal olarak sistem içerisine almaktadır.

Para vakıflarının finansal yapı içerisinde aktif rolleri olup, coğrafyanın hemen her köşesinde rastlamak mümkündür. Bir mikro finans kuruluşu olarak para vakıfları Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında nicel olarak artış göstermiştir. Bu artışı ve dağılımı bir örneklem çerçevesinde vakıfların kuruluş belgeleri olan vakfiyeleri üzerinden inceleyeceğiz.

Vakfiyeler bize vakıflar hakkında bilgiler verir. Bu bilgiler özetle; vakıfların ne için, nerede ve ne zaman kuruldukları gibi temel bilgiler yanında vakfın türünü ve özelliğini ifade eden bilgilerde olabilir. Bir para vakfının elde

---

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, yakupozsarac@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2249-231X.

ettiği gelirleri nasıl elde edeceği ve ne için kullanacakları hususunda da bizi bilgilendirirdiler. Bu vakıftan yararlananlara yani elde ettiği geliri harcanacağı faktöre genel anlamda “mevkufun aleyh” denilir. Bunlar hayrat kısmında yukarıda belirtilen amaçlar olabilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu devletin idari sistemi ile ilgili olarak 1864’ten itibaren vilayet sistemine geçmiş ve 20. yüzyılın başında İmparatorlukta, 29 vilayet ve 5 özerk devlet bulunmaktadır. İşte bu vilayet sistemini kullanarak arşivden bir dizi vakfiye örneği alınarak bu örnekler karşılaştırmalı olarak analiz edilebilir.

Bu tebliğde Osmanlı İmparatorluğunda 20. yüzyılda kurulan para vakıfları, bu dönemdeki vilayetleri kapsamında seçilecek örneklerle karşılaştırmalı bir gösterimde bulunulacaktır. Bu karşılaştırma para vakıflarının elde ettikleri gelirleri nerelere harcadıkları (mevkufun aleyh) hususunda olacaktır. Böylece aynı zamanda farklı vilayetler arası karşılaştırma imkânı bulacağız. Buda bize bir finans kurumu olarak bilinen para vakıflarının kimleri finanse ettiğini gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Para Vakıfları, Mevkufun Aleyh, Osmanlı Coğrafyası, Vilayetler, Finansman.

A Closer Look At The Establishment Purposes (Mevqufun Aleyh) of Money Foundations In Ottoman Provinces In The 20th Century

Yakup ÖZSARAÇ*

Abstract

The classical foundation system is known for its structure consisting of charity and item of revenue. Charities here are mosques, madrasahs, hospitals, almshouse, etc. and those who are employed here (imam, orator, muezzin, sheikh, student, patient, needy, etc.), as well as other (repair, maintenance, lighting) expenses of these places. The portion of the item of revenue is an item of income that will be obtained to meet these specified needs. These income items are income obtained from businesses such as shop rents, inns, baths, mills, as well as the sales income of products obtained from various trees (olives, nuts), as well as the income obtained from the type of foundation known as money foundations (nukud-ı mevkufe).

The Ottoman Empire ruled for six centuries and was an empire that contained many nations and religious groups. The economy and finance of this empire have created unique institutions with its unique structure. One of these, and the only one specific to the Ottoman Empire, is the money foundations. Money foundations were accepted and established widely in the 16th century with the permission of Sheikh al-Islam Ebusuud. These foundations are like classical foundations in terms of charity, and their revenue item aspect is the foundations that consist of the income provided to the foundation by operating the money they donate as Ceaseless Charity at a certain rate (istirbah, ribh, irbah, etc.). The money management of these foundations is financially included in the system.

Money foundations have an active role in the financial structure and it can be found in almost every corner of the geography. As a micro-financial institution, money foundations have increased quantitatively in the last century of the Ottoman Empire. We will examine this increase and distribution in a sample, through the foundation certificates of foundations.

Endowments give us information about foundations. Summarize this information; It can include basic information such as what, where, and when

---

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, yakupozsarac@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2249-231X.

foundations were established, as well as information expressing the type and characteristics of the foundation. They would also inform us about how a money foundation would get the earned income and what they would use it for. Those who benefit from this foundation, that is, the factor whose income they will spend is generally referred to as "mevkufun aleyh ". These may be the purposes stated above in the charity section.

Regarding the administrative system of the state, the Ottoman Empire entered the provincial system since 1864, and at the beginning of the 20th century, there were 29 provinces and 5 autonomous states in the Empire. Using this provincial system, a series of foundation samples can be taken from the archive and these examples can be analysed comparatively.

In this paper, a comparative demonstration of the money foundations established in the Ottoman Empire in the 20th century and the provinces of this period will be made. This comparison will be about where money foundations spend their income (mevkufun aleyh). At the same time, we will find the opportunity to compare different provinces. Since who will be financed, this gives us money foundations known as a financial institution.

Keywords: Money Foundations, Mevkufun Aleyh, Ottoman Geography, Provinces, Financing.

نظام التقاعد الفردي الإسلامي في تركيا

زين العابدين حياة*

الملخص

يتناول هذا البحث نظام التقاعد الفردي الإسلامي في تركيا، وقد تقسيمه إلى ثلاثة مباحث، المبحث الأول: يتحدث نظام التقاعد الفردي في تركيا من خلال إعطاء لمحة عن تاريخه وأنواع ومصاريف الاشتراك به، ومن خلال بيان أوجه الاختلاف بينه وبين نظام التقاعد الاجتماعي، ومن ثم التطرق لمزايا وسلبيات هذا النظام، أما المبحث الثاني فهو يتناول نظام التقاعد الفردي الإسلامي في تركيا من خلال دراسة شركات هذا النظام والصناديق الاستثمارية التابعة لها، أما الدراسة الفقهية لنظام التقاعد الفردي الإسلامي في تركيا فهي مدار المبحث الثالث، حيث سيتم في هذا المبحث بيان التكيف الفقهي للعلاقة بين أطراف نظام التقاعد الإسلامي، وبيان حكم المجالات التي تستثمر فيها أموال شركات هذا النظام، على أن يكون الختام بتناول بعض المسائل الفقهية المتعلقة بالموضوع، كحكم الاستثمار في اتفاقيات إعادة الشراء وفي عقود الصرف الآجلة (Forward) وفي عقود الصرف الموازية (Swap)، وكزكاة أموال المشتركين ومنحة الدولة، وكاشتراط وجود هيئات رقابة الشرعية لهذه الشركات، وكحكم الاستثمار في صناديق تقاعد فردية استثمارية إسلامية تابعة لمؤسسات تقليدية، وكحكم الانسحاب المبكر من النظام، كحكم الحصول على راتب تقاعدي عند الوصول استحقاق التقاعد.

الكلمات المفتاحية: نظام، التقاعد الفردي، الصناديق الاستثمارية، الصكوك، الأسهم، اتفاقيات إعادة الشراء، عقود الصرف الآجلة، عقود الصرف الموازية.

---

* الأستاذ المساعد، جامعة أرزينجان بن علي يلدريم، zeynel.hayat@erzincan.edu.tr- 0000-0002-09073-6681.orcid.org

The Islamic Individual Retirement System In Turkey (Bes)

Zeynelabidin HAYAT*

Abstract

This paper deals with the Islamic individual retirement system in Turkey, It was divided into three sections, The first topic deals with the individual retirement system in Turkey by giving an overview of its history, types and expenses for subscribing to it, and by showing the differences between it and the social pension system, and then touching upon the advantages and disadvantages of this system. As for the second topic, it talks about the Islamic individual retirement system in Turkey by studying the companies of this system and the investment funds affiliated to it. As for the Islamic jurisprudence study of the Islamic individual retirement system in Turkey, it is the subject of the third topic, As in this topic, the jurisprudential adjustment of the relationship between the parties to the Islamic retirement system will be explained, and the ruling on the areas in which the funds of the companies of this system are invested, provided that the last section deals with some Islamic jurisprudential issues related to the topic, such as the investment ruling in repurchase agreements and Forward exchange contracts And in Swap exchange contracts, zakat on subscribers' funds and state grants, and the requirement to have Sharia supervisory bodies for these companies, and as the ruling on investing in individual Islamic investment retirement funds affiliated with traditional institutions, and as the rule for early withdrawal from the system, as the ruling on obtaining a retirement pension upon reaching the retirement entitlement.

Keywords: System, Individual retirement, Mutual funds, Sukuk, Stocks, Repurchase agreements, Forward exchange contracts, Swap exchange contracts.

---

* Asst. Prof., Erzincan Binlai Yıldırım University, Faculty of Theology, Department of İslamic Studies, zeynel.hayat@erzincan.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9073-6681.

1280/1863 Tarihli Deniz Ticareti Kanunnamesinde Sigorta

Metin CEYLAN*

Öz

İnsan, günlük yaşantısında bizzat kendisi, sahip olduğu taşınır taşınmazlar veya yaptığı işler nedeniyle çeşitli olumsuz durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Karşılaşılan bu durumlarda bazen meydana gelen zararın ilgili kişi tarafından karşılanması mümkün olabilmektedir. Bazen öyle durumlarla karşılaşmaktadır ki bundan doğan zararları karşılamak mümkün olmamaktadır. Günümüzde bu tür durumlar olduğu gibi geçmişte de olduğu ve bunlara karşı tedbir alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Tarihi araştırmalar bunu çok eskilere dayandığını belirtmektedirler. Kişilerin karşı karşıya kaldığı bu olumsuz durumlar için geçmişte insanların birbirlerine yardım, akraba dayanışması, mesleki dayanışma veya vakıflar gibi yardım kuruluşlar düşünüldüğü görülmektedir. Burada kişinin uğradığı zarar ödenmekte veya ona yardım edilmektedir. Kişiler ve sahip oldukları mal varlıklarının karşılaşılabilecek çeşitli risklere karşı başkaları tarafından prim denilen belli bir meblağ karşısında risk almayı ve bunu meslek haline getirme veya geçim kaynağı olması daha çok yakın dönemde kendini göstermiştir. Önceleri sigortaya ihtiyaç ticari hayatta kendini daha çok göstermiştir. Özellikle kişilerin kendilerinin ve mal varlıklarının bir yerden bir yere nakledilmesi halinde buna duyulan ihtiyaç daha fazladır. Kişinin ölümü, taşınan malların taşıma esnasında başkaları tarafından gasp edilmesi, taşıma vasıtalarının başkalarının taşıma vasıtalarına veya kişilere zarar vermesi, malların telef olması veya hasara uğraması gibi çeşitli nedenlerle karşılaşılan zararlar karada olduğu gibi denizde de olmaktadır. Günümüzde buna hava ve uzay vasıtalarını ve bunlar nedeniyle uğranılan zararları ekleyebiliriz.

İslamiyetin gelişinden sonra yeryüzünde yer alan Müslüman toplumlar da hayatta çeşitli risklerle karşılaşıyorlardı. Toplumda sıkıntıya düşen bir Müslümanın diğer Müslümanlar tarafından sahiplenilmesi dinin gereklerindendi. Özellikle İslam dininde zekatın varlığı, savaş gelirlerinin beşte birinin belirli kesimlere verilmesinin istenilmesi, hayır yapılmasının teşvik edilmesi, vakıfların varlığı ve yaygınlığı bu toplumlarda belki ilk dönemlerde

---

* Doç.Dr., İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi, metin.ceylan@inonu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7454-1382.

sigortaya ihtiyaç bırakmadığı söylenebilir. Ayrıca sigorta konusunda faiz, kumar, garar ve batıl yollarla mal elde edilmesi gerekçeleriyle olumsuz fıkhi görüşlerin varlığı, bu görüşlerin baskın olması ve müessesenin yabancı menşeli olması bu alanda Müslümanların yatırım yapmasında önemli engel olduğu denilebilir. Yakın tarihte ve günümüzde uluslararası ticari hayatın gelişmesi ilişkilerin çoğalması ve başka ülkelerin bu konudaki talepleri ve riziko ile karşılaşan kişi ve kuruluşların zararlarının sigorta şirketleri tarafından giderilmesinin görülmesi Müslüman ülkelerde de konuya eğilmeyi gerekli kılmıştır. Sigorta geçmişe göre günümüzde daha çeşitlenmiş ve karmaşık hale gelmiştir. Kişiyeye ve mal varlığına yönelik çeşitli sigortalar ortaya çıkmıştır. Bu konuda devlet ve özel sektör önemli rol üstlenmiştir. Hayatımıza giren malların ve araçların çokluğu ve çeşitliliği artan riskin varlığı sigorta konusunda Müslüman toplumların da çare aramalarına neden olmuştur. Sigorta konusunda ülkemizde diğer Müslüman ülkelerde ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli toplantılar yapılmak suretiyle konu ele alınmaktadır.

Sigortaya ilişkin bu çalışmamızda Osmanlı Devleti döneminde sigortaya ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Deniz Ticareti Kanunnamesinde sigortacılığa dair maddeler bulunmaktadır. Sigortaya ilişkin ilk yasal düzenleme diyebileceğimiz bu düzenleme tanıtılarak Osmanlı Devletinde sigortacılığın yasal zemini verilmeye çalışılacaktır. Deniz Ticareti Kanunnamesi, Fransız Ticaret Kanunundan iktibas edilmiştir. Bu kanunnameye bulunan düzenlemeler sigortacılık konusunda daha sonra gelen düzenlemelere öncülük etmiştir. Sigortaya konu olan diğer alanlara göre deniz ticaretinde sigortanın daha önce gelişmesinde özellikle o dönemde deniz ticaretinin daha riskli olması gösterilebilir.

Hicrî 1280/Miladi 1863 yayınlanan bu kanunnamenin on birinci faslı deniz sigortacılığı ile ilgilidir. On birinci fasılın birinci kısmında (Madde 175-193) sigorta sözleşmesi hükümlerine yer verilmiştir. İkinci kısmında (Madde 194-213) tarafların hak ve borçları belirtilmiştir. Üçüncü kısım (Madde 214-240) sigortalanan malın terkine yer verilmiştir. Deniz hasarlarına ilişkin On ikinci Fasılın birinci kısmında (Madde 241-251) denizde meydana gelen hasarların çeşitleri ve bunların giderilmesi ele alınmıştır. İkinci kısmında (Madde 252-273) denizde meydana gelen hasarların paylaşımına yer verilmiştir. On üçüncü fasıl (Madde 274-280) zamanaşımı ile ilgilidir. On dördüncü fasıl (Madde 281-282)

mahkeme tarafından dinlenmeyecek davalara ilişkindir. Böylece kanunnamede yüz sekiz maddede sigortaya doğrudan yer verilmiştir.

Bu çalışma ile Osmanlı Devletinde 1280/1863 tarihli Deniz Ticareti Kanunnamesinde yer alan sigorta ile ilgili hükümleri sunmak bunlar hakkında değerlendirmelerde bulunmak ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Osmanlı Devleti, İslam Hukuku, Sözleşme Ticaret

Insurance In The Maritime Trade Law Dated 1280/1863

Metin CEYLAN*

Abstract

A person may be faced with various adverse situations in his daily life due to himself, his movable, immovable property or the works he has done. In these situations, it is sometimes possible to cover the damage caused by the relevant person. Sometimes such situations are encountered that it is not possible to cover the damages arising from this. It is understood that these kinds of situations have happened in the past as well as today and there is an effort to take measures against them. Historical studies indicate that this is very old. It is seen that in the past, charities such as helping each other, relative solidarity, professional solidarity or foundations were considered for these negative situations that people faced. Here the damage suffered by the person is paid or helped him. The fact that individuals and their assets are taking risks against a certain amount called premium by others against various risks that may be encountered and making it a profession or a source of income has emerged more recently. Previously, the need for insurance showed itself more in commercial life. The need for this is greater, especially if individuals themselves and their assets are transferred from one place to another. Damages faced by various reasons such as death of the person, seizure of the transported goods by others during transportation, damage to the means of transportation of others or persons, destruction or damage of the goods were on the sea as well as on the land. Nowadays, we can add air and spacecraft and the damage caused by them.

Muslim societies in the world after the advent of Islam were also faced with various risks in life. It was a necessity of religion for a Muslim who was in trouble in the society to be adopted by other Muslims. Especially in the religion of Islam, it can be said that the existence of zakah, the demand to give one-fifth of the war income to certain segments, the encouragement of charity, the existence and prevalence of foundations in these societies did not require insurance in the early periods. In addition, it can be said that the existence of negative fiqh views on the grounds of interest, gambling, gharar and obtaining property through superstitious means, the dominance of these views and the establishment of foreign origin are important obstacles for Muslims to invest in this field. The development of international commercial life in recent history and today, the proliferation of relations and the demands of other countries on this issue and the loss of the damages of individuals

---

* Assoc. Prof., İnönü University, metin.ceylan@inonu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7454-1382.

and organizations faced with risks by insurance companies have made it necessary to deal with the issue in Muslim countries. Insurance has become more diversified and complex than in the past. Various insurances for individuals and assets have emerged. The state and private sector have played an important role in this regard. The abundance and variety of goods and vehicles that enter our lives and the existence of increased risk caused Muslim societies to seek remedies for insurance. The issue is addressed by holding various meetings at national and international level in other Muslim countries in our country.

In this study on insurance, the regulation on insurance during the Ottoman Empire period is included. There are articles on insurance in the Maritime Trade Law. By introducing this regulation, which we can call the first legal regulation on insurance, it will be tried to give the legal basis of insurance in the Ottoman Empire. The Maritime Trade Law is derived from the French Commercial Code. The regulations in this law pioneered the later regulations on insurance. The earlier development of insurance in maritime trade compared to other areas subject to insurance can be shown to be more risky, especially in that period.

The eleventh chapter of this law, which was published in Hijri 1280/1863, is about marine insurance. In the first part of the eleventh chapter (Articles 175-193), the provisions of the insurance contract are included. In the second part (Articles 194-213), the rights and obligations of the parties are specified. The third part (Articles 214-240) includes the abandonment of the insured property. In the first part of Chapter Twelfth (Articles 241-251) on marine damages, types of damage at sea and their elimination are discussed. In the second part (Articles 252-273), the sharing of damages at sea is given. Chapter Thirteenth (Articles 274-280) deals with the statute of limitations. Chapter fourteenth (Articles 281-282) deals with cases not heard by the court. Thus, insurance is directly included in one hundred eight articles in the law.

With this study, it was aimed to present the provisions on insurance in the Maritime Trade Law dated 1280/1863 in the Ottoman Empire, to evaluate them and to contribute to researchers who want to work in this field.

Keywords: Insurance, Ottoman Empire, Islamic Law, Contract, Commerce

